

БИЛТЕН

12
2001

Интернет адреса
на Министерството за финансии на Република Македонија
<http://www.finance.gov.mk/>

Интернет адреса
на Управата за јавни приходи
<http://www.ujp.gov.mk/>

Интернет адреса
на Агенцијата на Република Македонија за приватизација
<http://www.mpa.org.mk/>

Интернет адреса
на Македонската берза за долгорочни хартии од вредност
<http://www.mse.org.mk/>

Интернет адреса
на Комисијата за хартии од вредност
<http://www.sec.gov.mk/>

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Скопје, декември 2001

СОДРЖИНА

ТАБЕЛИ И ГРАФИЧКИ ПРИКАЗИ

Табела 1: Република Македонија - Основни макроекономски индикатори	6
Табела 2: Одбрани макроекономски индикатори во земјите - кандидати за прием во Европската Унија ..	6
Бруто домашен производ	7
Цени	7
Работна сила (според Анкетата на работната сила)	8
Надворешно-трговска размена	8
Индустриско производство	9
Цени	9
Надворешно-трговска размена	11
Надворешен долг	13
Табела 3: Состојба на надворешниот долг	13
Буџетски приходи	16
Табела 4: Приходи на Централниот буџет на Република Македонија	17
Буџетски расходи	18
Табела 5: Расходи на Централниот буџет на Република Македонија	19
Табела 6: Буџет - Централна државна власт	20
Табела 7: Фонд за пензиско и инвалидско осигурување	21
Табела 8: Фонд за здравствено осигурување	22
Табела 9: Републички завод за вработување	23
Табела 10: Фонд за магистрални и регионални патишта	24
Македонска берза на долгорочни хартии од вредност	25
Табела 11: Македонска берза - извештај за тргување од 01.11 до 30.11.2001	29
Пазар на пари и краткорочни хартии од вредност	31
Депозити на физичките лица кај банките и штедилниците	32

СТАТИИ

Кратки вести	33
Проф. д-р Весна Пендовска - Даночен третман на непрофитните организации во Република Македонија	41
Димитар Богов - Македонија се враќа на патеката на економскиот раст	48
Венко Глигоров - Поефикасна и поевтина влада преку концептот за е-влада	52
Проф. д-р Арсен Јаневски - Осврт на некои одредби од Законот за градежно земјиште	57
Елена Јаковска Петровска - Европските пазари на капитал	63
Петар Дуљанов - Улога и значење на ревизорската професија со осврт на новата професија сметководител-ревизор	69
Дарко Арсов - Перење пари - најсофистициран облик на организиран криминал	74
Ирена Живковиќ - Микро-кредитирањето - предизвик кој треба да се прифати	80
Сашо Дуљанов - Инвестиционите фондови и берзите	83
м-р Снежана Костадиновска Милошеска - Карактеристики на современите локални финансии	89
Томе Неновски - ЕВРО-то како економска, но и политичка судбина на Европа	92
Трајче Мукаетов - Инвестиции во услови на војна и транзиција	96
Стевчо Коцевски - Некои согледувања за состојбите во продукцијата на тутун во светот и кај нас ..	99
Кирил Јанев - Перспективите на текстилната индустрија во Република Македонија	102
Ацо Спасовски - Структура на финансискиот систем во Република Македонија	104
Димитар Богов - Пресметка на ефективни курсеви на МКД и корелациона анализа - II дел	107
Зоран Глигоров - Измени и дополнувања на Законот за царинската тарифа	111
Напредок во транзицијата (извештај за транзицијата на ЕБРД)	115
Извештај од ЕБРД за Република Македонија	140

Почитувани,

Се наоѓаме во период кога годинава завршува и веќе почнуваат да се прават сумирања на она што е зад нас во последните 12 месеци, а привршуваат проценките и за следните 12 месеци.

Оваа година за Република Македонија беше една од најтешките години од нејзиното постоење. На почетокот на годината земјата беше нападната од терористи од Косово, припадници на т.н. ОВК, трансформирани во нова терористичка организација, т.н. ОНА, чија цел беше освојување на територија. Сепак, подоцна сфатија дека такво нешто нема да може лесно да се изведе, и објавија дека се борат за поголеми права на албанското малцинство во Македонија, на што наредна и одреден број на граѓани на Република Македонија од албанска националност и им се придружија, а добар дел од нив беа присилно мобилизирани во оваа терористичка групација.

Земјата која 10 години се наѓа во економска и политичка транзиција, не беше воено подготвена за ваква ситуација, па затоа мораше набрзина, користејќи ги своите девизни резерви и суфицитот во буџетот остварен претходната година, да набави поголема количина на оружје, муниција и друга воена опрема за да се одбрани од нападите. Патем речено, и препораките на меѓународната заедница која се занимава со воени прашања во последните 10 години, беа прилично силни во правец да не се набавува потешко оружје. Покрај ова, повеќе илјади граѓани беа мобилизирани за целите на националната безбедност, што претставуваше многу поголем трошок од набавката на воената опрема. Тоа беа логични потези на Владата и Претседателот на земјата што би ги направила која било земја која би била нападната.

Поминувајќи ја најдобрата економска година во последните 20 години, според најважните економски индикатори (2000 година), Владата и граѓаните на земјата очекуваа после еден ваков добар залет да уследи уште посилен или најмалку иста по интензитет на реформи и економски резултати година. Ова чувство не го криеја ниту меѓународните финансиски институции (ММФ и Светска банка) со кои заеднички

г-дин Никола
ГРУЕВСКИ

Министер за финансии

ги правевме и усогласивме проекциите не само за оваа година туку и за наредните две. За сите три години ММФ и Владата проектираа раст на БДП од 6 проценти, значаен пораст на кредитната маса на банките, ниска инфлација, намалување на даноците, намалување на сиромаштијата, зголемување на вработеноста итн. Тоа беа оценките кои имаа силен темел - направените реформи во последните една до две години, особено во последната (2000-та година).

Но, се случи она што се случи и наместо планираното војната ги промени нештата, па така, последните проценки кажуваат дека годинава ќе ја завршиме со пад на БДП од околу 4,5 проценти, ценовна инфлација од околу 5,3 проценти (претходно се проектираше 2,2 проценти), дефицит на Буџетот (генерална влада) до 6,7 проценти од БДП (се планираше избалансиран буџет), пад на девизните резерви за околу 178 милиони долари (кои заради средствата од приватизацијата на македонскиот телеком во износ од 323 милиони долари (9,5% од БДП) останаа на релативно поволно ниво од околу 760 милиони долари на крајот на ноември, и план за декември од 744 милиони УСД), зголемување на сиромаштијата и на невработеноста итн.

Имајќи предвид дека речиси цела една година бевме во војна, и имајќи предвид како други економии поминале во период на војна (види наслов.....Билтен на министерство за финансии бр.5/2001), мислам дека

Владата и Централната банка „извлекоа“ максимум од оваа ситуација. Очигледно е дека мерките што се преземаа во економската политика дадоа добри резултати. Заради олабавената фискална политика (со цел финансирање на националната безбедност), монетарната политика ја зголеми задолжителната резерва на банките и ги зголеми каматите на благајничките записи со што стерилизира значаен вишок од паричната маса, а на страната на понудата интервенираше со девизните резерви на девизниот и на менувачкиот пазар. Од друга страна, Владата, на средината на годината направи еден изнуден потег кога среде најжестоките воени активности, за да ги подобри приходите и намали дефицитот воведо нов данок - данок на финансиски трансакции, кој ќе биде од привремен карактер и ќе ги оданочува сите финансиски трансакции со стапка од 0,5 проценти. Освен за пополнување на Буџетот како примарна цел, воведениот данок кој треба да престане да важи на крајот на 2002 година имаше и секундарна монетарна димензија. Владата, исто така, направи едно привремено „затегнување“ со измена на Законот за девизно работење, намалувајќи го периодот за држење на сметка девизни депозити на правните лица од 180 на 30 дена, а кога работите малку се подобрија (октомври-ноември), интервенираше во Буџетот и направи огромни заштеди споредено со предвидените расходи и дефицит со Ребалансот на Буџетот во август оваа година. Овие заштеди овозможуваа мало олабавување на монетарната политика во последните два месеца од годината, преку намалување на каматната стапка на благајничките записи на НБРМ за месечен депозит од 20 на 15 проценти. Комерцијалните банки ги следеа сигналите на НБРМ.

Сепак, и во оваа исклучително тешка и невообичаена година, се спроведоа неколку крупни реформи, споменати и во меморандумот за разбирање меѓу ММФ и Владата потпишан овој месец (декември), како реформата на платниот систем, зајакнување на супервизијата на банките и прогресот во реформата на јавната администрација. Огромен прогрес е забележан и во спроведувањето на трезорскиот систем, за што ММФ испрати специјален советник кој ги потврди импресиите.

Оваа година и покрај сите тешкотии се завршија речиси сите планирани активности на Министерството за финансии.

Се донесе Законот против перење пари, со сите подзаконски акти, се екипира дирекцијата против перење пари, започнаа обуките на вработените, за конечно од март следната година да се започне со неговата имплементација.

Да го споменам и пакетот измени и дополнувања на десетина закони со цел воведување на електронска

трговија и електронско банкарство, Законот за лизинг, Законот за Народната банка на РМ, измените и дополнувањата на Законот за хартии од вредност, Законот за супервизија на осигурувањето, измените на Законот за сметководство и законот за трговски друштва, измените на законот за ревизија, новиот Закон за регистри, Законот за агенцијата за управување со средства, Законот за платен промет, Законот за трансформација на ЗПП, измените на Законот за јавни набавки, Законот за преземање на акционерски друштва, измените и дополнувањата на Законот за царинска тарифа... и, ова е само дел од листата на законски проекти кои оваа година Министерството за финансии ги предложи, а Парламентот ги усвои или деновиве кога го пишувам овој текст, се' во фаза на усвојување во највисокиот законодавен дом - Парламентот на Р.Македонија. Министерството за финансии ја заврши и стратегијата за управување со јавниот долг, го „избутка“ процесот (проектот) за формирање Централен депозитар за хартии од вредност, Клириншка куќа, Национална платежна картичка, а во фаза на имплементација е проектот на воведување на фискалните машини (каси) со читач на платежна картичка. Министерството за финансии и Владата мораа да се откажат од малку, пред нападот на земјата, започнатата изработка на кредитен рејтинг на земјата од причини кои се очигледни, како и од организирање, за оваа година, планираниот инвестициски форум за Македонија. Наместо инвестициски форум, моравме повторно да се вратиме на донаторска конференција, за која верувавме дека е минато за Македонија. За сите овие проекти и за многу други ќе можете повеќе да се запознаете во посебен прилог наречен „отчет за 2001“ кој ќе излезе во еден од следните броеви на овој билтен.

Неодамна Р.Македонија склучи шестмесечен staff-monitored програм со ММФ кој започнува од јануари 2002 година.

Веќе е повеќе од очигледно дека 2002 година ќе биде под силно негативно влијание од оваа година во економска смисла. Многу од трошоците за резервисите во голем дел ќе се задржат и во првата половина на следната година, а допрва доаѓаат трошоците за имплементација на Рамковната мировна спогодба од Охрид, врз основа на која Парламентот веќе ги усвои измените на Уставот на земјата, а деновиве се расправа за новиот Закон за локална самоуправа.

Доколку се остварат очекувањата дека следната 2002 година ќе има мир, ќе зајакне приватната побарувачка, дека меѓународната заедница ќе и помогне на Македонија во финансирање на трошоците за спроведување на Рамковниот договор (онака како што вети кога истиот требаше да се донесе и усвои),

во следната 2002 година, според проекциите што ги направија Владата и ММФ, се очекува раст на БДП од 4 проценти, инфлација од 2,5 проценти и дефицит во Буџетот од 3,3 проценти од БДП (генерална влада) и 2,7 проценти од БДП (централна власт). Гепот во платниот биланс ќе изнесува 131 милион долари, приходите на генералната влада ќе изнесуваат 33,4 проценти од БДП (во 2001 истите беа 34,3 проценти од БДП, а во 2000 година 32,1 проценти од БДП). Трошоците за кризата во 2002 година ќе бидат 2,5 проценти од БДП, а порастот на кредитната маса околу 7 проценти, односно околу 3.5 милијарди денари. Извозот, иако подобар, се' уште ќе биде слаб главно заради зголемувањето на тешкотиите за обновување на договорите за извоз, особено во текстилната индустрија, пред се заради зголемениот ризик во земјата, и делумно заради забавувањето на светската економија. Се очекува умерено зголемување на увозот, и умерено оптоварување од надворешниот долг (39 проценти од БДП). Покрај ова, се планира непречено и целосно сервисирање на надворешниот долг, кој ќе изнесува 18.5% од извозот, и непречена и навремена исплата на сите внатрешни обврски на државата.

Доколку состојбата на смирување на конфликтите продолжи се очекува во наредните 2-3 месеци каматната стапка на благајничките записи да се намали и доближи на нивото пред започнување на војната, што ќе ги намали каматите на банките, ќе овозможи поголемо и поевтино кредитирање на приватниот сектор, што пак, од друга страна, ќе ја зголеми профитабилноста.

Владата планира во претстојниот период да ги продолжи напорите на решавањето на проблематичните компании, т.н. загубари, чие решавање треба да отвори поголем простор за новиот приватен сектор и здравите компании. Владата е во фаза на анализа на можностите за законско овозможување на забрзува-

ње на стечајните и ликвидационите постапки, кои се бавни делумно од субјективни, делумно од објективни причини.

И покрај војната и целосното свртување на фокусот на вниманието кон неа, од вкупно потребни пет најголеми загубари за повлекување на втората транша од ФЕСАЛ аранжманот со Светската банка, Владата реши две компании а за другите три до четири постапката е во тек и се очекува да заврши во следните неколку месеци. Покрај ова, Владата реши неколку поголеми загубари кои се на листата за третата и последна транша од овој аранжман. Сите останати услови за втората транша од овој аранжман (поголема група закони и проекти, од кои поголемиот дел од Министерството за финансии), и покрај горенаведените проблеми, Владата ги заврши, некои од нив многу порано и поуспешно од очекувањата.

Владата веќе се фокусира на решавањето на останатите компании загубари (од третата транша на аранжманот), при што краен рок за нивно завршување е крајот на 2002 година. Доколку гореспоменатите анализи за забрзување на стечајните и ликвидационите постапки завршат со успех, постојат добри шанси, роковите да се исполнат, или да има само незначително задоцнување.

Следната година, и покрај тешките и сензибилни политички реформи и подготовката на децентрализацијата, да се надеваме дека ќе биде година во која ќе се излечат раните од војната од оваа година, економијата ќе закрепне од шокот од оваа година, ќе започне враќањето на довербата кај инвеститорите, економските текови ќе се нормализираат и економијата ќе се врати на претходните патеки, од почетокот на 2001 година, кои отвораа светла перспектива за земјата.

Никола Груевски

ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

годишни податоци за Република Македонија

		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Реален БДП	%	-9.1	-1.8	-1.2	0.8	1.5	3.4	4.3	4.6 *
Инфлација (просек)	%	349.8	121.8	15.9	3.0	4.4	1.2	-1.1	5.8 **
Инфлација (крај на период)	%	229.6	55.4	9.2	0.2	4.5	-1.0	2.3	6.1 **
Имплицитен дефлатор	%	442.1	151.9	17.1	2.9	3.4	1.4	2.7	7.5 *
Буџетско салдо (централен буџет и фондови)	% БДП	-13.4	-2.9	-1.2	-0.5	-0.4	-1.8	-0.1	3.5
Девизен курс, просек	ДЕН/1USD	23.6	43.2	38.0	40.0	49.8	54.5	56.9	65.9
Девизен курс, крај на период	ДЕН/1USD	44.6	40.6	38.0	41.4	55.4	51.8	60.3	65.3
Извоз (C.I.F.)	USD млд.	1.06	1.08	1.20	1.15	1.20	1.31	1.19	1.32 *
Увоз (F.O.B.)	USD млд.	1.01	1.27	1.42	1.46	1.59	1.91	1.78	2.08 *
Трговски биланс	USD млд.	0.05	-0.19	-0.22	-0.31	-0.39	-0.60	-0.59	-0.76 *
Биланс на тековна сметка (со грантови)	USD млд.	0.02	-0.16	-0.22	-0.28	-0.27	-0.30	-0.12	-0.11 *
како % од БДП	%	0.6	-4.7	-5.0	-6.5	-7.2	-8.3	-3.2	-3.0 *
Девизни резерви	USD млд.	0.12	0.16	0.27	0.27	0.28	0.34	0.46	0.71
Покривање на увозот (резерви/увоз)	месеци	1.4	1.6	2.3	2.2	2.1	2.3	3.1	4.5 *
Надворешен долг ¹⁾	USD млд.	n.a.	n.a.	1.44	1.17	1.13	1.47	1.49	1.49
како % од БДП	%	n.a.	n.a.	32.3	26.6	30.3	39.1	39.0	40.0

1) Почнувајќи од 1998 година, согласно новата методологија препорачана од Светската Банка, вкупниот надворешен долг ги опфаќа краткорочните, среднорочните и долгорочните кредити.

* Проценка

** Во 2000 година, инфлацијата е прикажана преку трошоците на живот.

Извор: Државен завод за статистика, Министерство за финансии на Република Македонија и Народна банка на Република Македонија.

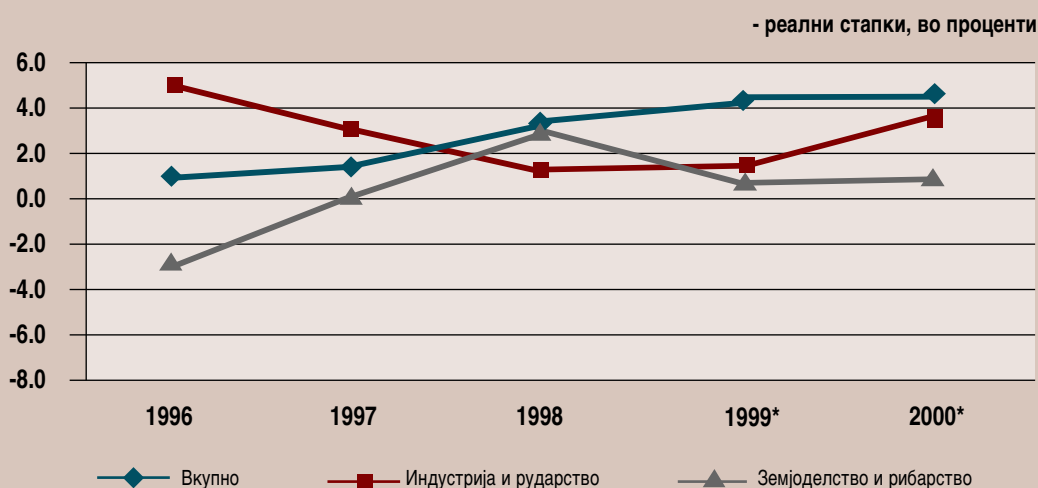
ОДБРАНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ ВО ЗЕМЈИТЕ-КАНДИДАТИ ЗА ПРИЕМ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

	Реален БДП				Потрошувачки цени ¹⁾				Тековна сметка (салдо) ²⁾			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Кандидати за прием во Европската унија	-	4.8	0.2	3.4	25.3	24.4	21.5	18.1	-4.1	-5.2	-3.0	-3.9
Бугарија	2.4	5.8	4.5	3.8	2.6	10.4	7.2	4.2	-5.3	-5.8	-7.1	-5.7
Чешка Република	-0.4	2.9	3.3	3.1	2.1	4.0	3.9	3.8	-2.9	-4.8	-5.5	-5.2
Естонија	-0.7	6.9	4.5	4.1	3.3	4.0	5.7	3.0	-4.7	-6.4	-6.8	-6.8
Унгарија	4.5	5.2	3.7	3.5	10.0	9.8	9.2	5.5	-4.3	-3.3	-2.2	-2.6
Латвија	1.1	6.6	7.0	4.5	2.4	2.6	2.5	3.0	-9.8	-6.9	-7.1	-7.0
Литванија	-3.9	3.9	3.9	4.3	0.8	1.0	1.4	2.2	-11.2	-6.0	-6.0	-5.8
Полска	4.1	4.1	1.5	2.2	7.3	10.1	5.7	5.1	-7.5	-6.3	-4.0	-4.3
Романија	-2.3	1.6	4.8	4.6	45.8	45.7	34.1	25.9	-4.1	-3.7	-6.0	-5.6
Словачка	1.9	2.2	2.7	3.1	10.7	12.0	7.5	4.1	-5.7	-3.7	-8.6	-7.7
Словенија	5.2	4.6	3.0	3.0	6.2	8.5	6.5	6.0	-3.9	-3.2	-0.1	-2.5
Турција	-4.7	7.2	-6.1	4.1	64.9	54.9	53.9	46.4	-0.7	-4.9	1.6	-1.4

¹⁾ Годишен просек.

²⁾ Процент од БДП.

Извор: World Economic Outlook, International Monetary Fund, Washington D.C., December 2001, стр. 46.

БРУТО
ДОМАШЕН
ПРОИЗВОД

Извор: Државен завод за статистика

* Проценка

	- во мил. САД долари					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ²⁾
Бруто домашен производ¹⁾	3,351	3,390	3,458	3,575	3,730	3,901

Извор: Државен завод за статистика

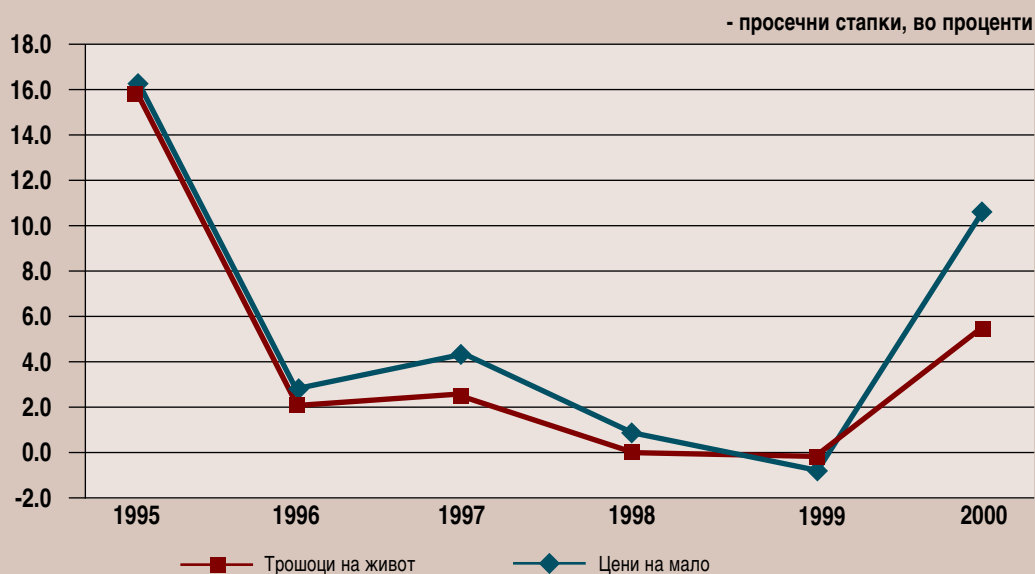
	- во САД долари					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ²⁾
Бруто домашен производ по жител¹⁾	1,705	1,709	1,732	1,781	1,848	1,925

Извор: Државен завод за статистика

1) Пресметани по ПАРЕ методологија на ООН со која се врши конверзија со курс приспособен кон движењата на цените во националната економија. При тоа, како базен е земен курсот на САД\$ во однос на денарот во 1994 година и е извршена индексација со дефлаторот за секоја наредна година.

2) Проценка.

ЦЕНИ

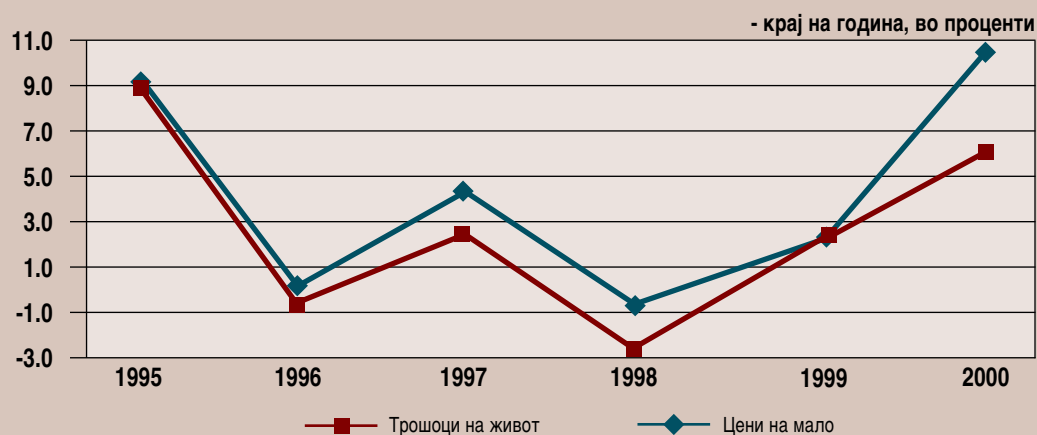

	- просечни стапки, во проценти					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Трошоци на живот	15.7	2.3	2.6	-0.1	-0.7	5.8
Цени на мало	15.9	3.0	4.4	0.8	-1.1	10.6

Извор: Државен завод за статистика

	- крај на година, во проценти					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Трошоци на живот	8.8	-0.7	2.7	-2.4	2.4	6.1
Цени на мало	9.2	0.2	4.5	-1.0	2.3	10.8

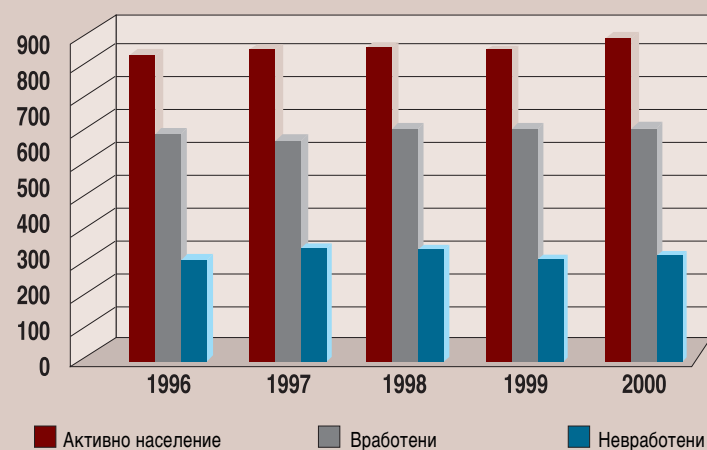
ЦЕНИ

Извор: Државен завод за статистика

РАБОТНА СИЛА (според Анкетата на работната сила)

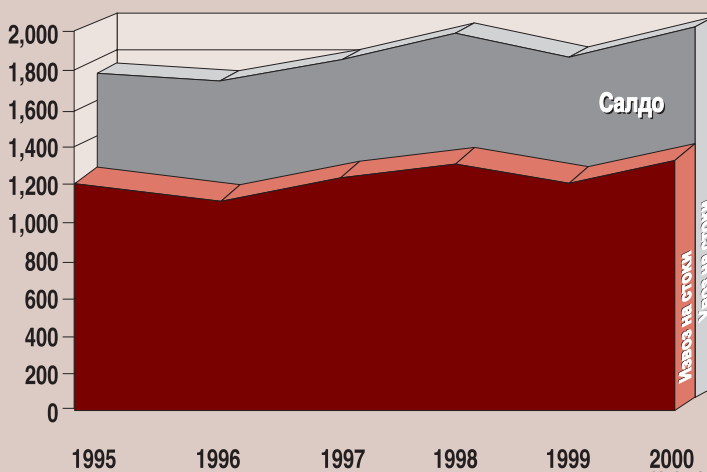
	- во илјади лица				
	1996	1997	1998	1999	2000
Активно население	789.1	800.5	823.8	806.7	811.6
Вработени	537.6	512.3	539.8	545.2	549.8
Невработени	251.5	288.2	284.1	261.4	261.7

Извор: Државен завод за статистика

НАДВОРЕШНО - ТРГОВСКА РАЗМЕНА

	- во мил. САД долари					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ¹⁾
Извоз на стоки	1,204	1,148	1,237	1,311	1,192	1,319
Увоз на стоки	1,719	1,627	1,779	1,915	1,796	2,085
Салдо	-715	-634	-686	-777	-671	-766

Извор: Државен завод за статистика

1) Проценка

ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

Индустриското производство во Република Македонија во **октомври** 2001 година регистрира зголемена активност во однос на претходниот месец за 26,5%, која се должи на зголемувањето на производството на стоката за широка потрошувачка за 57,2% и на материјалите за репродукција за 9%. Истовремено, средствата за работа бележат и понатаму намалување од 1,9%.

Во периодот јануари-октомври, во однос со истиот период од претходната година, индустриското производство е намалено за 9,6% и тоа како резултат на падот на производството на материјалите за репродукција (за 14,3%) и на стоката за широка потрошувачка (за 6,4%), додека средствата за работа се зголемени за 33,2%.

Во текот на **ноември** оваа година индустриското производство бележи пад од 8,3% во споредба со претходниот месец, пред сè, како резултат на намалувањето на производството на стоката за широка потрошувачка (за 18,9%). Истовремено, зголемување на производството е регистрирано кај материјалите за репродукција за 0,4% и кај средствата за работа за 1%.

Од вкупно 32 индустриски гранки, во 13 гранки производството во ноември 2001 година е повисоко во однос на октомври. Позабележителен пораст е остварен кај производството на сообраќајни средства (за 27%), електростопанството (за 25,1%) и производството на бичена граѓа (за 9,4%).

Во периодот јануари-ноември оваа година во споредба со истиот период минатата година, активността на индустријата е намалена за 8,8%, што се должи на намаленото производство на материјали за репродукција (за 13%) и на стоката за широка потрошувачка (за 5,8%), додека средствата за работа бележат пораст од 26,9%.

Споредено со истиот месец минатата година, индустриското производство во ноември оваа година е намалено за 0,4%. На годишно ниво, особено изразено е намалувањето на производството на руди од обоени метали (за 45%), производството на кожни обувки и галантерија (за 38,4%) и производство на финални производи од дрво (за 34%).

ЦЕНИ

По септемврскиот и октомврскиот пад на трошоците на живот, во ноември 2001 година, тие остварија месечно поместување од 0,7%. Во тие рамки, особено е висок растот на цените во групата исхрана (1,6%), додека цените на стоките и услугите се зголемија за 0,8% и 0,3%, респективно.

Врз основа на овие движења, вкупните трошоци на живот остварија нов пораст (XI 2001/XII 2000) од 3,5%. Притоа, најизразено зголемување е забележано кај трошоците за стан (8,1%), исхрана (6,6%) и стоки (4,6%). Остварувањето на ваквиот раст, токму кај посочените групации е доста значајно доколку се има предвид дека тие, гледано заедно, учествуваат со над половина во вкупната структура на трошоците на живот.

Во периодот јануари-ноември оваа година во однос на истиот период од 2000 година е евидентиран просечен пораст на трошоците на живот од 5,7%, што претставува намалување од 0,1 процентен поен во однос на истоветната релација за периодот јануари-октомври.

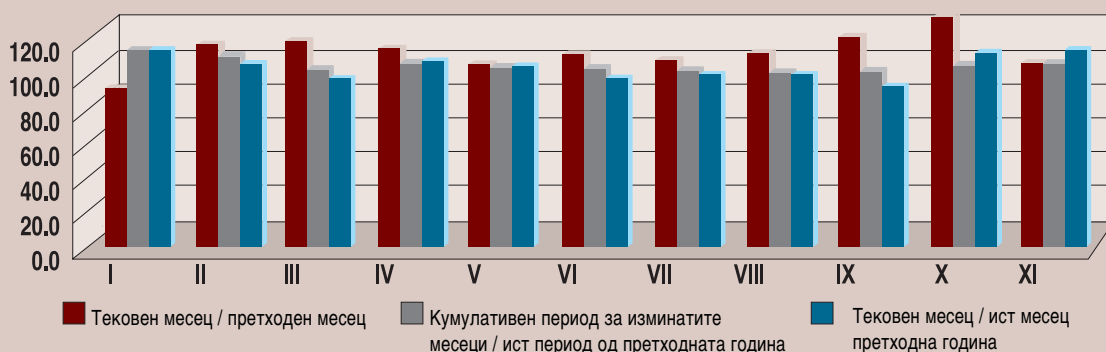
Според овие резултати и врз основа на проекциите за декември, може да се очекува дека инфлацијата мерена преку индексот на трошоците на живот во 2001 година ќе се задржи во рамките на редицајнираните проекции (4,0%).

Цените на мало во текот на ноември 2000 година остварија пораст од 0,4% во однос на претходниот месец, што најмногу се должи на зголемувањето на цените на земјоделските (9,5%) и прехранбените производи (2,4%). Истовремено, пад на малопродажните цени е забележан во групата непрехранбени индустриски производи (0,6%), поради пониските цени на нафтените деривати (2,4%).

Во однос на минатогодишниот ноември, цените на мало се повисоки за 1,7%, додека во просек во изминатите единаесет месеци од годината, нивното зголемување изнесува 5,5%, што е за 5,1 процентни поени помалку во однос на 2000 година.

ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

2001 година (по месеци)											
- индекси											
Индустриско производство	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Тековен месец / претходен месец	75.5	104.7	106.2	101.0	94.4	98.2	96.1	99.4	103.0	126.5	91.7
Кумулативен период на изминатите месеци / ист период од претходната година	100.4	96.6	91.3	92.5	92.8	91.2	90.7	90.4	89.4	90.4	91.2
Тековен месец / ист месец претходна година	100.4	93.2	83.1	96.0	93.8	84.2	87.6	87.7	82.6	98.0	99.6

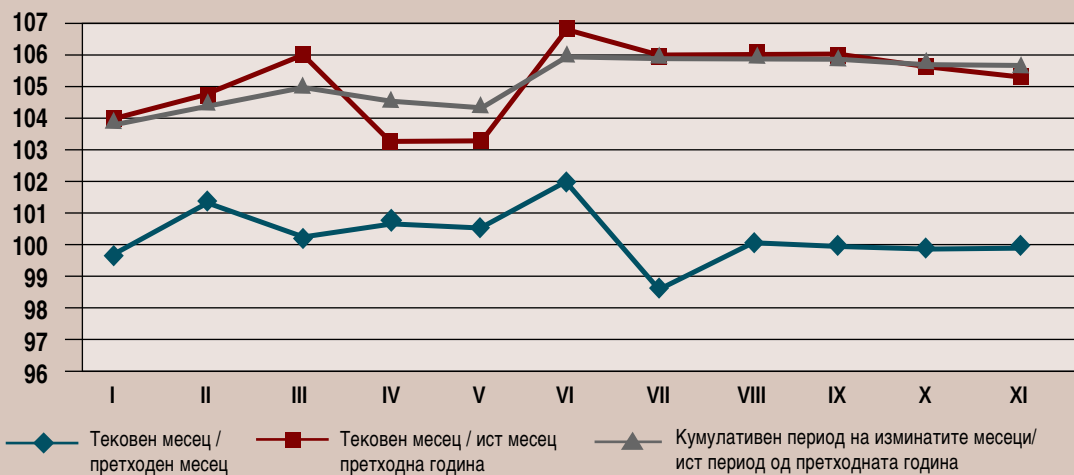
Извор: Државен завод за статистика

ТРОШОЦИ НА ЖИВОТ

2001 година (по месеци)

- индекси

Трошоци на живот	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Тековен месец / претходен месец	99.7	101.3	100.1	100.9	100.5	102.0	98.3	100.2	99.9	99.8	100.7
Тековен месец / ист месец претходна година	104.1	104.7	106.0	103.2	103.2	106.9	106.0	106.6	105.5	104.7	103.9
Кумулативен период на изминатите месеци/ист период од претходната година	104.1	104.4	105.0	104.7	104.6	106.0	106.0	106.0	105.9	105.8	105.7

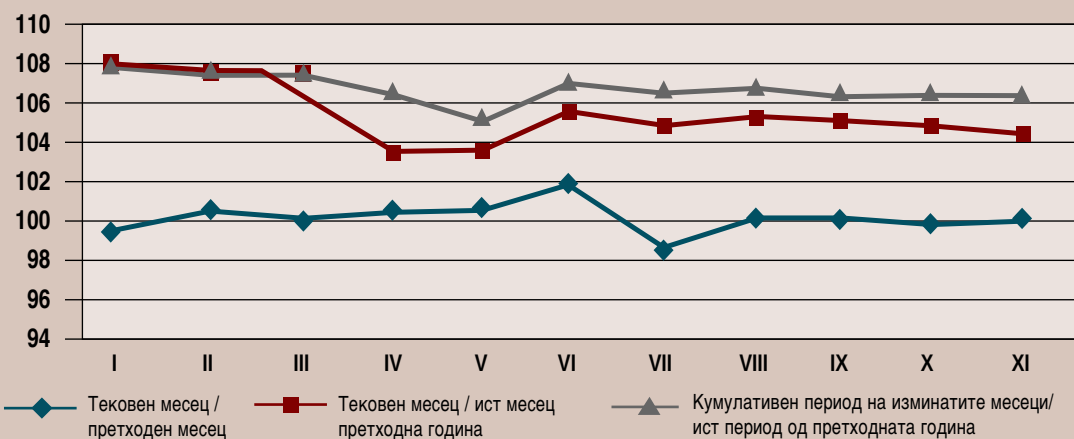
Извор: Државен завод за статистика

ЦЕНИ НА МАЛО

2001 година (по месеци)

- индекси

Цени на мало	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Тековен месец / претходен месец	99.5	100.4	100.0	100.3	100.5	101.9	98.6	100.4	99.9	99.5	100.4
Тековен месец / ист месец претходна година	108.0	107.4	107.5	103.5	103.2	105.8	104.7	105.4	104.7	103.9	101.7
Кумулативен период на изминатите месеци / ист период од претходната година	108.0	107.7	107.6	106.7	104.6	106.9	106.5	106.3	106.2	105.9	105.5

Извор: Државен завод за статистика

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА

Обемот на надворешно-трговската размена на Република Македонија во октомври 2001 година бележи зголемување во однос на претходниот месец. Така, стоковната размена со странство во месец октомври изнесуваше 262,4 милиони долари, што во однос на септември претставува зголемување од 29,5 милиони долари, односно за 12,6%. Од друга страна, на годишна основа (октомври 2001/октомври 2000 година), регистрирано е намалување на надворешно-трговската размена за 1,6%.

Извозот на стоки од Република Македонија во октомври 2001 година достигна 102,6 милиони долари, при што забележа пад од 3,7 милиони долари, односно 3,4% на месечна основа. Споредено на годишна основа, извозот на македонски стоки е намален за 3,8 милиони долари, т.е. за 3,6%.

Вредноста на увезените стоки во Република Македонија во октомври 2001 година изнесуваше 159,8 милиони долари, што претставува зголемување од 33,1 милиони долари или 26,1% во однос на претходниот месец. На годишно ниво (октомври 2001/октомври 2000 година), увозот бележи пад во износ од 0,4 милиони долари, односно за 0,3%.

Неповолните движења во надворешно-трговската размена во октомври 2001 година, делуваа во правец на значително зголемување на дефицитот во стоковната размена со странство, при што тој достигна износ од 57,2 милиони долари. Притоа, во однос на септември, дефицитот се зголеми за 37,2 милиони долари, а во однос на октомври 2000 година, истиот е зголемен за 3,5 милиони долари.

Обемот на стоковната размена на Република Македонија со странство, кумулативно, во периодот јануари-октомври 2001 година изнесува 2.329,1 милиони долари и е за 17,3% помал во однос на истиот период претходната година. Притоа, извозот во вкупната размена учествува со

41,9%, а увозот со 58,1%. Покриеноста на увозот со извоз е 72,0%, а салдото на размената е негативно и изнесува 378,8 милиони долари.

Во периодот јануари-октомври оваа година, најголемо учество во извозот имаа производите класирани според материјалот (32,8%), разните готови производи (32,8%), и пијалците и тутунот (9,6%), а кај увозот доминираа разните трансакции и неспомната стока (25,4%), машините и транспортните уреди (16,2%) и минералните горива и мазива (14,5%).

Набљудувано според економската намена на стоките, структурата на стоковната размена со странство во првите десет месеци од годината, е подобрена на страната на извозот, додека структурата на увозот останува без значителни промени. Имено, на страната на извозот се зголеми релативното учество на стоките со повисок степен на обработка. Така, извозот на производи за репродукција достигна 480,3 милиони долари, односно 49,3%, а веднаш потоа следи извозот на производи за широка потрошувачка со 469,3 милиони долари (48,1%). На страната на увозот се зголемува учеството на увозот на производи за репродукција (67,9%) за сметка на увозот на стоки за широка потрошувачка (19,6%) и средства за работа (11,9%).

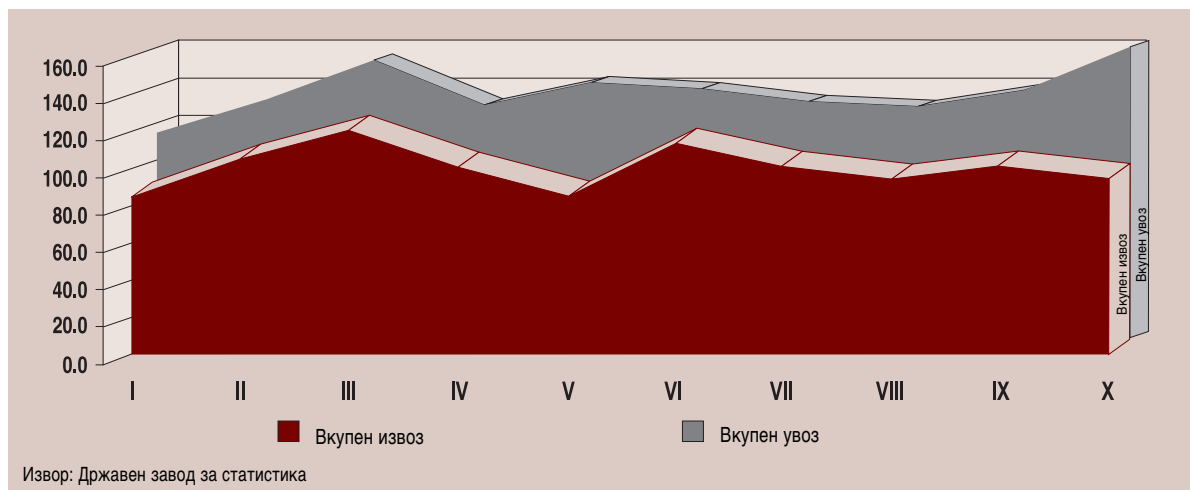
Анализирано според производи, во разгледуваниот период, најголеми приливи се остварени од извозот на топовалани производи од железо (75,2 милиони долари), женски блузи и кошули (49,3 милиони долари) и машки кошули од памук (47,1 милиони долари). На страната на увозот, доминираат нафтата и маслата (103,1 милиони долари), маслата за ложење (29,1 милиони долари) и моторните возила (24,1 милиони долари).

Инаку, структурата на извозот и увозот од аспект на географската насоченост во првите десет месеци од годината, не бележи позначајни промени. Следствено, групацијата на развиени земји и

2001 година (по месеци)

- во милиони САД долари

Надворешно - трговска размена	I - XII 2000	I - X 2001	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Вкупен извоз	1319	975.1	82.0	98.8	110.8	95.6	88.9	100.6	96.7	92.3	106.3	102.6
Вкупен увоз	2085	1357.9	117.6	129.5	150.0	130.5	141.5	137.9	130.6	115.5	126.3	159.8
Салдо	-766	-378.8	-35.6	-30.7	-39.2	-34.9	-52.6	-37.3	-33.9	-23.2	-20.0	-57.1

понатаму е најголем трговски партнер на Република Македонија, со учество од 62,5% во извозот и 51,5% во увозот. Притоа, најголем дел од извозот на македонски стоки се остварува во земјите членки на ЕУ (48,7%), а на републиките на поранешна СФРЈ отпаѓаат 31,3%. Истовремено, доминира увозот на стоки од земјите членки на ЕУ (41,9%), по што следуваат земјите на Централна и Источна Европа (24,0%) и републиките на поранешна СФРЈ (19,1%).

Набљудувано по одделни земји, Германија и понатаму е најзначајниот трговски партнер на Република Македонија со учество од 16,1% во вкупната размена (20,8% во извозот и 12,7% во увозот). Потоа, следува СР Југославија со 14,9% (23,0% кај извозот и 9,0% кај увозот), додека Грција е третиот трговски партнер на Република Македонија со учество од 10,2%. Потоа следуваат Италија (6,6%), Русија (5,6%), САД (5,5%), Словенија (4,9%) итн.

НАДВОРЕШЕН ДОЛГ

Надворешниот долг на Република Македонија врз основа на долгорочни и среднорочни кредити на крајот на октомври 2001 година забележа пад од 14,6 милиони долари (или приближно 1%) во однос на состојбата на долгот на крајот на 2000 година, достигнувајќи на тој начин ниво од 1.413,0 милиони долари.

Најголемиот дел од надворешниот долг (или 70,5%) е кон официјалните (мултилатерални и билатерални) кредитори и е во висина од 997 милиони долари, додека долгот кон приватните кредитори изнесува 416,0 милиони долари, односно 29,5% од вкупниот надворешен долг.

Во рамките на долгот кон официјалните кредитори, Република Македонија должи 705,8 милиони долари кон мултилатералните кредитори, односно 70,8% од вкупниот долг кон официјалните кредитори, што во споредба со состојбата на долгот на крајот на минатата година претставува намалување од 3,1 милиони долари. Инаку, највисоко учество во долгот кон мултилатералните кредитори има долгот кон Светската банка (Меѓународната банка за обнова и развој и Меѓународното здружение за развој) во износ од 379,8 милиони долари.

Кај билатералните кредитори остварено е намалување на долгот од 25,2 милиони долари, при што истиот на 30.11.2001 година изнесуваше 291,1 милиони долари. Намалувањето во

најголем дел е резултат на забрзаната динамика на отплата на долгот спрема Парискиот клуб на кредитори. Имено, од септември минатата година Република Македонија започна со редовно сервисирање на доспеаните обврски кон земјите од Парискиот клуб на кредитори.

Во однос на приватните кредитори, споредено со крајот на 2000 година, на крајот на октомври оваа година остварен е пораст на долгот во износ од 13,6 милиони долари, кој пред сè, се должи на зголемувањето на долгот на комерцијалните банки спрема Лондонскиот клуб на кредитори.

Според планот на отплата на обврските во периодот од 1.11-31.12.2001 година, на нето основа треба да се платат обврски во износ од 42 милиони долари, од кои 35,4 милион долари се обврски по доспеана главница, а 6,6 милиони долари се обврски по доспеана камата.

Вредно е да се напомене дека надворешниот долг на јавниот сектор во Република Македонија се доближува до границата над која се смета дека постои потенцијална опасност државата да се соочи со макроекономски и должнички проблеми. Оттаму, Владата ќе продолжи со повеќестепена контрола и лимитирање на новото задолжување во форма на кредити и државни гаранции, посебно за кредитите под неконцесионални услови.

СОСТОЈБА НА НАДВОРЕШНИОТ ДОЛГ

(по користени среднорочни и долгорочни кредити и заеми)

Во милиони САД долари	31.12.	31.12.	31.12.	30.09.	План на отплата 01.10 - 31.12.2001		
	1998	1999	2000	2001	главнина	камата	вкупно
	1	2	3	4	5	6	7
1. ОФИЦИЈАЛНИ КРЕДИТОРИ	1,004.2	1,030.8	1,025.2	996.6	17.9	7.3	25.2
1.1. Мултилатерални кредитори	683.7	713.7	708.9	704.4	15.8	6.3	22.1
1.1.1 IMF	114.2	113.2	81.6	73.8	1.3	0.6	1.8
1.1.2 IBRD	114.8	116.8	116.5	123.9	0.5	1.6	2.1
1.1.3 IFC	55.5	56.9	57.1	39.4	7.3	1.5	8.8
1.1.4 IDA	179.1	221.9	245.7	255.7	0.0	0.5	0.5
1.1.5 EIB	54.3	68.3	67.4	78.1	0.0	0.8	0.8
1.1.6 EUROFIMA	21.9	17.1	16.7	13.5	0.0	0.1	0.1
1.1.7 Совет на Европска развојна банка	4.8	4.6	7.0	5.9	0.0	0.1	0.1
1.1.8 EBRD	90.1	72.3	76.6	64.9	6.7	1.2	7.9
1.1.9 Европска Унија	48.1	40.8	37.2	45.7	0.0	0.0	0.0
1.1.10 IFAD	0.8	1.7	3.1	3.7	0.0	0.0	0.0
1.2. Билатерални кредитори	320.5	317.1	316.3	292.2	2.1	0.9	3.0
1.2.1. Париски клуб на доверители	312.6	279.6	264.5	239.9	0.6	0.3	0.9
1.2.2. Новосклучени кредити	7.9	37.5	51.8	52.3	1.5	0.6	2.1
2. ПРИВАТНИ КРЕДИТОРИ	394.4	407.7	402.4	416.4	17.4	0.9	18.3
2.1. Комерцијални банки (Лондонски клуб)	243.1	250.2	252.7	261.6	0.0	0.0	0.0
2.2. Останати	151.3	157.5	149.7	154.8	17.4	0.9	18.3
2.2.1. Банки и финансиски институции	124.5	131.6	118.8	124.1	15.6	0.6	16.1
2.2.2. Претпријатија (приватни кредитори)	26.7	25.9	30.9	30.6	1.8	0.4	2.2
ВКУПНО (1+2)	1,398.6	1,438.5	1,427.6	1,413.0	35.3	8.2	43.5

Извор: Народна банка на Република Македонија и интерни податоци на Министерството за финансии.

Надворешен долг* на Република Македонија по должници

во милиони САД \$ на крајот на периодот

	1996	1997	1998	1999	2000	31.03.2001	30.06.2001	30.09.2001
Вкупен надворешен долг	1,118	1,139	1,437	1,490	1,488	1,450	1,429	1,463
Јавен сектор	1,012	1,007	1,222	1,305	1,329	1,241	1,228	1,254
Држава	774	775	890	975	1,066	1,050	1,042	1,062
Централна држава	766	767	864	932	1,018	1,005	998	1,019
Фонд за патишта			18	33	48	45	44	43
Фонд за здравство	1	1	1	3	0	0	0	0
Други								
НБРМ	80	99	114	113	96	75	73	74
Јавни претпријатија	158	133	218	217	168	116	113	118
Приватен сектор	106	132	214	185	159	209	201	209
Комерцијални банки	84	92	110	93	66	54	64	70
Небанкарски приватен сектор	22	40	105	92	93	155	137	140

* Краткорочен, среднорочен и долгорочен долг

Извор: Народна банка на Република Македонија

План за отплата на долг кој доспева во декември по должници и кредитори

во САД \$

	Вкупно	Главнина	Камата
Вкупно	34,307,000	29,105,000	5,202,000
Јавен сектор	8,360,000	5,449,000	2,911,000
Држава	4,322,000	2,311,000	2,011,000
ИБРД	1,821,000	480,000	1,341,000
Совет на Европа	50,000	0	50,000
ИДА	175,000	0	175,000
ЕБРД	0	0	0
ЕУ	0	0	0
ЕУРОФИМА	0	0	0
ИФАД	0	0	0
ЕИБ	0	0	0
Билатерални кредитори	2,277,000	1,831,000	446,000
Комерцијални кредитори	0	0	0
НБРМ	94,000	0	94,000
ММФ	94,000	0	94,000
Јавни претпријатија	3,943,000	3,138,000	805,000
ИБРД	0	0	0
ЕУРОФИМА	146,000	0	146,000
ЕИБ	0	0	0
ЕБРД	3,297,000	2,651,000	646,000
Билатерални кредитори	0	0	0
Други приватни кредитори	500,000	487,000	13,000
Приватен сектор	25,947,000	23,656,000	2,291,000
Банки	14,530,000	14,105,000	425,000
ИФЦ			
ЕБРД	3,305,000	3,120,000	185,000
Билатерални кредитори	0	0	0
Други приватни кредитори	11,225,000	10,985,000	240,000
Претпријатија	11,417,000	9,551,000	1,866,000
ИФЦ	8,754,000	7,282,000	1,472,000
ЕБРД	0	0	0
Билатерални кредитори	65,000	40,000	25,000
Други приватни кредитори	2,598,000	2,229,000	369,000

Извор: Народна банка на Република Македонија

Отплатен долг по должници и кредитори (период јануари-септември 2001 година)

	Вкупно	Главнина	Камата
	во САД \$		
Вкупно	158,952,000	108,402,000	50,550,000
Јавен сектор	103,734,000	60,933,000	42,801,000
Држава	87,685,000	49,567,000	38,118,000
ИБРД	9,586,000	3,464,000	6,122,000
Совет на Европа	4,370,000	4,200,000	170,000
ЕИБ	4,555,000	2,118,000	2,437,000
ИФАД	12,000	0	12,000
ИДА	2,340,000	964,000	1,376,000
ЕБРД	761,000	0	761,000
ЕУРОФИМА	3,401,000	2,904,000	497,000
ЕУ	1,913,000	0	1,913,000
Билатерални кредитори	50,957,000	35,917,000	15,040,000
Комерцијални кредитори	9,790,000	0	9,790,000
НБРМ	7,907,000	6,307,000	1,600,000
ММФ	7,907,000	6,307,000	1,600,000
Јавни претпријатија	8,143,000	5,059,000	3,084,000
ИБРД	160,000	0	160,000
ЕУРОФИМА	57,000	0	57,000
ЕИБ	973,000	632,000	341,000
ЕБРД	5,291,000	3,880,000	1,411,000
Билатерални кредитори	8,000	0	8,000
Други приватни кредитори	1,653,000	547,000	1,106,000
Приватен сектор	55,218,000	47,469,000	7,749,000
Банки	15,463,000	14,019,000	1,444,000
ЕБРД	3,601,000	3,269,000	332,000
Билатерални кредитори	823,000	753,000	70,000
Други приватни кредитори	11,039,000	9,997,000	1,042,000
Претпријатија	39,755,000	33,450,000	6,305,000
ИФЦ	22,096,000	19,541,000	2,555,000
ЕБРД	4,086,000	2,223,000	1,863,000
Билатерални кредитори	1,493,000	1,423,000	70,000
Други приватни кредитори	12,079,000	10,263,000	1,816,000

Надворешен долг на Република Македонија по кредитори

во милиони САД \$ на крајот на периодот

	1996	1997	1998	1999	2000	31.03.2001	30.06.2001	30.09.2001
Вкупно *	1,123	1,141	1,380	1,438	1,436	1,417	1,382	1,413
Мултилатерални	468	490	687	714	715	703	670	704
ММФ	80	103	114	113	82	75	73	74
ИБРД/ИДА	206	237	296	339	373	360	362	380
ИФЦ	2	0	56	57	57	56	37	39
ЕИБ	76	37	54	68	67	70	67	78
ЕБРД	69	83	90	72	72	74	65	65
ЕУРОФИМА	29	25	23	17	17	14	14	14
Совет на Европа	6	5	5	5	7	6	6	6
ЕУ			48	41	37	44	42	46
ИФАД			1	2	3	3	4	4
Билатерални кредитори	402	377	289	317	316	308	305	292
Комерцијални кредитори	253	274	404	407	405	406	406	416
Комерцијални банки	229	241	243	250	253	258	258	262
Други	24	33	161	157	152	148	148	155
Вкупно, без ММФ	1,043	1,038	1,266	1,325	1,355	1,341	1,309	1,339
Краткорочен долг			60	55	52	33	47	50

* Само среднорочен и долгорочен долг. Го вклучува и долгот гарантиран од државата или државните агенции Извор: Народна банка на Република Македонија

БУЏЕТСКИ ПРИХОДИ

Вкупните приходи на централниот буџет на Република Македонија во периодот јануари-ноември 2001 година достигнуа ниво од 47.044 милиони денари, што претставува 62,1% од вкупно планираните приходи за 2001 година во износ од 75.842 милиони денари согласно Ребалансот на буџетот.

Притоа, за истакнување е фактот дека во последните месеци од годината се евидентни првите знаци на закрепнување на македонската економија, за што сведочат и реализираните приходи во ноември 2001 година во износ од 4.967 милиони денари, што секако е најава дека земјата се враќа на преткризните економски текови.

Инаку, во структурата на вкупните буџетски приходи најголемо учество имаат даночните приходи на кои отпаѓаат 90,3%, од кои најзначаен дел имаат даноците на потрошувачката (данокот на додадена вредност и акцизите).

Во единаесетте месеци од 2001 година, од данокот на додадена вредност се реализирани 15.367 милиони денари, или 84,2% од планираните. Споредено со просечното месечно остварување од ДДВ во периодот јануари-ноември 2001 година во износ од 1.397 милиони денари, наплатените приходи во ноември во износ од 1.644 милиони денари се повисоки за 17,7%. Притоа, во овој месец извршен е поврат на ДДВ во износ од 410 милиони денари, што претставува намалување од 9,9% во однос на октомври. Од друга страна, просечниот месечен поврат на ДДВ во периодот јануари-ноември 2001 година во износ од 502,3 милиони денари е повисок за 28,7% во споредба со минатогодишниот просек.

Кај акцизите, пак, во овој период се остварени 9.728 милиони денари, или 81,1% од планираните приходи по овој основ. Ваквото отстапување на вкупните приходи од акцизи од планираното, се должи пред сè на неостварување на планираните приходи од акцизи од нафтни деривати, потоа од алкохолни пијалаци и патнички автомобили. Единствено за одбележување се реализираните акцизни приходи од тутунски преработки, од кои во периодот јануари-ноември 2001 година се наплатени 2.015 милиони денари, или 100,2% од планираните. Инаку, во структурата на вкупните акцизни приходи, традиционално доминираат приходите од акцизи од нафтни деривати, кои во разгледуваниот период учествуваат со 65,3%.

Состојбата со остварените приходи е подобра кај директните даноци, односно персоналниот данок на доход и да-

нокот на добивка. За единаесет месеци оваа година, по основ на персоналниот данок на доход се наплатени 6.484 милиони денари, или 90,2% од планираните. Доколку се направи споредба со остварените приходи во истиот период од минатата година, евидентно е намалување на приходите по овој основ во 2001 година, со оглед на измените на Законот за персонален данок на доход направени во февруари, со кои се изврши редукција на даночните стапки.

Во истиот период, од данокот на добивка се реализирани 2.762 милиони денари, или 92,8% од планираните. Споредено со истиот период минатата година, приходите по овој основ бележат зголемување од 190 милиони денари, или 7,4%. Имајќи ја предвид досегашната динамика на остварување на приходите по овој основ, до крајот на 2001 година се очекува приходите од данокот на добивка да бидат во рамките на планираните големини.

Најголемото потфрлање во однос на планираните приходи се чини дека е кај данокот од меѓународна трговија и трансакции, односно кај царините и другите увозни давачки и такси. Така, по овој основ, во периодот јануари-ноември 2001 година се реализирани 5.399 милиони денари, или само 72,0% од планираните. Од друга страна, за очекување е дека ваквата состојба во наредниот период ќе се надмине, со оглед на остварените приходи во последните два месеца кои се во рамките на планираните, а се должат, пред сè, на зголемениот обем на увоз во земјава, како и на засилената контрола од страна на царинските органи.

Од останатите даночни приходи, за одбележување се приходите од данокот на финансиски трансакции, од кој за само пет месеци оваа година се наплатени 2.471 милиони денари, што е за 7,6% повеќе во однос на планираните приходи по овој основ.

Освен даночните приходи, позначаен прилив на средства во Буџетот на Република Македонија е евидентиран од неданочните приходи, од кои во разгледуваниот период јануари-ноември 2001 година се наплатени 3.178 милиони денари, или 83,5% од планираните. Најголеми приливи по основ на неданочните приходи се реализирани од приходите од јавни финансиски и нефинансиски институции и таксите и надоместоците (парични казни, судски такси и административни такси).

Во ноември 2001 година, не е евидентирано дополнително задолжување на Република Македонија кај меѓународните развојни агенции.

БУЏЕТСКИ РАСХОДИ

Во првите единаесет месеци од 2001 година расходите на централната државна власт изнесуваа 60.555 милиони денари, односно 79,8% во однос на планот за целата година. Во споредба со минатата година, буџетските расходи бележат пораст од 35,2%, пред сè како резултат на зголемените трошоци за национална безбедност, трошоците за ублажување на негативните ефекти од безбедносната криза (на пр., згрижување на раселените лица) и повисокото ниво на инвестициона активност.

Тековните трошоци на централниот буџет во периодот јануари-ноември изнесуваа 51.815 милиони денари, односно за 34,2% повеќе во однос на истиот период минатата година. Структурно набљудувано, најголемиот дел од нив се трошоци за стоки и услуги (17.331 милиони денари или 33,4%), по што следуваат тековните трансфери од централниот буџет (30,1%) и платите и надоместоците (28,9%). Композицијата на тековните трошоци не е својствена за буџетската политика во мирновремени услови и е исклучиво израз на колективните потреби да ѝ се даде највисок приоритет на националната безбедност. Нарушената политичко-безбедносна состојба и потребата од висок степен на мобилизираност на безбедносните сили наметнаа дополнителен притисок на расходната страна од буџетот, пред сè, преку значително зголемените трошоци за материјали, но и патни и дневни трошоци. Исто така, надвор од проективната способност на креаторите на првично усвоениот Буџет беа и трошоците за бегалците (како и внатрешно раселените лица), чиј иницијално проектиран износ беше дваесетпати надминат, при што до крајот на годината се очекува да бидат потрошени 534 милиони денари.

Инаку, исплатената маса на плати во единаесетте месеци од оваа година изнесуваше 14.973 милиони денари, што во однос на ревидираната годишна проекција претставува остварување од 91,4%. Иако имаше извесно пролонгирање на реформите на јавната администрација, како и нови вработувања во составот на безбедносните сили на Република Македонија, контролата на масата на плати беше значително подобрена, при што беше формирано и посебно Одделение за плати во рамките на Министерството за финансии.

Во периодот јануари-ноември 2001 година тековните трансфери од централниот буџет изнесуваа 15.597 милиони денари, што во однос на годишниот план претставува остварување во висина од 88,8%. Структурно набљудувано, во рамките на реализираниот износ на тековни трансфери од централниот буџет 4,7 милијарди денари или 32,3% беа наменети за Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, 3,4 милијарди денари или 22,8% за Републичкиот завод за вработување, потоа следат 3,2 милијарди денари или 21,6% за социјални програми итн. Истовремено, од предвидените средства за реформи во јавната администрација во износ од 969 милиони денари

во првите единаесет месеци се исплатени 892 милиони денари, односно 92,1% во однос на годишниот план. Во рамките на оваа категорија трансфери, највисоки износи беа исплатени за отпремнини за доброволни заминувања во висина од 24 плати (43,2%) и придонеси до Фондот за пензиско и инвалидско осигурување за преостанатите години од стажот на предвременно пензионираните вработени во јавната администрација (26,6%). Тековните трансфери за структурни реформи во разгледуваниот период изнесуваа 173 милиони денари, што претставува остварување од 70,0% во однос на ревидираниот план за целата година.

Каматните плаќања во првите единаесет месеци од годината изнесуваа 3.914 милиони денари, од кои најголемиот дел беа по основ на странски заеми (79,4%), главно кон Парискиот и Лондонскиот клуб на кредитори. Истовремено, каматните плаќања по основ на домашниот долг изнесуваа 804 милиони денари, при што беа исплатени 651 милиони денари за камати по обврзницата издадена при приватизацијата на Стопанска банка, додека преостанатиот дел беа каматни плаќања по издадените обврзници за „старото“ девизно штедење.

Во разгледуваниот период капиталните трошоци беа извршени во износ од 5.079 милиони денари, односно 61,9% во однос на планот за целата година. Меѓутоа, во споредба со истиот период од минатата година, капиталните трошоци од централниот буџет бележат пораст од 54,3%, што е недвосмислена потврда за развојната компонента на овојгодишниот буџет. За купување на капитални средства во периодот јануари-ноември 2001 година беа искористени 3.418 милиони денари, од кои најголемиот дел (29,0%) беа наменети за купување на изградба, реновирање и унапредување. Капиталните трансфери во периодот јануари-ноември 2001 година изнесуваа 1.767 милиони денари, во чии рамки како најзначајна категорија се издвојува буџетскиот трансфер наменет за реализација на програмата за патишта во висина од 1.357 милиони денари. Вредно е да се одбележи дека Владата на Република Македонија оваа година ја надолжни својата програма за јавни инвестиции со проекти кои се финансираат со приходите од приватизацијата на Телекомот. Проектите, главно, се наменети за јавната инфраструктура (водоводна мрежа и одржување на патишта), реконструкција на училишни згради и набавка на опрема за здравствените центри. Во текот на втората половина од годината (заклучно со крајот на ноември 2001 година), за имплементација на приоритетните инвестициони проекти беа исплатени 13,1% од вкупните капитални трошоци.

Во единаесетте месеци од 2001 година редовно беа регулирани обврските кон странските кредитори, при што е отплатена главница по надворешен долг во износ од 3.089 милиони денари.

РАСХОДИ НА ЦЕНТРАЛНИОТ БУЏЕТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2000 и 2001 година)

(во милиони денари)

Вид на расходи	Остварено во 2000 година		Ребаланс	Остварено во		Остварени расходи по месеци во 2001 година												Номери
	Јануари-Декември 2000 година	3	4	Јануари-Ноем. 2001 година	5	Јануари	Февруари	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Септември	Октомври			
1	2					6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		
ВКУПНИ РАСХОДИ ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ Плати, наемнини и надоместоци Основни плати и наемнини Надоместоци Стоки и услуги Патни и дневни трошоци Комунални услуги Трошоци за затоплување Материјали	57 689	44 787	75 842	60 555	5 085	3 482	3 482	5 058	5 277	5 277	6 527	7 304	5 633	6 184	5 321	5 269		
	46 985	38 613	64 194	51 815	5 277	3 153	3 153	4 395	4 697	4 697	5 938	5 916	5 165	4 486	4 896	4 313		
	16 285	14 871	16 492	14 973	4 395	1 342	1 342	1 426	1 330	1 346	1 350	1 368	1 173	1 346	1 436	1 432		
	14 383	13 156	14 477	13 190	4 697	1 150	1 150	1 231	1 153	1 174	1 171	1 199	1 170	1 186	1 259	1 257		
	1 902	1 714	2 015	1 783	183	193	193	195	176	172	179	169	3	160	177	176		
	6 294	5 274	19 962	17 331	380	347	347	1 313	1 641	2 921	2 674	1 926	2 563	1 537	1 746	1 282		
	300	272	3 522	2 857	25	25	25	181	217	205	270	367	443	360	438	326		
	375	306	718	630	25	26	26	75	49	65	70	59	72	47	76	66		
	486	436	824	632	46	87	87	136	43	71	44	23	11	20	78	74		
	3 076	2 462	12 371	10 993	196	99	99	750	1 094	1 582	2 047	1 235	1 617	847	946	583		
Трошоци за транспорт Тековно (рутинско) одржување Договорни услуги Други оперативни трошоци Тековни трансфери Трансфери на владини институции лица и на нестопански организации Трансфери по основ на субвенции Каматни плаќања Камата на домашни кредити Камата на странски кредити	199	180	693	607	15	22	54	49	59	59	61	80	53	90	71	54		
	126	86	145	113	8	3	10	13	19	8	10	11	11	9	7	15		
	819	713	898	791	54	59	64	69	101	81	81	82	59	81	64	76		
	913	819	792	707	11	26	43	109	59	59	93	70	59	82	65	88		
	22 790	17 115	23 643	15 597	1 197	1 317	1 544	1 404	1 363	1 735	1 441	1 348	1 366	1 546	1 486	1 486		
	2 386	1 854	2 001	1 621	95	52	157	162	206	229	171	124	107	139	180	180		
	13 328	12 190	13 597	12 428	1 077	1 094	1 077	1 060	1 047	1 323	1 171	1 052	1 207	1 156	1 165	1 165		
	7 076	3 071	8 045	1 547	25	172	309	181	111	184	98	173	52	251	142	142		
	1 616	1 354	4 097	3 914	1 196	146	112	323	28	179	1 172	91	237	293	113	113		
	0	0	997	804	1	40	0	284	18	111	18	0	27	280	28	28		
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ Купување на капитални средства Купување на земјишта и нематеријални средства Купување на градежни објекти Мебел и канцелариска опрема Купување на моторни возила Физибилити студии, подготовка на проекти Постројки, опрема и машинерија Изградба, реновирање и унапредување Основно и специјално одржување Капитални трансфери	1 616	1 354	3 100	3 109	1 195	106	112	38	9	69	1 153	91	211	13*	87	87		
	5 186	3 291	8 199	5 079	179	208	383	549	668	517	510	326	588	425	725	725		
	3 231	1 773	6 117	2 418	64	208	254	248	441	265	391	233	416	282	616	616		
	0	0	20	20	0	0	0	0	0	20	0	0	0	0	0	0		
	590	47	624	432	0	4	77	30	178	5	6	16	25	48	48	43		
	225	154	1 224	237	9	7	10	27	39	32	12	23	15	31	33	33		
	185	55	179	103	0	4	11	10	4	1	29	4	6	4	28	28		
	4	0	87	8	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	1	1		
	177	12	1 001	956	0	130	39	75	67	59	210	33	205	25	114	114		
	951	849	1 662	993	51	46	66	51	59	87	75	108	117	123	209	209		
Основно и специјално одржување Капитални трансфери Капитални трансфери до владини институции Капитални трансфери до единиците на локална самоуправа ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА Давање на заеми и учество во дел од хартиите од вредност Заеми на поединци и нестопански организации Учество во дел од јавните претпријатија Амортизација (отплата на главница) Отплата на домашен долг Отплата на надворешен долг	1 099	656	1 320	670	4	18	52	56	88	60	59	48	48	50	188	188		
	1 956	1 518	2 082	1 660	115	0	129	301	227	252	119	93	172	143	109	109		
	1 771	1 373	1 825	1 515	115	0	129	301	227	240	110	78	116	123	76	76		
	185	145	258	145	0	0	0	0	0	12	9	15	56	20	33	33		
	5 517	2 883	3 449	3 662	809	120	280	30	27	73	878	142	1 111	0	230	230		
	3 956	1 573	360	230	11	0	33	30	27	22	15	20	53	0	63	63		
	3 434	1 161	130	43	11	0	21	5	5	6	0	4	0	0	29	29		
	522	412	230	194	0	0	12	25	22	16	15	16	53	0	34	34		
	1 561	1 310	3 089	3 426	798	120	247	0	0	51	863	122	1 058	0	167	167		
8	8	8	7	3	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0		
1 553	1 302	3 082	3 419	794	120	247	0	0	0	51	863	122	1 054	0	167	167		

БУЏЕТ - ЦЕНТРАЛНА ДРЖАВНА ВЛАСТ

(во денари)

	1999	2000	2001	2001
	Завршна сметка	Завршна сметка	Буџет	Ребаланс
ВКУПНИ ПРИХОДИ	50,478,031,862	63,096,945,248	60,979,525,00	75,842,074,000
ИЗВОРНИ ПРИХОДИ	44,728,175,441	56,760,081,178	53,922,000,000	64,334,443,000
ДАНОЧНИ ПРИХОДИ	41,858,828,319	51,120,246,281	49,728,000,000	50,484,000,000
Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	12,793,078,777	13,585,772,246	10,815,000,000	10,166,000,000
Персонален данок од доход	10,233,016,110	10,792,594,721	7,789,000,000	7,191,000,000
Данок од добивка	2,559,325,945	2,793,156,390	3,026,000,000	2,975,000,000
Други даноци од доход, од добивка и од капитални добивки	736,722	21,135	0	0
Домашни даноци на стоки и услуги	20,631,883,947	29,733,381,929	31,248,000,000	30,251,000,000
Данок на промет	9,958,866,206	7,055,788,708	0	0
Данок на додадена вредност (од 1.04.2000)	0	10,396,551,663	18,254,000,000	18,251,000,000
Акцизи	10,673,017,741	12,281,041,470	12,994,000,000	12,000,000,000
Данок од меѓународна трговија и трансакции (царини и давачки)	8,302,773,971	7,733,381,467	7,595,000,000	7,500,000,000
Увозни давачки	6,802,005,702	6,040,495,875	5,911,000,000	5,900,000,000
Други увозни давачки и такси	1,500,768,269	1,692,885,592	1,684,000,000	1,600,000,000
Други даноци	123,627,594	62,644,972	60,000,000	0
Даноци од специфични услуги	7,464,030	5,065,667	10,000,000	10,000,000
Такси за користење или дозволи за вршење на дејност	-	-	0	260,000,000
Данок на финансиски трансакции	-	-	0	2,297,000,000
НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ	2,869,347,122	5,639,834,897	4,194,000,000	13,850,443,000
Претприемачки приход и приход од имот	798,125,658	1,133,367,383	1,287,000,000	2,063,000,000
Такси и надоместоци	1,156,606,788	1,215,770,217	1,420,000,000	1,200,000,000
Други Владини услуги	127,316,281	324,812,933	200,000,000	500,000,000
Други неданочни приходи	632,921,803	349,306,600	400,000,000	45,000,000
Продажба на капитални средства	154,376,592	2,616,577,764	887,000,000	10,027,443,000
Продажба на земјиште и нематеријални вложувања	-	-	0	15,000,000
ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ	2,419,089,626	4,155,269,452	1,777,525,000	6,896,631,000
Трансфери од други нивоа на власт	32,283,095	716,822,828	0	5,871,631,000
Донации од странство	2,386,806,531	3,438,446,624	1,777,525,000	1,025,000,000
ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО	3,330,766,795	2,181,594,618	5,280,000,000	4,611,000,000
Меѓународни развојни агенции	3,330,766,795	2,181,594,618	5,280,000,000	4,611,000,000
ВКУПНИ РАСХОДИ	49,761,209,034	57,689,326,703	60,979,525,000	75,842,074,000
ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	42,088,365,187	46,985,485,342	48,489,209,000	60,981,237,000
Плати, наемнини и надоместоци	15,996,631,927	16,285,267,541	15,269,902,000	16,491,970,000
Стоки и останати услуги	5,646,765,633	6,293,788,729	6,362,705,000	20,769,555,000
Тековни трансфери	18,227,967,627	22,790,409,470	22,694,602,000	19,405,712,000
Каматни плаќања	2,217,000,000	1,616,019,602	4,162,000,000	4,314,000,000
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ	2,407,296,601	5,186,477,309	6,154,816,000	11,210,837,000
Купување на капитални средства	1,312,799,356	3,230,738,464	4,142,216,000	8,894,794,000
Капитални трансфери	1,094,497,245	1,955,738,845	2,012,600,000	2,316,043,000
ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	5,265,547,247	5,517,364,053	6,335,500,000	3,650,000,000
Давање на заеми и учество во дел од хартиите од вредност	2,942,547,247	3,956,462,261	3,300,000,000	579,500,000
Амортизација (отплата на главнина)	2,323,000,000	1,560,901,792	3,035,500,000	3,070,500,000

Забелешка:

Приходите во 1999 и 2000 година, се рекласифицирани според новиот Правилник за класификација на приходите.

ФОНД ЗА ПЕНЗИСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРУВАЊЕ

Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во периодот јануари-ноември 2001 година оствари вкупни приходи во износ од 22.010 милиони денари, што претставува зголемување од 6,0% компарирано со истиот период 2000 година. Најголем дел од порастот се должи на значителното зголемување од 24,2% на буџетскиот трансфер како резултат на ретроактивната исплата на 8% кон пензионерите и трошоците за реформа на јавната администрација. Исто така, повисоки приливи се евидентирани врз основа на приходите од Републичкиот завод за вработување (4,9%), придонесите од плати (0,6%) како и приходите од продажба на хартии од вредност.

Вкупните расходи на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во анализираниот период забележаа пораст од 7,7% во однос на периодот јануари - ноември 2000 година. Зголемувањето на расходите на Фондот се јавува како резултат на зголемената исплата на пензии, односно ретроактивната исплата на разликата од 8%, зголемувањето на придонесот за здравствено осигурување (4,8%), како и зголемувањето на надоместокот за стручната служба од 8,6%.

Инаку, во периодот јануари-ноември 2001 година Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Македонија забележа дефицит од 514 милиони денари.

ФОНД ЗА ПЕНЗИСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРУВАЊЕ

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001	2001
	Извршено	Извршено	Извршено	Ребаланс	Јануари-Ное. Извршено
ПРИХОДИ	20,717	21,229	22,883	25,601	22,011
Придонес од плати	13,373	14,316	15,722	16,563	14,174
Придонес од доходот	239	311	311	328	301
Приходи од Буџетот на Републиката	3,618	3,266	4,174	5,954	5,230
Приходи од приватен сектор	400	439	404	428	326
Приходи од индивидуални земјоделци	74	65	58	61	32
Приходи од акцизи	691	632	804	825	644
Придонес од Заводот за вработување за невработени лица	961	868	1,101	1,177	1,028
Други приходи	122	45	74	65	69
Приходи од дивиденди и од продажба на хартии од вредност	50	67	53	200	207
Приходи по основ на нови вработувања	419	841	167	0	0
Пренесени приходи од претходна година	201	201	0	0	0
РАСХОДИ	20,521	20,669	22,940	25,601	22,525
Пензии	17,730	17,756	19,774	21,840	18,159
Редовни пензии	16,912	16,977	18,948	19,645	17,412
Воени пензии	464	458	505	525	473
Земјоделски пензии	354	321	321	319	274
Ретроактивна исплата на 8%	0	0	0	1,090	1,069
Предвремено пензионирање според Законот од 2000 година	0	0	0	106	103
Предвремено пензионирање според Законот од 2001 година	0	0	0	155	131
Надоместок за телесно оштетување	63	69	72	70	66
Надоместоци од инвалидско осигурување	98	95	94	105	83
Вработување и интернатско сместување на деца инвалиди	15	13	12	6	6
Придонес за здравствена заштита	2,321	2,450	2,672	2,927	2,570
Надоместок на стручната служба	133	132	141	156	140
Други расходи	161	154	175	196	166
Капитални средства	-	-	-	301	32
РАЗЛИКА					
Дефицит / Суфицит	196	560	-57	0	-514

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ

Вкупните приходи на Фондот за здравствено осигурување во периодот јануари-ноември 2001 година забележаа намалување од 2% во однос на истиот период од претходната година, достигнувајќи ниво од 11.075 милиони денари. Ова намалување е резултат на пониското остварување кај сите носечки видови на приходи, на што соодветно влијание имаа: отежнатото работење на обврзниците поради кризната состојба во земјата, укинувањето на Законот за финансиското работење од јули 2001 година, доцнењето во плаќањето на здравственото осигурување за корисниците на пензии од страна на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, како и намалувањето на бројот на невработените лица за кои Заводот за вработување плаќа здравствено осигурување (по основ на бришење од евиденцијата на невработени лица поради нередовно пријавување).

Изворните приходи (придонесите за здравствено осигурување од плата, од приватниот сектор, од индивидуалните земјоделци и др.), кои се основен извор на финансирање на здравственото осигурување, се остварени во износ од 6.796 милиони денари, што е за близу 2% пониско во споредба со истиот период од претходната година. Овие приходи во структурата на вкупните приходи учествуваат со околу 61,4%.

Приходите по основ на придонеси за здравствено осигурување на пензионерите, односно трансферните средства од Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, во структу-

рата на вкупните приходи учествуваат со 21,2%. Нивното намалување од 3,3% е резултат на влошувањето на финансиската состојба на овој Фонд, поради што, дел од обврските кон Фондот за здравствено осигурување се плаќаат со задоцнување (до една недела), од приливот на средства што се остварува во наредниот месец.

Најголемо опаѓање (од 14%) во анализираниот период имаат приходите по основ на придонеси за здравствено осигурување за невработените лица, односно трансферните средства од Заводот за вработување. Овие приходи учествуваат со 13,6% во структурата на вкупните приходи.

Вкупните расходи на Фондот за здравствено осигурување во периодот јануари-ноември 2001 година покажуваат зголемување од 6,8% во однос на истиот период од 2000 година, достигнувајќи ниво од 10.874 милиони денари.

Зголемувањето на вкупните расходи се должи, пред се, на зголемувањето на трошоците за болничко лекување кои во вкупните расходи учествуваат со 48,9%, и кои, во овој период, забележаа пораст од 14,7%. Амбулантните трошоци, како втора по големина ставка (20,6%) остварија зголемување од 4,4%, додека расходите за лекови на кои отпаѓаат 13,4% од вкупните расходи остварија зголемување од 2,8%.

Најголемо зголемување во анализираниот период остварија трошоците за надоместоци на осигурени лица (23,3%) кои учествуваат со 6,9% во структурата на вкупните расходи.

ФОНД ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998 Извршено	1999 Извршено	2000 Извршено	2001 Ребаланс	2001 Јануари-Ноем. Извршено
ПРИХОДИ	11,087	12,068	12,790	13,048	11,075
Придонеси	6,7736	7,363	7,745	8,171	6,796
Придонеси од Пензискиот Фонд	2,309	2,417	2,649	2,927	2,343
Придонеси од Заводот за вработување	1,037	1,350	1,941	1,609	1,509
Придонеси од Министерството за труд и социјална политика	45	0	0	45	43
Други приходи	851	938	455	37	69
Приходи по договори за сини картони	109	0	0	0	0
Средства од Буџетот на РМ за задолжително здравствено осигурување	-	-	-	259	0
Пренесен вишок од претходната година	-	-	-	0	313
РАСХОДИ	13,689	11,692	12,463	13,048	10,874
Амбулантни трошоци	5,303	2,491	2,486	2,615	2,237
Болничко лекување	4,702	5,482	5,737	6,025	5,314
Трошоци по програми	214	125	105	259	69
Лекови	1,214	1,249	1,681	1,650	1,461
Забна заштита	638	667	687	700	509
Ортопедски трошоци	208	154	143	150	116
Лекување во странство	290	161	70	85	69
Друг вид лекување (надоместоци)	719	801	694	850	753
Администрација	326	288	250	248	221
Опрема и одржување	36	39	90	266	9
Други трошоци	41	234	200	48	46
Кредити и камати	0	0	321	152	68
РАЗЛИКА					
Дефицит / суфицит	-2,602	376	326	0	201

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Вкупните приходи на Републичкиот завод за вработување во периодот јануари-ноември 2001 година достигнаа ниво од 4.480 милиони денари, што претставува 90,0% од планираните приходи за оваа година. Во споредба со истиот период од 2000 година забележано е намалување од 4,2%, кое главно се должи на намалувањето на дотациите од Буџетот на Република Македонија, кои имаат високо учество во остварените приходи на Заводот (76,8% во разгледуваниот период), наспроти приходите од придонеси и другите приходи чие учество во вкупните приходи изнесува 22,9% и 0,3%, респективно за истиот период.

Доколку се споредат остварените приходи на Републичкиот завод за вработување за периодот јануари-ноември 2001 година со планираните приходи за оваа година, може да се констатира дека приходите од придонеси во износ од 1.026 милиони денари бележат остварување од 93,5%, дотациите од Буџетот на Република Македонија во износ од 3.443 милиони денари остварување од 88,9%, а другите приходи во износ од 11,1 ми-

лиони денари бележат остварување од 92,4%.

Вкупните расходи на Републичкиот завод за вработување во периодот јануари-ноември 2001 година изнесуваат 4.461 милиони денари или 89,6% во однос на планот за оваа година. Во однос на истиот период минатата година, расходите на Републичкиот завод за вработување бележат намалување од 4,4%, при што расходите за функција се намалиле за 4,2%, а расходите за стручната служба се намалиле за 8,9%.

Во рамките на расходите за функцијата, средствата за обезбедување паричен надоместок на невработените лица, бележат пораст од 1,3%, средствата за придонес за здравствено осигурување бележат намалување од 13,8%, а средствата за придонес за пензиско и инвалидско осигурување бележат пораст од 2,9%, во однос на истиот период минатата година.

Републичкиот завод за вработување во периодот јануари-ноември 2001 година има остварено суфицит во износ од 18,8 милиони денари.

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

(во илјади денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001	2001
	Извршено	Извршено	Извршено	Ребаланс	Јануари-Ноем. Извршено
ПРИХОДИ	4,260,446	4,128,879	5,118,775	4,979,207	4,480,031
Приходи од придонеси	990,240	1,057,733	1,120,684	1,093,000	1,026,387
Придонес од плати	968,627	1,036,577	1,098,269	1,052,500	1,005,859
Придонес од работни луѓе кои самостојно вршат дејност	21,610	21,156	22,415	40,500	20,528
Придонес што го уплатуваат работниците на привремена работа во странство	3	0	0	0	0
Дотации од Буџетот на Републиката	3,261,419	3,065,639	3,989,732	3,874,207	3,442,558
За покривање на дефицитот на Републичкиот завод за вработување	2,737,137	2,575,427	3,470,462	3,160,229	2,972,144
За исплата на паричен надомест на невработените од претпријатијата кои во своето работење искажуваат загуба (загубари)	524,282	490,212	515,891	684,678	447,281
По други основи	0	0	3,379	29,300	23,133
Други приходи	8,787	5,507	8,359	12,000	11,086
РАСХОДИ	4,264,470	4,135,373	5,110,223	4,979,207	4,461,224
Расходи за функцијата	4,084,268	3,970,275	4,912,721	4,783,207	4,299,492
Средства за обезбедување паричен надоместок на невработени лица	2,073,058	1,754,718	1,874,561	1,997,144	1,747,859
Придонеси за здравствено осигурување	1,038,951	1,347,336	1,935,859	1,609,422	1,509,509
Придонеси за пензиско и инвалидско осигурување	972,259	868,221	1,102,301	1,176,641	1,042,124
Расходи за стручната служба	180,202	165,098	197,502	196,000	161,732
Основни плати и наемнини	99,244	105,358	117,970	124,000	106,437
Надоместоци	13,924	17,144	19,230	20,300	13,817
Стоки и останати услуги	43,443	34,161	53,844	49,485	41,478
Тековни трансфери	0	0	0	300	0
Каматни плаќања	0	0	647	0	0
Капитални трошоци	23,591	8,435	5,811	1,915	0
Дел од хартии од вредност и отплата на главницата	0	0	0	0	0
РАЗЛИКА					
Дефицит / Суфицит	-4,024	-6,494	8,552	0	18,807

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА МАГИСТРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ПАТИШТА

Вкупните приходи на Фондот за магистрални и регионални патишта во првите единаесет од 2001 година изнесуваа 3.631 милиони денари, односно 88,2% од планираните за 2001 година, што е за 22,1% повеќе во однос на истиот период лани. Најголемо учество има буџетскиот трансфер во износ од 1.356,8 милиони денари, иако забележителни приливи се регистрирани и врз основа на странски кредити, во износ од 1.097 милиони денари (103,9% повеќе во однос на истиот период минатата година).

Вкупните расходи во периодот јануари-ноември 2001 година изнесуваа 3.678 милиони денари, односно 89,3% од планираните за 2001 година. Најголем дел од

расходите се поврзани со инвестиционите активности, кои се реализирани во износ од 1.634 милиони денари или 44,4% од вкупните расходи. При тоа, доминантно учество имаат инвестициите финансирани преку странски кредити со износ од 1.022 милиони денари. Значаен дел од расходите на Фондот се наменети за одржување на патиштата, во износ од 938 милиони денари, кои се извршени за 27,2% повеќе во однос на истиот периодот во 2000 година.

Во анализираниот период, Фондот за магистрални и регионални патишта има остварено дефицит во износ од 47 милиони денари.

ФОНД ЗА МАГИСТРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ПАТИШТА

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001	2001
	Извршено	Извршено	Извршено	Буџет	Јануари-Ноем. Извршено
ПРИХОДИ	2,660	3,793	3,506	5,715	3,632
Приходи од Буџет	668	924	1,590	1,655	1,357
Надоместок за употреба на патишта штоги користат странските моторни возила	49	54	82	50	68
Годишен надоместок за патни моторни возила што подлежат на регистрација	524	518	746	550	654
Надоместок за употреба на автопат	468	492	537	600	351
Странски кредит	939	1,793	538	2,850	1,097
Други приходи	12	13	14	10	17
Грантови	-	-	-	0	87
РАСХОДИ	2,660	3,793	3,506	5,715	3,678
Инвестиции	1,203	1,985	1,662	3,675	1,634
Расходи за студии, проектирање, надзор, провизии и материјални трошоци	0	0	179	200	250
Одржување на патиштата	784	790	952	835	938
Зимско одржување	101	220	261	187	253
Редовно одржување	153	148	196	151	164
Инвестиционо одржување	291	194	261	244	207
Одржување на мостови	65	39	43	35	114
Други работи сврзани со одржувањето	173	189	192	218	200
Отплата на кредити	264	148	212	355	199
Средства за локални патишта	321	386	502	500	508
Останати трошоци	89	142	0	0	0
Обврски од претходната година	0	342	0	0	0
Обврски спрема Агенцијата за санација на банки	0	0	0	150	150
РАЗЛИКА					
Дефицит / суфицит	0	0	0	0	-47

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

МАКЕДОНСКА БЕРЗА ЗА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Вкупниот промет намален за 15 %;

Реализирани 23 блок трансакции во вредност од 548,9 милиони денари;

Продадени 24 пакети на акции во сопственост на државата, во вредност од 172 милиони денари;

Воведен официјалниот берзански индекс МБИ

МАКЕДОНСКИ БЕРЗАНСКИ ИНДЕКС - МБИ

Македонската Берза на долгорочни хартии од вредност АД Скопје од 01.11.2001 година започна со пресметување и објавување на Македонскиот Берзански Индекс, со скратен назив и ознака на индексот -МБИ.

Тенденциите на постојано зголемување на обемот на тргување на Македонската Берза ја наметнуваат потребата од соодветни ценовни информации. Дневните промени на цените на хартиите од вредност и обемот на тргување со секоја пооделно, се релевантни за донесување (недонесување) на валидна инвестициона одлука. Истовремено, трендот на движење на пазарот како целина, односно неговиот раст или опаѓање, ги рефлектира состојбите на стопанството како целина. Во тие рамки, пазарните активности се искажуваат со различни просечни вредности, односно индекси, кои се воспоставуваат со цел да ги квантифицираат пазарните движења. Поаѓајќи од ваквите претпоставки, Македонската Берза АД Скопје пристапи кон изработка на сопствен индекс, кој е општ репрезент на движењата на пазарот на хартии од вредност, во оваа фаза на развој на пазарот на капитал.

Основната намена на Македонскиот Берзански Индекс - МБИ, е да даде информации за општите движења на цените на акциите на Македонската Берза. Врз основа на споредбите на дневните движења на цените на акциите на пазарот со движењата на цените на акциите во минатото, потенцијалните инвеститори можат да проценат кога да реализираат одредена купопродажба.

Во сегашната фаза на развојот на пазарот, избран е непондериран индекс, во кој се вклучени петте најликвидни акции на Македонската Берза (моментално Топлификација АД Скопје; Алкалоид АД Скопје; Макпетрол АД Скопје; Комерцијална банка АД Скопје и Европа АД Скопје). Притоа, како основен критериум за ликвидност на акцијата е со акцијата да се тргувало најмалку во 30% од вкупниот број на денови на тргување.

На Македонската Берза има мал процент константно ликвидни акции. За илустрација на ова го имаме

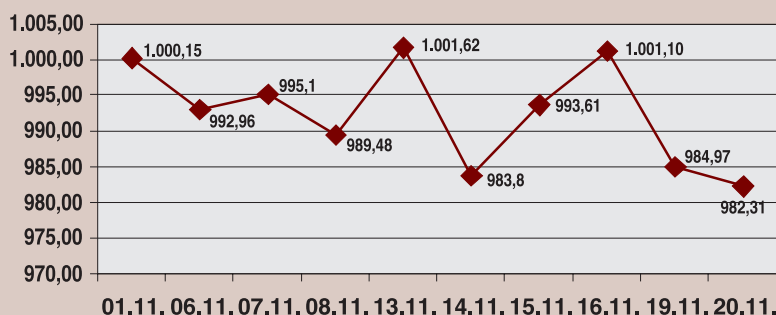
Берзански показатели - ноември

	Септем. 2001	Октомври 2001	Ноември 2001
□ Вкупен промет во денари:	128.305.968	354.211.425	299.642.567
□ Вкупен промет во акции:	1.083.567	2.138.237	2.027.775
□ Вкупен промет во обврзници во ЕВРА:	712.698	1.988.089	1.648.591
□ Вкупен број на трансакции:	598	1.033	674
□ Вкупен број на денови на тргување:	12	13	15
□ Блок трансакции (во денари):	78.255.494	122.423.057	548.948.970
> Просечен дневен промет (во денари):	10.692.164	27.247.032,7	19.976.171,1
> Просечен број на трансакции дневно:	49,83	79,46	44,93
> Просечна вредност на една трансакција (во денари):	214.558,47	342.895,86	444.573,54
МБИ (01.11.2001)	/	/	1000
МБИ (20.11.2001)	/	/	982,3

следното: во периодот од 01.01. - 09.10.2001 година на Македонската Берза АД Скопје, односно на 99 денови на тргување, се тргувало со вкупно 213 акции, од кои со 203 акции се тргувало од 1 - 10 денови на тргу-

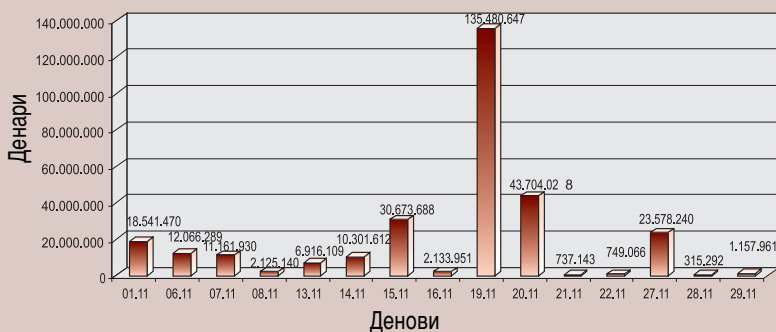
вање. Ова значи, дека само со 10 акции се тргувало во повеќе од 10 дена на тргување, а во тие рамки само 5 акции го задоволуваат критериумот за ликвидност, да во анализираниот временски период со нив се тргувало во повеќе од 35 дена на тргување.

Движење на Македонскиот берзански индекс - МБИ

Меѓутоа, иако овие пет најликвидни акции во вкупно остварениот промет учествуваат со 12,4 во тековната година, нивното учество во вкупниот број на трансакции изнесува 43,5%. Во тие рамки може да се

Промет по денови во ноември 2001

констатира, дека на овој степен на развој на пазарот на капитал, кога поинтензивно се врши сопственичка трансформација и консолидација, со инцидентни купопродажи, овие пет акции во подолг временски период ја одржуваат ликвидноста на пазарот и прават обид да го одредат агрегатното движење на цените на акциите на берзата.

МБИ како непондериран индекс дава информација за тоа, каква доходност носи просечна акција на пазарот. Од овој аспект овој индекс е од особено значење за малите инвеститори, кои би сакале да ја споредуваат доходноста на својата акција со доходноста на просечната акција на пазарот.

Непондерираниот Берзански Индекс подлежи на соодветна ревизија, доколку било која од акциите кои го сочинуваат истиот го изгуби критериумот за ликвидност 30% и индексот ќе биде надополнет со нова акција. Со зголемувањето на бројот на ликвидност акции во наредниот временски период, се претпоставува дека ќе се создадат и услови за примена на пондериран индекс.

Прометот на Македонската берза за долгорочни хартии од вредност во ноември 2001 година е намален за 15%, при тоа достигнувајќи вредност од

Остварен промет по пазари во ноември 2001 година

Пазарен сегмент	Промет во денари	%
Прв пазар	71.813.637	23,97
Трет пазар	55.848.113	18,64
Држава	171.980.817	57,4
Вкупно сите пазари	299.642.567	100,00

299.642.567,00 денари. Во однос на претходниот месец, вкупниот промет е намален за 124 милиони денари. Истовремено, намалување бележи и просечниот дневен промет за 7,2 милиони денари, или за 26%, со што достигна износ од 19,9 милиони денари. Овој пад, пред сè, се должи на намалениот промет со обврзници, кој во ноември изнесува 1,6 милиони ЕВРА. Од друга страна, пак, Агенцијата на Република Македонија за приватизација продаде 24 пакети на акции во сопственост на државата, во вредност од 172 милиони денари.

При анализата на тргувањето со хартии од вредност на берзата за овој месец треба да се има во предвид и фактот дека поради пренесување на акционерските книги на трговските друштва во Централниот депозитар за хартии од вредност Берзата во периодот од 22 ноември и 10 декември не тргува со акции.

На официјалниот пазар во ноември реализиран е промет од 23,97% од вкупниот берзански промет, што претставува пад од 0,83 процентни поени во споредба со претходниот месец. Најактивен во овој период беше пазарот за продажба на акции во сопственост на државата, на кој е остварен промет од 171 милиони денари, односно 457,4% од вкупниот промет.

Започнувајќи од 01.11.2001 година воведен е официјалниот берзански индекс (МБИ), како индикаторот на движењето на цените на акциите, чија што вредност на последниот ден на тргување (20 ноември) достигна износ од 982,3.

Во анализираниот период реализирани се 23 блок трансакции во вредност од 548,94 милиони денари, при тоа, најзабележителни се тргувањата со акциите на Индекс Горица Охрид и со акциите на Мермерен комбинат Прилеп.

Најликвидни хартии од вредност на Берзата и натаму продолжуваат да бидат обврзниците издадени од Република Македонија по основ на „старото“ штедење (чија што цена во ноември изнесува 68%), како и обичните акции на Топлификација АД Скопје.

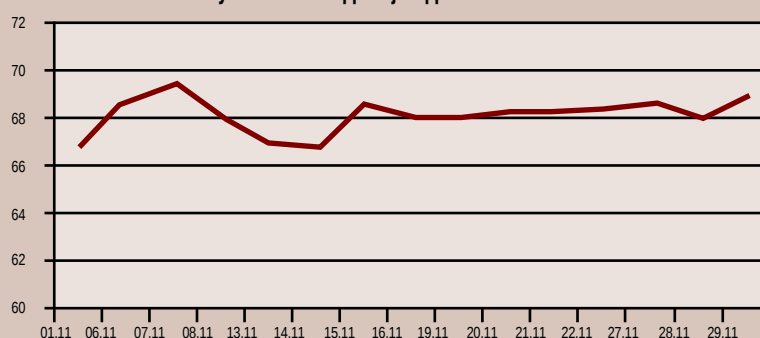
ПРЕГЛЕД НА РЕАЛИЗИРАНИ БЛОК ТРАНСАКЦИИ

Назив на издавачот	Датум на трансакцијата	Номинална вредност	Цена по акција (во денари)	% од основната главнина	Промет (акции)	Промет (денари)
Еленица Струмица	01.11.2001	100 ДЕМ	1.872	47,78	11.945	22.361.040
Гевгелија Турист Гевгелија	01.11.2001	10 ДЕМ	156	13,54	20.342	3.173.352
Грозд Струмица	06.11.2001	100 ДЕМ	1.870	52,76	13.481	25.209.470
Медицинска пластика Тетово	07.11.2001	230 ДЕМ	3.588	15,00	4.174	14.976.312
1-ви Мај Куманово	07.11.2001	100 ДЕМ	1.870	76,59	8.754	16.369.980
Македонска банка Скопје	08.11.2001	4000.00 ДЕН	2.350	8,81	5.002	11.754.700
Инекс Горица Охрид	08.11.2001	100 ДЕМ	3.116	69,88	66.380	206.840.080
Мермерен комбинат Прилеп	13.11.2001	100.00 ДЕМ	13.087	6,35	5.244	68.629.277
Бетон Штип	14.11.2001	500.00 ДЕМ	7.792	28,73	1.426	11.111.392
Извозно и кредитна банка Скопје	16.11.2001	10000 ДЕМ	10.000	3,51	1.100	11.000.000
Саксес Брокерс Скопје	16.11.2001	100 ДЕМ	61	88,50	8.655	527.522
Транскоп-Патнички сооб Битола	19.11.2001	100 ДЕМ	1.410	12,36	3.708	5.228.280
Струмица Табак Струмица	19.11.2001	100.00 ДЕМ	3.116	2,98	2.682	8.357.112
МАК Хидропроект КО Скопје	19.11.2001	100 ДЕМ	338.578	18,00	36	12.188.790
МАК Хидропроект КО Скопје	19.11.2001	100 ДЕМ	457.125	50,00	100	45.712.500
ЗУС Скопје	19.11.2001	40.00 ДЕМ	620	18,81	25.963	16.097.060
Извозно и кредитна банка Скопје	20.11.2001	10000 ДЕН	10.500	2,87	900	9.450.000
Комерцијална банка Скопје	20.11.2001	5000.00 ДЕН	5.303	0,25	1.000	5.302.500
Авторемонт Кавадарци	20.11.2001	29,62 ДЕМ	320	51,72	4.327	1.384.640
Киро Кучук Велес	20.11.2001	300 ДЕМ	3.100	16,32	4.238	13.137.800
Автоцентар Скопје	20.11.2001	357,08 ДЕМ	1.560	51,26	11.419	17.813.640
Извозно и кредитна банка Скопје	20.11.2001	10000 ДЕН	10.000	5,66	1.775	17.750.000
Жив. фарма Белимбегово Скопје	20.11.2001	10.00 ДЕМ	47	10,80	97.309	4.573.523
Вкупно:					50.891	122.423.057

Република Македонија - девизни влогови

Број на денови на тргување	15
Највисока цена	70%
Најниска цена	65%
Почетна цена	66,5%
Последна цена	68%
Број на трансакции	334
Промет /ден/	68.518.591
Промет /ЕМУ/	1.648.591

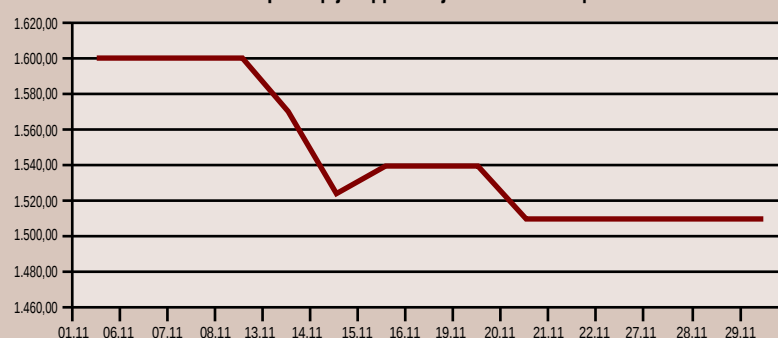
Република Македонија - девизни влогови

Топлификација АД Скопје

Број на денови на тргување	6
Највисока цена	1.601
Најниска цена	1.500
Почетна цена	1.601
Последна цена	1.510
Број на трансакции	29
Промет /ден/	3.295.046
Промет /хв/	2.135

Топлификација АД Скопје - обични акции

ПРОМЕТ НА ЧЛЕНКИТЕ НА МАКЕДОНСКАТА БЕРЗА АД СКОПЈЕ

Октомври 2001 година

Промет во денари

Членка	Класично тргување	% од класично тргување	Државна сопственост	% од државна сопственост	Блок	% од блокови	Вкупно
КБ	40.955.143	16,04	70.536.671	18,86	534.587.144	48,69	646.078.958
БД	19.903.874	7,80	74.608.186	19,95	372.403.184	33,92	466.915.244
МК	65.491.201	25,65	89.239.934	23,87	55.703.520	5,07	210.434.655
МИ	59.329.165	23,24	52.564.978	14,06	89.920.380	8,19	201.814.523
ФР	19.082.642	7,47	42.188.272	11,28	22.222.784	2,02	83.493.668
ТН	22.365.762	8,76	19.293.252	5,16	16.714.224	1,52	58.373.238
СБ	25.533.399	10,00	25.482.965	6,82	6.346.704	0,58	57.363.068
ББ	2.662.343	1,04	0	0,00	0	0,00	2.662.343

Број на трансакции

Членка	Класично тргување	% од класично тргување	Државна сопственост	% од државна сопственост	Блок	% од блокови	Вкупно
КБ	361	27,73	9	18,75	10	21,74	380
ТН	274	21,04	6	16,50	2	4,35	282
МК	189	14,52	6	12,50	4	8,70	199
МИ	165	12,67	9	18,75	8	17,39	182
ФР	135	10,37	5	10,42	2	4,35	142
БД	86	6,61	9	18,75	18	39,13	113
СБ	76	5,84	4	8,33	2	4,35	82
ББ	16	1,23	0	0,00	0	0,00	16

ЛЕГЕНДА

БД - БРО - ДИЛ АД Скопје

СБ - Брокер - СБ АД Скопје

МИ - Макос - Инвест Брокер АД Скопје

ТН - Тутунскаброкер АД Скопје

КБ - КБ - Брокер АД Скопје

ФР - ФЕРШПЕД - БРОКЕР АД Скопје

МК - МАК Брокер АД Скопје

ББ - Битола Брокер АД Битола

МАКЕДОНСКА БЕРЗА НА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ А.Д. СКОПЈЕ

Извештај за тргување од 01.11.2001 до 30.11.2001

Опис на хартијата од вредност	Номинална вредност	Највисока цена	Најниска цена	Почетна цена	Последна цена	Бр. на транзакции	Вредност	Количина	Бр. ден. на тргув.
Официјален пазар									
Прв пазар - Обични акции									
Топлификација Скопје	100.00 ДЕМ	1 601,00	1 500,00	1 601,00	1 510,00	29	3 295 046	2 135	6
Прв пазар - Обврзници									
Р. Македонија – девизни влогови		70	65	66,5	68	334	68 518 591	1 648 591	15
Вкупно Официјален пазар	363	71 813 637	1 650 726						
Неофицијален пазар									
Трет пазар - Обични акции									
Автоцитар Скопје	357.08 ДЕМ				1 560,00	0	0	0	1
Агромеханика Скопје	100.00 ДЕМ	650	650	650	650	1	23 400	36	1
Алкалоид Скопје	50.00 ДЕМ	1 399	1 300	1 354	1 350	21	1 431 113	1 056	8
Авторемонт Кавадарци	29,62 ДЕМ				320	0	0	0	1
Благој Ѓорев Велес	50.00 ДЕМ	160	160	160	160	5	500 480	3 128	3
Живин. фарма Белимбегово Скопје	10.00 ДЕМ				47	0	0	0	1
Бетон Штип	500.00 ДЕМ				7 792	0	0	0	1
БИБРОК Куманово	100.00 ДЕМ	1 600	1 600	1 600	1 600	14	212 800	133	1
Витаминка Прилеп	29.11 ДЕМ	1 800	1 800	1 800	1 800	1	196 200	109	1
Вардар осигурување Скопје	100.00 ДЕМ	3 116	3 116	3 116	3 116	2	1 869 600	600	1
Гевгелија Турист Гевгелија	10 ДЕМ				156	0	0	0	1
Грозд Струмица	100 ДЕМ				1 870,00	0	0	0	1
Гранит Скопје	10.00 ДЕМ	70	70	70	70	2	35 560	508	1
Европа Скопје	100.00 ДЕМ	1 400	1 300	1 301	1 302	13	953 507	727	7
Електрометал Скопје	70.00 ДЕМ	936	451	471	936	5	406 211	536	4
Еленица Струмица	100 ДЕМ				1 872	0	0	0	1
Жито Лукс Скопје	100.00 ДЕМ	650	600	650	602	5	419 726	657	3
Жито Скопје Скопје	100.00 ДЕМ	351	351	351	351	2	118 989	339	1
ЗК Кичево Кичево	100 ДЕМ	750	750	750	750	1	28 500	38	1
Земјод. комб. Пелагонија Битола	100.00 ДЕМ	1 509	600	600	1 509	11	3 267 000	2 415	3
ЗУС Скопје	40.00 ДЕМ	310	310		310	1	1 281 850	4 135	2
Институт за заварув. Југ Скопје	100.00 ДЕМ	3 110	3 110	3 110	3 110	2	435 400	140	1
Извозно и кредитна банка Скопје	10000 ДЕН				10 000	0	0	0	2
Илинден Делчево	100.00 ДЕМ	312	312	312	312	1	425 880	1 365	1
Инекс Горица Охрид	100 ДЕМ				3 116,00	0	0	0	1
Југотутун Неготино	100.00 ДЕМ	320	320	320	320	1	23 680	74	1
Југоопрема Скопје	100.00 ДЕМ	945	945	945	945	4	1 296 540	1 372	1
Караорман Скопје	100.00 ДЕМ	577	577	577	577	2	186 948	324	1
Киро Дандаро Битола	10.00 ДЕМ	160	160	160	160	3	525 120	3 282	2
Керамика Гевгелија	100.00 ДЕМ	3 150	3 150	3 150	3 150	1	560 700	178	1
Киро Кучук Велес	300 ДЕМ	3 100	3 100	3 100	3 100	1	266 600	86	1
Комерцијална банка Скопје	5000.00 ДЕН	2 201	2 110	2 110	2 120	11	2 811 550	1 321	4
Комунапроект Тетово	10 ДЕМ	312	312	312	312	1	282 984	907	1
Ловец Тетово	190.00 ДЕМ	100	100	100	100	1	42 500	425	1
Лотарија на Македонија Скопје	100.00 ДЕМ	1 540	1 540	1 540	1 540	13	1 661 660	1 079	7
1–ви Мај Куманово	100 ДЕМ				1 870,00	0	0	0	1
Мермерен комбинат Прилеп	100.00 ДЕМ				13 087,20	0	0	0	1
Микрогранулат Гостивар	43.54 ДЕМ	150	50	150	50	9	1 674 800	32 468	6

Опис на хартијата од вредност	Номинална вредност	Највисока цена	Најниска цена	Почетна цена	Последна цена	Бр. на транзакции	Промет /ден/	Промет /хв/	Бр. ден. тргов.
Македонска банка Скопје	4000.00 ДЕН	5 020	2 175		5 020	6	6 044 450	1 343	2
Македонија Гостивар	100.00 ДЕМ	2 000	1 650	1 650	2 000	2	46 600	24	1
Младина Скопје	37.17 ДЕМ	350	350	350	350	1	39 550	113	1
Млаз Богданци	45.06 ДЕМ	500	500	500	500	16	538 500	1 077	2
Макпетрол Скопје	1000.00 ДЕМ	9 500	9 200	9 300	9 400	64	5 431 544	583	9
Македонија Турист Скопје	50.00 ДЕМ	649	620	630	620	8	1 283 047	2 031	3
Нико Доага Крушево	100.00 ДЕМ	620	310	620	310	3	57 350	117	2
ОКТА Скопје	100.00 ДЕМ	2 000	2 000	2 000	2 000	1	86 000	43	1
Охридска пастрмка Охрид	50.00 ДЕМ	1 378	1 378	1 378	1 378	2	2 972 346	2 157	1
ПКБ Скопје Скопје	90.00 ДЕМ	100	100	100	100	1	109 000	1 090	1
Прогрес с. Чешиново	10 ДЕМ	100	100	100	100	1	114 000	1 140	1
Раде Кончар Скопје	49.06 ДЕМ	160	160	160	160	2	11 040	69	1
РЖ ИТО Скопје	10.00 ДЕМ	100	100	100	100	1	3 400	34	1
Саксес Брокерс Скопје	100 ДЕМ				60,95	0	0	0	1
Рудник за нем. Стрмош Пробиштип	50.00 ДЕМ	1 570	1 570	1 570	1 570	2	136 590	87	2
Струмица Табак Струмица	100.00 ДЕМ				3 116	0	0	0	1
Тајмиште Кичево	100.00 ДЕМ	1 560	1 560	1 560	1 560	1	907 920	582	1
Тетекс Тетово	100.00 ДЕМ	320	320	320	320	4	2 332 480	7 289	2
Тигар Крива Паланка	100.00 ДЕМ	320	320	320	320	1	526 400	1 645	1
Тутунски комбинат Прилеп	100.00 ДЕМ	313	313	313	313	1	28 483	91	1
Текстил Скопје	190.00 ДЕМ	1 600	1 600	1 600	1 600	15	1 513 600	946	4
Трготекстил Ангро 6 Скопје	50 ДЕМ	310	310	310	310	1	23 870	77	1
Транскоп-Патнички сооб. Битола	100 ДЕМ	1 410	1 410		1 410	1	703 590	499	2
Фотоцентар Скопје	456.60 ДЕМ	9 999	4 800	4 800	9 999	4	11 138 100	1 129	2
МАК Хидропроект КО Скопје	100 ДЕМ				457 125	0	0	0	1
Трет пазар - Приоритетни акции									
Комерцијална банка Скопје	1000.00 ДЕН	1 000,00	800	820	820	14	784 455	897	4
Стопанска банка Скопје	400 ДЕН	300	300	300	300	2	76 500	255	1
Вкупно Неофицијален пазар	288	55 848 113	80 756						
Државен Пазар									
Ангропромет Тиквешанка Кавадарци	100 ДЕМ	3 150	3 150	3 150	3 150	1	4 869 900	1 546	1
Бетон Струмица	500 ДЕМ	10 800	10 800	10 800	10 800	1	14 342 400	1 328	1
Бентопром Крива Паланка	350.00 ДЕМ	1 091	1 091	1 091	1 091	1	486 586	446	1
Вардар с. Брвеница Тетово	10 ДЕМ	201	201	201	201	1	3 199 518	15 918	1
Графикон Струга	10.00 ДЕМ	32	32	32	32	1	682 016	21 313	1
Челичен лив и гранулат Желез Д. Хисар	100 ДЕМ	2 230	2 230	2 230	2 230	1	25 089 730	11 251	1
ЗУС Скопје	40.00 ДЕМ	986	986	986	986	1	45 871 678	46 523	1
Иднина Кратово	20.00 ДЕМ	62	62	62	62	1	7 037 434	113 507	1
Исхрана Радовиш	100 ДЕМ	935	935	935	935	1	4 414 135	4 721	1
Југотутун Неготино	100 ДЕМ	3 116	3 116	3 116	3 116	1	224 352	72	1
Југотутун Штип	199.97 ДЕМ	624	624	624	624	1	1 921 920	3 080	1
Југоопрема Скопје	100 ДЕМ	935	935	935	935	1	6 118 640	6 544	1
Југотутун Скопје	153,27 ДЕМ	4 777	4 777	4 777	4 777	1	654 449	137	1
Крав. фарма Илинден с. Славеј	100.00 ДЕМ	313	313	313	313	1	223 482	714	1
Макпромет Штип	100.00 ДЕМ	935	935	935	935	1	12 352 285	13 211	1
Македонија Неготино	100.00 ДЕМ	901	901	901	901	1	4 992 441	5 541	1
Медицинска пластика Тетово	230 ДЕМ				3 588	0	0	0	1
Макпетрол Темко Скопје	10 ДЕМ	312	312	312	312	1	251 784	807	1
Охридтурист Охрид	70.00 ДЕМ	437	437	437	437	1	7 085 955	16 215	1
ЗИК Пчиња Куманово	100 ДЕМ	3 117	3 117	3 117	3 117	1	1 620 840	520	1
Рудкоп Кавадарци	100.00 ДЕМ	1 050	1 050	1 050	1 050	1	15 687 000	14 940	1
Рудник за нем. Стрмош Пробиштип	50.00 ДЕМ	1 558	1 558	1 558	1 558	1	180 728	116	1
Текстил Скопје	200,00 ДЕМ	1 870	1 870	1 870	1 870	1	8 433 700	4 510	1
Траншпед Македонија Струмица	50.00 ДЕМ	468	468	468	468	1	6 239 844	13 333	1
Вкупно Државен Пазар	23	171 980 817	296 293						
Вкупно сите пазари	674	299 642 567							

ПАЗАР НА ПАРИ И КРАТКОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност во ноември бележи зголемена активност во однос на претходниот месец, што се манифестира преку поголемиот вкупен и просечен дневен промет реализиран на овој пазар. Така, вкупниот промет остварен на пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност во ноември, во споредба со октомври, се зголеми за 475 милиони денари, односно за 44,5% и достигна износ од 1.543 милиони денари.

Просечниот дневен промет во ноември (22 работни дена) во однос на октомври (21 работен ден), исто така, регистрира пораст од 20 милиони денари, односно за 40,2%, достигнувајќи вредност од 70 милиони денари.

Зголемениот промет на пазарот на пари во ноември 2001 година се должи на поголемиот износ на месечно ниво на понудата и на побарувачката на лик-

видни средства. Имено, вкупната понуда за ликвидни средства на пазарот на пари во анализираниот период изнесува 1.836 милиони денари, што е за 695 милиони денари, односно за 60,9%, поголема во однос на претходниот месец. Истовремено, вкупната побарувачка на ликвидни средства бележи пораст од 270 милиони денари, или за 19,2%, при што таа во ноември изнесува 1.679 милиони денари.

Повисоката понуда од побарувачка на ликвидни средства во ноември резултираше со пад од 6 процентни поени на просечната пондерирана годишна каматна стапка на пазарот на пари, достигнувајќи износ од 12,6%. Ова движење пред се, е резултат од подобрената ликвидност на банките, што се согледува преку намалената разлика меѓу побарувачката и понудата на ликвидни средства, како и на намалувањето на каматните стапки на благајничките записи на НБРМ.

Пазар на пари

2001 година (по месеци)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Вкупен промет (во милиони денари)	1011.8	1942.8	2072.7	1596.8	1788.9	1033.4	580.9	746.8	654.2	1.067.4	1.542.9
Каматна стапка (% , на годишно ниво)	7.21	7.39	8.08	9.29	10.87	13.75	17.15	18.44	19.34	18.55	12.58

ДЕПОЗИТИ НА ФИЗИЧКИТЕ ЛИЦА КАЈ БАНКИТЕ И ШТЕДИЛНИЦИТЕ

Продолжува трендот на зголемување на штедењето од страна на физички лица во банките и штедилниците и во октомври 2001 година, достигнувајќи износ од 17,809 милијарди денари, односно 571,4 милиони ДЕМ, или пораст за 2,6 милијарда денари во споредба со септември.

Сè поголемата вредност на депозити во банките и штедилниците е резултат на зголемената доверба на граѓаните во банкарскиот систем, а особено по намалување на политичката несигурност, која владееше во државата во изминатиот период. Исто така, врз одлуката на граѓаните да ги депонираат своите долгогодишни заштеди во банките и штедилниците влијае и претстојното воведување на новата валута, ЕВРО, од 01.01.2002 година. Еврото ќе ги замени валутите на 12 земји-членки на Европската унија, тука вклучувајќи ја и германската марка, валута во која граѓаните на Република Македонија го чуваат најголемиот дел од својата заштеда. Наједноставен начин на конвергирање на германската марка во Евро претставува нејзино депонирање кај банките, при што, износите на девизните депозити во валутите кои престануваат да важат со воведувањето на Еврото на 01.01.2002 година банките, автоматски и без провизија, ќе ги конвертираат во Евро.

Во однос на октомври 2000 година зголемувањето на депозитите на физичките лица во банките и штедилниците изнесува 5,8 милијарди денари, односно 49%.

На месечно ниво, рочната структура изнесува 55,13% депозити по видување и 44,87% орочени депозити, што претставува зголемување на депозитите по

видување за 1.226 милиони денари, а од аспект на орочените депозити, зголемувањето изнесува 1.330 милиони денари.

Во споредба со претходниот месец, валутната структура на депозитите бележи одредени промени во насока на зголемување на денарските депозити за 120 милиони денари и пораст на девизните депозити за 2.432 милиони денари. При тоа, процентуалното учество на денарските депозити во вкупните депозити во октомври изнесуваат 36,17, додека, пак, на девизните депозити 63,83.

Депозитите на физичките лица кај банките и штедилниците и во ноември оваа година продолжуваат интензивно да се зголемуваат, достигнувајќи вредност од 22,850 милијарда денари, односно 733 милиони ДЕМ, што претставува пораст од 5,041 милијарда денари во однос на октомври.

Споредено со истиот месец од минатата година, депозитите на граѓаните во ноември 2001 година се поголеми за 10,385 милијарди денари, односно за 83,3%.

Анализирано според валутната структура на депозитите, 30,08% од вкупните депозити се денарски, додека 69,92% се девизни депозити. Во однос на октомври денарските депозити се поголеми за 13 милиони ДЕМ, а девизните депозити за 391 милиони ДЕМ.

Според рочноста на депозитите, во ноември оваа година 391 милиони ДЕМ, односно 53,36%, претставуваат депозити по видување, што значи пораст од 76 милиони ДЕМ. Орочените депозити, пак, изнесуваат 341 милиони ДЕМ, или процентуално 46,64, односно пораст од 85 милиони ДЕМ во однос на претходниот месец.

КРАТКИ ВЕСТИ

СТАРТ НА ЦЕНТРАЛНИОТ ДЕПОЗИТАР ЗА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Централниот депозитар за хартии од вредност на 18 декември официјално профункционира. Со преселбата на акционерските книги во Депозитарот се очекува да се стави крај на манипулациите со ситните акционери и на водењето двојни акционерски книги, а се заокружува и електронскиот систем на тргување на Македонската берза. Во оваа пригода, премиерот Љубчо Георгиевски изјави: „Република Македонија е прва земја од поранешните југословенски републики што ја има завршено реформата на Заводот на платен промет, со што се потврдува реформското темпо што си го постави оваа влада како своја цел“. Креаторот, министерот за финансии Никола Груевски пак, смета дека проектот што се подготвуваше повеќе од една година во соработка со норвешкиот тим успешно е завршен.

ОТЕ ПРЕФРЛИ 25 МИЛИОНИ ДОЛАРИ ЗА КОНЦЕСИЈАТА

Министерството за транспорт и врски официјално соопшти дека склучило Договор за концесија за јавни мобилни телекомуникациски услуги и јавни мобилни телекомуникациски мрежи со фирмата „МТС услуги на мобилна телефонија“ АД Скопје, инаку во целосна сопственост на грчката телекомуникациска компанија ОТЕ, која на 8 ноември беше прогласена за победник на тендерот за доделување концесија за втор мобилен оператор во Република Македонија. Според Министерството за транспорт и врски, МТС веќе доставил и доказ за издаден банкарски налог за исплата на 25 милиони американски долари, платени во противвредност во евра, со што ги исполнил сите обврски за стекнување на правото на концесија. Ресорниот министер Љупчо Балковски изјави: „Доколку работите се одвиваат како што посакуваат Грците, новиот мобилен оператор може да профункционира напролет“.

ЗА МАКЕДОНИЈА 7,5% ОД ЗЛАТОТО НА СФРЈ И КОНЗУЛАТОТ ВО ПАРИЗ

Делегациите на земјите-наследнички на поранешната СФР Југославија во Сараево постигнаа согласност околу поделбата на заедничкото монетарно злато во вредност од 74 милиони американски долари, поделбата на средствата на мешаните банки и клирингот. Според спогодбата, на Србија и на Црна Гора ќе им припаднат 38%, на Хрватска 23%, на Словенија 6%, на Босна и Херцеговина 15,5%, а на Македо-

нија 7,5% од монетарното злато кое се наоѓа во Цирих и во Париз. Во врска со поделбата на средствата од мешаните банки беше истакнато дека најпрвин треба да се утврди точниот износ на овие средства, бидејќи постои несогласување меѓу книговодствената состојба и реалните средства во банките. Во Сараево беше постигната согласност и околу активностите за утврдување на прецизното салдо на клириншките сметки на поранешните југословенски републики и СССР. Инаку, одлуката за поделба на златото на поранешна Југославија ќе стапи на сила откако сите поранешни југословенски земји ќе ги ратификуваат спогодбите. Во Загреб пак, на почетокот на декември направен е уште еден чекор. Во првиот круг на поделбата на дипломатскиот и на конзуларниот имот, се поделија пет амбасади, конзулати и резиденции. СР Југославија ја доби резиденцијата во Париз, Хрватска зградата на амбасадата во овој град, а Македонија зградата каде што беше сместен конзулатот на СФРЈ. Босна и Херцеговина ја доби амбасадата во Лондон, додека Словенија зградата на амбасадата во Вашингтон.

ПРЕДАДЕН ВО УПОТРЕБА НОВИОТ КОНТРОЛНО-МЕРЕН ЦЕНТАР НА УПРАВАТА ЗА ТЕЛЕКОМУНИКАЦИИ

Со Контролно-мерниот центар на Управата за телекомуникации, кој официјално почна со работа, во иднина ќе се врши целосна контрола на етерот над Македонија. Објектот, кој е изграден за три месеци и новата најсовремена опрема во него, набавена од германската компанија „Родешварц“ во употреба ги предаде министерот за транспорт и врски, Љупчо Балковски. Во оваа прилика тој изјави: „Новиот објект ќе придонесе за мониторинг на работењето на сите радиодифузери во земјава, но и на другите субјекти од областа на телекомуникациите, така што отсега ќе може многу побрзо да се откриваат и отстрануваат сите пропусти што ќе се појавуваат во овој сектор“.

Набавената опрема, според Зоран Трајчевски, директор на Управата за телекомуникации, е последен збор на техниката, чини 4.5 милиони германски марки, а покрај неа се набавени и две мобилни возила: едното ќе врши контрола на радиофреквенциите, а другото на мобилната телефонија. Целата инвестиција за изградба и опремување на Контролно-мерниот центар вреди 6.5 милиони германски марки, а овие средства се обезбедени од приходите што ги остварува Управата.

ВО 2002 МАКЕДОНИЈА Е ПРЕТСЕДАВАЧ СО ЦЕИ

Премиерите на 17 членки на Самитот на Централноевропската иницијатива во Трст го поддржаа интегритетот и суверенитетот на Република Македонија. Истакнувајќи ги меѓународните напори за надминување на кризата во Македонија, лидерите на влади го вклучија и одржувањето на Донаторска конференција. На пленарната сесија настапи заменик-претседателот на Владата Зоран Крстевски. „Тероризмот

кој треба еднакво да се третира, остава и големи економски последици поради што меѓународната заедница и Европската унија веќе реагираа со доделување одредена финансиска помош. Македонија во 2002 година го презема претседавањето со ЦЕИ и во тие рамки нашата земја ќе направи се за натамошна афирмација на ЦЕИ и имплементирање на одредени проекти“, рече во својот говор Крстевски. Премиерот на Италија Силвио Берлускони како домаќин, обраќајќи ѝ се на Македонија изјави: „Македонскиот претседател на Владата не дојде во Трст заради политичките настани во земјата и се чини дека дел од неговата поддршка е изгубена, бидејќи некои министри преминаа во опозиција, но мнозинството министри кои се со него се доволно силни и оваа Влада треба да остане на власт за да продолжи со реформите“. Во рамките на ЦЕИ се одржа и средба на министрите за економија при што нашата држава ја претставуваше министерот за економија Бесник Фетаи. Се одржа и посебна сесија, насловена како „ЦЕИ фокус на Македонија“ на која високи репрезенти ја презентираа економската состојба во нашата земја.

КАНАДСКИ ПОШТИ НАЈВЕРОЈАТНО ЌЕ ВЛЕЗАТ ВО МАКЕДОНСКИ ПОШТИ

Според информациите од Министерството за транспорт и врски, по преговорите во средината на јануари ќе се знае моделот по кој Канадска пошта ќе стопанисува со Македонски пошти. Дотогаш, треба да се испеглаат забелешките меѓу двете страни, што се утврдени во декемвриските предфинални разговори во Скопје.

Канадски пошти ќе стопанисуваат со Македонски пошти во следните 20 години во кој период ќе биде воспоставена организација на работата и ќе биде инвестирано во развојот на поштата. Засега не е прецизирана сумата за концесијата.

Канаѓаните сè задоволни од инфраструктурата со која располага Македонската пошта при што оценија дека со правилно насочени инвестиции може да се постигнат големи резултати во работењето.

Македонски пошти е една од поголемите јавни фирми во земјата која е неприватизирана. Влезот на Канадски пошти која е водечка светска фирма во оваа дејност, ќе придонесе за развој и за зголемување на ефикасноста на Македонски пошти, велат во Министерството за транспорт и врски.

ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА НА МАКЕДОНСКО-ЈУГОСЛОВЕНСКИТЕ ТРГОВСКИ ОДНОСИ

Македонија и Југославија во Белград се договорија да продолжат со натамошна либерализација на меѓусебните трговски односи регулирани со спогодбата за трговија од 1996 година. Тоа го бараат и насоките

на меморандумот за олеснување на трговијата во рамките на Пактот за стабилност. Најделикатниот дел од заседанието на мешовитата Македонско-југословенска комисија за трговија - бартер аранжманите, во начело се договорени, а деталите ќе се допрецизираат. Преку дирекциите за стокови резерви на двете земји ќе се реализира југословенски извоз на меркантилна пченица и увоз на тутун, вино и вештачки ѓубрива од Македонија. Со анексите на протоколот за стоки кои се на квантитативно ограничување од Македонија се предвидува олеснување за нашата металургија. Вицепремиерите на Македонија и на Југославија, Зоран Крстевски и Мирољуб Лабус во Белград се договорија и за реализација на проектот за изградба на 400 киловолтен далновод на релацијата Ниш-Врање-Скопје, а вклучувањето на Грција би требало да го олесни пристапот до европските извори на средства. Србија, од своја страна најави симнување на сите внатрешни трговски бариери, попрецизно, за нафтените деривати, што од страна на Македонија е услов за либерализација на увозот на користени моторни и приклучни возила од СРЈ. Констатација на двете страни беше дека заедничките настани на трети пазари, пред сè во Русија, нудат практично неограничени можности и за Македонија и за Југославија.

ММФ И ВЛАДАТА СЕ ДОГОВОРИЈА ОКОЛУ СТАФ МОНИТОРИНГ-ПРОГРАМАТА

Преговарачките тимови на министерот за финансии Никола Груевски и на шефот на ММФ за Македонија Бишвацит Банерџи успешно ги завршија декемвриските разговори околу Стаф мониторинг програмата што Владата ќе ја спроведува од 1 јануари, па во наредните шест месеци. Програмата подразбира набљудување на реформското однесување, финансиска дисциплина и придржување до утврдени таргети кај буџетските приходи и расходи и кон проектираните макроекономски агрегати. Според договорот со ММФ, во 2001 домашниот бруто-производ се очекува да падне за 4,5%, инфлацијата да биде 5,3%, додека буџетскиот дефицит 6,7% од БДП. Во 2002, како што изјави министерот за финансии Никола Груевски е проектиран пораст на БДП од 4%, инфлација од 2,5%, под услов ако се врати поволното опкружување и се зајакне побарувачката, ако останат ниски цените на нафтата и ако трошоците бидат финансирани од донаторска. Буџетскиот дефицит е проектиран на

3,3% од домашниот бруто производ. Гапот во платниот биланс, само во последниот квартал од 2001 година ќе изнесува 42 милиона долари, плус 131 милион проектиран минус за 2002, така што платежниот јаз е 173 милиони долари. Според гувернерот на Народната банка на Македонија Љубе Трпески, фискалната и монетарната политика, како и онаа на платниот биланс, со овој договор се дизајнирани така што ќе имаат стабилен девизен курс, без промени во курсот кој останува номинално сидро, но овој пат врзан за евро-то.

Јан Микелсен, постојниот претставник на ММФ во Македонија, рече дека ММФ ќе ги поттикне донаторите на конференцијата да го покријат јазот во платниот биланс. „Убеден сум, изјави Микелсен, дека по успешната примена на Стаф мониторинг-програмата, во вториот квартал на 2002 Македонија ќе се склучи и стенд-бај аранжман со ММФ“.

МАКЕДОНСКА БАНКА ЗА ПОДДРШКА НА РАЗВОЈОТ ЌЕ СОРАБОТУВА СО ХБОР

Македонската банка за поддршка на развојот (МБПР) и Хрватската банка за обнова и развој (ХБОР) потпишаа договор за соработка со кој се зајакнува економската соработка помеѓу овие две финансиски институции, како и стопанската соработка помеѓу двете земји. Соработката подразбира размена на информации поврзани со работите од заеднички интерес, посебно од областа на финансирањето, осигурувањето на извозот и инвестициите, како и заедничко учество на проекти во трети земји.

Облиците на соработка помеѓу извозно кредитните агенции ХБОР и МБПР можат да бидат со осигурување, реосигурување и паралелно осигурување. Задачите на извозно-кредитните агенции се да обезбедат поддршка во осигурувањето и финансирањето на извозот, со што се овозможува подобра конкурентност на извозниците.

ЈАПОНСКА ДОНАЦИЈА ЗА "МАКЕДОНИЈА ПАТ"

Донацијата од осум милиони американски долари доделена на јавното претпријатие „Македонија пат“, од јапонската влада почна да се реализира. Доставена е опремата во оваа вредност, која се состои од современа асфалтна база и 40-тина возила-булдозери, грејдери и друг вид транспортни возила. Асфалтната база, со капацитет за производство на 60 тони асфалт на час, се монтира кај месноста Леленец во Скопје. Согласно со договорот македонската страна презеде обврска во наредните четири години при

производството и вградувањето на асфалтот да не се калкулира трошокот за амортизација на механизацијата и трошокот за суровини.

ВО ЖЕНАВА ПРЕГОВОРИ ЗА ВЛЕЗ ВО СТО

Во Женева на почетокот на декември, делегација на Македонија предводена од министерот за економија Бесник Фетаи зема учество на Конференцијата на Светската трговска организација. Фетаи најави дека на стартот на мај во 2002 година Македонија и СТО се очекува да го потпишат финалниот документ за членство на земјава во оваа организација. „Потоа ќе остане само формалниот аспект, за во средината на септември Македонија да стане членка на СТО“, изјави министерот за економија.

СТАРТОТ НА ИФАД 2 ОДЛОЖЕН ЗА ФЕВРУАРИ

Стартот на реализацијата на новата кредитна линија ИФАД 2 наменета за земјоделските производители од земјава, место есента е одложен за февруари. Причината е обезбедување на дополнителни средства за кофинансирање на стартот. Вредноста на кредитот изнесува 11 милиони долари, од кои 8 се учество на Меѓународниот фонд за развој на земјоделството-ИФАД, а 3.1 милион се средства обезбе-

дени преку кофинансирање од страна на Холандија и Шведска. Учество од 3 милиони долари ќе обезбедат и деловните банки преку кои ќе се врши кредитирањето. Како што истакнуваат во Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, во пласманот на овие пари ќе нема ограничувања, односно со оваа кредитна линија ќе се опфатат сите агросектори. Потпишувањето на ИФАД 2 уследи по успешната реализација на кредитната линија ИФАД 1 од која најголемиот дел од средствата веќе се искористени за развој на сточарството и на полјоделството, како и за формирање на мали и средни претпријатија и за развој на трговијата на село.

СТОПИРАН УВОЗОТ НА ГОВЕДСКО МЕСО ОД СЛОВЕНИЈА, АВСТРИЈА И ФИНСКА

По забраната на увоз на говедско месо од Словенија поради болеста „луда крава“, од истите причини Ветеринарната управа на Македонија го стопираше увозот на живи говеда, говедско месо и преработки од месо од Австрија и од Финска. Најголем дел од вкупно увезеното месо, дури 73% е со потекло од Словенија и од Австрија. Попрецизно, првите девет месеци во Македонија се увезени скоро 8 илјади тони месо, од кои 53% дошле од Словенија, втора е Австрија, па потоа Полска и СР Југославија.

Сепак, ветеринарните власти тврдат дека за досега увезеното говедско месо од Словенија и од Австрија нема опасност да било заразено од болеста, бидејќи пред да биде пуштено во употреба морало да биде испитано и да покажало негативни резултати од болеста луда крава.

"МОБИМАК" ГИ ПРОШИРИ СВОИТЕ КАПАЦИТЕТИ

Во Велес Мобимак ја пушти во функција новата централа за 100.000 корисници, со што сегашниот вкупен капацитет (со двете центри лоцирани во

Скопје) на овој мобилен оператор е 270.000 корисници. Според министерот за транспорт и врски, Љупчо Балковски, определбата на Владата е со воведување на конкуренција да се дојде до што поголем развој на телекомуникациите, со што ќе се подобри квалитетот на услугите, па токму тоа го прави и Мобимак. Оваа инвестиција, во висина од 6.5 милиони евра, вели Чаба Боте, главен оперативен директор на „Мобимак“, јасно ја покажува намерата на новите газди на компанијата да инвестираат, што е од општ интерес бидејќи пазарот во Македонија е перспективен. Покрај капацитетот од 270.000 корисници, како што изјави Јован Петровски, главен извршен директор, се поставени и 298 базни станици, така што покриеноста на територијата е 85 %, а на населението околу 95 насто.

МАКЕДОНСКА ДЕЛЕГАЦИЈА ВО ПЕКИНГ

„Народна Република Кина стои зад територијалниот суверенитет и интегритет на Република Македонија и затоа ќе ја поддржува не само на политички план пред меѓународните организации и во ООН, туку и во совладувањето на кризата од економски аспект. За таа цел Кина додели 50 милиони јуани или 13 милиони марки помош за нашата земја која не е со ништо условена“, изјави заменик-претседателот на Владата Зоран Крстевски по разговорите со државниот врв на Народна Република Кина во Пекинг. При посетата, 15 македонски стопанственици разменија искуство со 65 кинески колеги.

СВЕТСКА БАНКА ДОДЕЛИ 15 МИЛИОНИ ДОЛАРИ ИТНА ПОМОШ

Бордот на директори на Светската банка на 13 декември и одобри на Македонија 15 милиони долари ургентна економска помош. Овој заем Македонија ќе го враќа во рок од 20 години со 10 години грејс-период. Во описот на Светската банка се вели дека заемот треба да помогне во обновувањето на економската активност на земјата по завршувањето на конфликтот преку подобрување на пристапот на приватниот сектор до неопходните стоки за увоз. Заедно со кредитот од Светската банка, на Македонија и е доделена помош од Холандија во висина од 25 милиони долари. Парламентот на 18 декември го донесе Законот за задолжување на Република Македонија со кредит кај Меѓународното здружение за развој (ИДА) по Договорот за проект за итна економска обнова.

ДОНАТОРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА ВО ДЕКЕМВРИ НЕ СЕ ОДРЖА

И покрај договорот за Стаф-мониторинг програмата со ММФ, недонесувањето на Законот за локал-

на самоуправа до 6 декември од страна на Парламентот беше причината поради која Донаторската конференција за Македонија не се одржа најдоцна до католичкиот Божиќ во 2001. Министерот за финансии Никола Груевски изјави: „За да се добијат пари на Донаторска конференција сега и во иднина прво треба да се има држава. Затоа, неопходно е внимателно да се отстранат сериозните недостатоци во законот, дури и по цена конференцијата да се одржи кон крајот на јануари или на почетокот на февруари“.

СВЕТСКАТА БАНКА ЌЕ ПОМОГНЕ ЗА ЗАШТИТА НА ОХРИДСКОТО ЕЗЕРО

Светската банка ќе помогне во реализацијата на проект за заштита на Охридското Езеро, вреден четири милиони долари. Од вкупните средства, 1.8 милиони се наменети за Албанија, а другите за Македонија, чии министерства за екологија имаат добра регионална соработка во врска со овој проект. Според еколозите, последниве неколку години езерото се соочува со повеќе проблеми, како што се загадувањето на водата и илегален риболов на повеќе видови риби.

ПРЕЗЕНТИРАН ПРОЕКТОТ ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Стопанската комора на Македонија го презентираше Проектот за олеснување на трговијата и транспортот во Југоисточна Европа. Проектот е финансиран од Светската банка која за оваа намена издвои 14 милиони долари, Владата на САД преку Бирото за

образование и култура учествува со два милиони долари и македонската влада обезбеди три милиона. Овој проект е резултат на соработката меѓу владите на земјите од регионот во рамки на Иницијативата за соработка на Југоисточна Европа-SECI. Преку промовирање на поефикасна и поевтина размена на стоки на граничните премини ќе се забрза трговијата, ќе се обезбедат услови за примена на европските царински стандарди и ќе се намали корупцијата и криминалето.

ПОРАДИ КРИЗАТА НЕГАТИВНИ ТРЕНДОВИ ВО ВРАБОТУВАЊЕТО

Во Република Македонија невработеноста достигна стапка од 39,1 % од вкупното работоспособно население. До крајот на октомври се регистрирани 354.864 невработени лица што според Заводот за вработување, во споредба на истиот месец лани, е помалку за 2,9%, меѓутоа, тоа е резултат на бришењето на 31.740 лица од списоците на Заводот поради нередовно пријавување, при што е постапено согласно со Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност.

„Инаку, доколку на бројката од 366.211 невработени во декември минатата година се додаде природниот прираст на невработеноста, во октомври 2001 ќе се добиеше цифрата од 380.000 невработени“ објасни Кирил Тодоровски, директор на Републичкиот завод за вработување, додавајќи дека како последица на ажурноста на евиденцијата на вработените во Заводот, ја имаме сегашната бројка од 354.864 невработени. Процентот на невработеноста од 39,1%, Заводот го пресметал според сопствена методологија, земајќи го предвид и вкупниот број на вработените кој во август изнесувал 546.846 лица. Според методите на Заводот за статистика, пак, невработени има 261.711, вработени 549.846, а стапката на невработеност е 32,2%.

МИНИСТЕРОТ ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА НА ХРВАТСКА ВО ПОСЕТА НА МАКЕДОНИЈА

Со цел продлабочување на добрите односи и продолжување на соработката министрите за животна средина и просторно планирање на Македонија и на Хрватска, Владимир Џабирски и Божо Ковачевиќ во Скопје разговараа на повеќе теми, со посебен акцент на управувањето со цврстиот отпад, на што всушност се обврзани и двете земји-потписнички на Базелската конвенција. Инаку, Македонија ќе ги користи хрватските искуства во приспособување на законодавството кон европското. На наредната средба во Хрватска ќе биде потпишан и меморандум за разбирање меѓу двете министерства.

УПРАВАТА ЗА ЈАВНИ ПРИХОДИ ПОДНЕСЕ 320 КРИВИЧНИ ПРИЈАВИ

Врз основа на двомесечните извештаи на регионалните дирекции на УЈП, може да се заклучи дека наплатата на приходите се одвива со зголемена динамика низ целата територија на Македонија. Послаби резултати се забележани во Струмица и во Тетово.

Според Министерството за финансии, при зајакнатите контроли се откриени и голем број затајувања при плаќањето на даноци и придонеси поради што се поднесени кривични пријави, а се издадени и решенија за присилна наплата. Само во октомври и во ноември Управата до судот поднела 320 кривични пријави за затајување на данок и 378 прекршочни пријави. Во 196 случаи е започнато е извршување на постапка за присилна наплата со попис, проценка, заплenuвање и продажба на имотот на затајувачите на данокот. Заострена контрола спроведува и Царинската управа на Македонија.

СР ГЕРМАНИЈА Ќ ДОДЕЛИ НА МАКЕДОНИЈА 58 МИЛИОНИ МАРКИ

Министерот за финансии на Република Македонија, Никола Груевски и Лео Кројц од германското Сојузното министерство за стопанска соработка и развој потпишаа Протокол за финансиска и техничка соработка меѓу двете влади. Со овој Протокол, Владата на СР Германија и доделува на Република Македонија средства во износ од 58 милиони германски марки за реализирање на нови проекти од финансиската и техничката соработка. Во рамките на оваа со-

работка се реализираат проекти од социјалната и патната инфраструктура, водоснабдувањето и отстранувањето на отпадните води и цврстиот отпад, проекти од еколошката сфера, проекти врзани со поддршката на приватното стопанство и на мали и средни фирми.

Од 1993 година германската влада во рамките на развојната соработка и одобрила на македонската влада вкупно 250 милиони германски марки.

НОВАТА ЕВРОПСКА ВАЛУТА ПРЕЗЕНТИРАНА ПРЕД МАКЕДОНСКАТА ЈАВНОСТ

„Официјалното пуштање на еврото во промет како заедничка валута е еден од најзначајните настани во процесот на евроинтеграциите. Тоа има големо значење и за процесот на стабилизација и асоцијација, за кој прв договор склучи Република Македонија. Ова е најголема монетарна промена во историјата на светот, со која еврото станува втора валута по доларот“. Ова го изјави Жозе Пинто Тешеира, шефот на Делегацијата на Европската унија во нашата земја на презентацијата на еврото, што беше организирана во соработка со Министерството за финансии и Народната банка на Македонија. Истакнувајќи ги позитив-

ните промени што се случуваат кај нас поради стапувањето во сила на еврото, гувернерот на НБМ Љубе Трпески рече дека еврото секојдневно ги зголемува девизните депозити на граѓаните во банките. Кулминацијата во штедењето треба да се чека во јануари и во февруари. Инаку, десетина дена пред стартот на еврото, е регистриран голем пад на курсот на марка-

та во однос на денарот, кој се спушти и под 31 денар за марка.

ФАО ТВРДИ ДЕКА МАКЕДОНИЈА ПОРАДИ ВОЈНАТА ИМА НЕДОСТИГ ОД ХРАНА

Според најновиот извештај на Светската организација за храна и за земјоделство ФАО за земјите од светот што страдаат од недостиг од храна, меѓу 31 држава кои се наоѓаат на овој список, како новододадена се вбројува и Македонија. Петнаесет од земјите се од Африка, дванаесет се од Азија, две од Латинска Америка и две од Европа. Како најпогодена земја од глад во светот се истакнува Авганистан каде што 7.5 милиони луѓе се соочуваат со недостиг од храна. Слич-

на е состојбата во Ирак, Таџикистан и Узбекистан. Во извештајот на ФАО за Македонија и за Чеченија како единствени земји од Европа пишува: „Се предупредува дека и во Чеченија, како дел од Руската Федерација и во Македонија има чувствителни групи луѓе кои се соочуваат со вонреден недостиг од храна поради војна.“

ДАНОЧЕН ТРЕТМАН НА НЕПРОФИТНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВО МАКЕДОНИЈА - I дел

Познати под различни називи "непрофитни", "невладини" или организации на граѓанското општество, овие институции вклучуваат зачудувачки збир на субјекти - болници, универзитети, социјални клубови, професионални организации, центри за дневна нега, хоби клубови, еколошки групи, агенции за семејно советување, спортски клубови, центри за обука, организации за човекови права и многу други. Сепак, сите тие имаат заеднички одлики по кои се разликуваат и од пазарот и од државата

Проф. д-р Весна
ПЕНДОВСКА

1. Вовед

Слобода на изразување, здружување и мирен собир се симболи на демократско, отворено општество. На поединците треба да им се овозможи да ги следат нивните заеднички цели и интереси и како единки и во склоп на организациите, доколку сметаат дека тоа може да биде поефективна метода за да се постигнат саканите цели. Поединците може да формираат групи кои се движат од ad-hoc куќни совети формирани за решавање на проблемите на валканите улици, или да бидат големи здруженија од индивидуи кои се здружиле да протестираат поради загадувањето/уништувањето на животната средина. Познати под различни називи „непрофитни“, „невладини“ или организации на граѓанското општество, овие институции вклучуваат зачудувачки збир на субјекти - болници, универзитети, социјални клубови, професионални организации, центри за дневна нега, хоби клубови, еколошки групи, агенции за семејно советување, спортски клубови, центри за обука, организации за човекови права, волонтерски противпожарни бригади и многу други. Сепак, сите тие имаат заеднички одлики по кои се разликуваат и од пазарот и од државата.

НВО се претежно организирани како институции, одделени од државата (приватни; невладини), тие не распределуваат добивка на менаџерите и „сопствениците“, тие се самоуправувачки (имаат контрола врз сопствените работи) и волонтерски (членството не е законски задолжително и тие привлекуваат некое ниво на волонтерски придонес на време и пари). Таквата организација може да биде не-

формална, без посебно правно лице, или формално правно лице/лица, т.е. формирана и регистрирана согласно со законите во една земја. Трендовите покажуваат дека НВО организирани како правни лица имаат клучна улога во процесот на создавање на отворено, разновидно, демократско општество. Има неколку причини за ова, како што се, поседување посебна сметка во банка и постоење независно од постоењето на кој било член, да стане предмет на даночни поттикнувања и други бенефиции / поттикнувања и примање донации. Овие очигледни погодности придонесуваат за нивниот структурен, и најмногу за нивниот финансиски потенцијал/моќ, кој води до зголемено влијание врз општеството како целина.

Во демократските општества мора да постојат закони кои го заштитуваат правото на поединецот слободно да ги изразува своите мислења и ставови, и да се здружува во заеднички напор да се стреми кон заедничката цел. Законите треба да ги дозволат, заштитуваат и регулираат граѓанските организации кои одбрале да стекнат својство на правно лице, со што ја чува и осигурува слободата на изразување, асоцијација и мирен собир за сите граѓани. Истовремено, мора да постојат закони чија цел е заштитување на јавноста од можна злоупотреба од страна на граѓанските организации.

Д-р Весна Пендовска е професор, а воедно и продекан на Правниот факултет во Скопје. Покрај предметите Финансиско право и Даночно право кои ги предава на редовните студии на Правниот факултет, таа е ангажирана и во изведувањето на постдипломските студии од областа на дипломатијата и деловното право. Во изминатата декада активно била вклучена во повеќе агенции и комитети: Комисија за хартии од вредност (1992-99), Управен комитет за реформи на пензискиот систем (1998-99), Комитет при Владата на Република Македонија за независен судски буџет (1998-99), Меѓународна фискална асоцијација (1999-) и сл. Досега учествувала на голем број конференции и семинари на локално и меѓународно ниво: 19-та годишна конференција на ИОСЦО во Токио, „Лидерите во проектот за демократска транзиција во Македонија“ и „Управување со пазарот на хартии од вредност во економиите во подем“ во САД, „Светска трговија: Проектионизам vs. глобализација“ во Салцбург (Австрија) и тн. Има објавено повеќе студии и учебници самостојно или во коавторство, како и над 40 статии од проблематиката на оданочувањето, царините, приватизацијата и др. Во моментот е ангажирана како правен советник за пензиските реформи во Република Македонија и како правен и финансиски консултант на Комисијата за хартии од вредност.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

2. Меѓународни стандарди за законска и фискална рамка на НВО.

Современите времиња се карактеризираат - меѓу другите трендови - со растечки интерес за широк спектар на општествени организации кои функционираат надвор и од пазарот и од државата. Ова е очигледно во Централна и Источна Европа, во новоформираните земји од поранешниот советски блок, во Азија, Африка, Латинска Америка, како и во традиционалните доброточески држави во Западна Европа и Северна Америка. Интересот на јавноста се совпаѓа со досега незабележаниот пораст на такви организации, кое не е видливо само од зголемениот број на субјекти,¹ туку и од нивната зголемена важност во општествената средина во последниве неколку децении.

Во демократските општества мора да постојат закони кои го заштитуваат правото на поединецот слободно да ги изразува своите мислења и ставови, и да се здружува во заеднички напор да се стреми кон заедничката цел. Законите треба да ги дозволат, заштитуваат и регулираат граѓанските организации кои одбрале да стекнат својство на правно лице, со што ја чува и осигурува слободата на изразување, асоцијација и мирен собир за сите граѓани. Истовремено, мора да постојат закони чија цел е заштитување на јавноста од можна злоупотреба од страна на граѓанските организации

„Револуцијата за здружување“ (Салмон 1994) можеби беше резултат на намените способности на државата самата да се соочи со социјалната заштита, развојот, предизвиците за заштита на животната средина итн. на нашето време, и на фактот дека граѓаните се обидоа да земат подиректно и активно учество при решавањето на социјалните проблеми и јавните работи воопшто. Меѓународната царина и обичајното право посветија големо внимание врз овие настани, и голем број документи-резолюции, декларации, конвенции - беа усвоени од страна на меѓународните и регионалните организации за целите на обезбедување правна заштита на правото на слобода на здружување во меѓународни рамки. Најважно во оваа смисла е

формирањето на Европскиот суд за човекови права, вистински меѓународен суд со посебна задача да ги толкува правилата кои се однесуваат на слободата на здружување. Во текот на неговото функционирање, Судот постави јасни и строги стандарди кои мора да бидат исполнети пред да може да се оправда кое и да било вмешување во слободата на здружување.

Најважни документи за меѓународното право кои се однесуваат на граѓанскиот сектор се Универзалната Декларација за човековите права на ОН од 1948, Европската конвенција за заштита на човековите права и фундаменталните слободи од 1953 година и Меѓународната спогодба за граѓански и политички права од 1976 година.

Универзалната Декларација овозможува сите да имаат права на слобода на мислење и изразување, и мирно собирање и здружување. Понатаму, таа посочува дека никој не може да биде казнет поради тоа што припаѓа на некое здружение. Иако таа не е меѓународна спогодба, туку резолуција/декларација која не е обврзувачка за државите, има нормативен ефект со тоа што влијае врз последователните меѓународни договори за човековите права, и има значително влијание врз домашната легислатива во полето на човековите права и слободи.

Европската конвенција, ратификувана од страна на повеќе од 40 земји членки од Советот на Европа во регионот, го обезбедува правото на слобода на изразување (член 10), здружување и мирно собирање (член 11). Беа регулирани процедурите за поднесување жалби и е формиран Европскиот суд за човекови права. Последните одлуки на судот појаснуваат дека според законот постои заштитено право за формирање на граѓанска организација, и дека штом е формирана, таа организација е целосно заштитена од кои било рестриктивни акти/дејствија од страна на државата кои би ги попречиле правата на поединците за слобода на здружување.²

Најважниот меѓународен договор за заштита на човековите права обезбедувајќи слобода на здружување и собирање во врска со слободата на изразување е Меѓународната спогодба за граѓански и политички права, член 22 (ICCPR) (1976). Таа беше ратификувана од страна на над 140 земји. МСГПП пропишува дека: *секој треба да има право на слобода на здружување со другиите вклучувајќи зачленување во синдикати, и не може да се наметнат никакви ограничувања врз извршувањето на ова право освен оние проишшани со закон.*

Овие три случаи се најважни, бидејќи тие овозможуваат силна и ефективна меѓународна законска заштита за правото за формирање на правно признаени невладини организации, и штом еднаш се фор-

¹ На пример, во 1998, постоеја 1,6 милиони вкупно непрофитни/ослободени од данок организации во САД. Од нив, 1,2 милиони беа организации од „независниот сектор“ - имено, добротворни организации, групи за социјална грижа и религиозни организации. Бројот на добротворни организации 501 (в) (3) во 1998 година се зголеми за два и пол пати во споредба со ситуацијата пред 20 години. Истата година 6,7% од националниот доход доаѓаше од непрофитниот сектор, вклучувајќи ја вредноста на времето на волонтирање. 70% од домаќинствата дадоа придонес во 1998 година, давајќи просечен подарок од 1.075 американски долари.

Извор на податоци: INDEPENDENT SECTOR'S Nonprofit Almanac, Published by Jossey-Bass, Washington, DC, 2001.

² Во познатата SIDIPOULOS decision (1998) ECHR едногласно прифатија дека одбивањето од страна на грчките судови да го регистрираат македонското културно здружение претставуваше мешање во спроведувањето на правото на слобода на здружување на апликантите.

Слична е и важноста на одлуката (исто 1998) според која постапката на Владата на Турција да ја распушти Обединетата Комунистичка партија на Турција претставуваше прекршување на член 11 од Конвенцијата. Трета значајна одлука е онаа во врска со Партијата за слобода и демократија (ODZEP) против Турција, 1999, каде Судот одлучи дека распуштањето на партија пред да започне со каква било активност е премногу радикално и претставува мешање во правото на слобода на здружување и директно го поврзува со правото на изразување, двете заштитени со Европската Конвенција. Сите судски одлуки можат да се најдат на :<http://www.incl.org/info/summs.html>.

мирани, да работат со минимални ограничувања и рестрикции од страна на државата.

Слободата на здружување може да биде ограничена - според ЕСЧП и МСПП-само поради следниве причини: 1/ национална безбедност и јавна сигурност, 2/ спречување на неред или криминал, 3/ заштита на здравјето или моралот, и 4/ заштита на правата на другите. Овие ограничувања мора да бидат пропишани од страна на домашните закони на која било посебна земја која сака да наметне ограничувања на правата на слобода на здружување.

Очигледно е дека меѓународното право наметна многу строг преседан-законски правила за мешање или ограничување на слободата на здружување.

Правото на поединците да формираат здруженија беше неодамна потврдено со важната резолуција на Генералното собрание на ОН; Декларација за правата и одговорноста на поединците, групите и органите на општеството за унапредување и заштита на универзално признаените човекови права и фундаментални слободи.³

3. Непрофитните организации во рамките на македонското правно опкружување

Уставот. Македонскиот Устав од 1991 гарантира слобода на здружување на граѓаните за остварување и заштита на нивните економски, општествени, културни и други права и убедувања (член 20). Уставната гаранција на слобода на здружување ги одразува меѓународните спогодби кон кои се обврза македонската влада со ратификација на сите поважни меѓународни договори и станувајќи страна од спогодбите (особено Пактот за стабилност и Спогодбата за асоцијација и стабилизација со Европската унија), но исто така и решеноста да се стреми кон демократско отворено општество. Македонскиот устав е правен темел на висински либерално и слободно граѓанско општество.

Во правото на здружување на невладините организации, според Уставот и Законот за здружување на граѓани и за фондации од 1998 (ЗЗГФ), може да има мешање само во следниве случаи: ако нивната програма или активности наметнуваат „насилно соборување на легитимно избраната влада, ако непрофитните организации поддржуваат воена агресија, и поттикнуваат националистичка, расистички или веска омраза и нетолеранција“ (член 4 од ЗЗГФ). Другите воени или пара-воени здруженија, освен македонската национална армија, се исто така забранети. Уставниот суд на РМ има задача да донесува конечни одлуки за овие прашања. Одлуката на Уставниот суд ќе има ефект на правна основа за укинување на оние невладини организации кои се однесуваат спротивно на уставните правила. Очигледно е дека правилата кои

овозможуваат мешање, пред сè, се израз на *ојправданото мешање* на ЕСЧП во националната безбедност и јавната сигурност, спречување на неред, заштита на слободите и правата на другите.

Интересно е дека кој било граѓанин може да поведе судска постапка за целите на укинување на НВО ако постои разумен сомнеж дека нејзините активности се спротивни на Уставот (таканаречен *actio popularis*).

Најважни документи за меѓународното право кои се однесуваат на граѓанскиот сектор се Универзалната Декларација за човековите права на ОН од 1948, Европската конвенција за заштита на човековите права и фундаменталните слободи од 1953 година и Меѓународната спогодба за граѓански и политички права од 1976 година

Историски развој. Постојниот Закон за здружување на граѓани и за фондации (ЗЗГФ)⁴ не е првата законска регулатива кој го регулира граѓанскиот сектор во Македонија. ЗЗГФ всушност го замени претходниот Закон за општествени организации и здруженија на граѓани кој потекнува од времето на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ), кој остана на сила по формирањето на суверена и независна Република Македонија.⁵

Сепак, Законот не беше адекватен за ерата на „новорождената слободна демократија“, која доведе до усвојување на ЗЗГФ, Закон кој го регулира создавањето, зачленувањето, функционирањето, управувањето, имотот и укинувањето на НПО во Македонија.

Сега се навраќаме на основните правни карактеристики на НВО кои се регулирани со Законот за здружување на граѓани и за фондации од 1998.

Закон за здружување на граѓани и за фондации (1998). Општите одредби од Законот пропишуваат дека треба да има два основни вида на НВО: граѓански здруженија како здруженија на лица, и фондации како здруженија на имот (акумулирани средства). Тие се правно дефинирани како непрофитни организации, концепт кој е разработен во истиот закон. Непрофитна организација е опишана на начин на кој целиот вишок-профит мора да се користи исклучиво за финансирање на законските цели на субјектот. На Здруженијата на граѓани и на фондациите не им е дозволено да се ангажираат во каква било политичка активност, ниту пак можат да користат средства во

³ G.A. res 53/144, U.N. Doc. A/RES/53/144 (1999)

⁴ Види: Службен весник на РМ, број 31/1998

⁵ Тоа беше само привремено, до донесувањето на нов закон од страна на македонскиот парламент. Правната основа за продолжување на важноста на Законот беше фактот што Законот не беше многу контрадикторен на македонскиот Устав, според Уставниот закон од 1991 за имплементација на Уставот. Времениот карактер на поранешниот Закон се провлекуваше до 1998, кога беше заменет со ЗЗГФ.

корист на политичките партии. Политичката активност е понатаму опишана како директна вклученост во изборната кампања, која собира средства или финансира политичка партија (член 3).

НПО добиваат статус на правно лице со регистрирање во регистрот на Здруженија на граѓани и фондации во надлежниот суд. Штом се соодветно регистрирани, НПО имаат постојано правно дејство, што значи дека нема потреба од периодично обновување на нивниот правен статус. Статусот на правно лице опфаќа слична моќ, права и привилегии, имунитети и обврски општо применливи на правните лица. Сепак, Здруженијата на граѓани и фондациите не можат да бидат трансформирани во друг вид на правно лице.

Откако соодветно ќе бидат регистрирани во надлежниот судски регистар, НПО добиваат својство на правно лице. Според тоа, тие автоматски се предмет на сите фискални инструменти кои важат општо за правните лица, при што исклучоците се регулирани со важечките даночни закони. НПО се обврзани да плаќаат данок на добивка на ниво на субјект, персонален данок на доход и социјални придонеси за нивниот персонал (освен за волонтерите), данок на имот, подароци и наследство, ДДВ на купување на добра и услуги, царина и други увозни давачки, како што е пропишано со законите за даноци и царини и секундарната регулатива

НПО можат да поседуваат средства и имот. Тие се одговорни кон трети лица со нивните вкупни средства. На НПО не им е дозволено директно да вршат економски активности, но можат да формираат посебни комерцијални подружници за вршење на вакви комерцијални цели. Целиот доход на компанијата добиен од страна на матичната НПО мора да се искористи за вршење легитимни активности за јавна корист од страна на НПО (член 7). Непридржувањето кон ова барање може да резултира во загуба на статусот на непрофитна организација, проследено со сериозни правни последици за идното постоење на организацијата, како принудно укинување на субјектот.

НПО мора да имаат статuti и други документи за формирање, кои ги содржат минималните елементи пропишани во ЗЗГФ, како: име и седиште, статутарни цели; органи и управување; средства и имот; членство во Здружението на граѓани; застапеност; престанок итн. Елементите може да бидат различни за различни фондации, со цел да ја одразат нивната *differentia specifica* (член 20).

Законот утврдува одредени задолжителни барања кон кои мора да постои придржување. Вредно за спомнување е барањето за минимално членство за формирање на Здружение на граѓани, чија бројка е пет основачки членови. (член 17). Од фондациите се бара да имаат основачки капитал во готово од нај-

малку 10,000 германски марки во денарска противвредност на денот кога се врши регистрацијата. Треба внимателно да се разгледаат низ законот слични барања, доколку некој е заинтересиран за формирање на НПО во РМ, или ангажирање во длабинска анализа на нивниот правен статус. Сепак, деталната и длабинската анализа на НПО не се предмет на овој документ. Овој краток преглед повеќе служи како вовед во нашата главна тема-даночниот третман на организациите од „граѓанското општество“ според постојните даночни закони во РМ.

Две прашања кои не се соодветно третирани во ЗЗГФ-според моето мислење-имаат големо влијание врз она што во моментот го имаме „на теренот“.

Прво, не постои јасна законска дистинкција помеѓу организации за членките и организации за јавна корист. Имено, Законот се обидува да го надмине недостатокот на вистински, меѓународно признаен концепт на организации за јавна корист, со воведување на оригинален концепт на *Граѓански здруженија и јавно овластување* (член 12). Суштински елемент е делегирањето на овластување за вршење на одредени активности, од страна на соодветното министерство за Здруженијата на граѓани. Министерството треба да го земе во обзир карактерот и доменот на активностите на Здруженијата на граѓани; професионалните цели; јавната потреба за активностите и услугите што тие ги пружаат; институционалниот капацитет и перманентноста на постоењето.

Јавното овластување може да се повлече во кое било време, врз основа на погрешно однесување или лошо работење. Законот не го објаснува понатаму концептот на „Јавни здруженија на граѓани“. Во оваа смисла, се чини дека е потребна секундарна регулатива, или измени на Законот.

Второ, во член 13, се среќава единствената одредба која се однесува на фискалниот третман на НПО во целиот закон. Во однос на таа одредба, Здруженијата на граѓаните и фондациите можат да добијат даночни и царински олеснувања, според закон. Не е спомната врската меѓу граѓанските Здруженија со јавно овластување за кои даночните олеснувања се повеликодушни наспроти обичните Здруженија на граѓани. Тоа е сè што може да се најде во ЗЗГФ во врска со фискалниот третман на НПО.

Очигледно е дека *de lege data* регулативата се чини недоволна бидејќи не обезбедува адекватни и детални одредби за регулирање на (Организации за јавна корист). Освен тоа, овој вид на НПО - спротивно на обичните НПО - треба да добие поповолен фискален третман, со што ќе се обезбеди долгорочна финансиска одржливост и пораст на ОЈК. Аргументите во корист на ваквите даночни привилегии се добропознати

и широко прифатени како добра меѓународна практика. Во оваа прилика, спомнуваме само еден: загубата на даночниот приход која резултира од проширените даночни преференции се урамнотежува, можеби и надминува од бројните користи од услугите и активностите обезбедени од граѓанскиот сектор. Зошто? Бидејќи современата држава - со оглед на финансиите и другите ограничувања кои настанаа во текот на последниве неколку децении - ги намали можностите за успешно справување со такви бројни и различни потреби, интереси и цели, накусо, активностите за кои граѓаните сметаат дека се значајни.⁶

Македонија доживеа ренесанса на нејзиното половина век *засиано граѓанско општество*, во текот на изминатата деценија, со неколку илјади нови регистрирани организации, главно ЗГ и во значително помал обем други типови на НПО (главно фондации). Значењето на граѓанското општество во такво различно општество - какво што е Македонија денес - во смисла на малцинствата и различните општествени групи; многубројни култури, традиции, религии итн. не треба посебно да се нагласува. Тоа е кондитио сине љуа нон во моментов, уште повеќе во иднина. Овој факт, самиот по себе мора да претставува сериозен предизвик за законодавецот и владата во целина, откако ќе се признае влијанието на граѓанскиот сектор, да го олесни и да помогне во неговиот развој.

Оданочувањето е моќен инструмент во рацете на владите за поттикнување на промени или одржување на позициите на даночните обврзници кои се под нивна надлежност. Даноците можат да имаат позитивни ефекти врз секторот, или врз индустријата; во други случаи тие можат да имаат негативни ефекти (прекумерно оданочување; двојно или повеќекратно оданочување; оданочување на сиромашните) или даноците можат едноставно да ја одржат ситуацијата непроменета - таканаречено неутрално оданочување.

Очекувањата на владите од ЦИЕ, како и на македонската влада се да се воспостават поволни даночни услови за развој на „третиот сектор“, како елемент на целокупните свесни напори насочени кон зачувување и понатамошен развој на отворено, демократско општество, обединето во неговиот диверзитет.

4. Даноци и други фискални давачки кои важат за НПО во Македонија

Откако соодветно ќе бидат регистрирани во надлежниот судски регистар, НПО добиваат својство на правно лице. Според тоа, тие автоматски се предмет на сите фискални инструменти кои важат општо за правните лица, при што исклучоците се регулирани со важечките даночни закони. НПО се обврзани да плаќаат данок на добивка на ниво на субјект, персон-

ален данок на доход и социјални придонеси за нивниот персонал (освен за волонтерите), данок на имот, подароци и наследство, ДДВ на купување на добра и услуги, царина и други увозни давачки, како што е пропишано со законите за даноци и царини и секундарната регулатива.

4.1 Данок на добивка и повластувања во поглед на персоналниот данок на доход за НПО

Врз основа на сегашните закони за персонален данок на доход, НПО во основа не се поинаку третирали од деловните организации или кои било други правни лица. Покрај тоа, не постојат даночни поттикнувања за поединецот-филантроп, ниту во форма на доход ослободен од данок за добротворни цели, ниту како делумно одземање од доходот што подлежи на оданочување.

Една од причините за таков несоодветен даночен третман на НПО би можело да биде тоа што даночната реформа на полето на оданочувањето на доход/добивката беше завршена пет години пред стапувањето на сила на ЗЗГФ. Непостоењето на јасен законодавен профил на НПО во сите релевантни аспекти му оневозможи на законодавецот да пропише фискални поттикнувања со даночните закони доволно детално и конзистентно. Наместо тоа, даночните закони ја следеа логиката на принципот на неутралност, што значи дека системот обезбедува што е можно помалку отстапувања од основното даночно правило, со што ќе ја прошири даночната основа и ќе ја комбинира со умерени и ниски даночни стапки. Како резултат на овој став, даночните закони првично содржеа неколку одредби - даночни поттикнувања - кои важат за НПО.

Постојат два големи законодавни извори за определување на даночниот третман на НПО во Македонија: 1/ Закон за данок на добивка и 2/ Закон за персонален данок на доход.

Треба да се биде свесен за присуството на Законот за даноци на недвижности, со кој се регулира данокот на имот на недвижниот и движниот имот, оданочување на подароци и наследство и на крајот, данок на промет со недвижен имот. Значителна улога имаат придонесите за социјално осигурување, кои не се даноци *strictu sensu* но се многу блиски до нив, особено како резултат на нивната обврзувачка природа, метода на наплата со одбивка и релативно високи стапки.⁷

⁶ За поопфатна дискусија на прашањето за користите од НПО за општеството види: Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations, подготвено од ОСИ и ИНЦЛ, 1997 година, стр.11

⁷ Тековната стапка на придонеси за социјално осигурување е многу повисока од највисоката стапка на персонален доход и изнесува $22+8+1.5 = 31.5\%$, а соодветната даночна стапка изнесува 18% .

Како што беше претходно споменато, НВО се обврзани, според одредбите на **Законот за данок на добивка**, како и секое друго правно лице. Покрај експлицитното законско даночно ослободување за претпријатијата кои вработуваат инвалиди, законот овозможува едно посебно законско ослободување од оданочување на доходот на НВО кој произлегува од членарините. Имено, ослободен од данок може да биде секој доход кој е строго наменет за извршување на активностите на правното лице - даночниот обврзник (од буџетите, фондовите итн.). Тој вид на доход не е вклучен во даночната основа на НВО за целите на данокот на добивка. Според нашето мислење, иако Законот за данок на добивка експлицитно не ги спомнува членарините, тие, по својата природа, очигледно спаѓаат во категоријата на означен доход и последователно треба да бидат третирали како ослободени од данок.

Според одредбите на Законот за данок на добивка, целосно ослободени од данок на добивка се претпријатијата кои се организирани за целите на професионалната рехабилитација и претпријатијата кои вработуваат хендикепирани поединци да работат под посебни услови (и во производството и во областа на услугите). Статус на даночно ослободување може да се добие од овластеното владино министерство, врз основа на разгледувањето на поднесената документација (член 36 од Законот). Се вршат периодични разгледувања на статусот на даночно ослободување на овие претпријатија околу тоа дали се случиле значителни промени во поглед на профилот на вработените, што би можело да доведе до загуба на статусот на даночно ослободување.

Членот 20 го регулира повластениот даночен третман на финансиските средства донирани за цели од јавен интерес од страна на деловните субјекти на организациите кои извршуваат такви активности и/или услуги. Првично, текстот гласеше, (...) *широоци настиа на целии на донациии и граниовии за цели на културии, наукаи, здравственаи заштии и меѓународниот сирот врз основа на условиите одредени од сирана на надлежниот министерство, се шрешираи како редовни деловни широоци кои не шреба да се поголеми од 10% од прикажаната добивка шред оданочување.*

Амандманите на законот од февруари 2001 година ја изменија наведената одредба, со што го намалија даночното поттикнување за инвестирање на средства

во НВО на само 3% од бруто доходот, што сега гласи: *„Трошоциите за донации и граниови дадени за научни, хуманиитарни, културни, образовни, здравствени, верски и сиротски цели, освен за професионалниот сирот, се кашежоризираи како широоци во даночната сметка, до 3% од бруто доходот на шреширијатието, до услов донацииите и граниовиите да биле дадени во користи на јавниите организации финансирани од државниот буџет или Црвениот крст на Република Македонија“*.⁸

Наведената одредба ги посочува промените на политичкиот став кон третиот сектор и неговата финансиска одржливост и не е ниту поволен ниту стимулативен. Напротив, даночното поттикнување за потенцијалните корпоративни донатори беше минимизирано во споредба со претходното.

Забрзана амортизација е предвидена меѓу другото, за опремата за зачувување на природната и човековата средина, не повеќе од 25% над сумата пресметана со вообичаените методи на амортизација, пропишани со закон.⁹

Законот за данок на добивка не го признава, ниту го регулира специјалниот статус на „даночно ослободување“ на непрофитните *организации за јавна користи*. Гореспоменатото ослободување резервирано за претпријатијата кои се организирани да обезбедуваат професионална рехабилитација и претпријатијата кои вработуваат хендикепирани лица за работа под посебни услови (и во производството и во областа на услугите) воопшто не ја рефлектира комплексноста и различноста на активностите што ги извршуваат ОЈК кои работат во корист на јавните интереси. Според тоа, во сегашноста сите правни лица кои се регистрирани и имаат седиште на територијата на Република Македонија и реализираат добивка се подложни на данок на добивка. Не треба посебно да се нагласува дека поимот „правно лице“ го опфаќа комерцијалниот, деловниот сектор, владата и институциите на јавната администрација и непрофитниот сектор, со што се создава нова практика на еднаков даночен третман на два различни сегмента на општеството. При имплементацијата на законот беше занемарен еден решавачки правен факт пропишан од страна на истиот закон, при одредување на тоа кој е подложен на данок на добивка, односно на остварен профит од активности во РМ и во странство. Тешко е да се верува како толку очигледен факт можел да биде превиден од страна на надлежните власти, а речиси целиот непрофитен сектор, спротивно на законот и меѓународно признаените принципи и практика, беше подложен на обврска на данок на добивка (на пример, државниот Правен факултет во Скопје е даночен обврзник за данок на добивка!).

⁸ (Член 17 (2) од Законот за измени на Законот за данок на добивка, Сл. весник на РМ број 11/01).

⁹ Види: Член 26 од горенаведениот закон во фуснота 3.

¹⁰ Види: Закон за персонален данок на доход (ЗПДД), Сл. весник на РМ број 80/93 според измените број 3/94; 70/94; 71/94; 28/98; 8/01 и 50/01.

Закон за персонален данок на доход¹⁰ (ЗПДД) ја регулира даночната обврска на физичките лица, односно на поединците. Главен принцип на законот е глобално оданочување на доходот од кој било извор за време на едногодишниот период /периодот на оданочување одговара на една календарска година/ кој потекнува од Македонија или од странство (принцип на светски доход) реализиран во готово, во натура и на кој било друг начин. Нерезидентите се обврзани само за доходот кој е генериран во рамките на територијата на Македонија. Доходот што се оданочува се пресметува на начин при кој целиот доход - освен доходот ослободен од оданочување - се собира, а потоа личните надоместоци се одземаат како и придонесите за социјално осигурување и другите даноци, а се применуваат прогресивни даночни стапки. Првично (1993 година), постоеја три стапки, кои се движеа од 23% до 35% од таканаречената скалеста прогресивна тарифа.

Оваа година настанаа значителни промени во врска со нивото на даночните стапки, како и методата за определување на скалите/стапките од прогресивната даночна тарифа. Наместо три стапки од 23%, 27% и 35%, од февруари 2001 година постојат само две стапки: 15% од месечниот доход не поголем од 30.000 денари и повисока стапка од 18% воведена на доходот над 30.000 денари плус 4.500 денари. На годишна основа, персоналниот данок на доход се воведува по истите две стапки: основната стапка од 15% на годишен доход кој подлежи на оданочување не повисок од 360.000 денари и за доход повисок од законски пропишаниот праг, 54.000 денари и 18% од делот повисок од 360.000 денари.

Очигледно, даночните стапки беа намалени, а прогресијата забавена на две, наместо на претходните три стапки. Кога ќе ги споредиме највисоките маргинални стапки, на пример, 18% и 35% очигледно е дека

даночното оптоварување е речиси преполовено, што би можело да ја поттикне вработеноста, со оглед на тоа дека работодавачите плаќаат персонален данок на доход.

Покрај тоа, пресметката на персоналниот надоместок се промени прилично драстично: наместо поранешната 1/4 од просечната годишна плата на национално ниво на доход ослободен од оданочување, во сегашноста личните надоместоци изнесуваат само 30.000 денари на годишна основа. Тоа, во голема мера, ги намалува позитивните ефекти од намалените номинални стапки со оглед на тоа дека даночната основа поради незначително ослободување за надоместоци е значително поширока.

За жал, поединците-филантропи немаат право на каков и да е даночен поттик на доходот кој го донираат за добротворни и други непрофитни цели на регистрираните НПО. Законот за персонален данок на доход регулира над дваесет ставки кои се ослободени од оданочување на доходот, но не се споменуваат донациите кои се ослободени од оданочување. Ситуацијата е идентична кога се овозможуваат олеснувања. Ниту едно олеснување од доходот кој подлежи на данок не се дозволува за делот од доходот кој им се донира на НВО

За жал, поединците-филантропи немаат право на каков и да е даночен поттик на доходот кој го донираат за добротворни и други непрофитни цели на регистрираните НПО. Законот за персонален данок на доход регулира над дваесет ставки кои се ослободени од оданочување на доходот, но не се споменуваат донациите кои се ослободени од оданочување. Ситуацијата е идентична кога се овозможуваат олеснувања. Ниту едно олеснување од доходот кој подлежи на данок не се дозволува за делот од доходот кој им се донира на НВО.

МАКЕДОНИЈА СЕ ВРАЌА НА ПАТЕКАТА НА ЕКОНОМСКИОТ РАСТ

Димитар
БОГОВ

Од 1 јануари 2002 година Македонија е во нов шестмесечен аранжман со ММФ. Во идната година се очекува раст на БДП од 4%, инфлација од 2.5% и умерен буџетски дефицит од 3.4%

Димитар Богов е роден во 1967 година во Скопје. Дипломирал на економскиот факултет во Скопје во 1992 година. Од март 1993 година до ноември 2001 година, работи во Заводот за статистика каде ги поминува работните места стручен соработник, координатор на проектот за имплементација на системот на национални сметки, советник на директорот за макроекономија и помошник раководител на сектор. Краток период во 1998 и 1999 година работи како консултант во Македонскиот деловен центар. Од ноември 2001 година е раководител на Секторот за макроекономија во министерството за финансии. Учествува на голем број состаноци, конференции и курсеви од областа на националните сметки и макроекономијата во организација на ММФ, Светската банка, Еуростат, ОЕЦД и ОН/ЕЦЕ. Од ноември 2000 до април 2001 година работел во Директоратот за Економска статистика и монетарна конвергенција на Еуростат во Луксембург. Учествува во голем број проекти и автор е на бројни истражувачки трудови од областа на националните сметки, макроекономската политика, сивата економија, финансиската анализа на претпријатијата и ДДВ. Член е на Проектниот тим кој го подготвува Извештајот за рано предупредување на УНДП, во кој е задолжен за економскиот дел.

Завршија уште едни преговори со ММФ. Тешки како секогаш. Резултатот е дека Република Македонија повторно има аранжман со оваа значајна меѓународна институција. Овојпат, тоа е Програмата за набљудување од ММФ која за разлика од останатите аранжмани кои се склучуваат помеѓу земјите членки и ММФ, не вклучува финансиски кредити. Меѓутоа, финансиските средства никогаш не биле примарен мотив зошто Македонија влегува во аранжмани со оваа моќна меѓународна финансиска институција. Основната цел секогаш била да се добие меѓународна верификација дека земјата има квалитетна економска програма и е цврсто решена да истрае на нејзиното спроведување. А тоа, е неопходен предуслов за привлекување на останатите меѓународни институции и приватни инвеститори во земја која се наоѓа во еден нестабилен регион како што е Балканот во последната деценија.

По две исклучително успешни години (1999 и 2000) во кои Македонија иако немаше Програма со ММФ, покажа дека спроведува разумна макроекономска политика и „цврсто ги спроведува структурните реформи“ конечно, во ноември 2000 година Бордот на директори на ММФ го одобри комбинираниот ПРГФ/ЕФФ аранжман за Македонија. Со него беше предвидено македонската економија да оствари висок раст трета година по ред, ниска инфлација, балансиран буџет, одржлив дефицит на тековната сметка од платниот биланс и да ги заокружи реформите во нефинансискиот сектор. Меѓутоа, по терористичките напади во февруари, земјата западна во сериозна безбедносна криза која генерираше контракција на домашната и екстерната побарувачка, пад на економската активност, зголемени буџетски трошоци за одбраната на земјата,¹ раст на дефицитот во тековната сметка и забавување на решавањето на проблемите

со загубарите. Во такви вонредни услови, зацртаните таргети беа неостварливи, а прекилот на аранжманот неминовен.

Сепак, со внимателна координација на макроекономските политики владата не дозволи макроекономската стабилност да излезе од контрола. И покрај сите тешкотии, годината ќе заврши со пад на БДП од околу 4% до 4.5%, инфлација помеѓу 5.3% и 5.5%, буџетски дефицит² од 6.7% од БДП и девизни резерви од околу 744 милиони САД \$. Во последните месеци од годината веќе се забележуваат првите знаци дека македонската економија полeka се нормализира што е следено со блага контракција на фискалната политика (споредено со вториот и третиот квартал) и релаксирање на монетарната политика. Сето тоа е добра најава дека економската политика се враќа на преткризниот колосек, а земјата е подготвена да влезе во нов аранжман со ММФ.

Програмата за набљудување од ММФ која ќе се спроведува во периодот од 1 јануари до 30 јуни 2002 година треба да послужи како мост за склучување на нов Стенд бај аранжман во втората половина на идната година. Во овој шестмесечен период Република Македонија ќе се врати на економските политики кои ги спроведуваше пред нарушувањата предизвикани од терористичките напади во периодот февруари-август 2001 година.

¹ Дополнителните трошоци за одбрана на земјата од агресијата изнесуваа 5.4% од БДП.

² За споредба, земјите од нашето окружување во мирновременски услови остварија слични или поголеми буџетски дефицити. На пример, Југославија 6.1% од БДП (2001), Хрватска 5% од БДП (2001), Албанија во последните пет години не се симнала под 8% буџетски дефицит.

Економски политики во 2002 година

Макроекономска рамка

Со подобрувањето на безбедносната ситуација се создаваат услови за заживување на економската активност во наредната година. Се очекува враќање на довербата на потрошувачите и претприемачите што треба да доведе до раст на личната потрошувачка и инвестициите кои ќе бидат генератори на растот од 4%. Индустријата во најголем дел ќе ги поврати пазарите загубени во текот на безбедносната криза, освен текстилната индустрија кај која не се очекува брзо заздравување. Во земјоделството се очекува надоместување на најголем дел од загубеното производство во 2001 година поради неповолните временски прилики, а обновата на разурнатите објекти, интензивирањето на инвестициите финансирани од парите од Телеком, станбената изградба и неколку нови инвестиции на Фондот за патишта ќе имаат позитивно влијание врз растот на градежништвото. Делумното враќање на нерезидентите, порастот на потрошувачката на домаќинствата и активирањето на вториот мобилен оператор ќе иницираат раст во секторот на услугите, иако не треба да се очекува враќање на нивото од 2000 година.

Стабилизирањето на цените во втората половина од 2001 година, се очекува да продолжи и во наредната година. Просечната годишна инфлација мерена преку трошоците на живот ќе изнесува околу 2.5% што е на нивото на земјите членки на Европската монетарна унија. Ваквото движење на цените ќе биде во најголем дел детерминирано од пониските просечни годишни цени на суровата нафта во наредната година.

Курсот на денарот ќе продолжи да биде фиксиран за еврото, а за негова поддршка ќе треба да се одржуваат девизни резерви во износ од четиримесечен увоз на стоки и услуги. За постигнување на овој таргет ќе биде потребно меѓународната заедница да го финансира финансискиот јаз во Платниот биланс од 173 милиони САД \$, од кои 42 се во четвртиот квартал од 2001 година.

Фискална политика

Во 2002 година се очекува намалување на буџетскиот дефицит³ на 3.4% од БДП при што 0.7% ќе бидат резултат на големите инвестициони издатоци на Фондот за патишта. Најголемиот дел од дефицитот на централниот буџет (2.1% од БДП) се очекува да се направи во првата половина на годината за кога сè уште се планира да се задржат високи трошоци за безбедноста на земјата, додека во втората половина од 2002 година, тој ќе биде значајно редуциран на 0.6% од БДП.

Приходите ќе забележат извесно зголемување како резултат на поголемата економска активност и продолжувањето на примената на данокот на финансиски трансакции. Договорите за слободна трговија и Спогодбата за стабилизација и асоцијација со ЕУ ќе имаат негативно влијание врз царинските приходи поради што ќе продолжи нивното намалување.

Финансиските средства никогаш не биле примарен мотив зошто Македонија влегува во аранжмани со оваа моќна меѓународна финансиска институција. Основната цел секогаш била да се добие меѓународна верификација дека земјата има квалитетна економска програма и е цврсто решена да истрае на нејзиното спроведување. А тоа, е неопходен предуслов за привлекување на останатите меѓународни институции и приватни инвеститори во земја која се наоѓа во еден нестабилен регион како што е Балканот во последната деценија

Расходите за одбрана на земјата значително ќе се редуцираат паралелно со очекуваното нормализирање на безбедносната состојба. Сепак, во наредната година тие нема да се вратат на нивото од пред војната. Капиталните расходи финансирани од средствата од приватизација на Телеком ќе се зголемат за околу 27%. Меѓутоа, и покрај тоа, вкупните капитални издатоци на буџетот ќе се задржат на нивото од 2001 година во номинален износ.

Платите во јавниот сектор ќе останат непроменети во 2002 година, а примената на новиот правилник за платите во јавната администрација кој е предвиден во Законот за државни службеници ќе биде одложена. Отплатата на јавниот долг и социјалните трансфери редовно ќе бидат сервисирани од буџетот поради што не се предвидува акумулирање на неплатени обврски по тие основи.

Монетарна политика

Курсот на денарот ќе продолжи да биде главно сидро на монетарната политика во наредната година. Побарувачката за пари ќе го следи порастот на БДП и проектираната инфлација, поради што се очекува нејзин пораст од најмногу 7.4% (декември 2002/ декември 2001), а кредитите на приватниот сектор ќе се зголемат за 6.8%. Конверзијата на евро валутите во евро донесе значителен пораст на девизните депозити на населението во последните месеци од оваа година. Се очекува еден дел од нив да останат во банкарскиот систем и по конверзијата. Монетарната политика ќе биде подготвена да ја стерилизира поголемата ликвидност на пазарот која може да се појави доколку банките одлучат да ги зголемат кредитите на приват-

³ Ги вклучува буџетите на централниот буџет, буџетите на локалната самоуправа, трите социјални фондови и Фондот за патишта.

ниот сектор како резултат на поголемиот депозитен потенцијал.

Во наредната година се очекува да дојде до зајакнување на финансискиот сектор како резултат на мерките и реформите што Владата и НБРМ ги спроведуваат во континуитет. НБРМ ќе продолжи со стриктната примена на супервизорските стандарди со цел да го продолжи процесот на подобрување на банкарските портфолија, а на 1 јануари 2002 година, новиот платен промет целосно ќе го замени досегашниот Завод за платен промет. Законот против перење на пари ќе влезе во сила на 1 март, а новиот Закон за девизно работење на 31 јули 2002 година.

Екстерен сектор

Во наредната година се очекува умерен пораст на надворешната размена. Извозот на стоки ќе биде под влијание на намалената побарувачка за македонски текстил, како последица на недовербата на странските купувачи поради безбедносната криза во земјата. Сепак, во 2002 година ќе дојде до одредено подобрување на дефицитот во тековната сметка како резултат на поголемите приватни трансфери и зголемувањето на нерезидентната потрошувачка кое ќе ја следи обновата на земјата.

Учеството на надворешниот долг во БДП ќе се намали од 39.1% на 36.7%, а отплатата на долгот во наредната година ќе изнесува околу 12% од извозот на

Индикатори за следење на исполнувањето на Програмата

Исполнувањето на Програмата ќе се следи преку следните квартални квантитативни таргети:

1. горен лимит на нето домашните средства на банкарскиот систем;
2. горен лимит на нето кредитите на државата од банкарскиот систем;
3. долен лимит на нето девизните средства на НБРМ;
4. горен лимит на трансферите и нето позајмувањето од централната држава на вонбуџетските фондови;
5. горен лимит на договарање или гарантирање на нови неконцесионални среднорочни и долгорочни кредити од страна на Владата или НБРМ;
6. горен лимит на нивото на краткорочно задолжување или гаранции од државата, освен за кредитите сврзани со увозот;
7. да не се акумулираат нови неплатени обврски кон странство;
8. горен лимит на домашните неплатени обврски на централната држава;
9. горен лимит на расходите за плати на централната држава;
10. горен лимит на расходите за плати финансирани од сопствените приходи;
11. минимално салдо на буџетите на централната држава и вкупната држава (ги вклучува вонбуџетските фондови).

⁴ Кога го велиме ова не мислиме дека треба да се напушти пазарот на ЕУ. Напротив, треба да се зголемува, меѓутоа, објективно, македонските производи можат многу полесно да ги задоволат критериумите на помалку пробирливите пазари кои ги спомнавме.

стоки и услуги. Иако, според овие индикатори, Македонија е во редот на умерено задолжените земји, Владата ќе продолжи со ограничувањето на нови задолжувања под неконцесионални услови.

Ризици

Враќањето на довербата на потрошувачите и претприемачите е клучен фактор за успех на макроекономската политика во 2002 година. Сè уште нестабилната безбедносна ситуација и присуството на вооружени банди во одредени региони од земјата, претставуваат потенцијална опасност која може да ја загрози макроекономската политика. Евентуалното пролонгирање на враќањето на македонските безбедносни сили во окупираните села ќе ги зголеми очекувањата од повторна ескалација на насилствата и ќе го одложи целосното заживување на потрошувачката на домаќинствата и на домашните инвестиции. Сепак, значителните девизни резерви се доволна гаранција дека макроекономската политика има сили да се справи со умерени нарушувања предизвикани од безбедносен карактер.

Дополнителна тешкотија која ќе го отежне закрепнувањето на македонската економија е рецесијата во која се наоѓаат најмоќните економски сили, која ќе продолжи во текот на целата 2002 година. Меѓутоа, тоа не би требало да претставува поголем проблем бидејќи растот на македонската економија во наредната година ќе биде генериран од закрепнувањето на домашната побарувачка. Но, македонската економија треба интензивно да ги таргетира пазарите во балканскиот регион, земјите кандидати за членство во ЕУ, Русија и Украина кои остваруваат скоро двапати

повисоки стапки на раст од земјите на ЕУ.⁴ Впрочем, и Словенија која се наоѓа пред вратите на ЕУ, ја засилува соработката со СР Југославија за да ги искористи поволностите на договорот за слободна трговија што нашиот северен сосед го има со Русија.

Со подобрувањето на безбедносната ситуација се создаваат услови за заживување на економската активност во наредната година. Се очекува враќање на довербата на потрошувачите и претприемачите што треба да доведе до раст на личната потрошувачка и инвестициите кои ќе бидат генератори на растот од 4%. Индустријата во најголем дел ќе ги поврати пазарите загубени во текот на безбедносната криза, освен текстилната индустрија кај која не се очекува брзо заздравување

ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

	2000	2001	2002
Бруто домашен производ–стапка на раст	4.6	-4.5	4.0
Трошоци на живот–просечен пораст	5.8	5.3	2.5
Централен буџет–салдо во % од БДП	2.7	-6.5	-2.7
Буџет и фондови–салдо во % од БДП	2.5	-6.7	-3.4
Извоз на стоки–промена во %	10.7	-12.2	0.1
Увоз на стоки–промена во %	18.4	-18.6	3.5
Надворешен долг како % од БДП	40.0	39.1	36.7
Отплата на надворешен долг како % од на извозот на стоки и услуги	13.1	18.5	12.5

2000 – проценка за БДП, остварено за останатите

2001 – проценки

2002 – проекции

ПОЕФИКАСНА И ПОЕВТИНА ВЛАДА ПРЕКУ КОНЦЕПТОТ ЗА Е-ВЛАДА

Венко
ГЛИГОРОВ

"Владите во целиот свет се реформираат и се реинвентираат за да станат помали, поинтелигентни и поактивни и да се променат во оваа информатичка ера која брзо се менува"

Ал Гор, потпретседател на САД, 1999 година

Венко Глигоров е дипломиран електро-технички инженер со специјалност во компјутерската техника и информатика. Тој е основач и директор на Логин Системи, приватна фирма од областа на компјутерскиот инженеринг и консалтинг. Од 2000 година е член на комитетот на РМ „е-Македонија за сите“.

Процес на реинвентирање на владите во целиот свет

Основни предизвици за секоја влада

Владите се најчесто поголеми и погламазни од нивната вистинска потреба, пред сè ако се гледа од перспектива на деловниот модел. Така, секој напор да се намали нивната големина, кој е компатибилен со нивните рedefинирани процеси е повеќе од добредојден.

Истовремено, новите влади имаат тенденција да бидат поблиску до своите граѓани отколку „старите“ влади. Насекаде во светот, владите ја согледуваат потребата да нудат подобри и поефикасни услуги на своите граѓани на многу побрз и поевтин начин - што значи дека треба да ги поедностават и усовршат своите административни процеси.

Владите бараат нови релации со граѓаните. Тие сè повеќе ги гледаат граѓаните како корисници, најчесто споредувајќи се себеси и мерејќи ги своите перформанси со приватниот сектор. На овој начин тие се трудат многу повеќе да ја придобијат граѓанската доверба.

За реализирање на новите релации помеѓу јавниот и приватниот сектор потребно е да се изгради законската рамка и регулатива во поглед на шифрирање, заштита на податоците, индивидуална приватност, дерегулација, итн.

Преминот од индустриската во информатичката ера се карактеризира со континуирана промена во економските, политичките и социјалните фактори. За да се поддржи „протокот“ на податоците потребно е да се изгради нова инфраструктура, како што на времето е изградена нова транспортна инфраструктура, за да се пренесуваат производите од едно на друго место.

За владите е многу важно да ги искористат популарноста и моќта на новите дистрибуциски канали и медиуми, каков што е Интернет, за да понудат инова-

тивни и поефективни интерфејси (споеви, контакти) со граѓаните и партнерите. Исто така, владите треба да бидат поефикасни, како во оперативна така и во економска смисла, во начинот на кој тие ги изведуваат и водат своите операции и услуги.

Стратегија и оперативни тактики за имплементација на е-влада

Многу е неблагоприятно да се поставуваат модели за тоа како владите ги наоѓаат или треба да ги наоѓаат решенијата за предизвиците опишани погоре.

Сепак, владите се обидуваат да ги приспособат своите организациски структури и својот деловен модел за новите барања. Со ново фокусирање на своите корисници-граѓаните, како и прекројување на своите агенции и своите службеници, тие се обидуваат да го применат овој нов концепт.

Најважно од сè за овој текст е дека владите конечно се обидуваат да ја искористат информационата технологија (ИТ) за да се преобразат себеси. Од друга перспектива, на сличен начин како фирмите во приватниот сектор, владите се обидуваат да креираат нова деловна вредност инвестирајќи во ИТ.

Во своето излагање на конференцијата за е-влади во Сиетл оваа година, претседателот на УО и главниот софтверски архитект на корпорацијата Microsoft, Бил Гејтс, нагласи дека во иднина ништо нема да има поголемо влијание во начинот на кој владите

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

комуницираат со своите граѓани, од ефектната употреба на технологијата.

Концепт за е-влада

Концептот за е-влада е цел на секоја влада, но не треба да се сфати дека тоа е само концепт за on-lajn влада или владата да биде на Интернет. Концептот за е-влада се однесува повеќе на владата во информатичката ера.

За да се стигне таму, потребно е да се примени фазна стратегија:

- Проширување на инфраструктурата на Интернет и Интернетот да се направи сигурен и безбеден;
- Да се поедностават интерните деловни процеси; и
- Да се понудат сервис и услуги преку разновидни технички и деловни канали.

Развој и потенцијалите на Интернет

Како што е веќе познато, Интернетот се развива со забрзано темпо во поглед на брзината, популарноста и можностите. Сепак, може да се одделат три фази во развојот на Интернет:

- **Градење на информациски портали.** Основна карактеристика на оваа фаза е присуството на владината агенција на Интернет преку сопствен веб сајт и страници кои даваат информации за активностите, законската регулатива и слично. Ваквите сајтови немаат речиси никаква интеракција со корисниците на Интернет.
- **Нудење на трансакции.** Во оваа фаза, сајтовите се побогати со информации, но и овозможуваат внесување на податоци од страна на корисниците. На пример, испраќање на даночна пријава преку Интернет. Целта е да се зголемат приходите кај агенциите бидејќи ваквите портали им заштедуваат ресурси на корисниците, а агенциите ги намалуваат трошоците за работење и опслужување.
- **Дигитална економија.** Во оваа фаза сајтовите на агенциите „зборуваат“ меѓу себе, имаат можности за пристап и работа со различни уреди, а не само со персонални компјутери и се зголемува и подобрува врската помеѓу јавниот и приватниот сектор.

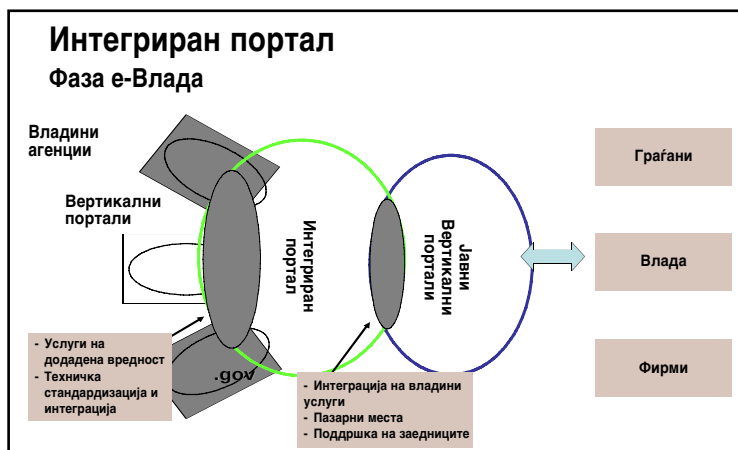
Портали за е-влада

Согласно со фазите на развојот на Интернет, порталите имаат своја фаза на градење и постоење.

- **Информациска фаза.** Ова е почетната фаза во која секоја владина агенција има сопствен веб сајт преку кој службениците пребаруваат инфор-

мации, разменуваат информации, ги прегледуваат своите електронски сандачиња и имаат можности за проток на документи.

- **Апликациска фаза.** Во оваа фаза, владините агенции ги интегрираат сајтовите со деловните процеси и апликациите во самите агенции. На пример се појавуваат услуги какви што се е-набавки, е-плаќања, е-демократски можности, итн. Обично ваквите портали се нарекуваат вертикални портали.
- **Фаза на е-влада.** Во последната фаза се врши интегрирање на разните вертикални портали во различните владини агенции. При тоа интеграцијата се врши во два слоја или нивоа, од кои едната е внатрешна, а другата е надворешна интеграција. Граѓаните и бизнисите ќе добиваат консолидирана информација и едно место за со владата и владините агенции.

Шематски приказ на интегриран портал

Дефиниција за концептот е-влада

Не постои дефиниција која ќе го опише целосно концептот за е-влада. Сепак тоа се повеќе активности на владата од кои најзначајни се:

- Доставување електронски сервис до граѓаните и бизнисите;
- Граѓаните и бизнисите се он-лајн во секое време, на секое место и со кој било уред;
- Пристапна персонална и целосна едукација; и
- Поттикнување на економски развој.

Примери од други земји за е-влади

Велика Британија

Проектот „Gateway“ е едно од најважните e-government решенија кои до сега се имплементирани. Овој проект е развиен како дел од иницијативата на британската влада за целосна on-line комуникација и во целост се базира на платформата на Microsoft.

Целта на проектот е преку Интернет да се овозможи на претпријатијата да пополнуваат и поднесуваат електронски формулари преку веб страниците обезбедени од страна на Управата за јавни приходи, Царината и Министерството за земјоделство во Британија.

Во иднина, секоја фирма која ќе го користи овој софтвер ќе биде во можност директно и безбедно да разменува информации со владините институции преку Интернет. Крајна цел на проектот е до 2005 година 100% од владините трансакции во Британија да бидат достапни on-line.

Швајцарија

Користејќи ги предностите на оваа Микрософт технологија, Швајцарскиот државен завод за статистика успеа да ја заврши анализата од направениот попис за една година побрзо. За прв пат пописот во Швајцарија беше изведен преку Интернет на тој начин што населението ги пополнуваше прашалниците за пописот on-line. Со можностите кои ги нуди Microsoft технологијата возможно е да се создаде сигурна и стабилна веб страница, способна да се справи со 23.000 посетители во исто време, без никаква загуба во квалитетот и брзината.

Естонија

Естонија е земја со околу 1,6 милиони жители и со економија која во изминатите 10 години премина од 90%-на зависност од Русија до помалку од 8%-на зависност. При тоа се забележани одлични економски резултати.

Преминот од индустриската во информатичката ера се карактеризира со континуирана промена во економските, политичките и социјалните фактори. За да се поддржи "протоколот" на податоците потребно е да се изгради нова инфраструктура, како што на времето е изградена нова транспортна инфраструктура, за да се пренесуваат производите од едно на друго место

Според зборовите на Тармо Лудус, министер во Министерството за внатрешни работи, највисоки политички приоритети на Естонија се:

- Фокусирање на граѓаните;
- Иновација и стандардизација на јавните сервиси;
- Сите информации и услуги да се нудат преку Интернет;
- Што е можно помала јавна администрација преку т.н. outsourcing на сè освен на донесувањето на одлуките, услугите да се развиваат и одржуваат од приватниот сектор, централен развој но децентрализирано одржување;
- Воспоставени норми за е-бироократија;

- Граѓаните мораат да поседуваат компјутерска дозвола (анг. Computer Driving License) на сличен начин како што поседуваат возачка дозвола);
- Централна координација на развојот.

Еден од поинтересните проекти и активности во Естонија е одржувањето на седниците на владата со помош на компјутер.

Другите бивши југословенски републики

Другите бивши југословенски републики забрзано работат на реализацијата на концептот за е-влади. Во Хрватска за тоа е задолжен посебна институција која се нарекува Управа за интернетизација. Во Словенија постои Агенција за информатика, а и во Југославија се одвиваат слични процеси.

Карактеристично за овие земји е тоа што тие имаат потпишано стратешки договори за соработка со светските информатички куќи. На тој начин владите искористуваат многу поволни финансиски услови, имаат голема поддршка за проектите за е-влада. Исто така, овие стратешки фирми ги зголемуваат своите инвестиции во ИТ пазарот на своите земји. СР Југославија и Словенија како стратешки партнери ги имаат одбрано Microsoft и IBM.

Состојби во Македонија

Претседателски комитет

Претседателот на РМ, Борис Трајковски покренал иницијатива „е-Македонија за сите“ со цел да ги забрза активностите на полето на движењето на државата кон информатичкото општество и дигиталната економија.

За реализацијата на иницијативата, претседателот на РМ формираше комитет „е-Македонија за сите“, составен од експерти на високи извршни позиции во образованието, телеком операторот, државните институции, банкарството и претставници на компјутерски фирми. Овој комитет треба силно да влијае во креирањето на стратегијата и операционализирање на тактиките како и да влијае овие процеси да добијат највисок приоритет.

Состојби во министерствата

Во поглед на состојбите во Министерствата, моето искуство го кажува следното.

Некои од министерствата имаат сопствени веб сајтови, но повеќето не се ажурни, а самиот процес на полнење со податоци е доста сложен и скап. Речиси да нема министерство кое ги има поставено интерните деловни процеси да бидат компатибилни со Интернет стандардите, а современите деловни алатки се користат на многу ниско ниво. Исто така, отсуствува ко-

ординираност меѓу министерствата во поглед на инфраструктурата, стандардизацијата, и размената на податоци.

Се чини, најкорисен сајт за претпријатијата и граѓаните е сајтот на Министерството за финансии на кое може да се преземат формулари поврзани со даночната проблематика. Но, тоа е само почетокот од првата фаза во имплементацијата на концептот за е-влада.

Потенцијали со досегашните активности и придобивки

Веднаш по имплементирањето на Законот за дигитален потпис кој го изработи Министерството за финансии, можностите кои се отвораат за е-влада се огромни. Така на пример, сите формулари (даночни пријави и сл.) од Управата за јавни приходи, институциите кои произлегоа од ЗПП, Министерството за економија (реекспорти, компензации, потврди за царинење и сл.), Заводот за вработување и сите оние места кои не асоцираат на шалтери, турканици, нервози, можат да се пополнуват и да испраќаат он-лајн со целосна авторизација на релевантноста на документот.

Во корелација со ова се и припремите на повеќето банки во процесот на реформата на платниот систем да им овозможат на своите клиенти систем на електронско плаќање од дома или т.н. е-банкарство. На тој начин може да се регулираат и сите обврски кон државата по основа на најразлични даноци и такси кои ги придружуваат он-лине формуларите.

Имплементацијата на ваквите новитети за граѓаните ќе значат помалку губење на време и нерви пред шалтерите на административните институции, помалку нервози при барање слободно паркинг место, помали трошоци за користење на возила и нафтени деривати, и помало загадување на животната средина.

Во однос на интеграцијата на различните владини портали меѓу самите министерства и институции постојат големи можности за зголемување на ефикасноста на целокупната администрација и имплементација на современите информатички технологии и интеграција на постојните расположливи бази на податоци, нивно интегрирање на заедничка платформа, развивање на одредени софтверски решенија за автоматско извршување на одредени анализи и овозможување директен, но селективен пристап и достапност на информациите на одговорните лица.

Така на пример, податоците од економската сфера кои кај нас главно се евидентираат во базите на податоци на водечките институции во оваа област Министерството за финансии, Министерството за економија, Царинската управа, Народната банка и Заводот за

статистика на Р.Македонија, треба да бидат автоматски обработени, групирани, селектирани и интегрирани, согласно на потребите, веднаш со самото нивно внесување во која било база на податоци на споменатите институции, и во таа форма достапни на сите со авторизиран пристап, со цел потоа вработените да не губат време во вршење на истите анализи.

Во своето излагање на конференцијата за е-влади во Сиетл оваа година, претседателот на УО и главниот софтверски архитект на корпорацијата Microsoft, Бил Гејтс, нагласи дека во иднина ништо нема да има поголемо влијание во начинот на кој владите комуницираат со своите граѓани, од ефектната употреба на технологијата

Најдобар пример се податоците за надворешно трговската размена - во секој момент да може да се добијат анализи на податоци за остварување на увозот и извозот, билатерално, по економски групации, остварување на договорите за слободна трговија, просечни увозни цени, количина на увоз и извоз по тарифен број и по СМТК, следење на динамиката на размената, трендовите, податоци за движење на производството и сл. Истото се однесува и на сите други релевантни економски индикатори.

Притоа, заради карактерот на доверливоста на одредени информации се воспоставува строго селективен пристап до податоците на различните нивоа на раководење во институциите.

И во однос на информациските портали постојат големи можности за обезбедување добар сервис на институциите на граѓаните и деловната заедница.

Така на пример, Министерство за економија, како што е тоа случај во многу други развиени земји, преку

својот веб сајт може да понуди силна информациона подршка на македонските претпријатија.

- Трговската политика на Р. Македонија - процес на пристапување кон Светската трговска организација, договорите за слободна трговија, нови прописи и регулатива, одлуки на влади од разни земји и реперкусиите кои можат да произлезат за македонскиот извоз од тоа и слично;
- Пристап кон потенцијалните пазари - висина на царински давачки, нецарински бариери и ограничувања, увозни процедури, препораки за нивно надминување и друго;

Не постои дефиниција која ќе го опише целосно концептот за е-влада. Сепак тоа се повеќе активности на владата од кои најзначајни се: доставување електронски сервиси до граѓаните и бизнисите, граѓаните и бизнисите се он-лајн во секое време, на секое место и со кој било уред, пристапна персонална и целосна едукација и поттикнување на економски развој

- Трговски статистики
- Пазарни информации - информации за движење на цените на светските берзи на стоки и валути, прогнози за производството, случувања со големите производители кои го диктираат светскиот пазар;
- Најнови достигнувања во одредени сектори - анализи за процесите и развојот во истите;
- Можности за промоција - саеми, изложби, нови маркетинг техники
- Трговски контакти - директориуми на голем број увозници и извозници;
- Линкови до други веб сајтови - каде можат да се добијат најразлични деловни информации; и
- Оп-лајн комуникација со претпријатијата во однос на најразлични прашања од споменатите области.

Следни чекори за Македонија

Покрај очигледните активности какви што се законската регулатива и форсирање за забрзан развој

на банките кон дигиталната економија, се чини потребно е да се поделат активностите во краткорочни и долгорочни.

А/ Краткорочни активности

Овие активности носат брзи резултати и најчесто се основен предуслов за какви било други активности во правецот на е-влада.

- Потпишување на стратешки договори со светските производители на информатичка технологија;
- Целисходно искористување на техничката и финансиската помош што ја добива Македонија;
- Поголемо вклучување на домашни компјутерски фирми со што ќе се обезбеди нивно забрзано јакнење;
- Масовна дообразување на службениците во јавната администрација за користење на современи компјутерски алатки;
- Организирање на меѓународни конференции во Македонија каде што ќе се повикуваат клучни луѓе во бизнисот, науката, политиката и културата од Македонија и светот;
- Активно учество на клучни македонски луѓе во меѓународни конференции, самити и собири; и
- Дообразување и преквалификација на високо-стручни кадри од други области со компјутерски вештини и знаења

Б/ Долгорочни активности

- Поквалитетно и помасовно образование на младата генерација во економски и компјутерски науки;
- Реформите да продолжат, но со точно одредени контролни точки за да може да се почувствуваат придобивките; и
- Да се зголеми довербата кај граѓаните на Македонија дека Македонија е способна да напредува со крупни чекори.

Проф. д-р Арсен
ЈАНЕВСКИ

ОСВРТ НА НЕКОИ ОДРЕДБИ ОД ЗАКОНОТ ЗА ГРАДЕЖНОТО ЗЕМЈИШТЕ

Законот за градежното земјиште за разлика од претходните закони кои ја уредуваа оваа материја, според кои градежното земјиште беше во општествена сопственост и според кои физичките и правните лица можеа да имаат право на користење, а некои општествени правни лица и право на управување, изрично предвидува дека на градежното земјиште може да се стекнува право на сопственост и други права определени со овој и друг закон

Законот за градежното земјиште¹ за разлика од претходните закони кои ја уредуваа оваа материја, според кои градежното земјиште беше во општествена сопственост, (подоцна и во сопственост на Република Македонија) и според кои физичките и правните лица можеа да имаат право на користење, а некои општествени правни лица и право на управување, во член 4 изрично предвидува дека на градежното земјиште може да се стекнува право на сопственост и други права определени со овој и друг закон. На правото на сопственост на градежното земјиште и на другите права врз тоа земјиште, се применуваат прописите за сопственоста и другите права врз стварите како и прописите за евиденција на правата врз недвижностите.

Законот е структуриран така што содржи: I. основни одредби, II. одредби со кои се уредени правата на градежното земјиште; III. одредби со кои се уредува градежното земјиште; IV. одредби со кои се уредува трансформацијата на правото на користење на градежното земјиште и V. преодни и завршни одредби. Целта на овој труд е само елаборација на некои решенија предвидени во преодните и завршните одредби и тоа: решенијата содржани во одредбите од член 68 и

решението содржано во одредбата од член 67, од причина што тоа решение предизвика различни толкувања па дури е доведена во прашање неговата согласност со Уставот (поведена е иницијатива за негова оцена пред Уставниот суд на Република Македонија), а кој не е сместен во преодните и завршните одредби.

Членот 68 од Законот предвидува две ситуации за стекнување на право на сопственост и тоа: 1) стекнување на право на сопственост на неизградено градежно земјиште (член 68 став 1 од Законот) и 2) стекнување на право на сопственост на изградено градежно земјиште (член 68 став 2 од Законот). Во натамошните излагања ќе бидат елаборирани одредбите од овој член.

1. Стекнување на право на сопственост на неизградено градежно земјиште (член 68 став 1 од Законот). Согласно одредбата содржана во ставот 1 од овој член право на сопственост на неизградено градежно

Проф. д-р Арсен Јаневски е роден во 1949 година во с.Кичиница – Гостивар. Во 1971 година дипломира на Правниот факултет во Нови Сад како еден од најдобрите студенти во неговата генерација. По дипломирањето се вработува како асистент на Правниот факултет во Скопје, каде во 1979 година магистрира од областа на граѓанското право, а во 1982 година одбрал докторска дисертација од областа на граѓанското процесно право и се стекна со научниот степен доктор по правни науки. Денес е професор на Правниот факултет во Скопје и предава граѓанско процесно право. Раководител е на Институтот по граѓанско право и Раководител на постдипломските студии по граѓанско право. Автор е на повеќе од 70 научни и стручни трудови. Учесник е на бројни научни и стручни советувања во земјата и странство. Арбитар е на листата на арбитри на Постојаниот избран суд при Стопанската Комора на РМ и на Сталниот избран суд на Стопанската Комора на Република Хрватска. Од 2000-та година е член на правниот совет на Владата на РМ.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторите и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

¹ Законот за градежното земјиште е донесен на 04.07.2001 год., објавен на 12.07.2001 год., во „Службен весник на Република Македонија“, бр.53/2001, стапи во сила осмиот ден од неговото објавување, а се применува од денот на примената на Законот за сопственост и други стварни права (13.09.2001). Законот за градежното земјиште во натамошниот текст ќе биде употребуван скратено Закон.

земјиште може да стекне лице кое користи земјиште **пренесено** од поранешен сопственик, ако земјиштето го користи повеќе од 20 години врз основа на договор склучен со поранешниот сопственик и доколку плати данок на промет на градежното земјиште. Со внимателно читање на одредбата јасно може да се види дека сопственост на неизградено градежно земјиште може да стекне лице под услов: а) **пренесеното** земјиштето да го користи врз основа на договор склучен со поранешниот сопственик; б) земјиштето да го користи повеќе од 20 години и в) доколку плати данок на промет на градежното земјиште.

На прв поглед се чини дека одредбата е сосема јасна, но во суштина тоа не е така. Имено, при толкувањето на истата (чл. 68 ст. 1 од Законот) се поставуваат неколку прашања од чии одговори зависи нејзината примена. Така во врска со условот од точка а) прене-

На прв поглед се чини дека одредбата е сосема јасна, но во суштина тоа не е така. Имено, при толкувањето на истата (чл.68 ст.1 од Законот) се поставуваат неколку прашања од чии одговори зависи нејзината примена. Така во врска со условот од точка а/ пренесеното земјиште да го користи врз основа на договор склучен со поранешниот сопственик, се поставува прашањето дали воопшто можело да биде пренесено правото на користење на земјиштето, односно правото на сопственост?

сеното земјиште да го користи врз основа на договор склучен со поранешниот сопственик, се поставува прашањето дали воопшто можело да биде пренесено правото на користење на земјиштето, односно правото на сопственост? Имено, законодавецот во овој случај сакал да ги опфати (да ги конвалидира) оние договори на поранешните сопственици со кои тие сакале да го пренесат (отуѓат) правото на градежното земјиште на други лица кои беа надвор од кругот на лицата на кои можеше да им се пренесе правото на користење. Во законот е употребен според наше мислење несоодветен термин: „Лице кое користи земјиште **пренесено** од поранешен сопственик...“. Зборот „**пренесено**“ не може да се употреби затоа што тој означува пренос на право на користење, односно пренос на право на сопственост, а во суштина во овој случај тоа не е затоа што тоа тогаш беше недопуштено (забрането). Поради ова значењето на терминот „пренесено“ треба да се толкува дека земјиштето е предадено на користење (во владение). Исто така се поставува и прашањето на формата на договорот врз основа на

кој земјиштето е предадено во владение (на користење). Законодавецот во членот 68 од Законот не е дециден во поглед на формата на договорот, но имајќи го предвид фактот дека членот 9 од Законот за промет со земјишта и згради² како и Законот за облигационите односи³ (член 443 од важечкиот ЗОО) предвидува писмена форма за продажба на недвижности, иако прометот во ваков случај не беше дозволен, формата на договорите со кои земјиштето е „пренесено“ (предадено во владение) мора да е писмена. Бидејќи во тоа време кога се склучувани тие договори (најмалку пред 20 години) потписите на странките не можеле да бидат заверени тогаш од судот, денеска истите треба да се заверат кај нотар. Нотарот ќе мора да го проверува и фактот дали е платен данокот на промет.

Се поставува прашањето како ќе се постапи во случаите кога едната или двете договорни страни не се живи? Во таков случај ако договорните страни го имале потпишано договорот (што е и нормална ситуација) само ги немале заверено потписите од причини што тие договори не ги заверуваше судот, а за да ги завери нотарот нивните потписи денес мора договорните страни да се присутни и да дадат изјава дека потписите на договорот се нивни односно ги признаваат како свои. Ако двете договорни страни не се живи или ако само едната договорна страна не е жива тогаш исполнувањето на договорот ќе се изврши преку нивните наследници.⁴ Доколку едната од договорните страни не сака да го исполни договорот и да пристапи кон заверка на потписот, во тој случај другата договорна страна може да бара исполнување на договорот со тужба преку надлежниот суд. Правосилната судска пресуда со која се уважува тужбеното барање, ќе послужи како основ за запишување на правото под услов да се исполнети другите услови предвидени во Законот.

Во поглед на прашањето за рокот кој Законот го поставува како услов б) лицето земјиштето да го користи повеќе од 20 години, тоа според нас значи континуирано користење (непрекинато владение) од лицето кое го склучило договорот или од неговите наследници. Ако има прекин во континуитетот на правото на користење (ако некој тоа го оспорува) тогаш и во овој случај ќе мора да се докажува во судска постапка. Во спротивно не ќе може да се примени одредбата од членот 68 став 1 од Законот. Времето кое се бара како услов за стекнување на правото на сопственост според оваа одредба, земјиштето да се користело повеќе од 20 години ќе се смета не од денот кога е склучен договорот, него од моментот на стекнувањето на владението. Овој факт ќе се утврдува со договорот затоа што по правило во договорите има клаузу-

² Законот за промет со земјишта и згради е објавен во „Службен весник на СРМ“, бр.36/75; 10/79; 7/86; 51/88 и „Службен весник на РМ“, бр. 38/91 и 41/93.

³ Законот за облигациони односи е објавен во „Службен лист на СФРЈ“, бр.29/78; 39/85; и 57/89. Овој закон престана да важи со влегувањето во сила на Законот за облигациони односи „Службен весник на РМ“, бр.18/2001. Законот за облигационите односи во натамошниот текст ќе биде употребуван скратено ЗОО.

⁴ Така и Р.Максимовски, види: Конвалидација на договори и стекнување право на сопственост на неизградени и изградени градежни земјишта, Деловно право бр.5-6/2001, стр.50.

ла од кога се предава недвижноста во владение. Ако ваква клаузула нема во договорот, а нема спор помеѓу договорните страни може да се земе како ден на предавање во владение денот кога е склучен договорот. Ако помеѓу страните постои спор за тоа тогаш и овој факт ќе треба да се утврдува, во спротивно не ќе може да се оствари правото кое што го предвидува членот 68 ст. 1 од Законот.

Доколку се исполнети двата напред наведени услови за да се стекне со право на сопственост лицето кое го користи неизграденото градежно земјиште треба в) да плати данок на промет на градежното земјиште. Тоа е третиот услов. Ако и тој услов е исполнет тогаш применувајќи го членот 68 став 1 од Законот, лицето кое го користи неизграденото градежно земјиште може да се стекне со право на сопственост врз истото.

Со оглед на фактот што Законот не предвидел одредба за случаите кога лицето кое го има во владение градежното неизграденото земјиште повеќе од 20 години врз основа на усмен договор кој е и реализиран (платена е цената и земјиштето е предадено во владение) се поставува прашањето што во ваквите ситуации? Дали и во овие случаи може да се примени одредбата од членот 68 став 1 од Законот? Во теоријата има изразено мислење според кое и во овој случај е можна примена на членот 68 став 1 од Законот, односно дека е можна конвализација и на овие договори.⁵ Според тоа мислење конвализацијата е можна на два начини и тоа: прво, договорните страни усмениот договор да го состават писмено, а потоа да ги заверат потписите; и второ, со тужба за исполнување на договор едната од странките да бара судот да донесе пресуда со која ќе и наложи на другата страна да го исполни договорот за продажба на земјиштето. Ваквото мислење се изведува од членот 65 од ЗОО, каде е предвидено дека договорот за чие склучување се бара писмена форма се смета за полноважен иако не е склучен во таа форма ако договорните страни ги извршиле, во целост или во поголем дел, обврските што настануваат од него, освен ако од целта поради која е пропишана формата очигледно не произлегува нешто друго.

Според наше мислење првиот начин на конвализација со склучување на писмен договор (наместо усмениот), а потоа да се заверат потписите на договорните страни практично е можен но не секогаш, но и кога е тоа можно таквото решение отстапува од решението кое го предвидува членот 68 став 1 од Законот. Иако во членот 68 став 1 од Законот изрично не е нагласено дека во прашање е писмена форма, сепак поради причините кои беа веќе напред наведени јасно е дека е потребно договорот да биде во писмена форма.

Доколку се прифати мислењето дека е можна конвализација и на договорот кој е усмен со склучување на нов писмен договор можна е ситуација која што е многу поедноставна. Имено, ако двете страни сакаат да склучат нов договор тогаш тие тоа можат да го направат со оглед на фактот што сега градежното земјиште е во промет и нема потреба да докажуваат дека ги исполнуваат другите услови кои ги предвидува членот 68 став 1 од Законот. Проблемот на се поставува тогаш кога едната договорна страна не сака да склучи писмен договор или повеќе не е жива и кога неговите наследници не се согласни да склучат писмен договор со кој би се конвалидирал усниот. Во таков случај (за лицето кое стекнало владение на градежното неизграденото земјиште и го користи повеќе од 20 години и ја платило цената на земјиштето) според наше мислење не ќе може да се примени одредбата од ставот 1 од членот 68 од Законот. Во ваков случај според нас ќе се применуваат одредбите од Законот за сопственост и други стварни права,⁶ согласно член 4 од Законот за градежното земјиште, поради што нотарот нема да има никаква улога, затоа што нема договор во писмена форма и нема што да заверува.

Втората ситуација, конвализација на усмениот договор по судски пат со тужба е можна. И досега судовите ги конвалидираа договорите за промет на недвижности за кои прометот не беше ограничен или забранет, иако не беа составени во писмена форма, а беа делумно или целосно извршени.⁷ Основната причина за ваквиот став на судовите е да се заштити совесната договорна страна од злоупотребите на несовесната страна ако по нејзина вина целосно или делумно не е исполнет договорот, а тоа е на штета на совесната страна. Но, покрај ваквата можност по наше мислење и во овој случај можат да се применат одредбите од Законот за сопственост и други стварни права, согласно член 4 од Законот за градежното земјиште и по тој основ да се оствари правото на сопственост на неизграденото градежното земјиште кое лицето го користи повеќе од 20 години врз основа на усмен договор склучен со поранешниот сопственик.

Во поглед на примената на членот 68 став 1 од Законот може да се постави и прашањето, што ќе се случи со договорите врз основа на кои страните се стекнале со владение на неизграденото градежно земјиште и истото го користат, но помалку од 20 години од причини што договорот е од понов датум.

⁵ Така Р.Максимовски цит.дело стр.51.

⁶ Законот за сопственост и други стварни права е донесен на 20 февруари 2001 година, и истиот е објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 18 од 5 март 2001. Законот влезе во сила осмиот ден од неговото објавување, а почна да се применува по истекот на шест месеци од неговото влегување во сила, односно од 13 септември 2001 година.

⁷ Види Пресуда на Врховниот суд на Република Македонија, Рев.бр.761/93, објавена во Збирка на судски одлуки, книга В, Скопје, 1997, стр.200. Види Заклучок од советувањето на Сојузниот суд, републичките и покраинските врховни судови, објавен: Начелни ставови и заклучоци, Нови Сад, 1990, стр.73.

Според наше мислење на овие договори не ќе може да се примени одредбата содржана во членот 68 став 1 од Законот и овие договори не би можеле да се конвалидираат согласно тој Закон. Според нас и на овие договори можат да се применат одредбите од Законот за сопственост и други стварни права, согласно член 4 од Законот за градежно земјиште и согласно одредбите од тој и други закони да се остварат правата. Од аспект на работењето на нотарите доколку кај нотарите странките побараат заверка на потписите на ваков договор нема никаква причина нотарите тоа да не го направат. Но и покрај тоа што нотарот ги заверил потписите на договорните страни (нотарот заверката на потписите ќе ја направи согласно Законот за вршење на нотарските работи,⁸ странките во

Од аспект на работењето на нотарите доколку кај нотарите странките побараат заверка на потписите на ваков договор нема никаква причина нотарите тоа да не го направат. Но и покрај тоа што нотарот ги заверил потписите на договорните страни тој договор не ќе може да биде основ за да се стекне правото на сопственост, затоа што не се исполнети условите предвидени во членот 68 став 1 од Законот (а тоа е над 20 години користење на градежното земјиште врз основа на договор), па дури и да платил данок на промет на градежното земјиште

негово присуство да го потпишат договорот или да изјават дека потписите ги признаваат за свои) тој договор не ќе може да биде основ за да се стекне правото на сопственост, затоа што не се исполнети условите предвидени во членот 68 став 1 од Законот (а тоа е над 20 години користење на градежното земјиште врз основа на договор), па дури и да платил данок на промет на градежното земјиште.

2. Стекнување на право на сопственост на изградено градежно земјиште (член 68 став 2 од Законот). Со одредбата содржана во ставот 2 од членот 68 од Законот предвидена е можност за лицето кое е корисник на градежно земјиште **пренесено** (предадено во владение) од поранешен сопственик да може да стекне право на сопственост на градежно земјиште кое до денот на влегување во сила на овој Закон е изградено, а е во сопственост на Република Македонија, на начин, под услови и во постапка предвидени со Законот за просторно и урбанистичко планирање⁹ и Уредбата за условите, начинот и постапката за доделување на градежно земјиште.¹⁰ Тоа значи дека за стек-

нување на право на сопственост на изградено градежно земјиште кое е во сопственост на Република Македонија, Законот, корисникот го упатува на примена на прописи донесени од порано.

Во таа смисла, согласно член 29 од ЗПУП, градежно земјиште се доделува со непосредна спогодба и со јавно наддавање, а условите, начинот и постапката за доделување на градежно земјиште се уредени со Уредба на Владата на Република Македонија, донесена врз основа на член 30 од ЗПУП.

Меѓутоа законодавецот направил превид во смисла што со членот 72 од преодните и завршните одредби од Законот ги укинал членовите 28, 29 и 30 од ЗПУП, а со тоа и Уредбата за условите, начинот и постапката за доделување на градежно земјиште, поради што сега корисникот на изграденото градежно земјиште во сопственост на Република Македонија, не може да стекне право на сопственост на земјиштето според тие прописи.

Со оглед на фактот дека е создадена правна празнина, според нас решението може да се бара во примена на одредбата содржана во членот 68 став 1 од Законот, односно корисникот на изграденото градежно земјиште во сопственост на Република Македонија да може да се стекне со право на сопственост на земјиштето под истите услови како и корисникот на земјиштето пренесено (предадено во владение) од поранешен сопственик на неизградено земјиште.

Доколку не ги исполнува тие услови се чини дека е можно уште едно решение, а тоа е да се примени член 13 од Законот, и по пат на јавно наддавање или со непосредна спогодба, а според Уредбата за начинот и постапката на отуѓувањето, давањето под закуп и висината на посебните трошоци на постапките за отуѓувањето и давањето под закуп на градежното земјиште сопственост на Република Македонија,¹¹ корисникот на земјиштето пренесено (предадено во владение) од поранешен сопственик во сопственост на Република Македонија, може да стекне право на сопственост на изградено градежно земјиште.

3. Отуѓување на објект согласно член 67 од Законот за градежното земјиште. Согласно член 8 став 1 од Законот, прометот со градежното земјиште е слободен, под услови утврдени со овој и друг закон. Само по исклучок, на градежното земјиште во сопственост на физички и правни лица на кое е планирана изградба на објекти од јавен интерес на Републиката, утврден со закон, првенствено право на купување има Република Македонија. Условите и начинот на остварување на правото на првенствено купување се остваруваат согласно со одредбите на Законот за облигационите односи.

⁸ Законот за вршење на нотарските работи е објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр.59/96 и 25/98.

⁹ Законот за просторно и урбанистичко планирање е објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр.4/96; 28/97;18/99 и 53/01. Во натамошниот текст ќе биде употребуван скратено ЗПУП.

¹⁰ Уредбата за условите, начинот и постапката за доделување на градежно земјиште е објавена во „Службен весник на Република Македонија“, бр.24/96.

¹¹ Уредбата за начинот и постапката на отуѓувањето, давањето под закуп и висината на посебните трошоци на постапките за отуѓувањето и давањето под закуп на градежното земјиште сопственост на Република Македонија, е објавена во „Службен весник на Република Македонија“, бр.79/2001 година.

Имајќи ги предвид напред наведените законски одредби уште на самиот почеток на примената на Законот се појавија мислења за карактерот на одредбата содржана во членот 67 од Законот. Имено, се постави прашањето дали со одредбата од членот 67 од Законот е предвидена забрана за отуѓување на објект се додека не се изврши трансформација на правото на користење на градежното земјиште врз кое е изграден објектот? Во теоријата има мислења дека одредбата содржана во членот 67 од Законот предвидува забрана за отуѓување на објектот се додека не се изврши трансформација на правото на користење на градежното земјиште врз кое е изграден објектот.¹² Според ова мислење со одредбата од членот 67 од Законот директно се задира во сопственоста врз легално изграден или купен објект кој што сопственикот не може истиот да го отуѓи - продаде, подари, размени или на друг начин да располага, затоа што не го трансформирал правото на користење на земјиштето врз кое објектот е изграден, иако од друга страна за таквата трансформација е оставен рок од 10 години. Ако се има предвид карактерот на со Устав загарантираното право на сопственост, ваквото ограничување нема никакво разумно оправдување, односно не може да се лоцира јавен интерес од степен кој ова би го оправдал како нужно ограничување (член 5 од Законот за сопственост и други стварни права), бидејќи на државата и е се едно дали ќе склучи договор за трансформација со лицето кое е титулар на правото на користење на дворното место до 13 септември 2001 година, кога законот влезе во сила, или тоа лице го пренело правото на користење заедно со правото на сопственост врз својот објект на друго лице кое ќе се јави како странка во постапката за трансформација на правото на користење на градежното земјиште.

Вака изразеното мислење според нас е сосема прифатливо ако одредбата содржана во членот 67 се толкува дека со неа е предвидена забрана за отуѓување на објект се додека не се изврши трансформација на правото на користење на градежното земјиште врз кое е изграден објектот.

Меѓутоа, според нас одредбата предвидена во членот 67 од Законот не би можела да се толкува дека со неа се предвидува забрана за отуѓување на објект се додека не се изврши трансформација на правото на користење на градежното земјиште врз кое е изграден објектот. Имено, ако се има предвид дека членот 67 гласи: „Отуѓување на објект може да се врши со отуѓување и на градежното земјиште врз кое е изграден објектот, по извршена трансформација на правото на користење на градежното земјиште“, според нас за да би се толкувал дека со него се предвидува забрана за отуѓување на објектот се додека не

се изврши трансформација на правото на користење на градежното земјиште треба да се бришат зборовите „може да“ и тогаш навистина одредбата би го ограничувала отуѓувањето на објектот се додека не би се извршила трансформацијата на правото на користење на градежното земјиште. Без зборовите „може да“ членот 67 би гласел: „Отуѓување на објект се врши со отуѓување и на градежното земјиште врз кое е изграден објектот, по извршена трансформација на правото на користење на градежното земјиште“. Бидејќи во одредбата од членот 67 е употребена формулацијата „може да“ тоа значи не мора, што ни дава за право да ја толкуваме одредбата дека може да се отуѓува објектот и без да е извршена трансформација на правото на користење на градежното земјиште. Во спротивно не би имало промет се додека не се изврши трансформацијата, а несмее да се заборави дека ро-

кот предвиден за трансформација на правото на користење на градежното земјиште е 10 години од денот на влегувањето во сила на Законот.

Одредбата од членот 67 може да се толкува и како инструктивна, а никако како забранувачка. Ова од причини што смислата на одредбата од членот 67 треба да се сфати во контекст на одредбата содржана во членот 65 став 1 од Законот според која со на пра-

¹² Така З.Пулџкова: Уставно правни аспекти на ограничувањето на правото на располагање со недвижен имот предвидено со членот 67 од Законот за градежното земјиште и подзаконските акти, Деловно право 5-6 /2001, стр.149-150.

¹³ Така и В.Велковски: Трансформација на правото на користење на градежното земјиште во право на сопственост и во долготраен закуп, Деловно право, бр.5-6/2001, стр.24.

вото на сопственост на градежното земјиште по пат на трансформација се воспоставува правно единство меѓу земјиштето и на него изградениот објект кои правно постојат само како еден предмет. Се до ова трансформација носителот на правото на користење, како носител на правото на сопственост на објектот што е изграден на градежното земјиште, може да рас-

По извршената трансформација на правото на користење на градежното земјиште во право на сопственост, отуѓувањето на објектот е можно само заедно со градежното земјиште бидејќи со трансформацијата е воспоставено правно единство помеѓу земјиштето и на него изградениот објект и тие правно постојат само како еден предмет и како таков можат да се отуѓат

полага со објектот во рамките на одредбата од членот 67 од Законот, но не и со градежното земјиште.

Субјектот кој се стекнува со правото на сопственост на објектот се стекнува и со право на користење на градежното земјиште, се додека објектот постои.¹³ Имено, по извршената трансформација на правото на користење на градежното земјиште во право на сопственост, отуѓувањето на објектот е можно само заедно со градежното земјиште бидејќи со трансформацијата е воспоставено правно единство помеѓу земјиштето и на него изградениот објект и тие правно постојат само како еден предмет и како таков можат да се отуѓат.

Дека одредбата од членот 67 не го ограничува предметот укажува и фактот што никаде во Законот нема изрична забрана за отуѓување на објектот од пред на градежното земјиште, што ако законодавецот тоа го сакал можел да го направи, но тогаш ќе се поставеше прашањето на согласноста на таа одредба како ограничување на правото на сопственост со Уставот.

ЕВРОПСКИТЕ ПАЗАРИ НА КАПИТАЛ

Процесите на соработка помеѓу некои европски земји, а особено создавањето на Европската Унија имаа силно влијание на европските пазари на капитал. Процесите одат во насока што веќе нема да се зборува за 40-тина европски пазари на капитал, туку за еден голем интегриран европски пазар на капитал и други пазари на капитал кои ќе се стремат да се приклучат кон истиот или кои функционираат на иста платформа

Елена
ЈАКИМОВСКА
ПЕТРОВСКА

Разгледувајќи го The Economist и други списанија за финансии можеме да ги забележиме глобалните статистички анализи за пазарите на капитал на многу земји кои најчесто се поделени во два дела:

- Развиени пазари на капитал, и
- emerging markets - пазари на капитал во развој

Тие бројки и анализи се само производ на една цела индустрија со институции, инфраструктура и системи. Ако ја следиме застапеноста на земјите во тие анализи, европските земји се најзастапени, и тоа во двете категории. Се поставува прашањето за причината за ваквите дискрепанции помеѓу европските земји.

Барајќи ги причините за таквото разграничување мораме да одиме чекор подалеку и да ги земеме предвид како историските факти за политичкиот и економскиот развој на секоја од европските земји, така и финансиската инфраструктура во секоја од нив. Од аспект на политичкото уредување, јасно е дека во Европа во текот на XX век се случија најголемите политички потреси. Дел од земјите кои сега се класифицирани во групата емергинг маркетс двапати во текот на векот доживеаја драстични промени на општественото-економското и политичкото уредување, што остави белег и на нивните национални економии. Во тие земји пазарот на капитал почна да се создава во деведесеттите години на XX век и тоа на начин што е многу поразличен од создавањето на пазарите на капитал во земјите од другата група. Од друга страна пак, земајќи ја предвид финансиската архитектура на европските земји од групата со развиени пазари на капитал, може да се разграничат два симетрално различни типа на нивната финансиска структура, при што во едниот доминира

силниот и високо капитализиран банкарски сектор кој е главен генератор на слободните финансиските ресурси, додека во другиот најзначајно место заземаат финансиските пазари со доминантна улога на пазарот на капитал.

Сето тоа придонесе пазарите на капитал на европските земји при крајот на XX и почетокот на XXI век да се разграничат во неколку групи (според нивото на развој на пазарот), а разликите беа и се очигледни, како во однос на инфраструктурата, пазарните перформанси, така и во однос на нивната регулатива.

Од друга страна пак, во втората половина на XX-от век во повеќето западноевропски земји почнаа се поизразени процеси на соработка, кои се базираа пред се на економските интереси: зголемување на пазарот на стоки и услуги, намалување на цените на увозните производи, зголемена конкурентност на меѓународните пазари, поголема продуктивност и др., а соработката се остваруваше на различни нивоа (на пр. регионални групи за соработка, слободни трговски зони, заеднички пазари). Во такви услови, согледувајќи ги позитивностите од глобализирање на пазарот, неколку европски земји постепено почна да создаваат терен за по продлабочена соработка, која, конечно, резултираше со созревањето на Европската Унија.

Процесите на соработка помеѓу некои европски земји, а особено создавањето на Европската Унија имаа силно влијание на европските пазари на капитал. Процесите одат во насока што веќе нема да се зборува за 40-тина европски пазари на капитал, туку за еден голем интегриран европски пазар на капитал и други пазари на капитал

Елена Јакимовска Петровска е вработена во Комисијата за хартии од вредност, како самостоен советник во секторот за издавање одобренија. Родена е во 1970 година. Дипломирала на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, – Економски Факултет, Скопје во февруари 1995 година. Во Комисијата за хартии од вредност работи од мај 1995 година. Поседува одобрение за работа со хартии од вредност издадено од КХВ и ISMQ диплома издадена од Институтот за хартии од вредност од Лондон, В. Британија. Член е на работни групи за изработка на неколку законски и подзаконски акти од областа на пазарот на капитал во Република Македонија. Учесувала на повеќе меѓународни семинари и курсеви од областа на пазарот на капитал. Објавила неколку написи во стручни списанија од областа на хартиите од вредност.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

кои ќе се стремат да се приклучат кон истиот или кои функционираат на иста платформа.

Обработката на пазарите на капитал на европските земји наложува нивна поделба, бидејќи станува збор за 40-тина различни пазари. Сепак, сите тие пазари на некој начин меѓу себе се испреплетени, било од историски, географски или економски причини, така да секаква поделба е доста тешка и сложена. Овојпат, поделбата и обработката е извршена од аспект на новите трендови на пазарите на капитал што неминовно се поврзани со создавањето на Европската Унија, по следниот редослед:

- пазари на капитал во земјите од Европската Унија;
- пазари на капитал во земјите -кандидати за прием во Европската Унија; и
- други пазари на капитал во Европа.

Создавањето на заедничка платформа за функционирањето на пазарот на капитал во земјите членки на ЕУ особено е интензивирани во 90-те години од минатиот век. Во декември 1997 година беше формиран FESCO - Форум на Европските комисии за хартии од вредност (Forum of European Securities Commissions), во кој членуваат земјите членки на ЕУ, како и Норвешка и Исланд, чија основна цел е создавањето на потребните услови за постоење на единствен пазар за финансиски услуги во Европа и отворање процеси на соработка помеѓу европските регулатори на пазарот

Пазари на капитал во земјите од Европската Унија

Европската Унија е резултат на процесите на соработка и интеграција што почнаа уште во 1951 година помеѓу шест европски земји. Тој процес продолжи и во годините што следеа, надоградувајќи се како по бројот на земјите кои му пристапија, така и по обемот на активностите на соработка и поврзување помеѓу земјите членки. Така, по педесет години, денес Европската Унија брои петнаесет земји членки: Белгија, Германија, Франција, Италија, Луксембург, Холандија, Данска, Ирска, Обединетото Кралство, Грција, Шпанија, Португалија, Австрија, Финска и Шведска.

Европската Унија е многу повеќе од економска унија. Нејзините главни цели се:

- промовирање на економски и социјален развој (во 1993 година се формира заедничкиот пазар; единствената валута беше промовирана во 1999 година, а од 01.01.2002 година еврото, како заедничка валута, ќе стане единствено законско средство за плаќање во 12 земји членки);
- создавање европско законодавство (регулатива усвоена од институциите на Европската Унија

која ќе се применува и вградува во правните системи на сите земји членки);

- меѓународно промовирање на Европската Унија (преку заедничка надворешна и безбедносна политика);
- воведувањето на европско државјанство, како синоним за цивилните и политичките права на нејзините граѓани;
- слобода на движењето на луѓето, парите, производите и капиталот.

Овие цели се постигнуваат преку активностите на институциите на Европската Унија: Европскиот Парламент, Советот на Европа, Европската Комисија, Судот на правдата и Судот на ревизорите. Работата на овие институции ја поддржуваат и многу други тела, кои исто така, функционираат заради остварување на целите на Унијата.

Имајќи ги предвид горенаведените цели на Унијата, лесно може да се заклучи дека и пазарите на капитал на земјите членки на Европската Унија доживеаја значајни промени во насока на хармонизирање на нивните законодавства со европските директиви што се однесуваат на пазарот на капитал, како и поврзување и соработка помеѓу пазарите на капитал на земјите членки на ЕУ, со цел создавање единствен пазар на капитал. Овие процеси се уште поизразени со воведувањето на еврото како единствено средство за плаќање во 12 од вкупно 15-те земји членки на ЕУ: Белгија, Германија, Франција, Италија, Луксембург, Холандија, Ирска, Грција, Шпанија, Португалија, Австрија и Финска.

Создавањето на заедничка платформа за функционирањето на пазарот на капитал во земјите членки на ЕУ особено е интензивирани во 90-те години од минатиот век. Во декември 1997 година беше формиран FESCO - Форум на Европските комисии за хартии од вредност (Forum of European Securities Commissions), во кој членуваат земјите членки на ЕУ, како и Норвешка и Исланд, чија основна цел е создавањето на потребните услови за постоење на единствен пазар за финансиски услуги во Европа и отворање процеси на соработка помеѓу европските регулатори на пазарот. Преку FESCO, Европската Комисија и други тела беа издиференцирани насоките во кои треба да се развива единствениот пазар на капитал, кои беа содржани во повеќе документи меѓу кои се издвојува Акциониот план за финансиски услуги.

Создавањето на единствен европски финансиски пазар е комплексен процес што постојано се надоградува и, меѓу другото, опфаќа:

- надминување на правните и административни бариери што го спречуваат неговото интегрирање (бариери во однос на регулативата на национал-

ните финансиски пазари на одделните земји членки);

- елиминирање на даночните бариери и даночните разлики;
- лесен пристап на издавачите на хартии од вредност до пазарот на капитал и воведување „единствен пасош за издавачите“ (со што се поедноставува постапката на издавање хартии од вредност и се намалува цената на капиталот);
- создавање заедничка правна рамка за функционирањето на пазарите на долгорочни хартии од вредност и пазарите на финансиски деривативи;
- употреба на единствени финансиски извештаи за котираните компании, што ќе овозможи нивна транспарентност и споредливост на целиот европски пазар. Како стандард за презентирање на финансиските извештаи се предложени Меѓународните Сметководствени Стандарди;
- Воведувањето на систем за известување (што подразбира дека доколку регулативното тело на една од земјите членки ги прегледа и одобри релевантните документи, истите стануваат валидни и за другите земји на Унијата со почитувањето на едноставна постапка за известување на надлежното регулативно тело на другата земја од страна на носителот на финансиските услуги);
- создавање интегрирана инфраструктура на финансискиот пазар што ќе овозможи брзо и ефикасно порамнување на меѓуграничните трансакции (cross-border transactions = трансакции во кои продавачот и купувачот се субјекти на различни земји-членки на ЕУ);
- интензивна соработка меѓу европските регулатори на пазарот на капитал, и др.

Основен предуслов за успешно функционирање на интегрираниот пазар на капитал е надминување на сите бариери што го ограничуваат неговото функционирање, а притоа обезбедување на потребното ниво на сигурност и заштита на инвеститорите. Европскиот концепт на регулиран пазар на капитал дава слобода за активности на пазарот на капитал на територијата на ЕУ, но истиот поставува и високи стандарди кои треба да се почитуваат, а кои ја обезбедуваат неговата сигурност. Ваквиот концепт на регулиран пазар на капитал наложува поголема соработка помеѓу регулаторите на пазарот на капитал, дури и создавање на Европски комитет на регулаторите на пазарите на капитал, бидејќи основен услов за одржувањето на неговиот интегритет е одржувањето на поставените стандарди.

Промените што настанаа на пазарите на капитал во земјите од ЕУ во однос на формирањето интегриран европски пазар на капитал и воведувањето на еврото

во 1999 година имаа директен одраз на перформансите на пазарите, како и организацијата на пазарот. Европските пазари позитивно го примија воведувањето на еврото, бидејќи тоа предизвика намалување на трансакционите трошоци и елиминирање на ризикот од курсни разлики. Воведувањето на еврото и создавањето на хомоген пазар во евро-деноминирани хартии од вредност предизвика и значајни активности во насока на создавање унифицирани начини на тргување, клиринг и порамнување на деноминирани хартии од вредност. Дури, се отиде и чекор понатаму: повеќе берзи во Европа отпочнаа со усогласување на времето на тргување, усогласување на правилата за работа и котација, па дури и поврзување и спојување, зајакнувајќи ја така својата пазарна капитализација, а со тоа промовирајќи се во значајни финансиски центри. Развојот на тргувањето со хартиите од вредност деноминирани во евра наложи и паралелно развивање на системи за клиринг и порамнување на прекуграничните трансакции во ЕУ.

На 20 март 2000 година берзите во Париз (Paris Bourse SBF SA), Амстердам (AEX) и Брисел (BXS) ја објавија својата намера за спојување и создавање на интегриран пазар, EURONEXT, со намера новата берза да стане движечка сила кон унификацијата на европските системи за тргување, клиринг и порамнување на трансакциите, како за хартиите од вредност, така и за финансиските деривативи. Новата берза има за цел да им понуди на корисниците на услугите (инвеститорите, издавачите на хартии од вредност и посредниците) цела палета на услуги, што подразбира котација на хартии од вредност и деривативи, обезбедување систем за тргување со финансиските продукти, клиринг и порамнување, задоволувајќи ги потребите на пазарните учесници за ефикасен, ликвиден и интегриран европски финансиски пазар.

EURONEXT е основана како ново акционерско друштво со седиште во Холандија, врз основа на одобрение за спојувањето издадено од трите регулативни тела на земјите во кои ќе функционира. Со тоа, се создава најголемата берза во континентална Европа (во земјите од евро-зоната), со повеќе од 1.550 котираните компании и агрегатна пазарна капитализација од околу 2.400 милијарди евра. Спојувањето на берзите е спроведено со конверзија на акциите на берзите во Париз, Брисел и Амстердам со акциите на новата берза. EURONEXT функционира преку неговите три филијали (EURONEXT Paris, EURONEXT Amsterdam и EURONEXT Brussels), кои се национални пазари со различни управи, контролирани од надлежните национални органи, меѓутоа сепак претставуваат интегриран пазар што користи единствен систем за тргување, единствени правила, единствена клириншка ку-

ќа (Euroclear) и начин на порамнување на трансакциите.

Паралелно со промените предизвикани од процесите на интеграција на пазарот и воведувањето на еврото, карактеристично за пазарите на капитал во земјите членки на ЕУ за изминатите неколку години беше и:

- се понагласениот тренд на промена на сопствената структура и востановувањето на профитни берзи. Овој тренд на организирање на берзите како економски ориентирани субјекти чие начело е остварување добивка е веќе спроведен кај повеќе берзи. Тоа го наметна и прашањето за постоењето конфликт на интереси помеѓу регулативните надлежности на берзата и комерцијалниот интерес за поголем профит или пораст на цената на акциите;
- создавањето на посебни пазарни сегменти на берзите, или посебни пазари за акциите на компаниите што произведуваат напредна технологија. Пазарните индекси и карактеристиките за це-

На 20 март 2000 година берзите во Париз (Paris Bourse SBF SA), Амстердам (AEX) и Брисел (BXS) ја објавија својата намера за спојување и создавање на интегриран пазар, EURONEXT, со намера новата берза да стане движечка сила кон унификацијата на европските системи за тргување, клиринг и порамнување на трансакциите, како за хартиите од вредност, така и за финансиските деривативи

ните на акциите на овие компании значително се разликуваат во однос на акциите на традиционалните компании, што ја наметна и потребата од создавање на издвоени пазарни сегменти само за овие акции. Во основа, овие пазари ги карактеризира: 1. висока корелација помеѓу стапките на принос на high-tech акциите; 2. недостаток на секторска диверзификација; 3. зголемена побарувачка за high-tech акциите во последните години. Ваквите пазари започнаа да се формираат во земјите на ЕУ пред неколку години и за нив се уште важат услови типични за нови пазари.

Брзите промени на меѓународните финансиски пазари бараат брзи реакции и од пазарните учесници и од нивните регулатори и контролори. Што се однесува до последните, како резултат на пазарните случувања во земјите на ЕУ, и пошироко во Европа, започна тренд на реорганизација на контролата на финансиските пазари во насока на формирање независни универзални супервизорски органи, како и модернизација и стандардизација на супервизорската регулатива за финансиските пазари. Се очекува дека новата

организациона структура на супервизорските органи ќе придонесе за подобрување на контролата на финансиските пазари, имајќи ја предвид нивната испреплетеност и се позначајната улога што ја имаат во националните економии. Активностите одат во таа насока да се врши интегрирање на супервизијата на кредитните институции, пазарите на капитал, осигурителните компании и пензиските фондови во една институција, чија главна цел е одржување на довербата на инвеститорите и стабилност на финансискиот систем.

На ниво на ЕУ, европските регулатори на пазарот на капитал започнаа активности околу подобрувањето и проширувањето на нивната соработка во насока на зголемен обем и квалитет на размена на информации и поквалитетна соработка и координација помеѓу активностите на регулативните тела, со цел нивно прилагодување на условите на пазарот, каде меѓуграничната трговија зазема се позначајно место. Во таа насока, особено внимание се обрнува на заштитата и превенцијата од сите видови на злоупотреби на пазарот (инсајдерско тргување, пазарните манипулации, објавувањето на лажни, нецелосни и неистинити информации кои имаат влијание на цената на хартиите од вредност и др.) и заштитата од перење пари.

Сепак, и покрај бројните заеднички карактеристики на финансиските пазари на земјите од ЕУ, кои пред се се резултат на активностите околу создавањето на интегриран пазар на финансиски услуги во Европа, националните пазари на капитал на земјите-членки на ЕУ се разликуваат по пазарната инфраструктура, по начинот на нивното регулирање и по многу други карактеристики што секој од тие пазари го прави поразличен од другите, иако функционираат на заеднички принципи. Во продолжение, ќе бидат изложени главните карактеристики на неколку пазари на капитал од Европската Унија (финансиската инфраструктура, регулирањето на пазарот) и осврт на значајните промени што се случија на овие пазари во изминатите неколку години.

ИТАЛИЈА

Имајќи ги предвид процесите на интеграција на финансиските пазари, пазарот на капитал во Италија доживеа значајни промени во текот на 90-те години од минатиот век во насока на промена на институционалната структура на берзите, начинот на нивната работа и организација, што конечно во 1997 година резултираше со одлука на приватизирање на италијанската берза. Од 02.01.1998 година италијанската берза на хартии од вредност (Borsa Italiana SpA) функционира како акционерско друштво. Borsa Italiana SpA е регулиран пазар на хартии од вредност на кој се тр-

гува со акции, обврзници и финансиски деривативи. Постојат повеќе пазарни сегменти, чие дефинирање е направено врз основа на потребите на пазарот. На 15 мај 2000 година беше промовиран и нов пазар „After Hours market“, исто така регулиран од Borsa Italiana SpA што нуди можност за тргување со финансиски инструменти во попладневните часови. Овој пазар станува се поатрактивен за корисниците на услугите. Borsa Italiana SpA го организира и развива и пазарот на финансиски деривативи, како и пазарот на фјучерси. Во тргувањето на италијанската берза учество земаат над 180 индивидуални брокери (домашни и интернационални), банки и инвестициони фирми, а тргувањето се одвива преку електронски систем. Borsa Italiana SpA е надлежна за дефинирање и организација на пазарното работење, ги утврдува стандардите за прием на хартии од вредност на пазарот и нивното тргување, го надгледува пазарот и го одржува компјутерскиот систем. Берзата, исто така, се грижи за навремено и целосно објавување на сите битни информации за котираните компании, заради што воведо електронски систем на објавување на податоците, што допринесе за централизација на пазарните информации и поголема транспарентност на пазарот.

Пазарната капитализација на италијанската берза во 2000 година изнесуваше 14% од вкупната капитализација на пазарите на акции во евро-зоната и 70,2% од бруто домашниот производ на земјата.

Периодот од 1997 година до 1999 година е исто така многу важен за италијанскиот пазар на капитал и по тоа што во тој период се спроведени повеќе големи приватизациони проекти. Приватизираниите фирми се котирали на италијанската берза, а постапката на приватизација најчесто е спроведувана по пат на јавна понуда на хартии од вредност. Со тоа, значително е зголемена пазарната капитализација на берзата и пазарниот материјал.

Регулативно тело на италијанскиот пазар на капитал е CONSOB (Commissione Nazionale per le Società e la Borsa), чија основна цел е заштита на правата на инвеститорите. CONSOB се грижи за транспарентност на пазарот, го контролира работењето на пазарните учесници, спроведува истраги чија цел е спречување и откривање на инсајдерско тргување и пазарни манипулации.

АВСТРИЈА

Организацијата и улогата на регулаторот на австрискиот пазар на капитал во последните неколку години претрпе значајни промени, пред се поради неговото адаптирање кон единствениот европски финансиски пазар. Така, во периодот заклучно со 31.12.1999 година (транзиционен период) лиценцира-

њето за вршење на финансиските и слични услуги го извршуваа локалните австриски власти, за да потоа истото премине во надлежност на Австриската Комисија за хартии од вредност (ASA), која се формира на 1 мај 1997 година. ASA беше формирана како независна институција, обврзана да обезбеди законитост во тргувањето со хартии од вредност на австриските финансиски пазари. ASA е надлежна за надгледување и контрола на пазарните учесници (кредитни институции, издавачи на хартии од вредност, берзи, фирми за пружање на инвестициони услуги) и на нивните активности, создавајќи база за доверба на сите пазарни учесници во австриските финансиски пазари.

Меѓутоа, земајќи ја предвид комплексноста на финансиските пазари, во Австрија отпочнаа процеси на интегрирање на регулативните и супервизорски тела на финансиските пазари и создавање на единствен регулатор - Financial Market Authority (FMA), што ќе биде правен наследник на ASA. Новото регулативно тело ќе отпочне со работа на 1 април 2002 година, и ќе из-

врши интеграција на банкарската супервизија, супервизијата на пазарите на капитал и супервизијата на инвестиционите и пензиските фондови, кои досега беа во надлежност на три различни институции: Федералното министерство за финансии, Австриската Народна Банка и Австриската Комисија за хартии од вредност.

Во однос на хартиите од вредност, FMA ќе продолжи да ги извршува активностите што досега ги извршуваше Австриската Комисија за хартии од вредност, а особено: објавување на фирмите што не се лиценцирани за давање инвестициони услуги, објавување на податоци за работите што може да ги вршат лиценцираните фирми за давање инвестициони услуги, и други активности.

FMA ќе биде овластена за спроведување интергирана контрола на работењето на берзите, за разлика од моменталната практика правната супервизија на ра-

ботењето на берзите да ја врши Федералното министерство за финансии, а пазарната супервизија да ја врши Австриската Комисија за хартии од вредност.

ФРАНЦИЈА

Агрегатните показатели за францускиот пазар на хартии од вредност за последните три години се импозантни, како во однос на пазарната капитализација, така и во однос на дневниот обем на тргување и бројот на реализирани трансакции. За последните три години овие бројки бележат тренд на зголемување, особено во однос на прометот со акции. Осврнувајќи се на некои значајни моменти во развојот на овој пазар, секако мора да се споменат два особено важни настани:

Сепак, и покрај бројните заеднички карактеристики на финансиските пазари на земјите од ЕУ, кои пред сè, се резултат на активностите околу создавањето на интегриран пазар на финансиски услуги во Европа, националните пазари на капитал на земјите-членки на ЕУ се разликуваат по пазарната инфраструктура, по начинот на нивното регулирање и по многу други карактеристики што секој од тие пазари го прави поразличен од другите, иако функционираат на заеднички принципи

- интегрирањето на париската берза со берзите од Амстердам и Брисел и создавањето на Euronext Paris, како дел од новата берза Euronext NV;
- Во 1997 година на францускиот пазар на капитал беше формиран нов пазарен сегмент - Le Nouveau Marché (NM). NM е пазар создаден претежно за потребите на компании што имаат потреба да го финансираат нивниот развој, а не котираат на другите официјални пазари на берзата. Крите-

риумите за котирање на NM се доста полиберални, како во однос на презентирањето на финансиските податоци, така и во однос на пазарната капитализација на компанијата и други услови. За да бидат котирани, компаниите мора да објават проспект кој се усогласен со стандардите на Европската Унија. Овој пазар е најатрактивен за компаниите што се занимаваат со нови технологии, што имаат висок принос на нивните акции, компаниите кои бараат капитал за нови деловни проекти или нови партнери, и други. Овој пазар станува се поинтересен и за инвеститорите. На него во 2000 година котираа 158 компании, што е далеку над бројката од 33 котирани компании во првата година кога тој беше основан.

Регулатор и контролор на пазарот на капитал во Франција е Commission des opérations de bourse (COB), основана на 28 септември 1967 година. COB е независно регулативно тело со широки овластувања, надлежно за: регулирање на пазарот на хартии од вредност (преку донесување регулатива во врска со пазарите што ги контролира); лиценцирање на субјектите што издаваат хартии од вредност, што тргуваат со хартии од вредност или на друг начин учествуваат во оваа индустрија; контрола на пазарот на хартии од вредност и др.

Со цел одржување на стабилноста, интегритетот и сигурноста на финансискиот пазар во Франција, во текот на 2000 година отпочнаа процеси за реформирање на француските финансиски регулативни тела, меѓу кои и COB, и нивно интегрирање во единствено регулативно тело, како и процеси за иницирање поблиска соработка помеѓу институциите што вршат регулирање и контрола над осигурителните компании, банките и инвестиционите компании во Франција.

УЛОГА И ЗНАЧЕЊЕ НА РЕВИЗОРСКАТА ПРОФЕСИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ОСВРТ НА НОВАТА ПРОФЕСИЈА СМЕТКОВОДИТЕЛ - РЕВИЗОР

Сопственичкото реструктурирање на претпријатијата, банките и другите деловни ентитети уште на самиот почеток од транзиционите процеси го отвори прашањето за воведување на институцијата независна ревизија, како нужен предуслов за развој на финансискиот пазар, пазар на стоки и услуги и за обезбедување на долгорочна стабилност на националната економија

Петар
ДУЉАНОВ

Петар Дуљанов е
Заменик на министерот за
финансии. Роден 1944
година во Нови Дојран.
Дипломиран на Економски
Факултет во Скопје во 1968
година.

Во периодот од јануари
1969 до мај 1980 година
работи во Рудници и
Железарница – Скопје
работна заедница
заеднички служби од
приправник до заменик
финансов директор, а од
мај 1980 до 1989 година
работи во Алумина–Скопје
како финансов директор и
Директор на работната
заедница заеднички
служби.

Во 1990 година работи како
Заменик генерален
директор во Фабрика за
обоени метали
„Купрум“ – Скопје.
Од 1991 до 1995 година
работи како Генерален
директор на „Занат Сервис
Македонија“, – Скопје.
Од 1996 до 1998 година
работи како финансиски
консултант а од 1998 до 15
мај 2001 година работи
како предавач и ревизор во
„Економското Биро“ –
Скопје. Од 13 мај 2001
година именуван е од
Собранието на Република
Македонија како заменик
на министерот за
финансии.

Во нашата земја во текот на последните неколку години, по напуштањето на економскиот модел на „договорна економија“ и по преориентирањето на моделот на „пазарна економија“, дојде до стопанско-системски пресврт во смисла на пошироко афирмирање на концептот за слободно функционирање на пазарот на капитал, стоки, услуги, работна сила и знаење. Прифатениот концепт за пазарна економија и во тој поглед следењето на курсот на движењето на националните економии, кои веќе зачекорија во процесот на транзицијата според примерот на економски развиените земји од Западна Европа, подразбираше спроведување на низа темелни и системски промени.

Дефинитивното напуштање на концептот на општествена сопственост и промовирањето на плурализмот во сопственичките односи го означил почетокот на процесот на економска транзиција и на нашите простори.

Сопственичкото реструктурирање на претпријатијата, банките и другите деловни ентитети уште на самиот почеток од транзиционите процеси го отвори прашањето за воведување на институцијата **независна ревизија**, како нужен предуслов за развој на финансискиот пазар, пазар на стоки и услуги и за обезбедување на

долгорочна стабилност на националната економија.

Таквите реакции беа сосема логични, ако се има предвид фактот дека приоритетната цел на независната ревизија, како професија со изграден и верифициран статус, пред сè е заштита на интересите на јавноста, обезбедување на предуслови за монетарна и финансиска стабилност, финансиска дисциплина, како и заштита на интересите на секој член претприемач, сопственик на капитал, инвеститор, кредитор, секој стопанственик и лојален граѓанин на земјата.

Состојбите во домашната економија, по неколку години по започнувањето на транзицијата, за жал покажуваат дека крупните промени во политичкиот и економскиот систем не беа проследени со соодветни промени во сметководствениот и пресметковниот систем, а во тој поглед и со воведување на институцијата независна ревизија. Последица од таквите состојби во драстична димензија се манифестира во сметководствените книжења, деловните книги, подготвени биланси и презентирани финансиски извештаи на претпријатија, банки, јавни институции и други правни субјекти, кои не ја отсликуваат реалната

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

состојба на вредноста на средствата, изворите, капиталот, расходите, приходите и остварениот финансиски резултат.

Отсуството на независна, стручна и објективна проверка на реалноста и објективноста, односно вистинитоста и чесноста во вреднувањето на имотот, капиталот, побарувањата, обврските, искажаните финансиски резултати од работењето и финансиската положба, а како резултат на тоа и непостоењето на независно, објективно и професионално мислење за презентираниите финансиски извештаи, во изминатите неколку години создаде идеална клима за противправно присвојување на имотот, масовна појава на „сива економија“, избегнување на одговорноста за намирување на обврските, неуредно враќање на кредитите и низа други форми на стопанска и финансиска недисциплина.

Тргувајќи од фактот дека турбулентното опкружување, во кое започна и сè уште се одвива процесот на транзицијата, не ја остави имуна домашната економија на бројните аномалии од типот на мито, корупција, перење пари, сива економија и други противправни однесувања, како логично се наметнува прашањето: каде и што се случува со ревизорската професија на нашите простори? Одговорот, секако, е содржан во констатацијата дека доколку ревизорите на доброволна основа не се инволвираат во ставање под контрола на таквите процеси, законодавецот, во крајна инстанца, ќе ги примора да го направат тоа

Тргувајќи од фактот дека турбулентното опкружување, во кое започна и сè уште се одвива процесот на транзицијата, не ја остави имуна домашната економија на бројните аномалии од типот на **мито, корупција, перење пари, сива економија и други противправни однесувања**, како логично се наметнува прашањето: каде и што се случува со ревизорската професија на нашите простори? Одговорот, секако, е содржан во констатацијата дека доколку ревизорите на доброволна основа не се инволвираат во ставање под контрола на таквите процеси, законодавецот, во крајна инстанца, ќе ги примора да го направат тоа.

Искуството во нашата земја го потврди токму тоа. Имено, со донесувањето на законот од областа на ревизијата, поконкретно на Законот за комерцијална ревизија и Законот за државна ревизија,¹ Владата на Република Македонија ги направи првите, иницијални чекори во насока на подобрување на квалитетот на презентираниите финансиски извештаи.

Поквалитетните финансиски информации, од своја страна пак, во значителна мера, ќе го зголемат интересот на домашните претпријатија вклучени во процесот на сопственичка трансформација, ќе го олеснат функционирањето на берзата и, воопшто, ќе ги заштитат интересите на акционерите, кредиторите, инвеститорите, со еден збор, пошироката јавност.

Во таа насока, реални се очекувањата споменатите закони од сверата на ревизијата да го дадат иницијалниот импулс за афирмирање на нашите простори на една дејност и професија која одамна ужива огромен углед во економски развиениот дел од светот. Нивното практично операционализирање, за кое, ако се има предвид актуелниот политички и економски амбиент, не може да се очекува да оди едноставно и бргу, несомнено ќе придонесе за подигање на квалитетот на сметководственото и финансиското известување на нашите правни субјекти, што, секако, ќе има позитивни импликации, не само во зголемување на степенот на довербата помеѓу домашните деловни партнери, туку и во зголемување на степенот на довербата на странските партнери во домашните деловни ентитети.

Во настојувањето да ги елиминира можните кочници во поглед на забрзано институционализирање и заживување на ревизијата на нашите простори, Министерството за финансии, со доследно респектирање на критериумите дефинирани со законите од сферата на ревизијата, согласно со Регистарот на овластени ревизори, заклучно со 31.12.2000 година има издадено 319 привремени и 10 трајни уверенија за овластени ревизори според Законот за ревизијата, како и 5 трајни уверенија за државни ревизори според Законот за државна ревизија.

По издавање на привремени уверенија, следниот чекор во имплементирање на Законот за комерцијална ревизија беше фокусиран на регистрирање на друштвата за ревизија. Понудените солүции за формирање на национални ревизорски фирми, набљудувани во светлината на Законот за ревизија (Друштво за ревизија мора да има вработено најмалку 2 овластени ревизори), од страна на домашната стручна јавност се оценети како наполно прифатливи. Со максимално респектирање на одредбите од споменатиот закон, а согласно на Регистарот на Министерството за финансии, во периодот 1997-2000 година се регистрирани 29 друштва за ревизија.

Во своите настојувања да ја заштити пошироката јавност Министерството за финансии инсистира на задолжително регистрирање на Друштвото за ревизија во Трговскиот регистар, како и на негово бришење од регистарот во случај на неисполнување на со Закон предвидените критериуми.

¹ Со указот за прогласување на Законот за ревизија Бр. 08-4088/1

Во целина земено, врз основа на презентираниите состојби во ревизорската професија во Република Македонија по оформувањето на законската професионална регулатива, како неизбежен се наметнува впечатокот дека во сите сегменти од професијата прилично се нагласени ингеренциите на ресорното министерство, што, гледано од аспект на недоволната развиеност на домашната ревизорска професија и непостоењето на авторитативни институции за ревизија делумно може да се прифати како логично и оправдано.

Во домашниот политички и економски амбиент, за кој се иманентни состојбите на редуциран пазар на капитал, стоки и услуги, тешко може да се воспостави углед на ревизорите и независноста на ревизијата без иницијална законодавна поддршка од државните органи и силна професионална асоцијација.

Саморегулативата во ревизорската професија на Република Македонија сè уште е во фаза на зародиш и во голема мера зависи од професионалната организираност на самите ревизори и нивната решеност и моќ одговорноста за иднината на сопствената професија да ја земат во свои раце. Но, патот што води кон потребното ниво на саморегулирање на професијата е исклучително тежок и долг.

Првиот чекор во таа насока е донесување на Законот за изменување и дополнување на Законот за трговски друштва и Законот за изменување и дополнување на Законот за сметководство.

До 1998 година материјата од областа на сметководството се уредуваше на единствен начин за сите субјекти кои вршат дејност од стопанството и нестопанството, без оглед дали работеа професионално или непрофесионално.

Со цел да се изврши дерегулација на Законот за сметководство, во функција на приспособување и усогласување на Меѓународните сметководствени стандарди со потребите на домашната легислатива и практика, од 1998 година за трговците материјата од областа на сметководството беше регулирано со Законот за трговските друштва и со мал број одредби од Законот за сметководство.

Со најновите измени и дополнувања на Законот за трговските друштва („Службен весник на РМ“ бр 50/2001), трговците сметководството треба да го усогласаат со овој закон.

Посебна новина во овој закон е новата професија овластен сметководител-ревизор.

Во Законот се направени повеќе измени. Во коментарот ќе се осврнеме особено за **оддел V - Водење на сметководството, распоредување на трговците, трговските книги и годишните сметки, како и дел од преодните и завршните одредби, односно одредбите кои во најголем дел го опфаќаат сметководството.**

Со донесување на Законот за изменување и дополнување на Законот за трговските друштва и Законот за изменување и дополнување на Законот за сметководство, дел од одредбите од Законот е за сметководство, кои се однесуваат за трговците **се пренесоа во Законот за трговските друштва.**

Тоа значи, дека, за субјектите кои согласно со Законот за трговските друштва се сметаат за трговци, повеќе нема да се однесуваат одредбите од Законот за сметководство, односно овој закон нема да важи за трговците.

Законот за сметководство ќе го применуваат сите правни и физички лица со седиште на територијата на Република Македонија, кои се регистрирани од надлежен орган во согласност со закон, односно основани со закон, а кои не се наведени во Законот за трговските друштва, односно одредбите од Законот за сметководство, ќе се однесуваат за субјектите кои не вршат деловен потфат.

Со цел, стекнувањето на звањето овластен ревизор да се изведе на начин кој е признат и прифатлив на меѓународно ниво, по остварувањето на бројни контакти со врвни меѓународни институции и асоцијации и по соодветното и детално проучување и постигнатата усогласеност на сите субјекти вклучени во овој процес, овие месеци на Економскиот факултет во Скопје и на Економскиот факултет во Прилеп, започната е едукација за стекнување на звањето овластен ревизор

Во оваа смисла, одредбите од Законот за сметководство ќе продолжат да се применуваат за субјектите од нестопанство (буџети, фондови, корисници на средства од буџетите, фондовите и непрофитните организации), се до донесување на посебен Закон за сметководство за буџети и непрофитни организации.

Што се менува во оддел петти од Законот за трговските друштва ?

Во одделот петти е изменет насловот кој гласи: **„Водење на сметководството, распоредување на трговците, трговските книги и годишните сметки“,** во кои се уредени прашањата за:

- Водење на сметководството (член 536-а - нов)
- Распоредување на трговците (член 536-б - нов)
- Водење на Трговските книги (член 538 став 5,6,7 и 8- изменети)
- Амортизација (член 539-а до 539-б - нови)
- Ревалоризација (член 539-г до 539-ѓ - нови)
- Одговорен сметководител (член 545 - неизменет)
- Овластен сметководител-ревизор (член 546-а - нов)

- Стекнување на звање овластен сметководител - ревизор (член 546-б - нов)
- Членство во Советот (член 546-в - нов)
- Одземање на уверението за овластен сметководител - ревизор (член 546-г - нов)
- Заштита на професијата на овластени сметководители - ревизори (член 546-г - нов)
- Годишна сметка (член 552-став 3 - нов став 4 изменет)
- Потписи (член 549-став 2 - нов)
- Сметководствени стандарди (член 555-а - нов)
- Одбор за сметководствени стандарди (член 555-б - нов)

Во своите настојувања да ја заштити пошироката јавност Министерството за финансии инсистира на задолжително регистрирање на Друштвото за ревизија во Трговскиот регистар, како и на негово бришење од регистарот во случај на неисполнување на со Закон предвидените критериуми

- Функции на одборот за сметководствени стандарди (член 555-в - нов)
- Ревизија на годишна сметка (член 556-став 2 изменет став 3 - нов став 4 - изменет)
- Субјекти на кои се применува Законот (член 559-а - нов)
- Објавување на податоци (член 565-а - нов)
- Субјекти кои не извршиле трансформација (член 718-в - нов)
- Конверзија во ЕВРА на вредноста на основната главнина и на акциите (член 722-а - нов)

Со Законот за ревизијата во нашата Република се вовеле звањето овластен ревизор. Ова звање е за лице кое се определило да обезбедува професионални услуги од јавната практика во областа на ревизијата, даноците и консултантските услуги за одреден надоместок, односно да основа друштво за ревизија во кое ќе бидат вработени овластени ревизори кои својата припадност на ревизорската професија ја докажуваат со сертификат добиен според одредбите на Законот за ревизија.

Со цел да се обезбеди соодветна компатибилност со системите на развиените земји, а заради заштита на јавниот интерес и репутација на самата професија, во Законот за трговските друштва е вградено соодветно решение, со кое е воведено звањето овластен **сметководител - ревизор**.

Во Законот е пропишано дека лицето кое, како професионален сметководител - ревизор, врши услуги од областа на јавната практика согласно со дефи-

нициите на Меѓународната федерација на овластени сметководители (IFAC) е должно да поседува уверение за овластен сметководител-ревизор.

Согласно со Меѓународната федерација на овластени сметководители (IFAC) под професионален сметководител во јавната практика се подразбира секој партнер, секој вработен во практиката кој обезбедува професионални услуги на некој клиент, без оглед на неговата професионална определба (ревизија, даночен или сметководствен консалтинг) и професионални сметководители во практиката кои имаат менаџерски одговорности.

Во Законот се користи терминот овластен сметководител-ревизор, со што преку начинот на стекнување на ова звање, се овозможува еднаквост во исполнувањето на професионалните услуги на лицата кои имаат положено соодветен испит.

Со ова решение, на лицето кое поседува уверение за овластен сметководител-ревизор, му се овозможува, самото професионално да се определи на кој начин ќе ги обезбедува професионалните услуги, дали во областа на ревизијата (за што е потребна дозвола за вршење на дејност) или како професионален сметководител кој ќе врши услуги на сметководствен менаџер.

Условите кои треба да ги исполнува овластениот сметководител-ревизор, се идентични со условите пропишани во Законот за ревизија. Имено, овластениот сметководител-ревизор мора:

-да има високо образование, дипломиран економист;

-да има уверение на овластен сметководител-ревизор и

-да има изјави дека во работењето ќе ги применува правилата утврдени со кодексот на етиката за професионални сметководители.

Притоа, во Законот е определено дека кандидатот за полагање на испитот за звање овластен сметководител-ревизор, мора да има најмалку 5 години работно искуство на работа на ревизија или контрола.

Во членовите 7 и 8 од Преодните и завршни одредби, условот дипломиран економист ќе се применува **до 31 декември 2002 година, што значи дека еден од условите ќе биде само високото образование без назначување на структурата.**

Со новиот член 546-б е пропишано дека звањето овластен сметководител-ревизор се стекнува со полагање испит пред комисија формирана од страна на Советот, на која согласност дава министерот за финансии.

Комисијата е составена од стручни лица-овластени сметководители-ревизори, определени од советот.

На лицето кое ќе го положи испитот, Советот на

овластени сметководители -ревизори му издава уверение на овластен сметководител-ревизор.

Лицата кои во странство стекнале исправа за овластен сметководител-ревизор мора да ги исполнуваат горе наведените услови и да извршат нострификација на исправата во Министерството за финансии, според начинот и постапката утврдени од министерот за финансии.

Тргнувајќи од светските искуства, во Законот за трговските друштва се вградени соодветни решенија во однос на начинот на стекнување на звањето-ревизор, заштита на јавноста и репутација на самата професија и обезбедување на сигурност дека услугите на овластениот сметководител - ревизор ќе бидат извршени на едно професионално ниво, со доследно висок квалитет во интерес на јавноста.

Со цел, стекнувањето на звањето овластен ревизор да се изведе на начин кој е признат и прифатлив на меѓународно ниво, по остварувањето на бројни контакти со врвни меѓународни институции и асоцијации и по соодветното и детално проучување и постигнатата усогласеност на сите субјекти вклучени во овој процес, овие месеци на Економскиот факултет во Скопје и на Економскиот факултет во Прилеп, започната е едукација за стекнување на звањето овластен ревизор.

Со добивањето на уверение за овластен ревизор, во нашава република се создава основа за формирање на независни, професионални и високостручни ревизорски друштва, преку коишто се обезбедуваат објективизирани информации како за сопствениците на

акционерскиот капитал, така и за потребите на деловните партнери и банки, што е предуслов за привлекување на странски капитал.

ПЕРЕЊЕ ПАРИ - НАЈСОФИСТИЦИРАН ОБЛИК НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ

Дарко
АРСОВ

Посебна погодност за развој на организираниот криминал и неговите појавни облици, претставуваат државите кои преминуваат од еден систем во друг, каде што реформите длабоко и коренито влегуваат во сите сегменти на општествениот, економскиот и политичкиот живот и каде постојат реални предуслови создадените материјално финансиски средства да бидат пласирани преку нелегални трансакции

Дарко Арсов е Директор на Дирекцијата за спречување перење пари. Роден е 1977 година во Кочани. Дипломирал во 2000 година на Економскиот факултет – Универзитет Св. Кирил и Методиј, – Скопје, каде што во моментот е на пост-дипломски студии. За Директор на Дирекцијата за спречување перење пари е назначен на 25 септември 2001 година, а претходно од Октомври 2000 година до назначувањето работел во Министерството за внатрешни работи на Р. Македонија во Управата за заштита на уставен поредок од потешки форми на организиран криминал. Учествовал на повеќе конференции, семинари и курсеви од областа на економијата, финансиите, деловните комуникации, борба против организиран криминал, перење пари и друго.

Вовед

Организираниот криминал претставува постојана закана за светскиот мир и стабилност загрозувајќи ги основите на владеењето на законите и функционирањето на правниот систем. Во таа насока државите мора освен сопствената стратегија да соработуваат на меѓународно ниво споредувајќи ги и употребувајќи ги методите и средствата што ги користат другите земји, со цел ефикасно спротивставување на организираниот криминал и негово систематско елиминирање. Посебна погодност за развој на организираниот криминал и неговите појавни облици, претставуваат државите кои преминуваат од еден систем во друг, каде што реформите длабоко и коренито влегуваат во сите сегменти на општествениот, економскиот и политичкиот живот и каде постојат реални предуслови создадените материјално финансиски средства да бидат пласирани преку нелегални трансакции. Организираното криминално дејствување го користи транзициониот период и недоволно добро изградената законска регулатива, разорувајќи ги здравите ткива и поткопувајќи ја економската основа на тие држави.

Што претставува перење пари?

Еден од најсофистицираните облици на организираниот криминал е перење пари. Перењето пари ги подразбира методите што се употребуваат за чистење на парите добиени на нечесен на-

чин, со цел да не се открие нивното нелегално потекло. Односно, перењето пари ги опфаќа методите со кои криминалците го сокриваат изворот, потеклото и сопственоста на нелегално добиените пари по пат на учество во трансакции кои надворешно прикажуваат дека средствата имаат легитимен извор. Или наједноставно, перењето пари се дефинира како процес на трансформација на нелегитимните пари во легитимни. Во крајна мерка, суштината на „перењето пари“ е да обезбеди легитимност на нелегално стекнатото богатство.

Во процесот на трансформација на валканите пари во чисти неопходни се два елемента, „пералница“ и „перач“. „Пералницата“ вообичаено е дел од стандардниот финансиски систем (банки, штедилници, менувачници, осигурителни компании, берзи и др.), кои најчесто и самите не знаат дека се дел од сло-
жениот процес на чистење на валканите пари. „Перачите“ се непосредните сторители на кривични дела кои се обидуваат да му дадат легитимитет на стекнатото богатство.

Сложениот процес на перење пари најчесто може да се подели во три фази

и тоа: во првата фаза се врши пласман на парите; втората фаза го опфаќа процесот на прекинување на врската со изворот на средствата; и третата фаза ја претставува интеграцијата со

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

која вршителот на кривичното дело ги презема испраните пари.

Фазата на пласманот претставува фаза на првото воведување на „валканите“ пари во светот на легитимноста. Притоа, се користат различни техники и методи почнувајќи од купување на стоки и услуги до депонирање на пари во банкарскиот и финансискиот систем кои преку повеќе секундарни трансакции го маскираат вистинскиот депонент. Со цел да биде на мален ризикот во оваа фаза најчесто се користи операцијата „smurfing“ или разложување, на тој начин сумата за перење се дели на помали износи, најчесто меѓу разни поединци или фирми и потоа се воведува во легитимниот систем. Откако главната сума ќе биде поделена на помали износи, понатаму со нив можат да се купуваат финансиски инструменти, да се користат како депозити во банките или да се пласираат во легитимните готовински дејности како што се разните клубови, ресторани и казина.

Со завршувањето на фазата на пласманот започнува фазата на „layering“, односно прикривање, чија цел е да се прикрие трагата на нелегитимните средства со прекинување на документационата трага која се создала во фазата на пласманот. Исто како и во фазата на пласманот, во фазата на лејерингот се користат различни техники и методи за прикривање на изворот на средствата и тоа преку оформување на фиктивни фирми во оф-шор јурисдикцијата, понатаму преку повеќеслоен пренос и враќање на средствата, преку лажни трансакции и фиктивни и надуени фактури или преку вложување на парите на меѓународните финансиски пазари во акции или други хартии од вредност.

Во последната фаза „интеграцијата“, доколку последните две фази се успешно завршени, парите добиваат потполн легитимитет и сторителот на кривичното дело може непречено и без ризик да ги користи, но овојпат како „чисти“ пари. Значи целта на интеграцијата е повторно враќање на испраните пари кај сопственикот кој понатаму ги пласира во легални активности.

Постојат одредени финансиски трансакции кои се разликуваат од останатите кога е во прашање перењето пари и преку кои постои поголема веројатност да се случи перење пари, односно да се користат од страна на сторителите на кривични дела, а некои од нив се следните:

- големи готовински уплати и исплати на денарски и девизни депозити;
- големи готовински трансакции за дејности кои во нормални услови не генерираат готовина;
- отворање на голем број на сметки од страна на

еден клиент на кои тој вложува готовина;

- отворање на голем број сметки на еден клиент на различни имиња;
- големи готовински уплати и исплати на и од нерезидентни сметки;
- големи износи на плаќања на и од странски партнери;
- депонирање на средства со налог за промптен трансфер на истите во странство;
- барање од клиент на ненаменски заем со положување на готовински залог како гаранција;
- купување, односно инвестирање во хартии од вредност;
- трансакции од лица кои експонираат диспаритет помеѓу пријавениот приход и имотот со кој располагаат и др.

Перењето пари како глобален феномен, како што најмногу е поврзано со одредени трансакции, исто така тесно е поврзано со определени дејности како што се, трговијата со дрога, оружје и тероризмот, нелегалната трговија со радиоактивни материи, даночното затајување и друго. Сумите на пари кои ги генерира нарко дејноста, трговијата со оружје и тероризмот се многу големи и најчесто нарко дилерите и терор-

Во процесот на трансформација на валканите пари во чисти неопходни се два елемента, "пералница" и "перач". "Пералницата" вообичаено е дел од стандардниот финансиски систем (банки, штедилници, менувачници, осигурителни компании, берзи и др.), кои најчесто и самите не знаат дека се дел од сложениот процес на чистење на валканите пари. "Перачите" се непосредните сторители на кривични дела кои се обидуваат да му дадат легитимитет на стекнатото богатство

истичките групи ги институционализираат низ легитимни активности. Често пати тоа се ресторани, барови, такси компании и разни други, на прв поглед, безопасни дејности во кои се работи со готови пари. За финансирање на овие дејности често пати се користат средства до кои се доаѓа нелегално, при што профитот се насочува во терористички дејности. Во таа насока големи се и сумите кои се генерирани од криумчарењето со радиоактивни материи во кои најчесто се јавуваат како носители одредени структури од власта на одредени земји со цел да се акумулираат големи износи на капитал. Перењето пари е тесно поврзано и со затајувањето на јавните давачки спрема државата. Од тие причини во рамките на борбата против перењето пари е неопходна тесна соработка помеѓу службите надлежни за оваа област и даночните органи, со цел поголема даночна контрола на лицата кои се експонираат со трошење на поголеми суми пари (купува-

ње куќи, автомобили и др.) и утврдување дали тие приходи се пријавени и за нив е платен данок.

Имајќи ја предвид наведената поврзаност на перењето пари со останатите видови кривични дела, можеме да констатираме дека кога станува збор за законската регулатива за спречување перење пари, таа не се ограничува исклучиво на спречување на непосредните извршители на кривично дело перење пари, туку целта е да се спречат и кривичните дела од кои потекнуваат парите, бидејќи ако вршителот на кривично дело перење пари е спречен да ги испере валканите пари, тој е оневозможен да врши понатамошни криминални активности. Од друга страна, со влегување во трага на кривичните дела од кои потекнуваат валканите пари, се доаѓа до трагата на вршителите и корисниците.

Меѓународното искуство и законска регулатива во борбата против перењето пари

Паралелно со експанзијата на сите видови на финансиски криминал се изградува и развива современа законска регулатива како во рамките на една национална економија така и на меѓународно ниво со цел поефикасно спротивставување на проблемот на перење пари. Секоја држава гради сопствена национална стратегија, почитувајќи ги меѓународните стандарди и препораки.

"Перењето пари" како глобален феномен, како што најмногу е поврзано со одредени трансакции, исто така тесно е поврзано со определени дејности како што се, трговијата со дрога, оружје и тероризмот, нелегалната трговија со радиоактивни материи, даночното затајување и друго. Сумите на пари кои ги генерира нарко дејноста, трговијата со оружје и терористичките групи ги институционализираат низ легитимни активности

На пример, во **Белгија** Законот за спречување перење пари постои од 11.1.1993 год. и со него се опфатени сите финансиски институции вклучувајќи ги банките и кредитните институции, осигурителните компании, како и секоја индивидуа или компанија вклучена во лизинг, кредитни картички и др. Со законот се опфатени неколку кривични дела: тероризам, трговија со дрога, трговија со оружје, трговија со луѓе, проституција, недозволена трговија со човечки органи, сериозна фискална измама, корупција на државни службеници и др. Во согласност со Законот се формира Централна унија чија задача е да ги анализира податоците добиени од финансискиот систем, кои се однесуваат на сомнителни трансакции од областа на перење пари.

Во **Чешката Република**, како земја во транзиција постојат реални предуслови за појава на организира-

но криминално делување вклучувајќи како домашни организирани групи, така и организирани групи од Источна Европа. Приоритети на чешките власти во борбата против перење пари се спречување, истражување и судско гонење на случаи кои претставуваат перење пари. Како резултат на ова на 1 јули 1996 година стапи на сила Акт бр. 61/1996 (Мерки против легализација на приходите стекнати од криминал). Овој закон опфаќа и обврска на банките и други финансиски институции да испраќаат извештаи за сите сомнителни трансакции до соодветниот сектор во Министерството за финансии. Законот предвидува идентификација на клиентите за сите финансиски институции кои влегуваат во трансакции кои надминуваат 500.000 ЦЗК (околу 16.500 евра). Според Законот, податоците за идентификација на клиентите треба да се чуваат во период од 10 години. Законот бара од финансиските институции да воспостават систем на интерни правила, процедури и контрола со цел спречување на перењето пари. Овој систем вклучува и назначување на едно лице кое ќе воспоставува редовни контакти со Министерството за финансии, одделот за спречување перење пари.

Унгарија како центар на европскиот континент, стратегиски е позиционирана помеѓу Истокот и Западот. Стапката на криминал значајно се зголемила во процесот на транзиција. Унгарија е изложена на перење пари во фазите на пласман, лајеринг и интеграција. Најзначајни цели на политиката на унгарската влада се: зголемена интеграција во глобалниот пазар на капитал со цел да се привлечат странски инвеститори, спречување на перењето пари и меѓународна измама и намалување на трансакциите во готовина. Унгарија, согледувајќи ја опасноста со која се соочува, во последните години развила методи за борба против финансискиот криминал и перењето пари. Правната регулатива за спречување перење пари е донесена на 8 мај 1994 год. со имплементација на Акт XXIV. Со него се предвидува сите финансиски институции да ги идентификуваат своите клиенти доколку се вклучени во трансакции кои го надминуваат износот од 2 милиони ХУФ. Податоците и деталите за сите трансакции треба да бидат чувани за период утврден со Законот за готовински трансакции. Од 1994 година се поднесени 2,200 извештаи за сомнителни трансакции: 2,146 од банките, 4 од менувачниците, 37 од финансиските институции, 5 од казина и 8 од осигурителните компании. Значи, банките сочинуваат 96% од овие извештаи, од кои 50 % пристигнуваат од комерцијалните банки.

Процесот на транзиција во **Литванија** бил придружен со пораст на криминалот. Трговијата со дрога се зголемила двојно од 1995 год. Домашните органи-

зирани криминални групи, кои оперираат на национално и меѓународно ниво се развиле и биле вклучени и во перењето пари. Политиката на Литванија била насочена кон три цели: поинтензивна соработка со институции во други земји и интернационални организации, усогласување на правниот систем согласно со барањата на Европската унија и интернационалните стандарди и преземање на неопходните чекори во борбата против перење пари. Во 1995 година, Литванија ја потпишала и ратификувала Конвенцијата за перење пари на Советот на Европа од 1990 год. Во 1998 година ја ратификувала и Виенската конвенција против недозволена трговија со наркотични дроги и психотропични супстанции. Законот за спречување перење пари стапил на сила на 1.1.1998 год. Била основана FIU (Money Laundering Prevention Division), независна од полицискиот оддел за даноци (Tax Police Department), која има аналитичка, истражувачка и контролна функција. Превентивниот режим вклучува идентификација и известување. Барањата за идентификација на клиентите и чување на документацијата се однесуваат на кредитни и финансиски институции за монетарни операции над 50.000 Литас (15.000 ЕВРА). Литванските власти бараат финансиските институции да ги чуваат документите за готовински и неготовински трансакции најмалку пет години.

Полска е една од најголемите држави во Централна Европа. Организираниот криминал претставува многу голем проблем во Полска. Во последниве години, Полска стана транзитна земја за криумчарење на дроги во Западна Европа. Многу голем број од криминалните групи кои оперираат се вклучени во перење на пари, посебно со приходи од криминал стекнати во странство, но и во земјата. Преземени се значајни чекори против перењето пари, потпирајќи се на интернационални стандарди. До 1999 година само банките и брокерските куќи имале обврска да известуваат за сомнителни трансакции. Од 1996 година, постоеле предлози од страна на Министерството за финансии за формирање на FIE (Financial intelligence entity), со која обврската за идентификација на клиентите, чување на податоците и известување за сомнителни трансакции ја преземале и казината, осигурителните компании, менувачниците и нотарите. Со декрет на министерот за внатрешни работи бил формиран National Criminal Information Centre (NCIC) во 1999 година, со основна цел да се бори против организираниот криминал. Дел од обврските на оваа институција се однесуваат на перењето пари. Барањата за идентификација на клиентите се однесуваат на готовински трансакции и размена на валута над 10.000 ЕВРА и за сите сомнителни трансакции (во кеш и неготовински) за сите финансиски институции.

Романија е земја од југоисточна Европа, стратегиски позиционирана меѓу Истокот и Западот. Политичките промени од 1989 год. и транзицијата кон пазарна економија резултирале со зголемување на стапката на криминал. До 1999 год не постоела правна регулатива за спречување перење пари. Согледувајќи ја значајноста на проблематиката на перењето пари, романските власти настојувале да воспостават правна рамка за регулирање на оваа област. Законот за спречување и казнување на перењето пари е донесен во јануари 1999 година, а стапил на сила на 22 април 1999 год. Согласно со законот била формирана институција за спречување на перење пари (National office for Prevention and Control of Money Laundering) која ќе дејствува како филтер меѓу оние кои известуваат и јавниот обвинител. Задача на оваа институција е да прима, анализира и обработува информации за сомнителни трансакции, трансакции во кеш над 10.000 ЕВРА и информации за невообичаени трансакции кај банкарските и финансиските институции и лица (адвокати, нотари и сметководители).

Стапката на криминал во **Р. Словенија** е под просечната за европските стандарди. Во Словенија се етаблирани 28 банки, од кои 4 се во сопственост на странци. Словенечката економија е во најголема мерка базирана на готовина. Најзначајни извори на нелегални приходи се стекнати преку трговијата со дрога, организирана кражба на возила, измама, евазија на данок, недозволена имиграција, криумчарење и злоупотреба на економска моќ. Законот за спречување перење пари е донесен во 1994 год, а почнал да се применува во 1995 год. Содржи мерки за откривање и спречување на активности за перење пари. Воспоставена е соработка со бројни странски институции во полето на размена на информации поврзани со случаи на перење пари. Согласно со Законот, сите финансиски и нефинансиски институции, како и супер-

Како посебна погодност за појава на овој вид криминалитет во Република Македонија треба да биде нагласената голема употреба на кешот во трансакциите, потоа трансакциите преку нерезидентните сметки кои многу малку се контролираат и процесот на приватизација каде што може многу лесно да се воспостави врска со странските пари и да се изврши "перење пари"

визорските тела се обврзани да ги пријавуваат трансакциите над 3.600.000 СИТ (22.000 ЕВРА), до Канцеларијата за спречување на перење пари.

Во Франција за борба против финансискиот криминал е основана моќна организација OCRITIS (Office Central de Repression du Trafic Illicite de Stupefiants) чија основна цел е да се спречи перењето на пари. Успешното функционирање на оваа институција за борба против перење пари го покажува трендот на пријавување на сомнителните трансакции кој оди во позитивна насока со тоа што во 1993 год се пријавени 643 случаи на сомнителни трансакции, додека во 1997 година бројот на случаи се зголемува на 1213.

Законската регулатива за спречување перење пари во Луксембург постои од јули 1989 год. Овој закон е поврзан со претходен закон донесен на 19.2.1973 година, кој се однесува на продажбата на медицински супстанции и контрола на употребата на дрога. Според законските одредби во Луксембург не постои посебен орган кој ќе го имплементира Законот за спречување перење на пари, туку во рамките на секоја банка

постои овластено лице (Compliance officer), кое ја врши контролата на сомнителните трансакции и директно комуницира со јавниот обвинител, доколку постои основа за сторено кривично дело перење пари.

Новиот закон за спречување на перење пари во Швајцарија е донесен во април 1998 год. Резултатите од примената на овој закон се очигледни од статистичките податоци кои укажуваат дека во 1999 година бројот на сомнителни трансакции кои биле пријавувани од страна на банките се зголемил од 30 на 370 годишно.

Холандија заедно со Шпанија се земји во кои е најзастапена трговијата со дрога во Европа, главно поради либералната политика на државата во однос на трговијата со дрогите. Европската унија во таа насока го зголемува притисокот врз Холандија да ја смени насоката на својата политика како во врска со трговијата со дрогите така и во борбата против перењето пари. Марихуаната може отворено да биде купена или продадена во мали количини, а властите се позаинтересирани да обезбедат плаќање на данок од страна на кафулињата, отколку да го откријат изворот на снабдувањето.

Турција е земја која презема значајни мерки за спречување на перењето пари во текот на последните неколку години. Како позначајни чекори кои биле преземени во законската регулатива од јуни 1999 година, се идентификација на клиентите после секоја извршена трансакција и пријавување на големите трансакции. Новиот закон за банките од јуни 1999 год. им забранува на банките да обезбедуваат услуги на индивидуи кои нема да се идентификуваат.

Тековната ситуација и политика во Република Македонија во борбата против перењето пари

Имајќи ја предвид геостратешката положба на Р. Македонија на Балканот, улогата на транзитен коридор и процесот на транзиција во кој се наоѓа во претходните десет години, слободно можеме да кажеме дека се создадени услови за појава на различни видови криминални дејствувања. Статистичките податоци покажуваат дека просечено годишно во Р. Македонија се пријавуваат околу 20.000 криминални дејствија од кои во областа на економскиот криминалитет околу 1.000 годишно и тоа најмногу во делот на разни видови злоупотреби, измами и фалсификати во јавниот сектор и претпријатијата во кои приватизацијата не е во целост завршена, како и во делот на даночно-то затајување. Перењето пари како дел од финансискиот криминал постои и во нашата држава и како

главни извори на недозволен активности се: трговијата со дрога, оружје и муниција, криумчарење на цигари, алкохол и кафе, евазија на данок, трговија со украдени возила, банкарски и финансиски измами, корупцијата и др. Како посебна погодност за појава на овој вид криминалитет треба да биде нагласена големата употреба на кешот во трансакциите, трансакциите преку нерезидентните сметки кои многу малку се контролираат и процесот на приватизација каде што може многу лесно да се воспостави врска со странските пари и да се изврши перење пари.

Досегашната законска регулатива против перењето пари во Р. Македонија беше базирана врз основа на еден член од Кривичниот законик на Р. Македонија и тоа чл.273 каде што беше предвидено *„Тој којшто во банкарското, финансиското или друштвоанско работење ќе пушти во општење, ќе прими, преземе, замени или расипи пари за кои знае дека се прибавени со трговија со наркотични дроги, трговија со оружје или со друго казниво дејство или на друг начин ќе прикрие дека потекнуваат од вакви извори, ќе се казни со затвор од една до десет години“*.

Решеноста на Владата на Р. Македонија да ги зацврсти капацитетите за борба против перењето пари, и да го усогласи нашето законодавство и практика со европските стандарди и принципи, резултираше со донесувањето на Законот за спречување перење пари од страна на Собранието на Р. Македонија на 29.8.2001 година. Законот се базира на меѓународни искуства од оваа област користејќи ги искуствата од други земји (вклучувајќи ја Словенија и Хрватска), како и на меѓународни стандарди од оваа област како FATF Recommendations, Виенската конвенција и Конвенцијата од Стразбург. Бидејќи во Р. Македонија за прв пат се донесува закон од оваа област, постои одреден простор од моментот на донесувањето на законот и стапувањето во сила до моментот на неговата примена, а тоа е 1.3.2002, во кој период е потребно да бидат завршени сите подготвителни активности за негово успешно имплементирање. Врз основа на законот се формира Дирекција за спречување на перење пари, како орган во состав на Министерството за финансии, која во соработка со останатите државни и меѓународни институции ќе презема мерки за откри-

вање и спречување на перење пари и ќе врши прием, обработка и анализа на податоците и извештаите од преземените активности. Законот за спречување на перење пари ги определува субјектите, ги дефинира мерките и дејствијата за спречување перење пари и го утврдува начинот на контрола и примена на овие мерки. Како субјекти предвидени со овој закон за преземање мерки за спречување на перење пари се: правните и физичките лица кои вршат активности поврзани со вложување, кредитирање, замена, трансфер и други трансакции со пари, субјектите кои вршат работи поврзани со склучување на правни работи со кои се стекнува имот, трговци поединци, претприемачи, здруженија на граѓани, фондации, политички партии и др. определени врз основа на законот. Сите наведени субјекти се должни согласно на Законот да вршат идентификација на своите клиенти и при настанување на трансакции кои задоволуваат одредени критериуми согласно на овој закон, да ја известат Дирекцијата. Покрај овие обврски Законот предвидува и обврска за правните лица кои извршуваат финансиски активности да изготвуваат и програ-

Врз основа на Законот за спречување перење пари, се формира Дирекција за спречување перење пари како орган во состав на Министерството за финансии, која во соработка со останатите државни и меѓународни институции ќе презема мерки за откривање и спречување на перење пари и ќе врши прием, обработка и анализа на податоците и извештаите од преземените активности. Законот ги определува субјектите, ги дефинира мерките и дејствијата за спречување перење пари и го утврдува начинот на контрола и примена на овие мерки

ми за заштита од перење пари, со кои се обезбедува централизација на податоците за идентитетот на клиентот, едукација на лицата во институцијата и утврдување на инструменти за внатрешна проверка на спроведувањето на мерките кои се преземаат во насока на примена на Законот.

Донесувањето на овој законски пропис од една страна значи доближување на Р. Македонија до законодавствата и практиката на европските стандарди, од друга страна градење на клучниот сегмент во борбата против финансискиот криминал.

МИКРО-КРЕДИТИРАЊЕТО - ПРЕДИЗВИК ШТО ТРЕБА ДА СЕ ПРИФАТИ

Ирена
ЖИВКОВИК

Финансирањето на микро и малите претпријатијата претставува сет од нетрадиционални техники и методологии кои се користат за да им се овозможи пристап до формалните финансиски услуги, на оние кои не се во состојба да земат кредити од постојните финансиски институции

Ирена Живковик е родена на 17.11.1971 година во Скопје. Дипломирала на Правниот факултет во Скопје во 1994 година. Во Министерството за финансии работи од 1995 година како самостоен советник во Секторот за меѓународни финансии, а од март 2000 година како Советник на Министерот за финансии. Учесувала на повеќе семинари, форуми, конференции од областа на правото, финансии и правните аспекти на меѓународните финансиски институции.

Секторот на микро-финансирањето секако не е нов сектор, имајќи го во предвид фактот дека откако постојат парите (па дури и пред тоа), луѓето позајмувале, давале на заем и штеделе. Ваквите активности се вршеле во рамките на различните заедниците во кои живееле луѓето со користење на сопствени системи и методи, пришто не постоеле надворешни извори на финансирање.

Финансирањето на микро и малите претпријатијата претставува сет од нетрадиционални техники и методологии кои се користат за да им се овозможи пристап до формалните финансиски услуги, на оние кои не се во состојба да земат кредити од постојните финансиски институции. Микро-кредитирањето претставува систем за намалување на сиромаштијата кој пред сè е насочен кон одобрување на мали, краткорочни кредити на економски недоволно ситуираните лица кои се третираат како компетентни клиенти. Микро-кредитирањето го стимулира развојот на економијата, не само преку обезбедување на работни места и обука за работа, туку и преку создавање на иницијативи за самовработување кои се базираат на постојните способности и вештини за работа.

Микро-кредитот има за цел да ги поддржи малите претприемачи во нивните активности за кои вообичаено не можат да добијат кредити од конвенционалните банки, штедилници и слично. Притоа, не постои стандардна дефиниција за микро-кредитот, но во пракса станува збор за мали кредити, односно во просек по неколку илјади УСД. Микро-кредитите можат да се користат како работен капитал за покривање на дневните трошоци, како капитал за започнување на одредена активност или како инвестиционен капитал за набавка на основни средства за работа.

Првата Банка за микро-финансирање е основана од Мухамед Јунус во Бангладеш во 1975 година позната како „Гремин банка“. Идејата на Мухамед Јунус била да позајмува на оние луѓе кои се наоѓале на дното на економската скала и кои биле игнорирани од страна на постојните банки. Вообичаено, фондовите за микро-финансирање кредитираат припадници на одредена географска област или заедница, но, исто така кредитираат одредени групи на луѓе, како што се на пример: жени кои се занимаваат со некоја дејност, емигранти, деца, инвалиди и слично.

Микро-финансирањето може да се обезбеди преку различни извори како што се независни непрофитни организации, програми за економски развојот на заедницата или комерцијални финансиски институции. Многу од институциите кои одобруваат микро-кредити нудат и техничка помош како што е обука или пак размена на искуства во врска со имплементација на кредитите. Специјализираните банки за микро-финансирање ги подобруваат животните услови на многу луѓе и истовремено се важен креатор на нови работни места. Банките за микро-финансирање се комерцијално ориентирани и нудат кредити под комерцијални услови. Кај голем број банки за микро финансирање во првите пет години од работењето добивката се капитализира.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

Успехот на институциите за микро-финансирање почнува да ги привлекува и големите финансиски институции, кои одеднаш стануваат заинтересирани за финансирање на „светот на сиромашните“. Денес, се проценува дека во светот постојат повеќе милиони корисници на микро-кредити, при што стапката на отплата кај нив е 97%.

Заради обезбедување на микро-кредити за финансирање на потребите на малите претприемачи, Европската банка за обнова и развој основа програми за микро-финансирање во повеќе земји во кои таа делува и тоа во: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Естонија, Грузија, СР Југославија (Србија и Косово), Казахстан, Молдавија, Русија и Украина. Во моментот Европската Банка за обнова и развој работи на развивање на вакви програми во Азербејџан, Белорусија, Полска, Узбекистан, Романија и Словенија. Микро-финансирањето се врши преку повеќе постојни банки или преку специјализирани институции - банки за микро-финансирање. Кредитите се одобруваат под комерцијални услови со максимален рок на отплата од три години. Потенцијалните „кредитобаратели“ треба да имаат доволен готовински тек од проектот за кој бараат кредит за да можат да го отплатат кредитот и треба да имаат добри менаџерски способности.

Во Бугарија, Европската банка за обнова и развој е еден од петте акционери основачи (секој со по 20% од капиталот) на Прокредит банката за микро-финансирање. Останати акционери основачи се Commerzbank AG, International Micro Investitionen AG, DEG - Deutsche Investitions - und Entwicklungsgesellschaft mbH и Меѓународната финансиска корпорација (IFC).

Во Албанија, Европската банка за обнова и развој инвестирала во капиталот на FEFAD банката која е формирана за да обезбеди кредити за малите и микро претпријатија во приватниот сектор. Обемот на кредитите вообичаено е од 500 ЕВРА до 100.000 ЕВРА со рок на отплата од 1 до 60 месеци. Оваа банка има филијали во повеќе градови во Албанија.

Во СР Југославија Европската банка за обнова и развој учествувала во формирање на Банката за микро-финансирање која има три филијали во Белград, Нови Сад и Ниш. Оваа банка нуди повеќе видови финансиски услуги како што се кредитирање во работен или инвестиционен капитал, депозитни и штедни услуги како и меѓународни плаќања.

Европската Банка за обнова и развој учествувала и во формирање на Банката за микро претпријатија во Косово. Банката за микро претпријатија во Косово вообичаено одобрува кредити од 1.000 до 100.000 германски марки со рок на отплата од 1 до 24 месеци. Оваа банка има 5 филијали во Косово.

Во Грузија Европската банка за обнова и развој учествувала во формирање на Банката за микро претпријатија каде што вообичаено одобрените кредити се меѓу 50 УСД и 100.000 УСД со рок на отплата од 1 до 36 месеци. Оваа банка има 3 филијали.

Во Казахстан постои Програма за кредити за микро и малите бизниси во која учесник е и Европската банка за обнова и развој. Оваа програма е во износ од 77,5 милиони УСД од која претпријатијата од сите сектори можат да користат кредити во износ од 100 УСД до 30.000 УСД. Малите претпријатија во производството и услужните дејности можат да добијат кредити најмногу до 175.000 УСД. Моментално, оваа програма се користи во 11 региони (15 градови) во Казахстан.

Микро-кредитот има за цел да ги поддржи малите претприемачи во нивните активности за кои вообичаено не можат да добијат кредити од конвенционалните банки, штедилници и слично. Притоа, не постои стандардна дефиниција за микро-кредитот, но во пракса станува збор за мали кредити, односно во просек по неколку илјади УСД

Во Молдавија Европската банка за обнова и развој учествува во капиталот на Програмата за кредитирање на микро и мали бизниси која е формирана во 1999 година. Оваа програма обезбедува кредити на приватни претпријатија и индивидуални претприемачи во износ од 200 УСД до 50.000 УСД со рок на отплата до 36 месеци.

Во Естонија во Програмата за кредитирање на микро и мали бизниси Европската банка за обнова и развој учествувала со 20 милиони ЕВРА. Микро-кредитите од оваа програма се до 15.000 ЕВРА додека малите кредити до 50.000 ЕВРА. Рокот на отплата е од 6 до 36 месеци и овие кредити вообичаено немаат грејс период.

Во Руската Федерација Европската банка за обнова и развој основала Банка за кредитирање на микро и мали претпријатија. Оваа банка им овозможува на претпријатијата да добијат микро и мали кредити кои инаку им се недостапни со што се создаваат услови за нови вработувања и се зајакнува економскиот раст.

Во Босна и Херцеговина Банката за микро претпријатија ДД Сараево е основана од ЕБОР (Европската банка за обнова и развој), IFC (Меѓународната финансиска корпорација), FMO (Холандската корпорација за помош на земјите во развој), KfW (Кредитната установа за обнова и развој) и IMI (Меѓународните микро инвестиции). Обемот на кредитите вообичаено е од 2.000 до 100.000 конвертибилни марки со рок на отплата од 1 до 36 месеци. Оваа банка има филијали во повеќе градови во Босна и Херцеговина. Банката има висок степен на бонитет и се

наоѓа на врвот на листата на приватни банки во БиХ. Основна цел на банката е развој на малите и средни претпријатија во приватниот сектор кои се занимаваат со производна, услужна или трговска дејност и кои не можат да добијат кредити од останатите банкарски или кредитни институции.

Во Република Македонија досега микро-финансирањето се вршеше преку одредени програми за групни кредити од здруженијата "Можности" и "Хоризонти" кои пред сè беа наменети за одредена категорија корисници. Овие кредити се доделуваа на група составена од 3 до 5 членови кои меѓусебно си гарантираат за враќање на кредитот. Корисници на ваквите кредити најчесто се групи чии членови се занимаваат со производство, услуги, трговија на мало или земјоделство

вкупната актива и на бројот на клиентите во пошироки региони, поголема контрола над вработените и над условите за вработување.

Во Република Македонија досега микро-финансирањето се вршеше преку одредени програми за групни кредити од здруженијата „Можности“ и „Хоризонти“ кои пред сè беа наменети за одредена категорија корисници. Овие кредити се доделуваа на група составена од 3 до 5 членови кои меѓусебно си гарантираат за враќање на кредитот. Корисници на ваквите кредити најчесто се групи чии членови се занимаваат со производство, услуги, трговија на мало или земјоделство.

Во тек се подготовките за отворање на Банка за микро-финансирање во Република Македонија во која учесници во капиталот би биле Европската Банка

Проект и земја	Дата на почнување со работа	Пресудна година	Остварена добивка за 2000 (УСД)	Одобрени кредити	Повлечени износи во милиони УСД	Неплатени обврски повеќе од 30 дена
ФЕФАД Албанија	07/1999	1 година	606.000	5.982	39,65	2,07%
МЕБ БиХ	11/1997	2 години	528.000	8,282	37,2	0,95%
КМБ Русија	12/1998	не постигнат	- 1.900.000	10,300	130	0,30%
МБГ Грузија	11/1999	2 години	10.000	5,683	35,7	1,24%
МФБ Југославија	04/2001	Нова банка	/	198	1,3	0,00%

*Податоците се од Европската банка за обнова и развој од 30.06.2001 година

Резултатите од работењето на банките за микро-финансирање во кои Европската банка за обнова и развој учествува во капиталот покажуваат пораст на

за обнова и развој, Меѓународната финансиска корпорација (афилијација на Светската банка) заедно со Германската кредитната банка за обнова (KFW).

ИНВЕСТИЦИОНИТЕ ФОНДОВИ И БЕРЗИТЕ

За ефикасно инвестирање на средствата на фондот се грижи стручен тим од луѓе којшто го претставува менаџментот на фондот.

Приходите по основ на хартии од вредност се делат на акционерите, односно на сопствениците или "штедачите" на инвестициониот фонд, сразмерно со нивното учество, намалени за вредноста на провизијата на име на портфолио менаџмент услугата на инвестиционата компанија

Сашо
ДУЉАНОВ

Инвестиционите фондови како финансиски посреднички институции се формирани со единствена цел да прибираат слободни средства од индивидуалните инвеститори (на кои за возврат им емитуваат акции или потврди за учество во финансиската актива на фондот) и потоа тие средства да ги инвестираат во различни финансиски инструменти создавајќи диверзификуван инвестиционен портфолио.

За ефикасно инвестирање на средствата на фондот се грижи стручен тим од луѓе којшто го претставува менаџментот на фондот. Приходите по основ на хартии од вредност се делат на акционерите, односно на сопствениците или „штедачите“ на инвестициониот фонд, сразмерно со нивното учество, намалени за вредноста на провизијата на име на портфолио менаџмент услугата на инвестиционата компанија.

Инвестиционите фондови може да ги формираат инвестиционите компании (кои се нарекуваат друштва за управување со фондот), брокерски друштва или банките. Бројот на фон-

довите кои некоја инвестициона компанија ги формира се движи од 2 до 3 па се до над 140, колку што ги има во организационата шема на Fidelity Investment. Се проценува дека денес во светот постојат над 6,500 разни

инвестициони фондови, со кои управуваат повеќе од 400 компании. Само во САД,

во инвестициони фондови се вложени над 4,200 милијарди \$.

Главните погодности за индивидуалните инвеститори од вложување во инвестиционите фондови се:

● Диверзификација на вложувањата

Фонд кој инвестира во акции, може во своето портфолио да има акции на 100 или повеќе компании кои произведуваат различни производи или даваат различни услуги. На тој начин се врши диверзификација на ризикот и евентуалните загуби остварени од некои акции ќе бидат компензирани со профитот кој ќе се реализира врз основа на другите акции, со што значително е намален ризикот од вложувањата.

● Професионално управување со вложените средства

Со секој фонд или група на фондови управува менаџер, кој е одговорен како за реализација на дневното работење така и за остварување на што поголема добивка. Умешноста на менаџерите е во директна врска со резултатите кои ги остварува фондот така што и интересот на инвеститорите кон одреден фонд во полно случаи е во директна врска со поодделни портфолио менаџери, потпомогнати со цели тимови на берзански аналитичари и други експерти.

● Повисока ликвидност

Индивидуалните инвеститори релативно лесно можат да дојдат до својот влог, продавајќи го уделот повторно на фондот (кај отворениот фонд), или со продажба на уделот на организираниот пазар (кај затворениот фонд).

Сашо Дуљанов е роден на 12.3.1973 година во Скопје. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје во мај 1996 година, насока Деловна економија. Истата година се вработува во Интернационалната промотивна агенција Публисис, каде работи до денес. Учествовал на повеќе проекти и семинари од областа на промоцијата. Инвестициите како тема со која е преокупиран ги обработува и во својот Магистерски труд кој го подготвува на Постдипломските студии по Монетарна економија.

Функционирањето на инвестиционите фондови го карактеризира:

- висок степен на регулираност (контролата врз работењето ја спроведуваат комисиите за хартии од вредност и берзи);
- инвестирање по правило на долг рок;
- со инвестирање во фондот се дисперзира ризикот;
- со фондовите управуваат професионални фонд-менадери;
- во фондот инвестираат широк круг на инвеститори: од мали инвеститори со минимални заштеди, до големи институционални инвеститори; и
- повластен даночен третман (ослободување од данок на капитална добивка и ослободување од данок на доход на фондови кои вложуваат во државни или општински обврзници).

Постојат предуслови кои мораат да бидат исполнети од страна на Македонската берза за таа да може

брокери или компании чии акции се котирали на берзата. За да работи една берза со својот полн капацитет, ваквиот висок степен на доверба кој произлегува од отвореноста и транспарентноста е од есенцијално значење.

● Висок степен на правна регулатива

Соодветна правна регулатива е потребна за да обезбеди заштита на парите на инвеститорите кога тие инвестираат на берзата. Иако ниеден систем не може да обезбеди 100% заштита на инвеститорите, сепак правилата во врска со однесувањето на брокерите, отвореноста на компаниите, процесот на порамнување и друго, се неопходен услов за привлекување на инвестиционите фондови. Правно регулираната отвореност на компаниите кои се котирали на берзата е од посебно значење. Не смее да се дозволи компаниите кои се котирали на берзата да прикријат каква и да било информација која не е во нивна корист.

10 Најголеми инвестициони фондови во светот во 1999

Инвестиционен фонд	Земја	Вредност (млрд\$)
Fidelity Investment	САД	515,5
Groupe AXA	Франција	500,3
Union Bank of Switzerland	Швајцарија	400,0
Barclays Global Investors	В. Британија	385,4
Swiss Bank Corporation	Швајцарија	375,1
Nippon Life	Јапонија	342,8
State street Global Advisor	САД	300,9
Credit Suisse	Швајцарија	282,0
Prudential Insurance	САД	271,7
Capital Group	САД	259,7

да ги привлече парите на инвеститорите и да профитира од кој и да било фактор кој ја подобрува инвестиционата ситуација.

За жал, исполнувањето на тие услови од страна на Македонската берза не е гаранција дека инвестиционите фондови ќе бидат заинтересирани за македонскиот пазар. Но, од друга страна, неисполнувањето на дадените услови ја ограничува можноста берзата да се стекне со добра репутација.

● Отворен и транспарентен пазар

Овој услов е есенцијален за секоја берза како пазар на акции. Купувањето и продавањето на акциите треба да се одвива во услови на отвореност и транспарентност каде што ќе нема причина за сомневање во склучените трансакции. Таквиот отворен и транспарентен пазар ќе резултира со висок степен на доверба меѓу неговите учесници било тоа да се инвеститори,

● Пазарна ликвидност и длабочина

За да биде ликвиден еден пазар (берза), треба да има многу купувачи и продавачи. Со цел да се привлечат купувачите и продавачите и да се има ликвиден пазар, **потребна е пазарна длабочина**. Тоа значи дека многу компании треба да бидат котирали на берзата. Колку е поголем бројот на котирали компании на берзата, без разлика дали се големи или мали, толку се поголеми можностите за профитна инвестиција во очите на менаџерите на фондовите. Инвестиционите менаџери не се заинтересирани да инвестираат на пазари каде доминираат само неколку големи компании каде што има мал потенцијал за нови котирања. Во основа, еден менаџер на инвестиционен фонд кој сака да инвестира во странска берза за прв пат би барал добро разработен пазар, на кој се котирали добар број на компании и кој има одлична поддршка и соработка со локалната инвестициона заедница. **Домашната поддршка е многу важна. Ако локалните компании или поединци се учесници на берзата, тогаш тоа би ги привлело и странските инвестициони менаџери (тие би помислиле дека испуштаат многу со тоа што не учествуваат на берзата).** Присуството на деривати како фјучерсите и опциите на пазарот, се исто така, пожелни но не и задолжителни.

● Временско извршување на трансакциите

Купувањето или продавањето на која и да било акција е временски поврзано. Ова бара добро обучени и способни брокери како и ликвидност на пазарот. Кога менаџерот на фондот дава некој налог без разлика дали купува или продава, тој очекува тоа да биде завршено најбрзо што може и со најголема дискреција.

● Ефикасен порамнувачки и административен систем

Двата система треба да бидат со доверливи и навремени информации. Инвестиционите менаџери сакаат да се концентрираат на донесувањето на инвестициони одлуки, а не да водат сметка (да ја следат) за трансакцијата чие порамнување се комплицирало или да се трудат да дојдат до информации од берзата кои обично се добиваат автоматски.

● Избор на брокер

Инвеститорите преферираат берзи каде има повеќе брокери или посредници за да можат да направат избор во зависност од услугата што ја бараат. Способноста на брокерите да обезбедат добро проверени информации за локалните компании е од суштествено значење и многу од менаџерите ги одбираат своите брокери врз основа на нивните истражувачки способности.

● Пристап до информации

На менаџерите на фондовите им е потребно да можат да го следат (надгледуваат) спроведувањето на нивните инвестиции во континуитет. Затоа, берзата треба да има доверливи информативни системи преку кои ќе ги обезбедува потребните информации. Статистиката од тргувањата, како што се дневните флукутации во цените на акциите и вкупниот износ на акции со кои се тргувало мора да биде читлива и достапна. Голем број на берзи ги доставуваат овој вид на информации на финансиските медиуми како што се Reuters или Bloomberg правејќи ги на тој начин лесно достапни до инвеститорите. Берзата треба да има свој билтен кој ќе ги содржи сите нејзини акции и ќе дава приказ на сите дневни берзански активности во графичка форма.

Ова беа услови кои треба да бидат исполнети од берзите, но мора да напоменеме дека **има и такви услови на кои берзата не може да влијае, а кои ги бараат инвеститорите.**

● Задоволувачка процена

Бидејќи целта на менаџерите на фондовите е да ги заштитат своите инвестиции, тие преферираат да инвестираат во земји кои имаат задоволувачки инвестициони процени обезбедени преку Агенции за процена, како што се Moodys или Standard and Poors. Оваа процена ги има предвид способностите на соодветната земја да ги исплати своите краткорочни и долгорочни долгови кои гласат на домашна или странска валута. Проценката се базира на истражувањата и оцените до кои доаѓа агенцијата за процена, а кои се однесуваат на економските и политичките прилики

во соодветната земја. **За жал, берзата не може да влијае на проценката на нејзината земја, но сепак, може да влијае на негативната процена преку бројот на компаниите кои се листирани на неа, преку своето добро работење и преку привлекување на локалните инвеститори.** На овој начин таа може да обезбеди добра репутација која, од своја страна, би можела да ги привлече странските инвеститори, кои не сакаат да загубат потенцијална заработувачка.

● Добар странски пазар

Менаџерите на фондовите преферираат да инвестираат во оние земји чии валути се конвертибилни, а доколку тоа не е случај, тогаш барем да постојат некои методи на конвертибилност за потребите на купување и продавање на акциите.

Постојат предуслови кои мораат да бидат исполнети од страна на Македонската берза за таа да може да ги привлече парите на инвеститорите и да профитира од кој и да било фактор кој ја подобрува инвестиционата ситуација. За жал, исполнувањето на тие услови од страна на Македонската берза не е гаранција дека инвестиционите фондови ќе бидат заинтересирани за македонскиот пазар. Но, од друга страна, неисполнувањето на дадените услови ја ограничува можноста берзата да се стекне со добра репутација

● Вклучување на берзата во регионалниот или светскиот извештај (индекс)

Иако ова не е неопходен услов, сепак и тој може да гарантира дека менаџерите на фондот ќе се заинтересираат за пазарот. Во регионалниот извештај се внесени перформансите на неколку берзи од тој регион базирани на нивните пазарни карактеристики. Овие извештаи се издаваат секојдневно, и менаџерите на фондовите имаат лесен пристап до тие податоци. Светскиот извештај е конципиран на слична основа, но тој го задржува своето внимание на најголемите берзи во светот. Со оглед на тоа што многу фондови инвестираат на пасивен начин, односно следејќи ги извештаите за соодветната берза, ако акциите кои се котираат на Македонската берза се вклучени во извештајот, овие пасивни фондови ќе можат да дознаат за нив и да инвестираат. Слично на нив и активните фонд-менаџери кои се обидуваат да го направат извештајот (индексот), би биле привлечени од Македонската берза ако таа соодветствува на нивните инвестициони планови.

Како еден менаџер на инвестиционен фонд донесува одлука за инвестирање

Процесот на инвестирање зависи од природата на инвестициониот фонд. Менаџерот на еден таканарече-

чен традиционален балансиран фонд има подруг пристап од оној на менаџерот на специјализиран фонд, како што е акциски фонд или фондот на обврзници.

Соодветна правна регулатива е потребна за да обезбеди заштита на парите на инвеститорите кога тие инвестираат на берзата. Иако ниеден систем не може да обезбеди 100% заштита на инвеститорите, сепак правилата во врска со однесувањето на брокерите, отвореноста на компаниите, процесот на порамнување и друго, се неопходен услов за привлекување на инвестиционите фондови. Не смее да се дозволи компаниите кои се котирали на берзата да прикријат каква и да било информација која не е во нивна корист

Секој инвестиционен фонд има различен инвестиционен план, а тоа е имотната категорија во која тој има намера да инвестира, географскиот регион во кој планира да инвестира, како и можностите од ризик. Како пример ќе го земеме специјализираниот акциски фонд.

● Имотна категорија:

Овој фонд, нормално, поголемиот дел од парите ќе ги инвестира во акции кои спаѓаат во имотна класа, како и готовината и краткорочните парични пазарни инструменти, сè со цел да обезбедат ликвидност. Најмалку 80% ќе бидат инвестирани во акции.

● Географски регион:

На која берза да се инвестира? Дури и еден специјализиран фонд има голем избор.

1. Прво, тој може да одлучи да инвестира само на домашниот пазар (ако станува збор за американски фонд тогаш тој ќе инвестира на американски пазар);

2. Второ, ако е голем интернационален акционерски фонд, тој инвестира пари насекаде низ светот, но тоа обично значи на големите светски берзи;

3. Трето, тој може да одбере каде ќе инвестира, во кој конкретен регион- Јапонија, Европа, Источна Европа, Латинска Америка и друго.

● Ризик:

Ризикот се рангира по следниве категории: низок - во случај на капитално стабилен фонд, среден - во случај на фонд со капитален растеж, висок - во случај на фонд со пораст во приходот.

Овде треба да се обрне внимание на две работи: прво, инвестиционите фондови кои не се расположени многу за ризик нема да бидат многу експонирани на берзата, тие своите инвестиции ќе ги концентрираат во готовина, краткорочни парични пазарни инструменти и државни обврзници. Нема специјализирани акционерско капитално стабилни фондови. Второ, „hedge“ фондовите кои можат да позајмат пари за да направат големи инвестиции во акции и кои очекуваат целосно враќање на инвестираното (во смисла да профитираат од инвестицијата), е нормално да имаат висока ризична стапка.

Вообичаено е специјализираните фондови своите инвестициони намери да ги истакнуваат уште во своето име, на пр. MSE Europaen Capital Growth Equity Fund. Самото име покажува дека се работи за фонд кој инвестира во европски акции и кој има средно ризична стапка. Овде да напоменеме дека кога се зборува за европски акции во нив не се вклучени источно-европските.

● инвестиционен пристап:

Едно нешто што не можеме да го дознаеме од името на фондот е неговиот инвестиционен пристап, односно дали е тоа „top-down“ или „bottom-up“ пристап. Првиот ги гледа инвестиционите планови од макро аспект, а вториот се концентрира на вредноста на секоја посебна акција. Земајќи го за пример европскиот фонд на акции, неговиот „top-down“ менаџер би го имал следниот пристап

а/ да одлучи во кои европски земји тој ќе инвестира и процентот, односно пропорцијата на средства што ќе бидат инвестирани во секоја од тие земји;

б/ да одлучи во која област во конкретната земја ќе инвестира (на пр. рударство, финансии, технологија); и

в/ да одлучи точно какви акции да купи од соодветната област во соодветната земја

Спротивно на него, другиот менаџер „bottom-up“ ќе обрне внимание на бројот на акциите од европските берзи на кои тој сака да инвестира базирани на нив-

ната проценета вредност, наместо да обрне внимание на земјите и областите за инвестирање.

● Перформанси:

Со оглед на тоа што цел на секоја инвестиција е да создаде богатство, секој фонд треба да ги мери своите квалитети (перформанси) како возврат на неговите инвеститори. Ова најчесто се изразува во процентуалната заработувачка или загуба од претходниот месец, квартал или година. Но, тоа што инвестициониот фонд создава заработувачка секој месец не мора да значи дека тој добро работи. Неговите квалитети во однос на работењето би требало да се споредат со заработувачката на другите фондови коишто имале инвестициони зафати, како на пример European Capital Growth Equity Fund управуван од конкурентен инвестиционен менаџер. Исто така, неговите квалитети треба да се споредуваат и со заработувачката остварена од целокупното инвестирање. Овие перформанси, треба да бидат внесени во извештај кој би требало да биде приказ на целокупниот европски пазар, а тоа значи во извештајот да бидат вклучени заработувачките и загубите направени од скоро секоја акција на секоја европска берза. Извештај од ваков вид се составуваат и публикуваат од страна на многу меѓународни инвестициони банки, а извештајот на Morgan Stanley Capital International е еден од најшироко употребуваниите. Затоа, нашиот менаџер на фондот MSE European Capital Growth Equity Fund може да ги спореди своите перформанси со перформансите на Egoean Equity Index за да види дали неговите перформанси го постигнале задоволувачкото ниво. Ако извештаите и информациите за квалитетите на фондот се навистина достапни, ќе им се овозможи на инвеститорите од еден фонд да направат споредба помеѓу својот фонд и останатите. Треба да се потенцира дека може да се случи еден менаџер на фондот да инвестира во буквално секоја акција содржана во еден извештај, па еден активен менаџер на некој фонд би избрал најквалитетни акции и области за инвестирање. Пасивниот менаџер на фонд, од друга страна, е оној кој едноставно има за цел да добие нешто за возврат од инвестираното, би користел само некои акции како ополномоштување за секторот во глобала.

● Диверзификација и хединг

Бидејќи еден менаџер на фонд ќе сака да ги надмине како своите конкуренти така и релевантниот извештај, тој може да одлучи да инвестира во акции надвор од своите нормални рамки на инвестирање, се разбира, ако тоа е дозволено од доверителите на фондот. Така, ако тој очекува пад на европските берзи во целост, ќе го насочи своето портфолио на еден или друг начин.

1. продавајќи определен број на акции или инвестирајќи во готовина или обврзници,

2. користејќи деривати, на пример, краткорочни индивидуални пазарни средства со кои се тргува на пазарот на фјучерси. На располагање се определен број на методи на финансиски инженеринг.

Спротивно на ова, ако менаџерот на фондот очекува пораст на европските берзи, но и ако верува дека берзите на источно европскиот-пазар ќе бидат уште подобри, може определен дел од својот фонд да го лоцира на тој пазар. Со преземањето на овој екстра ризик тој се надева да оствари поголема заработувачка применувајќи го европскиот индекс. Исто така, тој се надева дека ќе има корист од диверзификацијата. Ако нашиот MSE European Equity Fund се наоѓа во САД но инвестира на Европскиот пазар, за него постои, од една страна ризикот во однос на валутата, но од друга страна шансата за заработувачка од тргувањето на странски берзи.

Како што може да се види, менаџерот на фондот има голем избор дури и кога се работи за специјализиран фонд. Овој избор се зголемува за менаџерот на т.н.балансиран фонд, бидејќи тој мора да направи сличен избор за секоја имотна класа на инвестиција.

Повеќето балансирани фондови се управувани преку надолжниот пристап, па, генерално, за менаџерите на овие фондови може да се каже дека ги преземаат следниве активности во процесот на донесување на одлуки за инвестиционата стратегија:

1/ Оценување на економските фактори како што се инфлацијата, развојот, невработеноста на сите земји од соодветниот регион во кој има намера да инвестира;

2/ Оценување на условите за инвестирање во кои спаѓаат:

- нето приливот на пари во инвестиционите фондови;
- влијанието на дериватите на неофицијалниот пазар;
- случувањата на светската политичка сцена;
- новите случувања на финансиските пазари;

3/ Пресметување на каматните стапки, валутните состојби и извештаите посебно за секоја земја за периоди од 3, 6, 12 месеци, кое треба да е базирано на претходните две точки;

4/ Средување на информациите на таков начин (модел) кој дава еден вид на ефикасни надворешни информации. Овој начин едноставно покажува кои имотни класи да се направат за да добие менаџерот претстава за точката бр.3;

5/ Одлучување дали резултатите кои се обезбедени преку претходниот начин (модел) се логични и реал-

ни и одлучување која имотна класа треба да биде преценета, а која потценета. Поточно, еден балансиран фонд би држел 5% од своите средства во краткорочни инвестиции, 5% во сопственост, 30% во обврзници-фиксен приход (подеднакво домашни и странски) и околу 60% во акционерски капитал (поделен, исто така, на домашен и странски). Ако моделот препорачува зголемување на акционерскиот капитал и ако менаџерот на фондот се согласи со тоа, тогаш тој се зголемува на 70% со помош на парите кои ќе бидат земени од другиот имот. На пример, фиксниот приход ќе биде намален за 10% и ќе изнесува само 20%, наместо претходните 30%.

Инвестиционите фондови кои не се расположени многу за ризик нема да бидат многу експонирани на берзата, тие своите инвестиции ќе ги концентрираат во готовина, краткорочни парични пазарни инструменти и државни обврзници

6/ Менаџерот на фондот не може да одлучи или да им дава наредби на брокерите или сам да тргува директно со обврзници, готовина, и други парични средства.

7/ Следење на моментните инвестиции и правење промени ако тоа е потребно.

Кога слушаме за овој сложен инвестиционен про-

цес и кога зборуваме за условите кои треба Македонската берза да ги исполни за да ги привлече големите средства со кои располагаат менаџерите на фондовите, можеби ќе се почувствуваме малку исплашени поради претходните задачи. Но, се разбира, овие задачи не се невозможни. Индустријата на инвестициони фондови рапидно се зголемува, и е спремна да прифати нов пазар ако се покаже дека тој може да работи. Затоа, Македонската берза треба да се концентрира на обезбедување како на повеќе котиран компани, така и на привлекување на домашните инвеститори, сè со цел да се продлабочи пазарот и неговата ликвидност. Исто така, и македонската популација треба се едуцира во насока да знае што е тоа инвестирање на берза и да се поттикне да учествува во тоа. Еден добро разработен пазар на домашна основа лесно ќе ги привлече странските менаџери на фондовите кои ќе го следат примерот на домашните, бидејќи, да не забораваме дека тие се мотивирани од можната заработувачка и нема да можат да му одолеат на еден пазар кој добро работи. Слично на ова, ако индустријата на инвестициони фондови се менува и подобрува, тоа ќе значи прифаќање на нови земји во пазарниот сектор. Македонската берза треба многу да работи сега за да биде подготвена да влезе во инвестиционите планови кога за тоа ќе дојде време.

КАРАКТЕРИСТИКИ НА СОВРЕМЕНИТЕ ЛОКАЛНИ ФИНАНСИИ

Во вакви глобални констелации кај локалните власти е сè поприсутна дилемата како да се затвори сè поголемиот гап помеѓу сè поголемите надлежности и сè поограничените ресурси. Заради строгата контрола на даноците, проблемите главно се ублажуваат или со зголемување на трансферите од централна кон локалната власт, или со редуцирање на функциите до можното ниво за финансирање

Снежана
КОСТАДИНОСКА
МИЛОШЕСКА

Како резултат на децентрализацијата, локалните власти насекаде во светот, денес сè повеќе се окупираат со растечката улога на управувањето со локалните јавни финансии. Ваквиот современ предизвик за локалните власти е резултат, пред сè, на:

1. хроничниот кусок од финансиски средства;
2. ограничената локална даночна моќ;
3. екстремните разлики во ресурсните основи на локалните единици (во рамките на една земја, па дури и потесен регион);
4. заради општите ограничувања на јавната потрошувачка во секоја земја и строгата контрола на даноците (нежноста од подобрување на фискалните позиции на националните економии со плафонирање на јавниот долг и строги дефицитни таргети и завземање на подобри конкурентски позиции во глобализациската трка на светскиот пазар); и
5. експанзијата на централните јавни расходи, како последица на растечките воени конфликти во светот, сè поголемиот број на катастрофи од различен карактер, брзата урбанизација, демографските експлозии, хроничната инфлација и слично.

Во вакви глобални констелации кај локалните власти е сè поприсутна дилемата како да се затвори сè поголемиот гап помеѓу сè поголемите надлежности и сè поограничените ресурси. Заради строгата контрола на даноците, проблемите главно се ублажуваат или со зголемување на трансферите од централна кон локалната власт, или со редуцирање на функциите до можното ниво за финансирање.

Големината на консолидираниот локален буџет се зема претежно, како индикатор за степенот на децентрализација во една земја. За одбележување е фактот дека, во последните десетина години, има опаѓање на локалните расходи, и дека бројни теоретичари сугерираат дека ова не значи регресија на децентрализацијата, туку е последица на погоренаведените причини. Вообичаено, нема добри статистички податоци за локалните финансии затоа што повеќето земји во светот немаат воспоставено соодветни статистички бази. И во примарните извори за меѓународните податоци за јавните финансии, печатени од страна на ММФ, во статистичките серии за локалните финансии не се опфатени многу земји.

Инаку, локалните буџети, според податоците за средината на 90-тите години се движат од 5 до 22% во однос на општата јавна потрошувачка и со различно учествуваат во БДП, како што може да се види од табела бр.1, дадена во продолжение на текстот. Од почетокот на 90-тите години локалното буџетирање е сè поотворен и потранспарентен процес и сè повеќе станува битен елемент во јавните финансии на секоја земја.

Главната карактеристика на локалните финансии во многу земји во светот се однесува на зависноста на локалните власти од трансферите, делење на заеднички даноци со централната управа и скоро комплетен недостиг на сигурни сопствени извори.

М-р Снежана Костадиновска-Милошевска е асистент на Економскиот институт во Скопје. Дипломирала и магистрирала на Економскиот факултет во Скопје. Родена е во 1961 година во Кичево. Специјалност и се јавните, посебно локалните финансии, макроекономијата и финансиските пазари и институции. Има објавено повеќе трудови во домашни списанија. Учествува во изработка на неколку научно-истражувачки проекти.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

**ЛОКАЛНИТЕ БУЏЕТИ ВО ОДНОС НА БДП И НА
ОПШТИТЕ ЈАВНИ РАСХОДИ**

Земја	Референтна година	% од БДП	% од Општите Јавни Расходи
Австрија	1994	12	15,2
Белгија	1995	7,4	11,2
Бугарија	1994	9	20
Чешка Република	1994	9,3	20,9
Данска	1994	19,9	31,28
Естонија	1994	7,1	17,6
Финска	1993	18	29,5
Франција	1995	9,2	19
Германија	1995	10	16,7
Грција	1995	2,1	5,6
Унгарија	1997		14,1
Италија	1995	13,7	
Луксембург	1994	11,7	
Полска	1994	7	21,6
Португалија	1994	3,7	12
Романија	1993	3,5	16,9
Словачка	1994	4,79	11,78
Словенија	1995		10
Шпанија	1994	4,87	12,17
Шведска	1994	27,5	38
Швајцарија	1993	10,8	27,9
Велика Британија	1994/5	10	25
просечно		8,91	22,12

Извор: Jean-Claude FRECON, "The financial Resources of Local Authorities in Relation to Their Responsibilities", Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities of Europe, Strasbourg, 27 Април 1998.

Заради зависноста на локалната управа од заедничките централни даночни приходи, националната даночна политика има многу значајно влијание врз локалната приходна база-националната даночна политика постанува локална даночна политика.

Структурата на локалните финансиски системи во многу земји е ретко стабилна и често се применуваат одредени широко применувани модели. Освен тоа, може да се каже дека во рамките на моделите, нема еднолични локални даночни системи, ниту пак е ед-

Заради зависноста на локалната управа од заедничките централни даночни приходи, националната даночна политика има многу значајно влијание врз локалната приходна база - националната даночна политика постанува локална даночна политика

ноставно да се пресликуваат локални даночни системи од една земја во друга. Впрочем, и самата Повелба допушта секоја земја сама да врши избор на даноците и сама да го структурира даночниот систем, но ефикасна и ефективна локална управа мора да го респектира базичниот принцип за димензионирање на расходните обврски според приходните можности. Само ако

надлежностите се покриени со финансиски средства станува збор за „корисен модел за локални финансии“.

Ако суштествена економска улога на локалната управа е да го обезбедува локалното население со оние јавни услуги за кои тоа сака да плаќа, локалната управа би требало да е одговара кон своите граѓани за активностите што ги превзема, и посебно во насока кон евентуално зголемување на локалните даноци. Затоа, локалната управа би требало 1/ колку е можно повеќе да ги користи надоместоците за услугите што таа ги обезбедува; 2/ кога надоместоците се непрактични, услугите да ги финансира со такси од локалното население; и 3/ кога се финансира од централната управа, да се внимава како да се биде одговорен кон неа.

Локалната управа има одреден степен на слобода за промена и компонирање на сопствените приходи, иако до одредени лимити, но локалната автономија и локалната одговорност се повеќе виртуелни категории. Таа би требало да има пристап до оние изворни приходи што најдобро може да ги користи - како што се имотните даноци, заради тоа што би представувало проблем да се обиде да користи издвоени извори на приходи за кои таа не е одговорна.

При дефинирањето на концептот на локалните даноци и нивната улога за локалните буџети потребно е пред сè да се прави разлика помеѓу сопствените извори на финансиски средства (даночни и не-даночни) и трансферите. Битно е да се истакне значењето на членот 9 од Повелбата, според кој сопствените извори ги промовира во основен принцип за ефективна одговорност. Потоа, локалните даноци можат да бидат ексклузивни и заеднички. Ексклузивни се даноците што само локалната управа може да ги поставува. Заради потешкотијата за изнаоѓање на задоволителни форми на имотни субјекти што би се оданочувале и би биле рамномерно распоредени по целата територија (екстремно значаен фактор за локалните даноци) многу земји се упатени неминовно на даночен систем во кој базата за оданочување е заедничка помеѓу централната и локалната управа. Ваквите даноци се наречени заеднички или деливи даноци. Како заеднички данок најчесто се користи данокот од доход.

Во врска со користењето на ексклузивните и заедничките даноци се практикуваат бројни комбинации, во кои различно се застапени едните или другите. Но, локалните даноци се втор извор по значење и во локалните буџети вообичаено учествуваат само со 1/3 од вкупните извори, иако би требало да се најголем извор на приходи.

Примарна, традиционална форма и главен извор на локалните даноци остануваат даноците на имот. При

тоа, имотните даноци учествуваат со: приближно 1/2 во САД, 1/5 во земјите членки на ОЕЦД, до 1/10 во земјите на Источна Европа во сопствените приходи. Искуствата упатуваат на најмалку две битни ограничувања во нивното користење. Прво, тој е иманентно тежок за администрирање на хоризонтално праведен начин, посебно кога цените брзо се менуваат. Второ, се одбегнува од политички причини, дури и за сметка на други економски по неефикасни даноци.

Главна алтернатива (или додаток) на имотните даноци во развиените земји е одредена форма на локален персонален данок, општо наметнат како дополнителен (прикачен) на националниот персонален данок. Оваа форма на пристап до националните даноци на локалната управа се практикува со цел да локалната власт е што помалку зависна од трансфери и ако е можно да се допушти нејзина поголема потрошувачка.

Постојат и други бројни дополнителни локални даноци, меѓу кои сè повеќе се форсираат широкобазирани бизнис даноци, кои што се релативно нови даночни облици, хетерогени и недоволно искористени и т.н. цепни даноци (даноци што се наметнуваат на потрошувачката или продажбата, еколошки даноци, даноци за моторни возила, мопеди, велосипеди, реклами, за забави и тн.).

Учеството на неданочните приходи-таксите (кои се однесуваат на одредено овластување/авторитативност - комунални такси, шумски, туристички, ловни, риболовни, и тн.) и разните кориснички надоместоци (како економска цена за соодветните услуги, односно добра кои се извршуваат во корист на локалното население, а се наплатува од страна на јавните претпријатија - и чие значење е големо, посебно за земјите во развој) е многу ниско и се втор по големина изворен приход на локалните единици, после даноците. Во врска со корисничките надоместоци треба да се истакне дека ефикасен јавен сектор го формира надоместокот како маргинална цена на чинење, иако околу примената на овој принцип има одредени потешко-

тии (пример тешко е да се утврди и вредносно изрази вистинската цена на чинење на многу јавни услуги).

Трансферите се нужно зло во локалните финансии. Според Повелбата, даночен систем кој генерално не е доволен за локалните надлежности мора да биде покриен со трансфери. Тие се прв извор на локални приходи, а учествуваат со скоро 60-ина % во вкупните локални приходи (само Данска, Кипар, Финска, Германија, Ирска, Латвија, Луксембург, Норвешка, Словачка, Шпанија, Шведска и Швајцарија се под 40%). Екстремно значајната позиција на трансферите, наспроти сопствените приходи на локалните единици, кои се синоним на локалната автономија, делумно се објаснува со широкото присуство на заедничките (деливите даноци). Најстара форма на трансфери се грантовите (дотациите), а би требало главно да се користат за еквивализација со принципиелни и јасно утврдени критериуми, при тоа да не ја намалуваат автономијата/дискрецијата на локалните власти, односно да се ненаменски (општи или блок грантови).

Во групата на други извори на приходи, која може исто така да биде доста хетерогена и е неспоредлива од земја до земја, потпаѓаат главно извори кои произлегуваат од располагањето со сопствениот имот

Екстремно значајната позиција на трансферите, наспроти сопствените приходи на локалните единици, кои се синоним на локалната автономија, делумно се објаснува со широкото присуство на заедничките (деливите даноци). Најстара форма на трансфери се грантовите (дотациите), а би требало главно да се користат за еквивализација со принципиелни и јасно утврдени критериуми, при тоа да не ја намалуваат автономијата / дискрецијата на локалните власти, односно да се ненаменски - општи или блок грантови

(како што е на пример продажба на имот).

И за крај, релативно лимитирана и незаживеана форма на приходи за локалните буџети се приходите од капитални вложувања, базирани на капиталните инвестиции во земји во кои локалната управа е најзначајниот јавен инвеститор.

ЕВРОТО, КАКО ЕКОНОМСКА, НО И ПОЛИТИЧКА СУДБИНА НА ЕВРОПА

Томе
НЕНОВСКИ

Замислен како претходница на идната, не само економска туку и политичка интеграција на Европа, всушност е пандан на американската економско-политичка федерација и соодветните економски здруженија од типот на Северноамериканската слободна трговска зона-NAFTA. Обединува економии и нивни валути кои се во самиот врв на светската ранг-листа, од каде и произлегуваа(т) големите очекувања од заедничката западноевропска валута - евро

Томе Неновски е роден во Битола во 1955 година. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје во 1977 година, додека магистер по економски науки станува во 1984 година. Кариерата во Народната банка на РМ ја започнува во 1978 година како помлад референт во Дирекцијата за кредитни работи до 1984 година кога станува виш аналитичар во Дирекцијата за анализи. Од 1985 до 1991 година е директор на Дирекцијата за анализи, кога е наменувач за заменик на гувернерот на Народната банка на Република Македонија, функција која ја извршува се до 1997 година. Учествовал на повеќе стручни семинари и симпозиуми во земјата и во странство на теми од областа на макроекономијата и банкарството меѓу кои и неколкумесечниот курс за проблеми од областа на монетарната теорија и банкарството организиран од Флорида Стате Универзитет - САД во 1990 година. Исто така, имал активно учество во подготовките и спроведувањето на реформите во монетарниот и девизниот систем и политика на РМ по монетарното одвојување од СФРЈ и изработката на Националната стратегија за економскиот развој на Република Македонија. Бил член на делегацијата на РМ за преговори со меѓународните финансиски организации, потоа на Комисијата за хартии од вредност и на Управниот одбор на Агенцијата за санација на банки. Автор е на една стручна книга од областа на банкарството и околу 160 научни и стручни трудови. Активно го владее англискиот јазик.

Формирањето на Европската монетарна унија (ЕМУ) и воведувањето на еврото како заедничка валута во тие рамки, претставува (заедно со основањето на бретонвудските близнаци: Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка) најголем монетарен проект во историјата на човештвото. Тој обединува околу 300 милиони луѓе од богатите западноевропски земји. Замислен е како претходница на идната, не само економска, туку и политичка интеграција на Европа. Всушност, тој е замислен како пандан на американската економско-политичка федерација и соодветните економски здруженија од типот на Северноамериканската слободна трговска зона - NAFTA. Обединува економии и нивни валути кои се во самиот врв на светската ранг-листа. Оттаму произлегуваа(т) големите очекувања од заедничката западноевропска валута - евро.

Со цел да си го олеснат финансискиот живот, 12 западноевропски земји (Германија, Франција, Италија, Грција, Луксембург, Шпанија, Португалија, Белгија, Холандија, Австрија, Ирска и Финска) се здружија во ЕМУ, која ќе има само една валута - евро. Заедничката валута, која, покрај почетните функции како пресметковно и безготовинско платежно средство, од први јануари 2002 година ќе служи и за готовински плаќања, ќе им заштеди пари и време, а паралелно, ќе ја зголеми трговијата меѓу тие земји. Истовремено, на граѓаните од една, еврото ќе им го олесни купувањето акции и обврзници во друга земја.

Наспроти ова, ЕМУ ќе има и трошоци (слабости). Во иднина, секоја земја-членка на ЕМУ ќе се откаже од употребата на монетарната политика и од политиката на девизниот курс за влијание врз економијата и надминувањето на пројавените проблеми. Ниту една поединечна централна банка нема да може да ги утврдува каматните стапки во својата земја. Најпосле, ни-

ту една земја-членка нема да може да го приспособува својот девизен курс спрема девизните курсеви на валутите на другите земји-членки. Колкава ќе биде жртвата од ваквото откажување од сопствената независна монетарна политика и од политиката на девизен курс, ќе зависи од видовите макроекономски „шокови“ на кои евентуално ќе биде изложена одредена национална економија, но и од тоа колку ќе бидат добри механизмите за нивно амортизирање или компензирање.

Намалување на трошоците, зголемување на трговијата

Најголема предност од воведувањето на еврото ќе биде намалувањето на трошоците при тргувањето. Станува збор за трошоците кои увозниците мора да ги платат при размената на домашната за странска валута кај банките, заради плаќање на обврските спрема странските партнери. Оценка е дека овие трансакциони трошоци изнесуваат околу 0,5 отсто од бруто домашниот производ на земјите-членки на ЕМУ.

Единствената валута ќе придонесе за намалување на неизвесноста околу иднината на девизните курсеви на земјите-членки. Иако некои големи приспособувања на нивните курсеви и порано

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

не беа чести, сепак, претходниот систем дозволуваше одредена дневна променливост на нивните девизни курсеви. Тоа раѓаше неизвесност за иднината на вредноста на одредена валута, а со тоа и ризик за увозниците и извозниците. На тој начин, ризикот на девизниот курс ја намалуваше трговијата за одреден степен заради внесувањето на тој скриен трансакционен трошок. Единствената валута го елиминира тој ризик и со тоа ги зголемува трговијата и позитивните резултати кои од тоа произлегуваат. Тие резултати се согледуваат во зголемување на асортиманот на производите со кои се тргува и во намалувањето на цените заради очекуваната зголемена конкуренција за проширување на пазарот.

Следна предност од воведувањето на еврото е спречување на земјите-членки да ги девалвираат своите валути заради зголемување на извозот. Порано, една земја можеше да ја девалвира својата валута за да го поттикне извозот. Заради своја заштита и нејзините трговски партнери би можеле да ги девалвираат своите валути. Таа појава, која беше честа во минатото, е позната како конкурентска девалвација. Секое намалување на вредноста на некоја валута има инфлаторни тенденции, што значи дека конкурентските девалвации можат да предизвикаат инфлаторна спирала. Иако поранешниот режим на девизни курсеви во Европската унија беше така дизајниран што ги елиминираше конкурентските девалвации, сепак, такви девалвации беа можни со оглед на големиот број валути, чии курсеви често беа одредувани повеќе од носителите на економската политика, отколку од пазарот.

Според тоа, конкурентските девалвации носат добивка за едни, а загуба за други земји. Меѓутоа, збирниот економски ефект на конкурентските девалвации за земјите-членки на ЕМУ би бил негативен, дури и катастрофален доколку дојде до т.н. девалвациона спирала (девалвација на една валута како одговор на претходно извршена девалвација на друга валута итн.). Единствената валута во рамките на ЕМУ ја елиминира опасноста од ваков вид на меѓусебна конкуренција на земјите - членки на таа унија.

Покрај овие примарни, воведувањето на евро има и една секундарна, но многу важна предност - спречување на шпекулативни удари. Бидејќи поранешниот европски механизам на девизни курсеви дозволуваше големи, иако не чести приспособувања, тој беше подложен на шпекулативни удари. Ако шпекулантите веруваа дека вредноста на некоја валута ќе се намали (ќе девалвира во однос на другите европски валути), тие ќе ги продадеа вредностите со кои располагаа во таа валута. Ако во тоа веруваа голем број шпекуланти, довербата во вредноста на таа валута можеше да колабира и тоа да предизвика дури соодветната влада

да ја девалвира својата валута, иако за тоа немала никаква намера и потреба.

Навистина, во тој случај владата можела да ги изигра шпекулантите со зголемување на каматните стапки и со тоа да предизвика враќање на вредностите денонинирани во таа валута на пазарите на пари и капитал. Сепак, има долна граница до која тоа може да се прави, затоа што повисоките каматни стапки предизвикуваат претпријатијата да се соочуваат со големи каматни трошоци, така што тие помалку би се задолжувале и помалку би инвестирале, што, пак, во основа значи забавување на економскиот растеж. Воведувањето на еврото целосно ги елиминира можностите за вакви шпекулативни активности.

Најголема предност од воведувањето на еврото ќе биде намалувањето на трошоците при тргувањето. Станува збор за трошоците кои увозниците мора да ги платат при размената на домашната за странска валута кај банките, заради плаќање на обврските спрема странските партнери. Оценка е дека овие трансакциони трошоци изнесуваат околу 0,5 отсто од бруто домашниот производ на земјите-членки на ЕМУ

И бидејќи во иднина ќе се елиминира неизвесноста околу девизниот курс, каматните стапки ќе паднат, што ќе влијае поттикнувачки врз инвестициите и врз стопанскиот растеж во границите кои ја опкружуваат ЕМУ.

Без автономна монетарна политика

Наспроти големите предности, воведувањето на еврото има и свои слабости за земјите - членки на ЕМУ.

Секоја од тие земји ќе и ја препушти контролата врз монетарната политика на Европската централна банка. Таа, пак, на први јануари 2002 година ќе издаде единствена валута која ќе се користи во сите земји - членки. Меѓу другото, а што ќе биде веројатно најважно, таа ги утврдува општите каматни стапки. Всушност, со оглед на претходно елиминираниите пречки за меѓународен трансфер на капитал и силно развиениот и конкурентен финансиски пазар меѓу земјите - членки на ЕМУ, каматните стапки и порано не се разликуваа многу од земја до земја. Меѓутоа, значајно е тоа што веќе унифицираните (на некој начин) европски каматни стапки се определени од поголемите европски земји. Тоа имплицира дека помалите земји - членки немаат можност и сила да влијаат врз намалувањето на каматните стапки во периоди на нивна економска рецесија. Со други зборови, веќе постигнатиот европски финансиски договор речиси целосно ја елиминира можноста помалите земји - членки во иднина да водат независна монетарна политика.

Оттаму се наметнува и прашањето: што ќе се случи ако некоја од тие земји западне во рецесија? До нео-

дамна постоеше можност соодветната централна банка да влијае врз рецесијата со зголемување на паричната понуда, а со тоа и намалување на каматните стапки и зголемување на инвестициите, чиј краен ефект би бил заздравување на економијата. Меѓутоа, воопшто не е веројатно дека централната банка на ЕМУ ќе води експанзивна монетарна политика за да и помогне на една земја - членка, затоа што со таквата акција би предизвикала инфлација во другите земји - членки кои не се во рецесија.

Во таква ситуација, со цел да ги намали каматните стапки кај себе, земјата - членка во рецесија би можела да ја искористи својата фискална политика за поттикнување на економијата. Меѓутоа, поголемите и трајни фискални позајмици кои може да ги користи една или повеќе земји - членки, ќе предизвикаат зголемување на трошоците кај сите останати земји - членки на ЕМУ преку зголемување на пресијата врз општите каматни стапки или преку форсирање на Европската централна банка да ја зголеми паричната понуда, со цел да се избегне порастот на каматните стапки, што, во крајна линија, ќе го зголеми ризикот за појава на инфлација. За да се спречи тоа, земјите - членки на ЕМУ се согласија за ограничено користење на сопствените фискални политики. Во иднина, ниту една земја - членка на ЕМУ не смее да дозволи нејзиниот годишен буџетски дефицит да надмине 3 проценти од нејзиниот бруто домашен производ. Во спротивно, земјата - членка ќе им плаќа значителни пенали на другите членки. Со тоа, на секоја земја - членка и е одземена можноста да користи поттикнувачка фискална политика за време на рецесии.

Следна предност од воведувањето на еврото е спречување на земјите-членки да ги девалвираат своите валути заради зголемување на извозот. Порано, една земја можеше да ја девалвира својата валута за да го поттикне извозот. Заради своја заштита и нејзините трговски партнери би можеле да ги девалвираат своите валути. Таа појава, која беше честа во минатото, е позната како конкурентска девалвација

Тогаш, кој би бил излезот за земјата која ќе западне во рецесија?

Брзината на излегувањето на таа земја од рецесија најмногу зависи од флексибилноста на европскиот пазар на труд. Ако работниците се високо мобилни, невработените или работниците со ниски примања од земјата во рецесија би преминале на работа во друга земја - членка на ЕМУ. Ваквата мобилност ќе ги избалансира ефектите низ целата ЕМУ и ќе воспостави поголема симетрија во целите на нејзината вкупна економска политика. Меѓутоа, во западна Европа постојат големи културни и лингвистички разлики кои го ограничуваат меѓународното движење на трудот, така што и во вака дефинираната флексибилност

во движењето на трудот, во блиска иднина не може да се бара спасот за земјата - членка во рецесија.

Втората спасоносна солуција за земјата - членка во рецесија би било приспособувањето на платите. Ако за време на рецесијата работниците се подготвени да примаат пониски плати, работодавачите не само што ќе го задржат истиот број на вработени, туку преку намалениот трошок за плати ќе ги намалат и цените. Пониските цени ќе го поттикнат извозот и потрошувачката на домашни производи, што се' заедно би водело кон економски просперитет на соодветната земја. Меѓутоа, светското искуство потврдува дека наспроти порастот за време на економски подем, платите не паѓаат за време на економска рецесија. Освен тоа, економските и социјалните анализи покажуваат дека западноевропските работници се повеќе спремни да останат без работа отколку да прифатат пониски плати!?

Очигледно, постојат сериозни причини заради кои може да се очекува дека со воведувањето на единствената валута ќе се зголеми асиметричноста меѓу земјите - членки на ЕМУ. Заради многуте разлики меѓу нивните економии, можна е појавата на одредени асиметрични „шокови, особено во доменот на побарувачката или кај производството на некои поединечни производи. Соочени со таквите шокови, земјите - членки на ЕМУ би можеле повеќе да се потпрат врз фискалната политика за да го компензираат отсуството на независност при водењето на монетарната политика. Меѓутоа, покрај веќе договореното лимитирање на буџетскиот дефицит, во западноевропските земји е присутен трендот на намалување на националните буџети. Заради сето тоа, како излезно решение за надминување на проблемите кај некоја земја - членка во рецесија се појавува воспоставувањето на меѓународна даночна политика и политика на распределба преку растезот на буџетот на Европската унија, кој би се користел за надминување на регионалните разлики преку водење на политика на поттикнување или ограничување. Со тоа, ако во меѓувреме не се изнајде поадекватно решение, би се задоволите барањата на земјите - членки на ЕМУ кои во поизразита форма се очекува да се појават во следните години.

Ќе опстои ли монетарната без политичка унија?

Со Мастрихтскиот договор од 1992 година се поставени основите на ЕМУ. Единствената валута е определена како главна цел на монетарната интеграција. Поставени се главните столбови на монетарните институции. Фиксирани се основните критериуми кои мора да ги исполнуваат земјите - членки.

За да се овозможи создавање и функционирање на трајна, стабилна и успешна монетарна унија, во идни-

на мора да се исполнуваат најмалку три услови:

- мора стриктно да се почитуваат конвергентните критериуми на Мастрихтскиот договор. Нивното целосно исполнување мора да добие приоритет во овие почетни години од воспоставувањето и зацврстувањето на Унијата;

- мора да се обезбедат услови Европската централна банка да може да спроведува независна и стабилизирани ориентирана монетарна политика уште на самиот почеток од своето работење;

- потребно е создавање кредибилитетни институционални структури. Поединечните централни банки на земјите - членки на ЕМУ, кои ќе работат под чадорот на Европската централна банка, мора да добијат шанса и доволно време да делуваат како вистински независни централни банки.

Главната цел која се сака да се постигне со почитувањето на тие услови се согледува во воспоставувањето цврсти (стабилни) девизни курсеви, проследено со останатите, претходно наброени предности на евро. За остварување на таа цел ќе биде неопходен соодветен курс на монетарна и фискална политика. Со тоа ќе биде воспоставен општиот кредибилитет на ЕМУ. Но, дали тоа ќе биде доволен услов за зацврстување на вербата во ЕМУ?

Претходно констатиравме дека вистинската и целосна доверба во ЕМУ ќе зависи од постигнатата доверба во разните пазари (на стоки, труд, капитал). А, очигледно е дека земјите - членки на ЕМУ во иднина нема да можат да реагираат на различни начини на економските шокови кои ќе доаѓаат од внатре или надвор од ЕМУ. Причините за тоа се согледуваат во различниот степен на економски развој на земјите - членки, различноста во нивните традиција, култура, јазик итн. Очекуваното идно проширување на Европската унија со земји од централна и источна Европа ќе ја направи ЕМУ уште похетерогена и покомплексна. Тоа, пак, го наметнува прашањето за потребата од политичко зближување меѓу земјите - членки на Унијата и за тоа каква политичка структура во иднина ќе биде креирана во Европа.

Со оглед на различните традиции, дивергентните економски стандарди и различните политички пристапи кон наднационалните политички и економски структури во западна Европа, сигурно ќе биде многу тешко да се најдат идентични решенија за сите земји - членки. Во догледно време ќе биде невозможно европската интеграција да се претвори во композиција во која сите вагони (земји - членки) ќе се движат со иста брзина. Всушност, заради постоењето на многу нации, јазици и култури, во блиска иднина може да се очекува дека Европа ќе се развива по примерот на концентрични кругови. Тоа значи дека на земјите кои

наскоро ќе бидат подготвени да влезат во ЕМУ тоа ќе им биде овозможено. Во исто време, тоа би значело дека внатрешните кругови од европската интегративна композиција би биле отворени за земјите кои економски и политички ќе бидат подготвени да станат нејзини членки.

Меѓутоа, уште од почетокот на напорите за европска монетарна интеграција беа присутни одредени контроверзи во врска со влијанието на националните и наднационалните нивоа на донесување политички

Според тоа, за да биде долговечна, Европската монетарна унија мора да е составен дел од поширока политичка интеграција на земјите - членки. Засега пак, кога станува збор за иднината на ЕМУ, на овој факт не му се обрнува некое погласно и поагресивно внимание. Веројатно тоа прашање ќе се актуелизира во следните неколку години, односно по истекот на тригодишната транзициона фаза и по сведувањето на импресиите и резултатите од функционирањето на ЕМУ во тој период

одлуки. Во врска со тоа, дискусиите во некои земји за (не) членување во ЕМУ (Велика Британија, Шведска, Данска), имаат долга традиција. Кон надминување на овој проблем може да води принципот на супсидијарност во одлучувањето, но не во доволна мера. На Европската унија веројатно ќе и треба еден вид заеднички устав во кој ќе се прецизираат одговорностите на различните политички нивоа: регионални, национални и наднационални. Тоа би бил еден од можните начини за спречување на евентуалниот распад на ЕМУ во иднина, како што тоа се има случено со некои други слични интеграции во минатото.

Имено, кон крајот на 19-от век, во времето на важноста на таканаречениот златен стандард, постоеа неколку валутни униии. Меѓу нив била и Нордиската или Скандинавската унија, која била без политичка унификација, но сепак, извесно време функционираше многу добро. Економските и политичките перформанси во земјите - членки на таа унија практично биле идентични во еден подолг период. Меѓутоа, во првите години од минатиот век земјите - членки на таа унија се свртеле кон спроведување различни економски политики, што било причина за распаѓање на таа унија.

Според тоа, за да биде долговечна, Европската монетарна унија мора да е составен дел од поширока политичка интеграција на земјите - членки. Засега пак, кога станува збор за иднината на ЕМУ, на овој факт не му се обрнува некое погласно и поагресивно внимание. Веројатно тоа прашање ќе се актуелизира во следните неколку години, односно по истекот на тригодишната транзициона фаза и по сведувањето на импресиите и резултатите од функционирањето на ЕМУ во тој период.

ИНВЕСТИЦИИ ВО УСЛОВИ НА ТРАНЗИЦИЈА И ВОЈНА

Трајче
МУКАЕТОВ

Постигнувањето светски стандарди за квалитет, по правило резултира со отворање нови пазари и остварување поголеми продажби. Но, во меѓувреме, компаниите кои се определиле за вакво работење имаат постојани обврски кон исполнувањето на стандардите

Трајче Мукаетов е Генерален директор и Претседател на Управниот одбор на Алкалоид АД Скопје. Роден е на 20.09.1945 година во Кавадарци. Има стручно звање електроинженер и е специјалист за организација по работа и информатика. Со Одлука на Влада во 1973 година е назначен за прв директор на Републичкиот завод за информатика на Република Македонија. Од 1973 година својата кариера ја продолжува во Алкалоид каде наредната година го формира Електронскиот центар на оваа компанија. Во 1982 година во Алкалоид ја врши функцијата директор на Информатика, а три години потоа е назначен за Генерален директор на Алкалоид АД Скопје. За време на неговото управување со компанијата таа бележи континуиран раст прераснувајќи во модерна компанија со високи перформанси, конкурентна и на европскиот пазар. Неговиот допринос во македонското стопанство е оценето со повеќе признанија.

Инвестирањето не е избор, туку неопходност. Во денешни услови на интензивен технолошки развој и голема пазарна конкуренција компаниите во светот се принудени на постојано вложување во своите производствени процеси. „Алкалоид“ низ своето делување и инвестирање се увери во исправноста на ова есенцијално правило за успешно работење според принципите на високоразвиените светски пазари.

„Алкалоид“ на 30 ноември ја завршува првата фаза од инвестицијата за осовременување на производството на лекови. На крајот на првата фаза од овој, за нас, многу значаен проект нашите артикли се стекнуваат со ДПП (добра производна пракса) сертификатот кој е потврда за висококвалитетен производ и услов тој да се продава во сите земји. „Алкалоид“, е единствениот производител на лекови со ДПП сертификат во Македонија и пошироко во регионот. Со оваа инвестиција, значи, ја издигнавме нашата компанија од локален во производител на лекови кој ќе биде конкурентен на светските пазари. За да го достигнеме тоа ни требаше време, многу работа и успешна соработка со нашите кредитори и акционери - Светската банка и Европската банка за обнова и развој.

Проектот за инвестиција во производството на лекови во „Алкалоид“ почна пред шест години, во 1996 година. Целта на инвестицијата, која изнесуваше 33 милиони евра беше да постигнеме квалитетен производ по ДПП стандардите кои подразбираат висока контрола на квалитетот, како и да се изградат нови објекти за производство на лекови со тврди и капсулни форми, фабрика за полусинтетски антибиотици, да се обезбеди магацин по ДПП нормите за складирање на сировините како и дистрибутивен центар од каде ќе се испорачуваат готовите производи до веледрогериите. Во наредната година, 1997, во проектот се вклучија Светската банка и Европската банка за обнова и развој. По постигнувањето на договор во кој

се утврди нивниот интерес за соработка, Светската банка и ЕБРД почнаа со неј дилIGENCE, длабинско снимање на состојбите, кое траеше две години. По извршената комплетна ревизија на состојбата и на потенцијалите на „Алкалоид“ со Светската банка и со Европската банка за обнова и развој постигнавме договор за конвертибилна кредитна поддршка во висина од 17,4 милиони евра. Врз основа на нивното акционерско учество во „Алкалоид“ овие две меѓународни финансиски институции делегираа по еден претставник во Надзорниот орган на нашата компанија. На потпишувањето на договорот, што се случи пред две години, присуствуваше и претседателот на Светската банка, господинот Џејмс Волфенсон. Во тоа време во непосредното соседство на нашата држава, во Косово, беснееше војна од која Македонија имаше директни економски штети. Одобрувањето на заемот и самото присуство на претседателот на Светската банка, Волфенсон, значеше голема поддршка за инвестициониот проект на „Алкалоид“, а истовремено и политичка поддршка за нашата држава.

За да ги постигне целите на проектот - повисок квалитет, во текот на изминатите шест години покрај кредитната поддршка од Светската банка и од Европската банка за обнова и развој како и почетно проектирана сума за инвестиција која ја обезбеди „Алкалоид“, нашата компанија од својата акумулација инвестираше дополнителни 3,3 милиони евра годишно. Постигнувањето светски стандарди за квалитет, по правило, резултира со отворање нови пазари и остварување поголе-

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

ми продажби. Но, во меѓувреме, компаниите кои се определиле за вакво работење имаат постојани обврски кон исполнувањето на стандардите. Почитувајќи ги современите стандарди во фармацијата според кои заради контаминација, објектите во кои се произведуваат антибиотици мораат да бидат просторно дистанцирани од другите погони, се одлучивме на изградба на дополнителен погон. Тој е изграден на оддалеченост од околу 10 километри од другите производствени погони. Исполнувањето на овој стандард „Алкалоид“ го чинеше дополнителна инвестиција од уште 2,3 милиони евра. Трајна определба на „Алкалоид“ е да води грижа за здравјето на своите потрошувачи, да инвестира за здрава животна околина. Тоа се приоритети за кои „Алкалоид“ нема да штеди пари. Потврда дека тоа и досега го правел е и тоа што досега „Алкалоид“ е единствено претпријатие во Македонија и пошироко во регионот кој ги поседува стандардите ISO 9000, еколошкиот стандард ISO 1400, како и SKAL-стандардот кој е врвна гаранција за здрава храна. Интензивниот развој на фармацевтската гранка и определбата на „Алкалоид“, да биде во светски рамки конкурентна компанија не принудува на континуирани инвестиции.

Така, по привршувањето на првата фаза ние се подготвуваме за втората инвестициона фаза. Во наредните две години „Алкалоид“ ќе инвестира во своето производство на инфузии раствори и во дефинирање на ампулни форми по ДПП нормите.

Со овие инвестиции нашата компанија станува дел од семејството на најконкурентните светски признати производители на лекови. Стекнувајќи се со сертификатот ДДП, „Алкалоид“ е подготвен за преговори за влез на стратешки инвеститор.

Соработката со Светската банка и со Европската банка за обнова и развој, кои се едни од најзначајните меѓународни ревизори на транзиционите процеси во светот, за „Алкалоид“ беше корисна од повеќе аспекти. Покрај значењето на кредитната поддршка од двете меѓународни финансиски институции, за „Алкалоид“ се особено корисни и искуствата кои ги стекнавме. Како најбитно знаење стекнато од соработката со Светската банка и со Европската банка за обнова и развој е транспарентниот начин на работа.

Од сопствениот процес на трансформација, која за нашата компанија значеше реструктурирање во светски конкурентна фирма, „Алкалоид“ ја извлече и констатацијата за општественото значење кое го имаат сите поединечни стопански субјекти. Само успешни компании можат редовно да ги исполнуваат даночните обврски кон државата. Солидната финансиска состојба на „Алкалоид“ прави без никаков зас-

Стопанските субјекти денес не можат да ги игнорираат лошите економски состојби во државата, а особено не проблемите во секторите со кои е поврзано работењето на нивната компанија. Сфаќајќи дека состојбите во здравството, со кое поради производот кој го создаваме сме директно поврзани, индиректно не засегаат и нас, "Алкалоид" се реши да инвестира во него дел од својот остварен профит

тој редовно да ги сервисираме обврските кон државата. Иако „Алкалоид“ не е произведувач на акцизни стоки, аргументирано можеме да потврдиме дека сме еден од поголемите полначи на државната каса. Така, само по основ на месечната давачка за данокот на додадена вредност „Алкалоид“ во буџетот инкасира 250.000 евра. По истиот основ годишно „Алкалоид“ на државата и плаќа 3 милиони евра. Исплатените фискални обврски кон државата „Алкалоид“ годишно во просек го чинат повеќе од 10 милиони евра. Со остварувањето успеси на светските пазари, пак, компаниите ја јакнат меѓународната политичка позиција на својата држава. Инвестирањето во речиси воени услови е, условно кажано, политичкиот придонес на нашата компанија во стабилизирањето на безбедно-политичката состојба во државата. Ова е можеби најзначајната улога која ја одиграа успешно трансформираниите профитни компании во Македонија. Проектот за инвестирање во модернизација на нашето производство се одвиваше во услови на две војни - таа во Косово и дестабилизирањето на безбедноста на нашата држава, што се случи годинава. Иако во такви услови е тешко да се работи, а не пак да се инвестира, „Алкалоид“ продолжи со проектот бидејќи знаеше дека само инвестирањето ќе му донесе развој.

Стопанските субјекти денес не можат да ги игнори-

раат лошите економски состојби во државата, а особено не проблемите во секторите со кои е поврзано работењето на нивната компанија. Сфаќајќи дека состојбите во здравството, со кое поради производот кој го создаваме сме директно поврзани, индиректно не засегаат и нас, „Алкалоид“ се реши да инвестира

"Алкалоид" гради стратегија за подобрување на своите позиции на домашниот пазар, но мора да се потенцира дека ние сме извозно ориентирана компанија. Вредносно пресметано "Алкалоид" годишно остварува по 35 милиони евра од продажба на лекови. Од тоа 15 милиони евра ги остварува на надворешните, странските пазари, а 18 милион евра на македонскиот пазар. По завршувањето на првата фаза од инвестицијата и по стекнувањето на сертификатот за нашите производи, нашите позиции на странските пазари ќе се подобрат

во него дел од својот остварен профит. Новиот приод на „Алкалоид“ е остварениот профит да го враќаме во проширената репродукција и да инвестираме во здравството. На овој начин истовремено ќе ги подобриме и позициите на „Алкалоид“ на домашниот пазар од кој во последните месеци покриваме само 18 отсто.

Ова е само еден индиректен начин со кој „Алкалоид“, меѓу другото, сака да го зголеми своето учество на македонскиот пазар. Таа битка ќе ја водиме преку маркетиншки потези чија појдовна основа ќе биде квалитетен и евтин производ. Сепак, тука мора да се потенцира улогата на државата. Ако сака конкурентен пазар кој наскоро ќе му се придружи на обединетиот пазар на земјите членки на Европската унија, др-

жавата ќе мора да ја интензивира својата улога и активност во регулирањето на правилата на функционирањето на македонскиот пазар.

„Алкалоид“ гради стратегија за подобрување на своите позиции на домашниот пазар, но мора да се потенцира дека ние сме извозно ориентирана компанија. Вредносно пресметано „Алкалоид“ годишно остварува по 35 милиони евра од продажба на лекови. Од тоа 15 милиони евра ги остварува на надворешните, странските пазари, а 18 милион евра на македонскиот пазар. По завршувањето на првата фаза од инвестицијата и по стекнувањето на сертификатот за нашите производи, нашите позиции на странските пазари ќе се подобрат. Целта на инвестицијата беше со подобрување на квалитетот на артиклот да освоиме повеќе странски пазари. Досега „Алкалоид“ извезуваше само во поранешните републики на југословенската Федерација, во Југоисточна Европа и во поранешните членки на Советскиот сојуз. За „Алкалоид“, сега се отвораат европските и другите светски пазари. Меѓутоа, ефектите од нашата и од инвестициите на другите македонски компании во своето производство ќе бидат намалени доколку државата не преземе поактивно учество и не им обезбеди услови за извоз. Оваа обврска за државата треба да биде меѓу приоритетните бидејќи порастот на извозот ќе обезбеди развој. Задача на стопанствениците во овие транзициони времиња е да ги трансформираат своите компании во современи капацитети и да ги оспособат да бидат конкурентни на глобалниот пазар, а на државата, пак, да им обезбеди услови да го ефектуираат тоа.

НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА СОСТОЈБИТЕ ВО СВЕТСКАТА ПРОДУКЦИЈА НА ТУТУН И ВО НАШАТА ЗЕМЈА

Денешните трендови на производство и консумација на тутунот се движат во малку поинаква насока. Промените се јавуваат најмногу како резултат на глобализацијата на светските пазари на тутуни и цигари, потоа строгата контрола на последиците што тутунот ги прави по здравјето на човекот, како и големата анти-пушачка кампања што особено се води во САД и земјите на Западна Европа

Стевчо
КОЦЕВСКИ

Тутунот како земјоделска култура во светското производство се огледува во повеќе од 120 земји и е едно од најшироко култивираниите растенија кое директно не служи за човечка исхрана, а сепак се третира како прехранбен производ. Тој во зависност од почвено-климатските услови во светот е застапен со различни типови и во зависност од производните услови, структурата и развојот на земјоделството во различни реони, се одгледува помалку или повеќе. Во последниве години застапеноста на тутунот е приближно на површина од 4,500,000 ха што претставува приближно 32% од вкупната обработлива површина во светот.

Како најголеми производители на тутун во светот се јавуваат: Кина-која отскокнува со своето производство, потоа Индија, Бразил, САД, Зимбабве, Турција и други.

Најголеми извозници на тутун се: Бразил, Зимбабве, САД, Малави, Грција, Индија и други, додека во редот на најголемите увозници се вбројуваат: Руската Федерација, Германија, САД, Големата Британија, Јапонија и други.

Светска продукција	1996	1997	1998	1999	2000
во тони	6,565,532	7,722,327	5,848,455	5,917,236	5,772,992

Најголеми конзументи на тутун се: Кина, Индија, САД, Руската Федерација, Јапонија, Германија и други.

Различните социо-економски, климатски и почвени услови во светот придонесуваат за одгледување на различни типови на тутун, кои пак во зависност од начинот на сушење, при преработката наоѓаат употреба во различни тутунски преработки како: цигари, пури, тутун за луле, тутун за цвакање, тутун за шмркање и слично.

Структурата на светското производство по типови на тутун е во постојана промена која најмногу се случува под влијание на промената на пушачката структура на пушачите кои пушеле луле или пури, а преминале на пушење цигари, што е особено изразено по Втората Светска Војна со ширењето на современата Американ Бленд цигара.

Денешните трендови на производство и консумација на тутунот се движат во малку поинаква насока. Промените се јавуваат најмногу како резултат на глобализацијата на светските пазари на тутуни и цигари, потоа строгата контрола на последиците што тутунот ги прави по здравјето на човекот, како и големата анти-пушачка кампања што особено се води во САД и земјите на Западна Европа. Во прилог кон ова оди и се поизразената промена на пушачките навики на пушачите, во насока на се поголемо консумирање на тутунските преработки како што се: филтер

Коцевски Стевчо (дипломиран хемиски инженер), е генерален директор на ДОО „Македонија Табак 2000“. Првите чекори во кариерата ги започнува како професор во ЕМУЦ Охрид, а понатаму работи како главен инженер во „Стружанка“, Струга. Од 1990–1998 година е сопственик и директор на фирмата „Јанг Це“ – Охрид.

цигарите од типот на Light, Super Light и Ultra Light кои се карактеризираат со понизок процент на катран и никотин во цигарите. Исто така, свое влијание има и

Земја	1996 год. (во тони)	1997 год. (во тони)	1998 год. (во тони)	1999 год. (во тони)	2000 год. (во тони)
Кина	2 313 705	2 289 834	2 342 220	2 696 126	2 654 000
Индија	471 826	476 850	483 360	478 350	470 310
САД	720 962	772 932	616 835	575 296	436 200
Руска Фед.	150 055	175 100	180 460	265 700	276 600
Јапонија	197 250	184 100	172 700	184 112	183 000
Германија	161 357	158 000	142 651	164 845	163 500

се поголемата консумација на тутунски преработки кои не се конзумираат директно со пушење туку се конзумираат по пат на пафкање или шмркање. Во тој контекст, под влијание на горе наведените фактори, посебно популарен во земјите на Западна Европа станува бурмутот.

Податоците говорат дека во последните 5 години САД го намалил увозот на тутун од 326,454 тони во 1996 година на 220,000 тони во 2000 година, а паралелно со тоа и вкупната консумација од 720,962 тони на 463,000 тони респективно. За разлика од нив пак, Руската Федерација на пример бележи пораст на вкупниот увоз на тутун од 148,000 во 1996 година на 275,000 тони во 2000 година, како и пораст на вкупната консумација на тутун од 150,055 тони на 276,600 тони.

Ова укажува на фактот дека светската глобализација на пазарите на тутунот и неговите преработки, како и трендовите кои преовладуваат во развиените земји доведуваат до миграција на пазарите кон источните земји и земјите од арапскиот свет, што пак од друга страна повлекува и една состојба каде што потрошувачката на скапите тутуни се намалува за сметка на поевтините, што од своја страна битно влијае

Ова укажува на фактот дека светската глобализација на пазарите на тутунот и неговите преработки, како и трендовите кои преовладуваат во развиените земји доведуваат до миграција на пазарите кон источните земји и земјите од арапскиот свет, што пак од друга страна повлекува и една состојба каде што потрошувачката на скапите тутуни се намалува за сметка на поевтините, што од своја страна битно влијае врз рандеманот на цигарните хармани и нивната цена

врз рандеманот на цигарните хармани и нивната цена. Оваа состојба, од една страна, се повеќе ја етаблира конкуренцијата на големите производители на поевтини тутуни на светскиот пазар како што се Кина и Индонезија и манифестира зголемување на светските

залихи, особено на тутуните од поскапите тутунопроизводни подрачја.

Моменталните залихи на тутун во светот се проценуваат на 6,492,700 тони тутун, а најголеми се во Кина, САД, Турција, Бразил, Јапонија, Италија.

Македонија и нејзиното место во светскиот пазар на тутун

Од сето горе наведено, логично се поставува прашањето за македонското тутунско производство и неговото место на глобалниот светски пазар на тутун.

Македонија како производно подрачје на Ориентален (ароматичен) и полуориентални типови на тутун, се наоѓа на 7-то место меѓу земјите производители на ваков вид на тутун. Во светски размери најголеми производители на ориентални типови на тутуни се: Турција со 38%, Грција со 12%, Молдавија со 8%, Азербејџан со 7%, Киргистан со 7%, Бугарија со 5%, Македонија со 3%, Пакистан со 2%, Иран со 1,5%, Украина со 1,5%.

Согласно на фактот дека вкупната светска продукција на тутун е огромна, можеби нашата улога во глобалните тутунски движења е минимална, но за македонското стопанство е од огромно значење. Како едно од најстарите стопанства, тутунското стопанство речиси секоја година ангажира околу 16% од работо-

Година	1996	1997	1998	1999	2000
Тон	15 683	25 308	34 673	34 000	22 000

способното население во Македонија. Ова произлегува од таму што поволните климатско почвени услови овозможиле истото да стане традиционално и егзистенционално.

Вкупното производство на тутун во Македонија во последните 5 години се движи во следниве рамки:

Гледано по типска застапеност најмногу е застапен типот „Прилеп“ со приближно 56%, потоа типот „Јака“ со приближно 33%, „Џебел“ со 22% и „Отља“ со 5%, а останатото припаѓа на производството на типот „Вирџинија“ и сосем малку „Берлеј“.

Она што Македонија како препознатливо тутунско подрачје на ориентален тип тутун, во светското производство може да ја одржи, е постојаното потврдување на квалитетот на македонските сорти на тутун преку нивната сортна чистота, како и високиот квалитет на манипулација и ферментација на тутунот, што пак од друга страна налага постојано следење и унапредување на дејностите од тој сегмент.

Идниот опстанок на акционерските друштва за откуп и преработка на тутун зависи од многу фактори

кои треба да бидат исполнети за да се види нивната значајна улога. Како прво тие мора реформски да се ориентираат, што подразбира да се заврши со процесот на приватизација. Понатаму, нивните дејствија треба да се насочат кон пронаоѓање на нови пазари и делување независно од системот. Поголема продуктивност тие би покажале доколку дојде до формирање на сконцентрирани јадра на откупни друштва, со што би се зголемил квалитетот и квантитетот на тутунот и би се појавила подобра понуда на пазарот, а останатите друштва би служеле како откупни пунктови за тутун и услуги на фармерите за производство на тутун.

Во таквите сконцентрирани јадра треба да се финансира во нова технологија, нови трендови и содржини, како што се социолошките и еколошките програми, за кои во светот постојат посебни фондови кои ги поддржуваат и развиваат таквите програми. Такви идни програми би нашле свое место и на донаторските конференции.

Притоа, мора да се истакне дека силна рефлексija врз вкупното македонско тутунско стопанство имаат: глобалните трендови во светската продукција на тутун изразени преку глобализацијата на светските пазари од страна на големите компании (Philip Morris, BAT, Japan Tobacco), залихите на ферментиран тутун кај некои од најголемите светски производители, промената на трендот на консумирањето на тутунските преработки заедно со кампањите кои се водат против консумирањето на тутун. Исто така, огромно влијание извршија и промените кои настанаа на балканските простори со пробивот на странскиот капитал, посебно на просторите на бившите ЈУ републики, потоа промената на трговските односи на овие простори, како и нелојалната трговија со тутун и тутунски преработки.

Она што Македонија како препознатливо тутунско подрачје на ориентален тип тутун, во светското производство може да ја одржи, е постојаното потврдување на квалитетот на македонските сорти на тутун преку нивната сортна чистота, како и високиот квалитет на манипулација и ферментација на тутунот, што пак од друга страна налага постојано следење и унапредување на дејностите од тој сегмент

Како последица на сето ова, во последните години се зголемија залихите на ферментиран тутун во Македонија, што доведе до состојба на силен притисок врз пазарната цена на тутунот од една страна, а од друга страна, етаблирањето на странските тутунски компании како и компаниите кои се вклучени во производството на цигари, допринесе во македонското тутунско стопанство да настанат глобални промени, кои сеуште не го достигнале потребното ниво на одвивање на процесите во него.

ПЕРСПЕКТИВИ НА ТЕКСТИЛНАТА ИНДУСТРИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Кирил
ЈАНЕВ

Кирил Јанев е Градоначалник на општина Струмица и Генерален директор на А.Д. Герас Цунев – Струмица. Роден е на 25 ноември 1951 година во Струмица каде и денес живее и работи. Дипломирал на Технолошко-металушкиот факултет при Универзитетот Кирил и Методиј во Скопје. По дипломирањето работи како раководител на пекара во Струмица, по што се вработува како раководител на комерцијала во Санитарната керамика – Струмица. Од 1989 година ја извршува функцијата Генерален директор во акционерското друштво Герас Цунев – Струмица во кое истовремено е и Претседател на Управниот одбор. Извршува повеќе функции од кои позначајни се: член на Извршниот совет на Собранието на општина Струмица во периодот од 1986 до 1990 година. член на Економскиот совет при Владата на Република Македонија во периодот од 1998–99 година; потпретседател на Управниот одбор на Агенцијата на Република Македонија за приватизација; член на Надзорниот одбор при Стопанската комора на Македонија од која, во 1999 година ја доби наградата за успешен стопанственик; претседател на Надзорниот одбор на Табак осигурување и потпретседател на Управниот одбор на Балканска банка Скопје.

Реформите кои се случија во изминатите години и кои допрва треба да се реализираат посебно во финансискиот систем и усогласување на македонските правни рамки со оние во Европската унија ќе ни дадат поголеми можности за постабилно вклучување во просторите на европскиот и американскиот пазар

Акционерското друштво „Герас Цунев“ - Струмица, Република Македонија е модна конфекција со над 50 години традиција во производството на машка, женска и детска горна облека.

Присутна е на домашниот пазар како и на пазарите во Европа и Соединетите Американски Држави со своите производи преку класичен извоз, доработка, облагородување и други облици на конфекционирање на текстилни ткаенини од волна, памук, синтетика и нивни мешавини.

Капацитетот на конфекцијата е годишно производство од околу 250.000 конфекциски единици главно костими, сакоа, панталони, блејзери, долги зимски палта, мантили и други конфекциски текстилни производи по желба на купувачите.

Техничко-технолошки е опремена со современи средства за производство почнувајќи од компјутеризирано и автоматизирано кроење преку модернизиранио нашивање и монтажа до висококвалитетно пеглање.

Површината на производните капацитети е околу 3500 м² со 700 вработени кои работат во две смени, обучени и специјализирани за извршување на најсложените операции од текстилното конфекционирање при што се вклучени текстилни инженери, технолози, моделари и друг технички кадар од областа на текстилната индустрија, со бројни висококвалификувани и квалификувани конфекциски работници.

Фирмата располага со сопствен продажен простор во градот и Републиката во вид на продавници со вкупна површина од ссa 1.050 м². Фабриката и другите деловни простории се лоцирани во индустрискиот дел на град Струмица, на излезот од градот во непосредна близина на границите со Република Бугарија и Република Грција.

Конфекцијата е добитник на повеќе меѓународни и домашни награди и признанија за успешното и долгогодишното работење во својата бранша.

Во поглед на конфекционирањето и изработката на специфични предмети за облекување - униформи и друга службена облека, акционерското друштво како фабрика за производство на облека и модна конфекција во текот на своето долгогодишно опстојување учествува во јавните и други набавки на заинтересираните субјекти во земјата и странство.

Учествува во изработка - конфекционирање на службените униформи на полицијата, армијата, птт служби, царински служби и други институции во земјите на Западна Европа и Скандинавија (Германија, Белгија, Холандија, Данска, Шведска и др.).

Во Република Македонија долгогодишно и традиционално изработува преку отворени понуди, јавни набавки, јавни повици за прибирање на понуди и сл. службена облека, униформа, маскирни униформи и други службени предмети за облекување, како и помагала особено за:

- Министерство за внатрешни работи на Република Македонија;
- Министерство за одбрана на Република Македонија;
- Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија;
- Министерство за сообраќај и врски, вклучувајќи ги Македонски телекомуникации, Македонски пошти, униформи на службените лица во патничкиот, железничкиот и воздушниот сообраќај. Министерство за правда на Република Македонија (службена облека и униформи на судската полиција, униформи на стражаро-чуварските служби на КП домови на Република Македонија, свечена облека на судии и др.);
- Царинска управа на Република Македонија;
- Униформи и заштитна облека за единиците на

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

противпожарната заштита, градски музички ансамбли и други институции и организации кои подлежат на задолжителна набавка и носење на службена облека и униформа.

А.Д. Герас Цунев е доминантен сопственик над капиталот во акционерското друштво „Струмичанка“ - предилница за памук и синтетички влакна - Струмица и како такво активно се вклучува во изработка и пласманот на предивата од сите мешавини и нумерации. Производите на а.д. „Струмичанка“ се основната суровина за изработка на ткаенини и платна кои наоѓаат широка примена во конфекционирањето на маскирни униформи и друга облека за потребите на армијата, полицијата, царинската управа и други државни органи и институции при што спојот на конфекцијата „Герас Цунев“ и предилницата „Струмичанка“ дават тврда гаранција за квалитетот на основниот материјал и конфекционирањето, со неограничени можности за производство.

Реформите кои се случија во изминатите години и кои допрва треба да се реализираат посебно во финансискиот систем и усогласување на македонските правни рамки со оние во Европската унија ќе ни дадат поголеми можности за постабилно вклучување во просторите на европскиот и американскиот пазар. Посебно очекуваме позитивни резултати со отпочнатиот процес на трансформација на платниот промет од Завод за платен промет во комерцијалните банки кое го сметаме како еден од предусловите за модернизација на комерцијалните банки и целиот банкарски систем во државата. Тоа би овозможило и намалување на каматните стапки на банките од самиот факт што истите ќе располагаат со поевтини и постабилни извори на средства во нивната пасива и поголеми можности за дневна информираност на комерцијалните банки за финансиската состојба на нивните клиенти.

Очекуваме дека во склопот на споменатите реформи во наредниот период би дошло и до намалување на

вкупните трошоци кои се издвојуваат за плати на вработените посебно на процентот кој се издвојува за пензиско инвалидско осигурување.

Нашето присуство на странските пазари придонесува за зголемување на вкупниот влез на девизни средства во државата кое нешто го подобрува девизниот биланс на истата и предлагаме државата на таквите извозни ориентирани фирми да им дава нови бенефиции кои би се користеле за проширување на нивниот бизнис, бидејќи тоа би им овозможило отворање на нови работни места и решавање на еден од најважните социјални проблеми кај нас.

Се надеваме дека со последните завршни одлуки на Собранието на Република Македонија околу конечното прифаќање и практикување на таканаречениот Рамковен договор потпишан во Охрид, ќе дојде и до политичко стабилизирање во државата кое е мошне битно за создавање на сигурен амбиент кај нашите

Нашето присуство на странските пазари придонесува за зголемување на вкупниот влез на девизни средства во државата со што се подобрува девизниот биланс и од тој аспект предлагаме државата на овие извозно-ориентирани фирми да им одобри нови бенефиции кои би се користеле за проширување на бизнисот, отворање на нови работни места и решавање на еден од најважните социјални проблеми кај нас

странски партнери и зголемување на обемот на работа кој го даваат во областа на конфекционирањето. Со тоа очекуваме дека би дошло и до елиминирање на данокот на финансиски трансакции кој во голема мерка влијаеше на директен одлив на готови парични средства од нашата жиро сметка и има директен одраз на финансиската ликвидност на друштвото.

А.Д. Герас Цунев - Струмица успешно продолжува со својата работа, а традицијата и долгогодишното искуство што го имаме во областа на конфекционирањето како и чувството за потребите на странските пазари се гаранција и за понатамошниот наш успех.

СТРУКТУРА НА ФИНАНСИСКИОТ СИСТЕМ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Ацо
СПАСОВСКИ

Финансискиот систем е збир на повеќе различни финансиски институции кои работат на соодветниот пазар и се дел од вкупниот стопански систем воспоставен со соодветни законски решенија. Во овој труд, анализата на финансискиот систем ќе биде фокусирана на банките и штедилниците, и тоа врз основа на податоците од ревизорските извештаи за 2000-та година

Ацо Спасовски е секретар на Секторот за економска политика и развој во Стопанската комора на Македонија и истовремено секретар на Здружението за банкарство и осигурување. Роден е во 1952 година. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје во 1974 година и е магистрант на постдипломските студии за економски развој. Има работно искуство од 26 години во областа на економската политика, макроекономски прашања, стопански систем и посебно финансии, банкарство и монетарна политика. Има објавено повеќе десетици стручни написи од наведените области. Реализирал повеќе студиски престои во странство: на Универзитетот Хумберсиде во Велика Британија, во Вашингтон ДС и Колумбус-Охајо во САД, и учествувал на повеќе меѓународни конференции во организација на Светската банка, Европската банка за обновување и развој, Централно Европската Иницијатива, Асоцијацијата на Балканските комори, Меѓународната организација на трудот, Еуроцхамбрес, а исто така, успешно организирал бизнис средби во рамките на Стопанската комора на Македонија помеѓу претставници на овие организации и македонски менаџери за различни прашања. Во стручната јавност важи за добар познавач на економската состојба во нашата држава. Активно ги владее англискиот и францускиот јазик.

Финансискиот систем е збир на повеќе различни финансиски институции кои работат на соодветниот пазар и се дел од вкупниот стопански систем воспоставен со соодветни законски решенија. Во овој труд, анализата на финансискиот систем ќе биде фокусирана на банките и штедилниците, и тоа врз основа на податоците од ревизорските извештаи за 2000 година, кои тие се законски обврзани да ги објавуваат во печатените медиуми.

1. Во текот на минатата година во Република Македонија работеа 22 банки и 19 штедилници. Во нив беа вработени 3.951 лице, од кои 97,0% работеа во банките, а 3,0% во штедилниците.

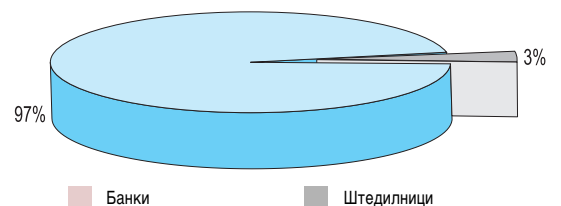
Двете најголеми банки вработуваат 61,9% од вработените во сите банки во Република Македонија, додека во рамките на штедилниците само Поштенската штедилница вработуваше 25,4% од вкупниот број на вработени во штедилниците.

2. Вкупната актива на банките и штедилниците изнесува 84.772.137 илјади денари, во која банките учествуваат со 98,4%, а штедилниците со 1,6%.

Според овој критериум кој го изразува потенцијалот на банките, односно штедилниците, може да се констатира дека и банките и штедилниците имаат мал потенцијал, со концентрација на потенцијалот од 57,0% само кај две банки, како и концентрација на потенцијалот на сите штедилници во висина од 62,9% само кај Поштенската штедилница.

ВРАБОТЕНИ

Финансиска институција	Број	%
Банки	3833	97
Штедилници	118	3
Вкупно	3951	100

Банки Штедилници

Големината на финансиските организации, односно банките и штедилниците може да се илустрира со табела бр.3.

Дијапазонот на вкупната актива меѓу првата и последната банка изнесува 104 пати, додека кај штедилниците тој изнесува 85 пати. Наспроти тоа, разликата во активата по вработен меѓу првата и последната банка изнесува 14 пати, додека кај штедилниците тој сооднос изнесува 12 пати.

3. Вкупниот капитал на банките и штедилниците изнесуваше 17.766.208 илјади денари, од кои 96,5% учествуваат банките, а со 3,5% штедилниците.

Но, кога се анализира капиталот по вработен се забележува интересен податок дека истиот во штедилниците е поголем за 17,6% во однос на банките. Веќе овој податок сам по себе укажува меѓу другото на ниската капитална база на на-

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

шите банки, како и присутната превработеност во однос на остварените финансиски резултати со постојниот асортиман на услуги.

Според овој показател двете најголеми банки располагаат со 33,7% од капиталот на сите банки, додека двете најголеми штедилници располагаат со 59,5% од капиталот на сите штедилници.

Распонот меѓу капиталот на првата и последната банка е 27 пати, додека распонот меѓу капиталот на првата и последната штедилница е 38 пати. Наспроти тоа, распонот спрема капиталот по вработен меѓу првата и последната банка изнесува 21 пат, а кај штедилниците 6 пати.

4. Вкупниот акционерски капитал во банките и штедилниците изнесува 16.282.270 илјада денари, во кој банките учествуваат со 97,3%, а штедилниците со 2,7%.

Двете најголеми банки сочинуваат 34,4% од акционерскиот капитал на сите банки, додека кај штедилниците три најголеми штедилници сочинуваат 53,3% од акционерскиот капитал на сите штедилници.

Распонот меѓу банките со најголем и најмал акционерски капитал изнесува 21 пат, додека тој распон кај штедилниците изнесува 11,5 пати.

Акционерскиот капитал по вработен кај банките е повисок во однос на истиот кај штедилниците, што е резултат на актуелното законско решение кое генерира и ваков просек. Инаку, распонот на акционерскиот капитал меѓу првата и последната банка изнесува 56 пати, додека тој распон меѓу првата и последната штедилница изнесува 7,5 пати. Самиот овој факт ја исфрла на виделина присутната нелогичност во структурата на акционерскиот капитал на штедилниците што ја создаваше Поштенската штедилница како државна штедилница наспроти сите останати приватни штедилници.

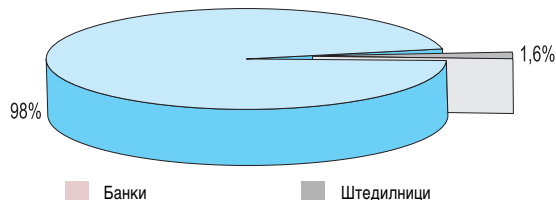
5. Нето добивката во минатата година изнесува 967.091 илјади денари, од кои 96,5% ја сочинуваат банките, а 3,5% штедилниците.

Нето добивката ја создале 17 банки и 18 штедилници. Три банки кои учествуваат со двоцифрен износ во вкупната нето добивка формираат 43,4% од вкупната нето добивка кај банките, додека четири штедилници кои имаат двоцифрено учество во вкупната добивка создаваат вкупно 68,3% од вкупната нето добивка кај штедилниците.

Распонот меѓу нето добивката кај првата и последната банка изнесува 237 пати, додека кај штедилниците тој распон изнесува 213 пати.

Распонот на нето добивката по вработен меѓу првата и последната банка изнесува 665 пати, додека тој

АКТИВА				
Финансиска институција	Актива (во 000 ден)	%	Актива по вработен (ден)	Актива по финансиските институции (ден)
Банки	83.392.944	98,4	21.756.572	3.790.588.000
Штедилници	1.379.193	1,6	11.688.000	72.589.000
Вкупно	84.772.137	100		

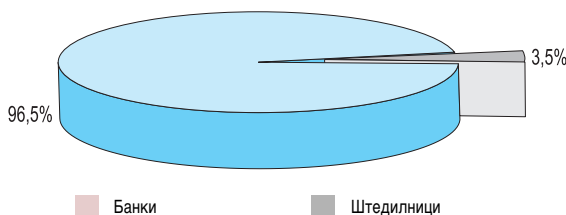
распон меѓу првата и последната штедилница изнесува 118 пати.

Анализата на показателот нето добивка во однос на капиталот упатува на констатацијата дека подато-

Поединечно учество во вкупната актива	Банки	Штедилници
до 1%	5	7
од 1–2%	8	4
од 2–3%	2	4
од 3–6%	4	2
од 6–10%	1	1
од 10–25%	1	–
над 25%	1	1

КАПИТАЛ				
Финансиска институција	Капитал (во 000 ден)	%	Капитал по вработен (ден)	Капитал по финансиските институции (ден)
Банки	19.075.628	96,5	4.976.683	867.074.000
штедилници	690.580	3,5	5.852.372	36.346.315
Вкупно	19.766.208	100		

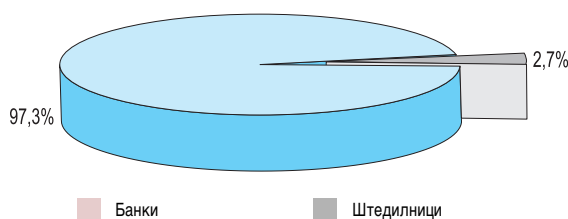
ците не отстапуваат многу, што е резултат на значајниот износ на загуби кај банките и релативно доброто работење на штедилниците. Според овој критериум соодносот на нето добивката спрема капиталот меѓу првата и последната банка изнесува 122 пати, додека кај штедилниците тој распон изнесува 108 пати.

6. Минатата година вкупните загуби во банките и штедилниците изнесуваат 591.917.000 денари, од кои 99,8% се лоцирани кај банките, а само 0,2% кај една штедилница.

АКЦИОНЕРСКИ КАПИТАЛ

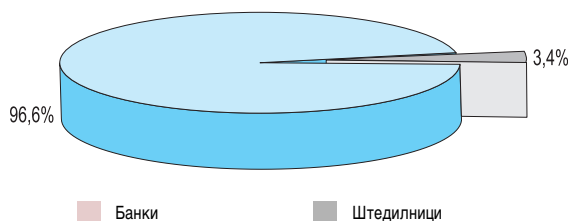
Финансиска институција	Акц. капитал (во 000 ден)	%	Акц. капитал по вработен (ден)	Акц. капитал по финансиските институции (ден)
Банки	15.837.129	97,3	4.131.784	719.869.000
штедилници	445.141	2,7	3.772.381	23.428.000
Вкупно	16.282.270	100		

Загуба имаат остварено пет банки и една штедилница. Само две банки кои работеле со загуба учествуваат со 72,0% во вкупните загуби во банкарството.

НЕТО ДОБИВКА

Финансиска институција	Нето добивка (во 000 ден)	%	Нето добивка по вработен (ден)	Акц. капитал по финансиските институции (ден)	Нето добивка/ капитал
Банки	933.753	96,5	416.482	54.926.000	4,89
штедилници	33.338	3,5	303.072	1.852.111	4,80
Вкупно	967.091	100			

Карактеристично за минатата година е што четири мали банки /кои во текот на оваа година се споија односно припоија/ учествуваат со 62,9% во вкупната загуба на банкарскиот систем, пришто овие банки покажуваат изразито високи износи на загуба по вработен, како и високо учество на загубата во нивниот капитал.

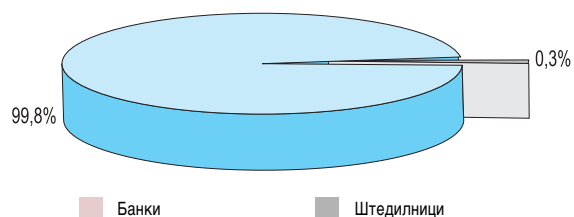
НЕТО ПРИХОДИ ОД КАМАТИ

Финансиска институција	Нето приходи од камати (во 000 ден)	Учество во %	Нето приходи од камати/ вработен (ден)	Нето приходи од камати/ капитал
Банки	4.167.241	95,5	1.098.000	22,3
Штедилници	195.027	4,5	1.652.771	28,2
Вкупно	4.362.268	100,0		

7. Вкупните нето приходи од камати кај банките и штедилниците изнесуваат 4.362.268 илјада денари, во кои банките учествуваат со 95,5%, а штедилниците со 4,5%.

ЗАГУБИ

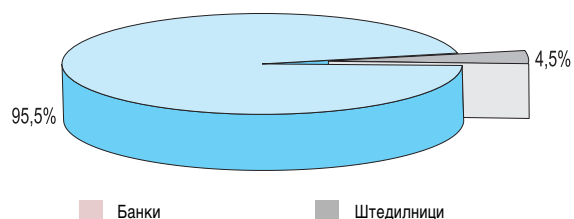
Финансиска институција	Загуба во денари	%
Банки	590.496.000	99,8
штедилница	1.421.000	0,2
Вкупно	591.917.000	100

Нето приходите од камати меѓу првата и последната банка се во распон од 59 пати, додека тој распон кај штедилниците изнесува 523 пати. Високиот распон што е присутен кај штедилниците го создава најмногу државната штедилница која оваа година се трансформира во банка.

Распонот меѓу нето приходите од камати по вработен кај првата и последната банка изнесува 12 пати, додека кај штедилниците 72 пати.

Просечното учество на нето приходите од камати во однос на капиталот кај банките изнесува 22,3%, додека кај штедилниците тоа учество е 28,2%. Распонот на нето приходите од камати во однос на капиталот меѓу првата и последната банка изнесува 9,7 пати, додека кај штедилниците распонот на нето приходите од камати во однос на капиталот изнесува 46,5 пати. Ова поголемо учество на нето приходите од камати во однос на капиталот кај штедилниците би требало да се смета и за логично, имајќи ги во предвид нивните законски надлежности во однос на надлежностите кај банките и расположливиот асортиман на услуги кои генерираат приходи, што кај штедилниците се сведува воглавно на овие извори на приходи, а кај банките се присутни и други извори на приходи.

КОРЕЛАЦИОНА АНАЛИЗА ПОМЕЃУ РЕАЛНИОТ ЕФЕКТИВЕН КУРС И НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Димитар
БОГОВ

Поради малиот домашен пазар македонската индустрија е извозно ориентирана, а истовремено високо зависна од увозни сировини. Оттука, постои еден затворен круг во кој екстерната побарувачка генерира раст на домашното производство кое од своја страна креира висока побарувачка за увозни сировини и енергија

1. Вовед

Типичен пример од учебниците по макроекономија е високата еластичност на извозот и увозот кон промените на РЕК во мала отворена економија. Ап्रेसијацијата на РЕК на домашната валута ја намалува конкурентноста на домашното производство на извозните пазари, а ја зголемува конкурентноста на увозните стоки на домашниот пазар. Со други зборови, домашното производство станува поскапо, а увозните стоки изразени во домашна валута поевтинуваат. Затоа, доаѓа до пораст на увозот и намалување на извозот, односно дефицит во надворешно-трговската размена. Истото, но во спротивна насока се случува кога РЕК депресира. Оваа логика претставува основа на сите економски модели на отворена економија и активно се користи од економската политика.

Република Македонија е мала отворена економија во која увозот во последните пет години се движи меѓу 40% и 60% од БДП, а извозот меѓу 30% и 45% од БДП. Во овој период таа континуирано бележи трговски дефицит од околу 10%. Како што видовме погоре, во истиот период има значителна флукуација на РЕК на денарот. Оттука, се поставува прашањето дали има корелација помеѓу движењето на РЕК и

извозот односно увозот на Република Македонија и колкава е таа корелација. Одговорот на ова прашање е особено значаен за економската политика на земјата бидејќи овозможува предвидување на ефектите од политиката на курсот врз платниот биланс и економскиот раст на земјата.

2. Корелација

За да одговориме на прашањето за корелација помеѓу РЕК на денарот и надворешно-трговската размена ни беа потребни два елементи: месечна серија на РЕК за периодот 1994-2000 година и месечна серија на десезонираните извоз и увоз за истиот период. Преферирањето на десезонирана серија на податоци за надворешно-трговската размена наместо оригиналната серија е со цел да се исклучи силната сезонска компонента која може да ја искриви корелационата анализа. Корелационата анализа е направена помеѓу вкупниот РЕК и вкупните извоз и увоз и помеѓу РЕК и извозот и увозот на поедини групи на трговски партнери.

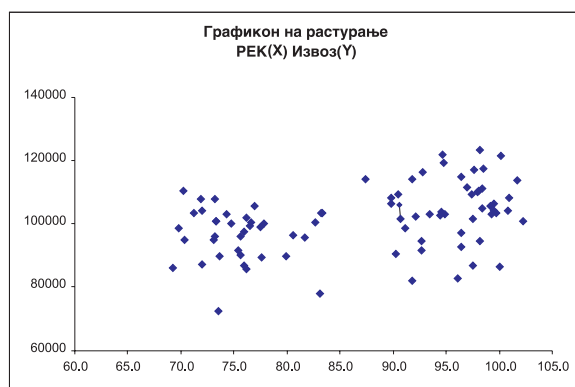
Корелација меѓу РЕК на денарот и извозот

Вкупниот коефициент на корелација помеѓу РЕК и извозот е прилично низок (0.398) од што може да се заклучи дека постои многу

Димитар Богров е роден во 1967 година во Скопје. Дипломирал на економскиот факултет во Скопје во 1992 година. Од март 1993 година до ноември 2001 година, работи во Заводот за статистика каде ги поминува работните места стручен соработник, координатор на проектот за имплементација на системот на национални сметки, советник на директорот за макроекономија и помошник раководител на сектор. Краток период во 1998 и 1999 година работи како консултант во Македонскиот деловен центар. Од ноември 2001 година е раководител на Секторот за макроекономија во министерството за финансии. Учествовал на голем број состаноци, конференции и курсеви од областа на националните сметки и макроекономијата во организација на ММФ, Светската банка, Еуростат, ОЕЦД и ОН/ЕЦЕ. Од ноември 2000 до април 2001 година работел во Директоратот за Економска статистика и монетарна конвергенција на Еуростат во Луксембург. Учествовал во голем број проекти и автор е на бројни истражувачки трудови од областа на националните сметки, макроекономската политика, сивата економија, финансиската анализа на претпријатијата и ДДВ. Член е на Проектниот тим кој го подготвува Извештајот за рано предупредување на УНДП, во кој е задолжен за економскиот дел.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

слаба корелација помеѓу овие две појави. Според овој резултат само 39.8% од варијациите на извозот може да се објаснат со движењето на РЕК на денарот, додека поголемиот дел од флукуациите на извозот е последица на влијанието на други фактори. Ова е видливо и од графиконот на растурање кој не покажува никаква меѓусебна зависност меѓу движењата на двете појави. Слични резултати покажуваат и коефициентите на корелација помеѓу РЕК на ЕУ и земјите од поранешна Југославија и извозот на тие пазари (0.407 и 0.248).

Апресијацијата на РЕК на домашната валута ја намалува конкурентноста на домашното производство на извозните пазари, а ја зголемува конкурентноста на увозните стоки на домашниот пазар. Со други зборови, домашното производство станува поскапо, а увозните стоки изразени во домашна валута поевтинуваат. Затоа, доаѓа до пораст на увозот и намалување на извозот, односно дефицит во надворешно-трговската размена

Наспроти нив, корелационата анализа меѓу РЕК на денарот и извозот на пазарите на Земјите кандидати за членство во ЕУ и поранешниот СССР открива изненадувачка и логички несфатлива меѓузависност. Коефициентите на корелација од -0.695 и -0.431 упатуваат на инверзна зависност меѓу двете појави при што со Земјите кандидати таа е значителна, додека со земјите од поранешен СССР е слаба. Меѓутоа, подлабоката анализа ги открива причините за неочекуваниот резултат. Во 1994 и 1995 година македонскиот извоз во земјите кандидати за членство во ЕУ изнесуваше помеѓу 30 и 40 милиони САД \$ од кои околу 80% отпаѓаа на извозот во Бугарија. Во јануари 1996 година извозот во Бугарија одеднаш се намалува за 90% и го задржува тоа ниво во целиот нареден период. Нешто слично се случува и со увозот од Бугарија кој во јануари 1996 година се преполовува и потоа го задржува намаленото ниво. Очигледно, во периодот 1994-1995 година¹ се присутни нерегу-

ларни појави во надворешно-трговската размена меѓу Македонија и Бугарија. Тоа е периодот на ембаргото воведено од ООН кон СР Југославија кога нејзините соседни економии ја преземаа улогата на посредник во трговијата меѓу изолираната СРЈ и светот. Затоа, во структурата на македонскиот извоз и увоз во тој период се присутни производи кои никогаш пред и после тоа не се сретнуваат. Иако, оваа појава е највпечатлива во размената со Бугарија, таа може да се забележи и во размената со Турција, Украина и Русија но со помали износи. По некоја случајност, намалувањето на извозот на пазарите на Земјите кандидати и земјите од поранешниот СССР се поклопува со депресијацијата на РЕК на денарот во однос на валутите на тие две групи на трговски партнери поради што се добиваат неочекувани негативни коефициенти на корелација.

Корелација меѓу РЕК на денарот и увозот

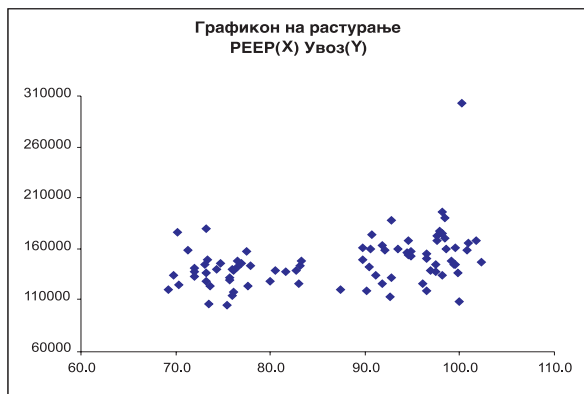
Графиконот на растурање на точките на РЕК на денарот и вкупниот македонски увоз исто така се прилично распрскани што индицира на слаба меѓусебна зависност. Тоа се потврдува и со прес-

Коефициенти на корелација помеѓу РЕК и десејонизираниот извоз и увоз

	Извоз	Увоз
Вкупно	0.398	0.374
ЕУ	0.407	0.134
Земји кандидати	-0.695	-0.387
Поранешни ЈУ	0.248	0.195
Поранешни СССР	-0.431	0.173

метаниот коефициент на корелација од 0.374 што значи дека сепак поголем дел од варијациите на увозот се резултат на некои други фактори. Гледано по групи на трговски партнери коефициентите на корелација се толку ниски што се исклучува секоја помисла на постоење на некакво влијание на РЕК на денарот врз одлуката на македонските увозници. Дури и коефициентот на корелација меѓу увозот од ЕУ кој не е дисторзиран од нерегуларните појави во 1994 и 1995 година и РЕК на денарот во однос на валутите на таа група на трговски партнери е само 0.134. Исто како извозот, увозот од Земјите кандидати за членство во ЕУ има инверзна корелациона врска со РЕК на денарот. Причините за тоа се истите од погоре.

¹ Истото важи и за 1993 година која не е предмет на набљудување во овој документ.

3. Заклучок

Македонската надворешно-трговска размена се карактеризира со многу ригидна стоковна структура, односно исклучително слаба производна диверзификација. Во извозот, 50% отпаѓа на лон работите од текстилната и челичната индустрија, а уште 20% до 30% сочинуваат производи со ниска фаза на обработка како што се: тутунот, виното, зеленчукот, јагнешкото месо, оловото, цинкот, фероникелот и феросилициумот. Од друга страна, најголем дел од производите кои ги увезува македонската економија воопшто не се произведуваат во нашата земја, а тоа се суровата нафта, машините и опремата, автомобилите, суровините за индустријата, трајните потрошни добра за домаќинствата и некои прехранбени производи.

Поради малиот домашен пазар македонската индустрија е извозно ориентирана, а истовремено високо зависна од увозни сировини. Оттука, постои еден затворен круг во кој екстерната побарувачка генерира раст на домашното производство кое од своја страна креира висока побарувачка за увозни сировини и енергија. Меѓутоа, екстерната побарувачка не е ендогена варијабла која реагира на промените во РЕК на денарот. Напротив, екстерната побарувачка претставува егзогена варијабла во македонската економија, а главно е определена од конјунктурата на пазарите на нејзините трговски партнери. Македонските извозници поради малиот пазар немаат друг избор освен да извезуваат по секоја цена. Кога на ова ќе се додадат непостоењето на квалитетен менаџмент и маркетинг во македонската индустрија јасно е дека извозниците се наоѓаат во инфериорна положба во која ги прифаќаат условите на екстерниот купувач. Затоа, не постои корелација помеѓу РЕК на денарот и извозот односно извозот.

Промените во РЕК на денарот се одразуваат врз профитабилноста на извозниците. Во услови на апresiasiја на РЕК доаѓа до намалување на профитабилноста, додека депresiasiјата на РЕК има поволно влијание врз профитабилноста. Меѓутоа, влијанието

на РЕК на денарот е сосема спротивно кај увозниците. Депresiasiјата на РЕК на денарот значи поголеми инпутни трошоци односно намалување на профитабилноста. Затоа, тешко е да се каже што е подобро за македонската економија во целина. Досегашното искуство покажува дека во 1996 година кога денарот беше најсилен во набљудуваниот седумгодишен период (30% реална апresiasiја во однос на јануари 1994 година) девизните резерви се намалуваа, а таа ситуација доведе до девалвацијата на денарот во јули 1997 година. Потоа, до крајот на 2000 година следеше период на реална депresiasiја (во декември 2000, РЕК на денарот беше на нивото од јануари 1994 година) што беше придружен со искачување на девизните резерви на незапамтено ниво. Меѓутоа, секој заклучок

Македонската надворешно-трговска размена се карактеризира со многу ригидна стоковна структура, односно исклучително слаба производна диверзификација. Во извозот, 50% отпаѓа на лон работите од текстилната и челичната индустрија, а уште 20% до 30% сочинуваат производи со ниска фаза на обработка како што се: тутунот, виното, зеленчукот, јагнешкото месо, оловото, цинкот, фероникелот и феросилициумот. Од друга страна, најголем дел од производите кои ги увезува македонската економија воопшто не се произведуваат во нашата земја, а тоа се суровата нафта, машините и опремата, автомобилите, суровините за индустријата, трајните потрошни добра за домаќинствата и некои прехранбени производи

дека реалната апresiasiја на денарот има негативно влијание врз македонската економија, а реалната депresiasiја позитивно би бил пребрзан. По симнувањето на ембаргото на ООН кон СР Југославија на крајот на 1995 година, Македонија се соочи со негативен екстерен шок² поради губењето на шпекулативните приходи од посредувањето во трговијата меѓу СРЈ и светот. Тоа доведе до пад на девизниот прилив и ги загрози девизните резерви на земјата. Наспроти тоа, во 1998 и особено во 1999 и 2000 година Македонија доживеа голем прилив на нерезидентни потрошувачи во форма на невладини и хуманитарни организации и НАТО сили кои беа причината за високиот прилив на девизи во земјата. Во двата случаи не постоеше директна врска меѓу апresiasiјата и депresiasiјата на РЕК на денарот и одливот, односно приливот на девизи.

² Наспроти перцепцијата дека воведувањето на ембаргото на ООН кон СРЈ во 1992 година беше негативен екстерен шок за македонската економија, а симнувањето на ембаргото кон крајот на 1995 година позитивен шок, ситуацијата беше обратна. Во една нерегуларна економија во транзиција како што беше македонската, на краток рок, инвентивните шпекуланти блиски до власта, ембаргото го претворија во вистински рудник на девизни приливи. Сепак, долгорочно гледано останува констатацијата дека воведувањето на ембаргото кон СРЈ беше негативен екстерен шок врз македонската економија.

Промените во РЕК на денарот се одразуваат врз профитабилноста на извозниците. Во услови на апресијација на РЕК доаѓа до намалување на профитабилноста, додека депресијацијата на РЕК има повољно влијание врз профитабилноста. Меѓутоа, влијанието на РЕК на денарот е сосема спротивно кај увозниците. Депресијацијата на РЕК на денарот значи поголеми инпутни трошоци односно намалување на профитабилноста. Затоа, тешко е да се каже што е подобро за македонската економија во целина

На крај се наметнуваат две констатации:

- На макро ниво, поради високата зависност на македонската економија од егзогени екстерни шокови, економската политика има многу мал простор за користење на политиката на реалниот курс на денарот како средство за управување со платниот биланс;

- На микро ниво, профитабилноста на компаниите со значителна надворешно-трговска размена е високо зависна од промените на РЕК на денарот. Тој факт дополнет со предвидувањата за цените на светските пазари може да се користи за деловно планирање и оценка на кредитната способност на компаниите.

Библиографија

Philip Turner and Jozef Van Dack, "Measuring international price and cost competitiveness", BIS economic papers no.39 - November 1993

European Central Bank, "The nominal and real effective exchange rates of the euro", Paper presented at the 21st meeting of the Committee on Monetary, Financial and Balance of Payments Statistics, Luxembourg 25-26 January 2001.

ИЗМЕНИ И ДОПОЛНУВАЊА НА ЗАКОНОТ ЗА ЦАРИНСКАТА ТАРИФА

Република Македонија, како членка на Светската царинска организација и потписник на Меѓународната конвенција за хармонизиран систем на имињата и шифрените ознаки на стоките, е обврзана да ја усогласува номенклатурата на својата царинска тарифа со сите измени на номенклатурата за Хармонизиран систем

Зоран
ГЛИГОРОВ

Царинската тарифа претставува инструмент за заштита на стоката од домашно производство и како таква треба да овозможи адекватна царинска заштита, но и да овозможи спроведување на сите други мерки на заштита кои спаѓаат во групата на нецарински мерки.

Царинската тарифа е интегрален дел, кој го сочинуваат Царинската номенклатура во која е извршено нумеричко обележување на стоките претставени преку нивните наименувања, таканаречен текстуален дел и стапки на царина кои го одредуваат царинското оптоварување на секој по одделен тарифен број.

Основи за донесување на Закон за изменување и дополнување на Законот за царинската тарифа

Согласно на член 16 од Меѓународната конвенција на Хармонизираниот систем (ХС), Поткомитетот за преиспитување на ХС на својата 93 и 94 сесија одржана во Брисел од 21 до 23 јуни 1999 година,

ги прифати амандманските препораки предложени од Советот на ХС со цел истиот да биде во чекор со промените во технологијата и тековите на меѓународната трговија.

На 1 јули 1999 година, Генералниот секретеријат на СЦО ги нотифицира договорените страни, меѓу кои и РМ како членка, за прифаќањето на амандманите од страна на Советот, обрнувајќи внимание на член 16.2 од Конвенцијата со кој секоја договорна страна може да даде приговор кон амандманските препораки до Генералниот секретеријат.

Сите препорачани амандмани по кои немаше приговор, беа прифатени и стапуваат на сила на 1 јануари 2002 година во согласност со член 16.4 (б) од Конвенцијата.

Република Македонија, како членка на Светската царинска организација и потписник на Меѓународната конвенција за хармонизиран систем на имињата и шифрените ознаки на стоките, е обврзана да ја усогласува номенклатурата на својата царинска тарифа со сите измени на номенклатурата за Хармонизиран систем кои ги донесува Советот за царинска соработка во рамките на Светската царинска организација.

Исто така, со Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и Европската заедница, односно, со Времената спогодба за трговија и трговски прашања меѓу Република Македонија и Европската заедница, е одредено при класификацијата на стоките да биде применета Комбинираната номенклатура на Европската заедница. Тоа значи дека Република Македонија е должна номенклатурата на својата царинска тарифа да ја усогласува со измените на Комбинираната номенклатура на Европската заедница.

Зоран Глигоров е раководител на секторот за царински систем. Роден е во Скопје во 1970 година. По завршувањето на средното економско училиште, во 1990 година се запишува на Економскиот факултет – Скопје, насока деловни финансии. Дипломира на истиот во 1994 година, а во моментот ги привршува постдипломските студии од областа на Монетарната економија. По дипломирањето, во периодот помеѓу 1995 и 1999 година работи во приватниот сектор, а од 1999 година се вработува во Министерството за трговија, каде работи на договорите за слободна трговија. На сегашното работно место како раководител на Секторот за царински систем е од мај 2000 година. Автор е на неколку труда од областа на економијата, а има посетувано и голем број на меѓународни семинари и курсеви. Активно го владее англискиот јазик.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

Со донесувањето на овој Закон за измена кој треба да стапи во сила на 1 јануари 2002 година, Република Македонија во потполност и навреме ќе ги исполни своите меѓународни обврски за усогласување на номенклатурата на Царинската тарифа и во однос на Светската царинска организација и во однос на Европската заедница.

Обем на измените и основна функција и цел на Законот за Царинската тарифа

Измените се однесуваат исклучиво на царинската номенклатура (ХС, шифрираните ознаки и наименоувањата).

Амандманите од СЦО вклучуваат 373 амандмани, поделени како што следи: земјоделски сектор 59; хемиски сектор 121; сектор за хартија 26; сектор за текстил 29; сектор за базни метали 18; сектор за машини: 37; останати сектори: 83. Овие измени се однесуваат на тарифните подброеви до 6-тата бројка.

Горенаведените амандмани се резултат на:

- заштита на човековата и социјална околина (Вашингтонска конвенција, Конвенција за опојни дроги и психотропни супстанции);
- технолошкиот прогрес;
- трговските текови; и
- разјаснување на текстовите во забелешките за да се обезбеди униформна примена на ХС
- Понатамошните измени се однесуваат на усогласувањето со тарифните ознаки прифатени од ЕУ до 8-мата бројка;
- Преиспитување на националните броеви во однос на нивната оправданост, согласно на утврде-

Царинската тарифа е интегрален дел, кој го сочинуваат Царинската номенклатура во која е извршено нумеричко обележување на стоките претставени преку нивните наименоувања, таканаречен текстуален дел и стапки на царина кои го одредуваат царинското оптоварување на секој по одделен тарифен број

ните критериуми, од кои може да произлезе нивно укинување или дополнување со нови;

- Разгледување на можноста од усогласување на тарифен број 8703 (патнички автомобили) со Комбинираната номенклатура и со утврдување на царински стапки;
- Ревизија на поедини царински стапки, за кои постојат повратни информации дека постојат неправилности и можности за злоупотреба.

Измените во номенклатурата предизвикаа структурни измени по поедини позиции, некои тарифни

броеви и тарифни подброеви се укинати, а се воведени и нови тарифни броеви и подброеви. Тоа доведе и до одредување на нови царински стапки (за новите тарифни ставови).

Исто така, следејќи го и анализирајќи го делувањето на стапките пропишани во постојната царинска тарифа, се оцени дека има потреба од интервенција во поедини тарифни ставови во однос на нивно намалување, а со цел растоварување на стопанските субјекти при увоз на сировини и репроматеријали кои не се произведуваат во нашата земја.

Покрај ова усогласување, се изврши и преиспитување на националните тарифни ставови во однос на нивната оправданост согласно со утврдените критериуми, од кои може да произлезе нивно укинување, дополнување, или воведување нови тарифни ставови. Во сите овие случаи, при одредувањето на висината на царинската заштита на одредено производство, строго се водеше сметка за кумулативното дејство на царинската заштита и економската оправданост на таквата царинска заштита.

Треба да се нагласи дека при хармонизирањето на номенклатурата, во глава 87 кај патничките автомобили, се изврши изедначување на царинските стапки, што значи дека сите царински стапки се изедначени како кај новите автомобили (каде што царинската стапка ќе изнесува 10% без разлика на зафатнината на моторот и дали се работи за бензински или дизел агрегат), така и кај половните автомобили каде царинската стапка ќе изнесува 15%. Овој начин на примена на единствена царинска стапка е прифатен како од Европската унија, така и од земјите кои се наоѓаат во поблиското окружување на Република Македонија.

При одредувањето на царинските стапки, покрај спомнатите намалувања кај останатите тарифни ставови, е задржано истото ниво на царинска заштита. При тоа, се водеше сметка за претстојните преговори со Светската трговска организација и нашата стартна позиција во тие преговори за висината на царинска заштита по поедини тарифни ставови.

Овие измени се во духот на царинската политика на Европската унија, каде еден од основните принципи е неопходното стимулирање на конкуренцијата меѓу царинските стапки во секој од економските сектори.

Со предложената измена на Законот за Царинска тарифа е извршена комплетна ревизија на сега важечката Царинска тарифа.

Кај оние производи кои се во интерес на домашното производство се отворени национални тарифни ознаки кои се усогласени со Комбинираната царинска тарифа на Европската унија.

Деталното расчленување овозможува примена на флексибилна заштита, па така се применети и раз-

лични царински стапки според степенот на изработка на производите. На пример, суровините се со ниска стапка на царина, полупроизводите со повисока, а готовите производи со највисока царинска стапка.

Примена на Конвенцијата за Хармонизираниот систем на имињата и шифрените ознаки

Конвенцијата за Хармонизиран систем ја имаат потпишано повеќе од 100 земји во светот и преку неа се извршува над 80% од светската трговија. Таа претставува појдовна основа при изработката на која било национална номенклатура, односно национална Царинска тарифа. Основните правила за применување на Хармонизираниот систем, како и забелешките кон одделите, главите и тарифните подброеви овозможуваат нејзина униформна примена. Со ваквата методологија за класифицирање се обезбедува меѓународна униформност во прибирањето, обработката и анализата на статистичките и трговските податоци. Хармонизираниот систем претставува универзален јазик којшто го разбираат сите народи. Со него се вршат сите меѓународни трговски преговори како и спроведување на трговските спогодби и договори.

Хармонизираниот систем се менува на секои 4 години. Ова менување се должни да го прифатат и вградат во нивните национални царински тарифи и сите земји членки на Конвенцијата за Хармонизиран систем. Во царинската номенклатура се вградени и најновите измени на Хармонизираниот систем донесени од страна на Светската царинска организација (Совет за царинска соработка). Со овие измени се врши усогласување на Хармонизираниот систем според најновите измени во светската технологија и промените во трговската практика, и се овозможува вклучување на нашата држава во најновите светски економски текови.

Со хармонизирањето на номенклатурата согласно со комбинираната номенклатура на Европската унија, е извршено потполно усогласување со последната верзија на комбинираната номенклатура за 2002 година. Во наредниот период, годишно ќе се вршат измени (ажурирања) на номенклатурата во согласност со измените на комбинираната номенклатура.

Со новите измени и дополнувања на Законот за Царинската тарифа целосно се прифатени забелешките кон одделите и главите на царинската номенклатура, со што се олеснува толкувањето при распоредувањето на стоките, а со тоа се избегнуваат дополнителни инструкции и упатства, што беше пракса во претходниот период.

Сите овие вградувања ја прават номенклатурата модерно ориентирана, компатибилна со светските те-

кови на меѓународната трговија и претставуваат солидна основа на измените и дополнувањата на Законот за Царинска тарифа.

Во предложената Царинска тарифа, номенклатурата се состои од три колони:

Првата колона претставува тарифна ознака која содржи десет цифри. Првите шест цифри претставуваат шифри на Хармонизираниот систем, седмата и осмата цифра се шифри на комбинираната номенклатура на Европската унија, а деветата и десетата цифра се национални шифри, кои претставуваат стока од домашно производство и кои се неопходни заради спроведување на долгорочна царинска заштита.

Втората колона го претставува наименувањето на стоките според степенот на расчленетост во однос на

Со предложената измена во Царинската тарифа во голема мерка се исползувани сите инструменти со кои се обезбедува долгорочна заштита на домашното производство, се создаваат услови за ефикасно и успешно водење на тековната економска политика, а истовремено се обезбедува и стабилност на развојната и фискалната функција на царината

првата колона. Со ваква структура на шифрените ознаки во иднина можат да се следат сите измени на комбинираната царинска номенклатура на Европската унија, а исто така и отворање на нови позиции за потребите на заштита на домашното производство.

Третата колона ја претставува царинската стапка изразена во процент ад валорем. За одредени земјоделски производи царинската стапка е комбинирана и во себе содржи % ад валорем и специфична давачка изразена во ЕУРО на единица мерка (кг, литар и слично).

Посебните давачки на царина се инструмент којшто го применуваат скоро сите развиени земји во светот. Меѓу нив водечка е Европската унија. Посебните давачки на царини, каде висината на стапката на царина се пресметува во фиксен износ во зависност од тежината на стоката, произлегоа од тоа што земјоделските производи на светскиот пазар се наоѓаат во постојана флукуација. Во такви услови, пресметувањето на царината во зависност од вредноста на стоката или ад валорем, стана многу сложено и ја создаде можноста да се прават одредени избегнувања и злоупотреби при царинењето на овие производи.

Со новата номенклатура се извршени следниве промени во однос на сега важечката царинска номенклатура. Тие се:

- преиспитана е оправданоста за постоење на наименувања на стоките кои се однесуваа на одредени видови производи и во најголема мера расчле-

нувањето, односно наменувањето на стоките е приспособено според номенклатурата на Европската унија, притоа водејќи сметка за потребите на домашната индустрија, како во поглед на извозот, така и во поглед на увозот на стоките;

- вградени се нови наменувања на стоките кои произлегуваат од потребата за заштита на земјоделското производство;

Со новите измени и дополнувања на Законот за Царинската тарифа целосно се прифатени забелешките кон одделите и главите на царинската номенклатура, со што се олеснува толкувањето при распоредувањето на стоките, а со тоа се избегнуваат дополнителни инструкции и упатства, што беше пракса во претходниот период

- прифатена е и е вградена Препораката на Светската царинска организација за воведување на стандардни единици на мерки за тарифните броеви со што во иднина многу полесно ќе се врши прибирањето, обработката, споредувањето и анализата на статистичките податоци;
- вградени се нови позиции, кои произлегуваат од препораките на Светската царинска организација и од разни меѓународни конвенции за материји и супстанции кои ја оштетуваат озонската обвивка и психотрофични материји кои служат за про-

изводство на синтетички дроги. Со овие позиции се овозможува следење на светското ниво на движењето и прометот на овие производи.

Со предложената измена во Царинската тарифа во голема мерка се исползувани сите инструменти со кои се обезбедува долгорочна заштита на домашното производство, се создаваат услови за ефикасно и успешно водење на тековната економска политика, а истовремено се обезбедува и стабилност на развојната и фискалната функција на царината.

Покрај научните и теориските постапки за утврдување на висината на царинските стапки, како што се теоријата на ефективна заштита (одредување на висината на стапката на царина за сировините и репродукционите материјали во зависност од тоа со колкав процент учествуваат во структурата на финалниот производ и нејзино споредување со висината на царинската стапка на финалниот производ), се користени и статистичките податоци за количината и вредноста на увозот и на извозот во последниве две години.

Со овие измени, воглавно диктирани од меѓународните обврски, се извршија квалитетни зафати со цел растоварување на стопанството и обезбедување селективност и рационалност на царинската заштита. Сето тоа придонесува за зајакнување на заштитната и развојната функција на нашата Царинска тарифа.

НАПРЕДОК ВО ТРАНЗИЦИЈАТА

Реформите во повеќето земји од Централно-источна Европа и балтичките држави (ЦИЕБ), југо-источна Европа (ЈИЕ) и Заедницата на независни држави (ЗНД) продолжија и во 2001 година. Неколку земји на југоисточна Европа го искористија поволниот политички и економски развој и постигнаа значителни реформски придобивки, особено Босна и Херцеговина, СР Југославија и Романија.

Многу земји од ЦИЕБ и ЈИЕ кои се кандидати за членство во ЕУ продолжија да остваруваат непречен развој мерен преку т.н. индикатори на транзиција на Европската банка за обнова и развој (ЕБОР). Брзото економско заздравување во Русија и другите земји на ЗНД, исто така, го помогна напредокот во реформите. Во Русија се постигна значителен прогрес во корпоративното управување и деловните перформанси, што беше придружено со пораст на профитот на корпорациите. Во Белорусија и Узбекистан, каде политичката решеност за пазарно-ориентирани реформи досега беше слаба, беа намалени административните контроли во девизниот режим. Сепак, останува да се види дали овие земји ќе се надоврзат на овие последни мерки за да го одржат напредокот. Туркменистан, уште една земја од ЗНД со недоволна политичка подготвеност за реформи, се повлече од понатмошниот процес на реформи со напуштање на институционалната рамка за приватизацијата на големите претпријатија која беше воспоставена во 1997 година.

Во продолжение е презентирани најновиот напредок на пазарно-ориентирани реформи, ставајќи ги овие промени во контекст на реформските обрасци кои се појавија на почетокот на транзицијата, односно крајот на 1989 година. Овие обрасци го земаат предвид редоследот според кој се спроведуваа реформите. На пример, либерализацијата на пазарите и трговијата и приватизацијата на малите претпријатија обично се спроведуваат пред приватизацијата на големите претпријатија и развојот на институциите кои ги поддржуваат пазарите и приватниот сектор. Онаму каде што се продолжи со либерализација на пазарите и трговијата, и каде што се овозможи функционирање на демократските политички институции, сега постои тенденција за одржлив напредок во приватизацијата на големите претпријатија и институционалниот развој. Ова ја одразува способноста на отворените пазари за зајакнување на развојот на конкурентниот приватен сектор, додека демократскиот политички систем може да ги насочи владините активнос-

ти кон развој на институциите кои го поддржуваат пазарот. Домашните економски и политички фактори, според тоа, имаат пресудно влијание врз одржливиот напредок во транзицијата.

Сепак, овој процес не е ниту автоматски, ниту гарантиран. На пример, економската либерализација не гарантира дека формираните пазари се конкурентни или дека претпријатијата можат слободно да влезат или излезат од пазарот. Постојењето на формална уставна и правна рамка за демократија и граѓански слободи не секогаш ги спречува моќните приватни интереси од „несоодветно“ влијание врз државата и од нејзино „зграпчување“ за нивна сопствена корист.¹ Исто така, владите кои се соочуваат со притисок од избори можат да се решат за популистички политики кои резултираат во краткорочни придобивки за привилегирани групи на сметка на долгорочниот развој. Ваквите притисоци беа очигледни во кампањата на парламентарните избори во Полска во септември

Домашните економски и политички фактори имаат пресудно влијание врз одржливиот напредок во транзицијата

2001 година кога фискалната политика беше олабавена. Тие се исто така присутни и во Унгарија, каде владата наметна казни даноци на капиталните добивки и ги забави реформите на приватниот пензиски систем, со негативни ефекти врз локалниот пазар на капитал.

Според тоа, важно е да се прифати дека меѓународната интеграција може да ги надополни домашните фактори при напредокот на реформите и зајакнувањето на економските перформанси. Процесот за пристапување кон ЕУ изврши силно влијание врз насоката и динамиката на реформите за десетте земји кандидати од ЦИЕБ и ЈИЕ. Сепак, влијанието на надворешните фактори не беше добредојдено во сите квартали, што може да се илустрира преку однесувањето на националистичките политички партии кои беа индиферентни кон или беа против пристапот кон ЕУ при последните парламентарни избори во Полска. Иако меѓународната интеграција може да биде катализатор за реформите и економскиот раст, исто така таа може да ги влоши економските текови и да ги зголеми социјалните трошоци, кои мора да се направат. Уште повеќе, сите земји во регионот немаат

¹ Види: Извештај за транзицијата - 1999, Глава 6, Хелман, Џонс и Кауфман (2000) и Хелман и Шанкермен (2000).

корист од процесот на пристап кон ЕУ. Русија и другите земји од ЗНД се надвор од овој процес и остануваат релативно помалку отворени кон глобалната економија. Клучен предизвик за големите ЗНД економии и нивните западни партнери е да се развие одржлив пристап кон надворешно-ориентиранот развој, кој го комбинира членството во Светската трговска организација (СТО) со институционалниот развој што ги изразува потребите на домашните штедачи и инвеститори.

Првиот дел од оваа глава е вовед во индикаторите за транзиција на ЕБОР (види Табели 2.1 и 2.2.). Одделот 2.2. ги проучува обрасците на транзиција, фокусирајќи се врз редоследот на реформите и домашните фактори кои го одржуваат напредокот на реформите или пак, кои придонесуваат за пресврти. Оваа рамка го утврдува контекстот за дискусијата за неодамнешниот развој на реформите. Одделот 2.3. врши оценка на напредокот во почетната фаза на реформите (либерализација на пазарите и трговијата, како и прива-

Табела 2.1. - Напредок во почетните реформи во централна и источна Европа, балтичките земји и ЗНД

Земја	Население (во милиони, средина на 2001)	Учество на приватниот сектор во создавањето на БДП (во %), средина на 2001 (проценка на ЕБОР)	Претпријатија	Пазари и трговија	
			Приватизација на мали претпријатија	Либерализација на цените	Трговски и девизен систем
Албанија	3.4	75	4	3	4+
Ерменија	3.8	60	4–	3	4
Азербејџан	8.1	60	3+	3	3+
Белорусија	10.0	20	2	2	2
Босна и Херцеговина	4.3	40	3–	3	3
Бугарија	8.1	70	4–	3	4+
Хрватска	4.6	60	4+	3	4+
Чешка	10.3	80	4+	3	4+
Естонија	1.4	75	4+	3	4+
СР Југославија	8.6	40	3	3	3
Македонија	2.0	60	4	3	4
Грузија	5.4	60	4	3+	4+
Унгарија	10.0	80	4+	3+	4+
Казахстан	14.9	60	4	3	3+
Киргистан	4.7	60	4	3	4
Латвија	2.4	65	4+	3	4+
Литванија	3.7	70	4+	3	4+
Молдавија	4.3	50	3+	3+	4+
Полска	38.7	75	4+	3+	4+
Романија	22.3	65	4–	3+	4
Русија	145.4	70	4	3	3–
Словачка	5.4	80	4+	3	4+
Словенија	2.0	65	4+	3+	4+
Таџикистан	6.2	45	4–	3	3+
Туркменистан	5.4	25	2	2	1
Украина	49.3	60	3+	3	3
Узбекистан	25.0	45	3	2	2–

1 - Учеството на приватниот сектор во создавањето на БДП претставува „груба“ проценка направена од страна на Европската банка за обнова и развој, базирана на расположливите статистики од официјални, но и неофицијални извори. Концептот на додадена вредност од страна на приватниот сектор го вклучува доходот остварен од активностите на приватните компании како и приватните ентитети ангажирани во неформални активности, во оние случаи каде се достапни и такви информации. Овде терминот „приватни компании“ се однесува на сите претпријатија во кои мнозинството акции се во приватна сопственост. Непрецизноста на проценките на ЕБОР е резултат на недостапноста на податоците, особено за

големиот на неформалните активности. ЕБОР проценките во некои случаи може битно да се разликуваат од податоците презентирани од официјални извори во врска со придонесот на приватниот сектор во создавањето на БДП. Тоа во голема мера се должи на разликата меѓу концептот кој го користи ЕБОР и методологијата која се користи во официјалните проценки. Особено за земјите од ЗНД, официјалните податоци во најголем број случаи се однесуваат на додадената вредност во „недржавниот сектор“, поширок концепт кој ги вклучува колективните фарми и компаниите во кои само мал дел од акциите се во приватна сопственост.

тизација на малите претпријатија) во оние земји кои сè уште се во раните фази од транзицијата, додека Одделите 2.4 до 2.6 ги разработуваат текот на реформите и напредокот во приватизацијата на големите претпријатија и институционалниот развој во пон-апредните економии. Одделот 2.7 ја дополнува оваа анализа со испитување на процесот на меѓународна интеграција на транзиционите економии и влијанието на овој процес врз домашните реформи (и обратно).

прифаќајќи дека не постои ниту пазарна економија која функционира перфектно, ниту единствена крај-на точка на транзицијата. Мерната скала за индикаторите се движи од 1 до 4+, каде 1 е мала или никаква промена од стриктно планираната економија, а 4+ е стандардот за индустријализираната пазарна економија.

Во рамките на широката категоризација на пазарно-ориентираните реформи, индикаторите на транзицијата на ЕБОР во Табела 2.1. ги оценуваат оние ре-

Приватизација на малите претпријатија

1 Мал напредок.

2 Приватизиран значителен дел.

3 Имплементирана е речиси сеопфатна програма.

4 Целосна приватизација на мали претпријатија со преносливи права на сопственост.

4+ Стандарди и перформанси типични за напредните индустриски економии: нема државна сопственост на малите претпријатија; ефективна преносливост на земјиштето.

Либерализација на цените

1 Повеќето цени се формално контролирани од владата.

2 Контрола на цените за неколку значајни категории на производи, јавните набавки по непазарни цени и понатаму се значително присутни.

3 Значителен напредок во либерализацијата на цените: јавните набавки по непазарни цени во голема мера се отстранети.

4 Сеопфатна либерализација на цените; формирањето на цената за комуналните услуги ги рефлектира економските трошоци.

4+ Стандарди и перформанси типични за развиените индустриски економии: сеопфатна либерализација на цените; регулатива за формирање цени на

комуналните услуги која ја зголемува ефикасноста.

Трговски и девизен систем

1 Широка контрола на увозот и/или извозот или многу ограничен легитимен пристап до девизи.

2 Одредена либерализација на контролата на увозот и/или извозот; речиси целосна конвертибилност на тековната сметка во принцип, но со девизен режим кој не е целосно транспарентен (можеби со повеќекратни девизни курсеви).

3 Отстранување на речиси сите квантитативни и административни ограничувања на увозот и извозот; речиси целосна конвертибилност на тековната сметка.

4 Отстранување на сите квантитативни и административни ограничувања (освен во земјоделството) и сите значајни извозни царини; незначително директно мешање во извозот и увозот од страна на министерствата и државните трговски друштва; нема голема неуниформност на царинските давачки за неземјоделски добра и услуги; целосна конвертибилност на тековната сметка.

4+ Стандарди и норми за перформансите на развиените индустриски економии: отстранување на повеќето царински бариери; членство во СТО.

2.1 ИНДИКАТОРИ НА ТРАНЗИЦИЈАТА

Извештаите за транзиција на ЕБОР обезбедија оценка за напредокот во транзицијата за ЦИЕБ, ЈИЕ и ЗНД, почнувајќи од 1994 година. Оценката се врши за повеќе клучни области на реформи кои се во согласност со четирите главни елементи на пазарната економија-пазарите и трговијата, претпријатијата, инфраструктурата и финансиските институции. Напредокот во секоја од овие области го претставува подобрување во функционирањето на пазарите, претпријатијата, инфраструктурните услуги и финансиските институции. Напредокот се мери според стандардите на индустријализираните пазарни економии,

формски области во кои релативно рано е постигнат значителен напредок во текот на транзицијата. Тие вклучуваат либерализација на пазарите и трговијата и приватизација на малите претпријатија. Што се однесува до пазарите и трговијата, индикаторите ја опфаќаат либерализацијата на цените, трговијата и девизните контроли, како и степенот до кој одредувањето на цените на комуналните услуги е одраз на економските трошоци.² Што се однесува до приватизацијата, индикаторите го мерат степенот до кој сопственоста на малите претпријатија беше преземена од

² Како што стои во забелешките на Табела 2.1., оценката 4 на транзициониот показател за либерализацијата на цените го изразува наполно економското одредување на цените на комуналните услуги. Во табелата, со 3+ се оценуваат неколку земји кои постигнаа значителен напредок во реформата на тарифите во енергетскиот сектор, сектор во кој на почетокот беше присутно пониско одредување на цените.

Табела 2.2. - Напредок во транзицијата во централна и источна Европа, балтичките земји и ЗНД

Земја	Претпријатија		Пазари	Инфраструктура					Финансиски институции	
	Приватизација на големи претпријатија	Управување и реструктурирање на претпријатијата	Конкурентска политика	Телекоми	Електрична енергија	Железници	Патишта	Вода и отпадна вода	Реформи во банкарството и либерал. на каматните стапки	Пазари на хартии од вредност и небанкарски финансиски институции
Албанија	2+	2	2-	3+	2+	2	2	1	2+	2-
Ерменија	3	2	2	2+	3+	2	2+	2	2+	2
Азербејџан	2	2	2	1	2	2+	1	2	2+	2-
Белорусија	1	1	2	2	1	1	2	1	1	2
Босна и Херцеговина	2+	2-	1	3+	2	2+	2	1	2+	1
Бугарија	4-	2+	2+	3	3+	3	2+	3	3	2
Хрватска	3	3-	2+	3+	3	2+	2+	3+	3+	2+
Чешка	4	3+	3	4	3	2+	2+	4	4-	3
Естонија	4	3+	3-	4	4	4	2+	4	4-	3
СР Југославија	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1
Македонија	3	2+	2	2	2+	2	2+	2	3	2-
Грузија	3+	2	2	2+	3+	3	2	2	2+	2-
Унгарија	4	3+	3	4	4	3+	3+	4	4	4-
Казахстан	3	2	2	2+	3	3	2	1	3-	2+
Киргистан	3	2	2	2+	2+	1	1	1	2+	2
Латвија	3	3-	2+	3	3	3+	2+	3+	3+	2+
Литванија	3+	3-	3	3+	3	2+	2+	3+	3	3
Молдавија	3	2	2	2+	3+	2	2	2	2+	2
Полска	3+	3+	3	4	3	4	3+	4	3+	4-
Романија	3+	2	2+	3	3	4	3	3	3-	2
Русија	3+	2+	2+	3	2	2+	2	2+	2-	2-
Словачка	4	3	3	2+	3	2+	2+	2+	3+	2+
Словенија	3	3-	3-	3	3	3+	3	4	3+	3-
Таџикистан	2+	2-	2-	2+	1	1	1	1	1	1
Туркменистан	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Украина	3	2	2+	2+	3+	2	2	1	2	2
Узбекистан	3-	2-	2	2	2	3	1	1	2-	2

страна на приватниот сектор. Неколку земји, исто така, следеа масовни програми за приватизација за големите претпријатија релативно рано во процесот на транзиција, вклучувајќи ги Чешка, Литванија, Русија и Словачка. Сепак, повеќето земји во регионот имаа тенденција на следење на постепена динамика при приватизацијата на поголемите претпријатија. Динамиката често ги одразувае економските и социјалните ограничувања при реструктурирањето на големите претпријатија кои не беа комерцијално способни.³ Овие реформи се во голема мера завршени уште во раните фази на транзицијата во повеќето економии. Забележителен исклучок е СР Југославија, која неодамна започна сеопфатна реформска програма по

падот на авторитарскиот режим на поранешниот претседател Милошевиќ, во октомври 2000.

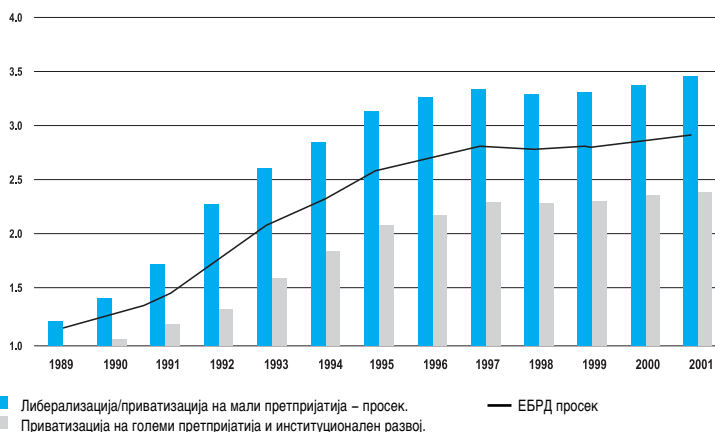
Индикаторите на транзицијата на ЕБОР вклучени во Табела 2.2. одат подалеку во однос на реформите во почетната фаза и ја вклучуваат приватизацијата на големите претпријатија и голем број институционални реформи потребни за поддршка на конкурентните пазари и приватните претпријатија. На конкурентските пазари, индикаторот го проценува степенот и ефективноста на конкурентската политика во борбата против злоупотребата на пазарната доминација и ограничувањето на конкуренцијата. Во врска со претпријатијата, мерките означуваат: напредок во приватизација на големите претпријатија; спроведување на реформите за намалување на субвенциите за производителите; воведување на ефикасни стечајни

³ За поопсежна анализа на реструктурирањето на претпријатијата, види го Извештајот за транзиција за 1999, Глава 9 и Извештајот за транзиција за 2000, Глава 6.

процедури; и здрави практики за корпоративно управување. Што се однесува до инфраструктурата, индикаторите го мерат: степенот на реформа на тарифниот систем; комерцијализацијата на инфраструктурните претпријатија, и степенот на регулаторен и институционален развој. Во врска со финансиските институции, индикаторите го мерат: степенот до кој се либерализирани каматните стапки; воспоставување на дво-степен банкарски систем; и создавање на пазар на хартии од вредност. Тие, исто така, го проценуваат степенот до кој регулативата се приближува кон меѓународните стандарди, дали таа се спроведува ефикасно и дали постојат процедури за решавање на проблемот со пропаднатите финансиски институции.

Графиконот 2.1. ги прикажува целокупните резултати од транзиционите индикатори во просек за периодот од 1989 до 2001, и тоа за секоја земја во регионот во рамките на две широки димензии на реформа-либерализација и приватизација на малите претпријатија и приватизација на големите претпријатија и институционален развој, од друга страна. Овие просеци

График 2.1.
Годишен просек на индикаторите на транзиција на ЕБРД, 1989-2001

овозможуваат сумирање на регионалниот напредок во реформите. Графиконот прикажува период на брз напредок од 1989 до 1995, значително забавување од 1996 до 1999 година, проследено со пораст во 2000 година. Во 2001 година реформите понатаму напреду-

Систем на класификација на индикаторите на транзицијата

Приватизација на големите претпријатија

- 1 Мал степен на приватна сопственост.
- 2 Сеопфатен план веќе готов за имплементација; некои продажби веќе се завршени.
- 3 Над 25 проценти од средствата на големите претпријатија се во приватна сопственост или во процес на приватизирање (при што процесот достигна фаза во која државата ефективно ги предаде нејзините права на сопственост), но можеби со големи нерешени прашања во врска со корпоративното управување.
- 4 Над 50 проценти од средствата на државните претпријатија и на фармите се во приватна сопственост, а постои значителен напредок во корпоративното управување на овие претпријатија.
- 4+ Стандарди и перформанси типични за развиените индустриски економии: над 75 проценти од средствата на претпријатијата се во приватна сопственост со ефективно корпоративно управување.

Управување и реструктурирање на претпријатијата

- 1 Меки буџетски ограничувања (лабавата кредитна и субвенциска политика ја ослабнуваат финансиската дисциплина на ниво на претпријатие); мал број на реформи за промовирање на корпоративното управување.
- 2 Умерено затегната кредитна и субвенциска политика, но слабо спроведување на стечајните закони

и мала активност за зацврстување на конкуренцијата и корпоративното управување.

- 3 Значителни и одржливи активности за зајакнување на буџетските ограничувања и за ефективно промовирање на корпоративното управување (на пример, преку приватизација комбинирана со затегната кредитна и субвенциска политика и/или спроведување на законите за стечај).
- 4 Значително подобрување на корпоративното управување, на пример, одговорност на активниот пазар на корпоративна контрола; значителни нови инвестиции на ниво на претпријатие.
- 4+ Стандарди и перформанси типични за развиените индустриски економии: ефективна корпоративна контрола применувана преку домашните финансиски институции и пазари, промовирање на реструктурирањето поттикнато од пазарот.

Политика на конкуренција

- 1 Нема закони за конкуренција и институции.
- 2 Донесени се закони за политика на конкуренција и воспоставени се институции; постои одредено намалување на ограничувањата за влез или активностите на спроведување на доминантните фирми.
- 3 Некои активности околу спроведување на законите за да се намали злоупотребата на пазарната моќ и да се промовира корпоративно окружување, вклучувајќи поделба на доминантните конгломерати; значително намалување на ограничувањата за влез.
- 4 Значителни активности на спроведување за

намалување на злоупотребата на пазарната моќ и промовирање на корпоративно окружување.

4+ Стандарди и перформанси типични за развиените индустриски земји: ефективно спроведување на политиката на конкуренција; неограничен влез на повеќето пазари.

Телекомуникации

1 Мал напредок во комерцијализацијата и регулацијата. Постои минимален степен на учество на приватниот сектор. Има големо политичко мешање во донесувањето на раководните одлуки. Има недостаток од трошоочно-ефективни принципи на одредување на тарифите, со големо вкрстено субвенционирање. Мал број други институционални реформи за поттикнување на либерализацијата беа предвидени, дури и за мобилните телефони и услуги со новосоздадена вредност.

2 Умерен напредок во комерцијализацијата. Извршена е корпоративизација на доминантниот оператор, а постои одредено раздвојување на операцијата од управувањето со јавниот сектор, но тарифите сè уште се политички одредувани.

3 Значителен напредок во комерцијализацијата и регулацијата. Постои целосна одвоеност на телекомуникациите од поштенските услуги, со намалување на големината на вкрстеното субвенционирање. Извршена е одредена либерализација во мобилниот сегмент и кај услугите со новосоздадена вредност.

4 Целосна комерцијализација (вклучувајќи приватизација на доминантниот оператор) и извршени сеопфатни регулаторни и институционални реформи. Постои голема либерализација на влезот.

4+ Постигната имплементација на ефективна регулатива (вклучувајќи оперирање на независен регулатор) со кохерентна регулаторна и институционална рамка за одредување на тарифите, правилата за меѓусебно поврзување, лиценцирање, провизии за поврзување и спектрална алокација. Постои функција на омбудсман за потрошувачка.

Електрична енергија

1 Секторот за енергетика функционира како сектор на владата. Постои политичко мешање во раководењето на индустријата, со мала комерцијална слобода или притисок. Просечните цени се пониски од трошоците, при што постои надворешно и имплицитно субвенционирање и вкрстено субвенционирање. Многу мала институционална реформа. Постои монолитна структура, без издвојување на различни делови на бизнисот.

2 Претпријатието за електрична енергија е дистанцирано од владата. На пример, тоа функционира како акционерско друштво, но сè уште постои политичко мешање. Имаше некои обиди за заострување на буџетските ограничувања, но мотивите на менаџментот за ефикасна реализација се слаби. Постои одреден степен на субвенционирање и вкрстено субвенционирање. Остварена е мала институционална реформа. Постои монолитна структура, без издвоеност на различни делови од бизнисот. Постои минимална, доколку воопшто постои, вклученост на приватниот сектор.

3 Донесен е закон кој овозможува целосно реструктурирање на индустријата, вклучувајќи вертикално одвојување преку разделување на сметките и формирање на регулатор. Извршени се одредени реформи на тарифите и подобрувања во наплатата на приходите и постои одредена вклученост на приватниот сектор.

4 Донесен е и спроведен закон за реструктурирање на индустријата, со поделба на индустријата на генерација, трансмисија и дистрибуција. Создаден е регулатор. Постојат формулирани и имплементирани правила за трошоочно-ефикасно одредување на тарифите. Создадени се аранжмани за мрежен пристап (пренослив пристап, модел на еден купувач). Постои значително мешање во приватниот сектор при распределбата и/или генерирањето.

4+ Бизнисот е вертикално поделен на генерирање, трансмисија и распределба. Формиран е независен регулатор со целосно овластување да формира ефективни тарифи кои ќе ги одразуваат трошоците. Постои големо учество на приватниот сектор. Постои институционален развој, кој ги опфаќа аранжманите за мрежен пристап и целосна соработка при генерирањето.

Железници

1 Монолитни организациски структури сè уште постојат. Државната железница сè уште е ефективно раководена како владин сектор. Постои мала комерцијална слобода во одредувањето на цените или инвестициите. Нема учество во приватниот сектор. Спроведено е вкрстено субвенционирање на обврските за патнички услуги со приходи од карго услуги.

2 Новите закони ја оддалечуваат железницата од државата, но постојат слаби комерцијални цели. Нема буџетско финансирање на обврските од јавните услуги кои постојат. Организациските структури сè уште се во голема мера базирани на географски или функционални области. Споредните

бизниси се одвоени, но постои мало дивестирање. Постои минимално поттикнување на учеството на приватниот сектор. Преземено е првично деловно планирање, но целите се општи и неизвесни.

3 Донесени се нови закони со кои се реструктурира железницата и се воведува комерцијална ориентација. Карго услугите и патничките услуги се одвоени, а маркетинг групациите се приклучени на традиционалните структури. Извршено е одредено одвојување на споредните бизниси. Присутна е одредена буџетска компензација за патничките услуги. Деловните планови се формирани со јасни инвестициони цели и цели за санација, но финансиски средства не се обезбедени. Постои одредено учество на приватниот сектор во санацијата и/или одржувањето.

4 Донесени се нови закони за целосно комерцијализирање на железницата. Создадени се посебни внатрешни профитни центри за патниците и товарот (фактички и претстојни). Постои голема пазарна слобода за формирање на тарифите и инвестициите. Среднорочните деловни планови се во фаза на имплементација. Споредните индустрии се одвоени. Развиена е политика за промовирање на приватни операции на железнички транспорт.

4+ Донесен е закон за железници со кој се овозможува одделување на инфраструктурата од операциите, и/или карго од патничките операции, и/или операциите на приватните возови. Постои учество на приватниот сектор во споредните услуги и одржувањето на пругата. Формиран е надзорен орган за железницата. Спроведено е формирање цени според пристап. Создадени се планови за целосно дивестирање и трансфер на сопственоста на средствата, вклучувајќи ја инфраструктурата и возниот парк.

Патишта

1 Постои минимален степен на децентрализација и не е извршена комерцијализација. Сите функции на надзор, управување со патиштата и алокација на ресурсите се централизираны на министерско ниво. Новите инвестиции и финансирањето на одржувањето на патиштата зависат од алокациите на централниот буџет. Таксите за корисниците на патиштата се базирани и врз други критериуми покрај критериумот на релативни трошоци воведени врз мрежата и користењето на патиштата. Изградбата на патишта и одржувањето го вршат единици за јавна изградба. Нема учество на приватниот сектор. Во подготовката на проектите за патиштата нема јавни консултации или одговорност.

2 Постои умерен степен на децентрализација и преземени се првични чекори за комерцијализација. Формирана е Агенција за патишта. Преземени се првични чекори во алокацијата на ресурсите и во методите на јавна набавка. Патарините се базираат на возилата и на даноците на горивото, но само индиректно се поврзани со користењето на патиштата. Формиран е Фонд за патишта, но тој зависи од алокациите на централниот буџет. Изградбата и одржувањето на патиштата го вршат главно корпоративизирани јавни субјекти, со одредено учество на приватниот сектор. Постои минимална јавна консултација/учество и одговорност во учеството во проектите за патишта.

3 Постои прилично висок степен на децентрализација и комерцијализација. Регулацијата, алокацијата на ресурсите и административните функции се јасно одвоени од одржувањето и операциите на мрежата на јавните патишта. Патарините се базираат на даноците на возилата и горивото и прилично директно се поврзани со користењето на патиштата. Донесен е закон со кој се овозможува обезбедување и функционирање на јавни патишта од страна на приватни претпријатија врз основа на склучени комерцијални договори. Постои учество на приватниот сектор или во одржувањето на патиштата алоцирано преку конкурентни тендери или преку концесија за финансирање, работење и одржување, барем, на делница од патната мрежа. Постои ограничена јавна консултација и/или учество и одговорност во подготовката на проекти за патишта.

4 Постои висок степен на децентрализација на управувањето со патиштата, донесувањето одлуки, алокацијата на ресурси и менаџмент според одговорноста на владата и функционалната класификација на патиштата. Се користи транспарентна методологија за алоцирање на расходите за патиштата. Воспоставено е следење на спроведувањето на правилата за конкурентна набавка за дизајн на патишта, изградба, одржување и работење. Постои големо учество на приватниот сектор во изградбата, работењето и одржувањето директно и преку јавно-приватни партнерски аранжмани. Постои значителна јавна консултација и/или учество и одговорност во подготовката на проектите за патиштата.

4+ Воспоставено е целосно децентрализирано управување со патиштата, со донесување одлуки, алокација на ресурси и менаџмент на патните мрежи и различни нивоа на управување. Комерцијализирани операции на одржување на патиштата се

преземени преку отворени конкурентни тендери од приватни градежни компании. Донесени се закони кои овозможуваат патарините целосно да ги рефлектираат трошоците од користењето на патиштата и поврзаните фактори, како што е метежот, несреќите и загадувањето. Постои општо учество на приватниот сектор во сите аспекти на обезбедувањето на патишта директно и преку јавно-приватни партнерски аранжмани. Се вршат целосни јавни консултации во процесот на одобрување за новите проекти за патишта.

Вода и отпадна вода

1 Постои минимален степен на децентрализација и не е извршена комерцијализација. Службите за вода и отпадни води се раководени како вертикално интегриран природен монопол од страна на министерство преку национални и регионални подружници или од страна на општински сектори. Не постои, односно постои мала финансиска автономија и/или раководен капацитет на општинско ниво. Сè уште постојат интензивно субвенционирани тарифи, како и висок степен на вкрстено субвенционирање. Постои ниско ниво на наплата на готовината. Централната или регионалната влада ги контролира тарифите и инвестиционите нивоа. Не постојат експлицитни правила во јавните документи во врска со тарифите или квалитетот на услугата. Не постои, односно нема значајно учество на приватниот сектор.

2 Постои умерен степен на децентрализација, а преземени се првични чекори за комерцијализација. Услугите за вода и отпадни води ги обезбедуваат претпријатија во сопственост на општините, кои функционираат како акционерски друштва. Постои одреден степен на финансиска автономија на општинско ниво, но голема зависност од централната влада за грантови и трансфери на доходот. Делумно покривање на трошоците се постигнува преку тарифите, а преземени се првични чекори за намалување на вкрстените субвенционирања. Постојат општи јавни насоки во врска со формирањето на тарифите и квалитетот на услугата, но тие сè уште се под министерска контрола. Постои одредено учество на приватниот сектор преку контакти со службите или раководството или преку конкуренција за обезбедување на споредни услуги.

3 Постои прилично висок степен на децентрализација и комерцијализација. Комуналните услуги за вода и отпадни води функционираат со раководна и сметководствена независност од општините, користејќи меѓународни сметководствени стандарди

и менаџмент информациони системи. Одобрен е закон за финансирање на општините. Покривањето на трошоците целосно се врши преку тарифите и постои минимално ниво на вкрстено субвенционирање. Формирана е полуавтономна регулаторна агенција со цел да дава совети во поглед на тарифите и квалитетот на услугите, но без овластување да ги одредува. Подетални правила се формирани во договорните документи специфицирајќи формула за ревидирање на тарифите и стандардите на извршувањето. Постои учество на приватниот сектор преку целосна концесија на една голема служба, барем во еден град.

4 Постои висок степен на децентрализација и комерцијализација. Комуналните служби за вода и отпадни води се независни, со готовински текови - без општински буџетски трансфери - кои обезбедуваат финансиска изводливост. Спроведен е Закон за финансирање на општините, кој им обезбедува на општините можност да собираат финансиски средства. Постои целосно покривање на трошоците и нема вкрстено субвенционирање. Полуавтономна регулаторна агенција има овластување да советува и да спроведува тарифи и квалитет на услугите. Постои значително учество на приватниот сектор преку концесии од типот гради-работипренеси, менаџмент договори или продажба на имот на услужните делови од мрежата или на целата мрежа. Извршена е концесија на главните услуги и во град, кој не е главниот град.

4+ Комуналните служби за вода и отпадни води се целосно децентрализирани и комерцијализирани. Големите општини имаат финансиска автономија и ја демонстрираат способноста за собирање на финансиски средства. Постигнато е целосно покривање на трошоците и не постојат вкрстени субвенционирања. Постои целосно автономен регулатор со целосно овластување да ги ревидира и спроведува нивоата на тарифите и стандардите за квалитет на работата. Постои големо учество на приватниот сектор преку управување со услугите/договори за изнајмување, со голем мотив и/или целосни концесии и/или одвојување на службите за вода и отпадни води во големите урбани области.

Реформа на банките и либерализација на каматната стапка

1 Мал напредок по воспоставувањето на двофазен систем.

2 Значителна либерализација на каматните стапки и кредитна алокација; ограничена примена на насочени кредити или каматни плафони.

3 Значителен напредок во воспоставување на бан-

карска солвентност и на рамка за прифатлива супервизија и регулација; целосна либерализација на каматната стапка со мал преференцијален пристап до евтино рефинансирање; значително одобрување заеми на приватните претпријатија; значително финансиско присуство на приватните банки.

4 Значително приближување на банкарските закони и регулативи кон стандардите на Банката за меѓународни порамнувања; добро разработена банкарска конкуренција и ефективна прифатлива супервизија; значителни заеми под поволни услови за приватните претпријатија; значително финансиско поддржавање.

4+ Стандарди и норми за работа на најразвиените индустриски економии: целосна конвергенција на банкарските закони и регулативи со стандардите на БИС; обезбедување на целосна група конкурентни банкарски услуги.

Пазари на хартии од вредност и небанкарски финансиски институции

1 Мал напредок.

2 Формирање на берзи на хартии од вредност, маркетинг-мејкери и брокери; одредено тргување со др-

жавни хартии од вредност; рудиментарна законска и регулаторна рамка за издавање и тргување со хартии од вредност.

3 Значително издавање на хартии од вредност од страна на приватните претпријатија; формирање независни регистри на акции, обезбедување на процедури за евиденција и порамнување, и одредена заштита на малцинските акционери; подем на небанкарски финансиски институции (на пример, инвестициони фондови, приватни осигурителни и пензиски фондови, лизинг компании) и поврзана регулативна рамка.

4 Законите и регулативите за хартии од вредност се приближуваат до стандардите на ИОСЦО; значителна пазарна ликвидност и капитализација; добро разработени небанкарски финансиски институции и ефективна регулатива.

4+ Стандарди и норми на учинок на развиените индустриски економии: целосна конвергенција на законите за хартии од вредност и регулативите со стандардите на ИОСЦО; целосно развиено небанкарско посредување.

ваа, но со позабавена динамика. Сепак, повеќе од две третини од земјите во регионот (19 од 27) постигнаа зголемување во нивните вкупни резултати, а седум не покажаа никаква промена. Само Туркменистан, кој веќе заостанува во реформите, забележа понатамошен пад оваа година.

Транзиционите индикатори за 1992-2000 се претставени оценките за поделните земји на крајот на Извештајот. Овогодишните транзициони индикатори за СР Југославија се вклучени за прв пат. Извештајот, исто така, за прв пат ги набројува транзиционите индикатори на ЕБОР од 1992 наваму и за Босна и Херцеговина и за СР Југославија. Како и транзиционите индикатори објавени во овој и во претходните Извештаи, резултатите ја одразуваат проценката на економистите на ЕБОР задолжени за следење на одделни земји употребувајќи ги критериумите опишани во забелешките на Табела 2.1 и 2.2.

Покрај клучните транзициони области опфатени преку Извештаите за транзиција, ова Поглавје има два Анекса кои го резимираат напредокот во дополнителни области на реформите во пазарна економија која добро функционира. Анексот 2.1 ги прикажува резултатите од правниот преглед за транзиција на ЕБОР на 136 правници кои работат во 27 земји во регионот. Канцеларијата на Генералниот Совет на ЕБОР го спроведе и го анализираше овој преглед, кој

ја мери обемот и ефективноста на комерцијалните и финансиските закони, со посебен акцент на оние закони и регулативи кои се релевантни за инвестиционите и финансиските одлуки. Тие ги вклучуваат законите за трговски друштва, за стечај и за гарантирани трансакции, како и законите и регулативите за банкарство и хартии од вредност. Прегледот ги испитува и содржината на законот и ефективноста на законското спроведување. Според тоа, тој е вреден додаток на економските транзициони индикатори на ЕБОР. Анексот 2.2 го испитува постигнатиот напредок во заштитата на животната средина и го оценува степенот на јавно учество во донесувањето на одлуки во врска со животната средина.

2.2. РЕДОСЛЕД НА РЕФОРМИТЕ, ТЕК И ПРЕСВРТИ

Одржливиот напредок во транзицијата бара сеопфатна имплементација на реформите во многу области, од либерализација на пазарот до институционален развој. Додека тенденцијата на овие реформи беше да се надополнуваат и да се зацврсти нивното долгорочно влијание врз економските перформанси, не би било изводливо, или пожелно, да се продолжи наеднаш во сите области. На почетокот на транзициониот процес, повеќето држави имаа ограничени капацитети за

имплементација на реформите во смисла на нивните финансиски и административни ресурси, а ефикасноста на реформите често пати бара учење и адаптација на однесувањето и во јавниот и во приватниот сектор (види го Извештајот за транзиција од 1994, Глава 1). Ова ја попречи ефективната имплементација на институционалните реформи во кои државата требаше да преземе нови значајни улоги и обврски. Истовремено, сеопфатните реформи не беа секогаш пожелни бидејќи крајната точка на транзицијата и влијанието на неизбежно делумните реформи беа во голема мера неизвесни. Според тоа, постоеја потенцијални придобивки од воведувањето на реформи во фази и од учењето за нивните последици.⁴ За реформски ориентираните политичари и креатори на политиките кои се соочиле со болното спроведување на реформи, но и со ограничувањата да се опстане во политичкиот живот, целта беше да се избераат спроведливи реформи кои имаат висока шанса да дадат значајни придобивки во смисла на политичка поддршка и кои ја поставија сцената за понатамошни реформски мерки.

Меѓународната интеграција може да ги надополни домашните фактори при напредокот на реформите и зајакнувањето на економските перформанси. Процесот за пристапување кон Европската унија изврши силно влијание врз насоката и динамиката на реформите за десетте земји кандидати од Централна и источна Европа, балтичките земји и југо-источна Европа

Во повеќето случаи, почетните реформи се состоеја во либерализација на цените и трговијата, приватизација на малите претпријатија и, во некои земји, масовна приватизација на големите претпријатија. Масовната приватизација со ваучери каква што беше имплементирана во Чешка, Литванија, Русија и Словачка, беше типична за транзиционите економии и се искористи за зголемување на динамиката на реформите. Повеќето реформи бараа од државата да ги намали функциите со напуштање на административните контроли на цените, трговијата и девизните курсеви и со пренос на државниот имот во приватна сопственост.

Последователно, постоеја релативно малку финансиски или административни ограничувања во врска со имплементацијата на овие политики, иако имплементацијата на програмите за масовна приватизација наметнуваше потреба од значителен административен капацитет за краток период. Сепак, овие реформи значително ги зголемија економски и социјални тро-

шоци. Причина за ова беа несовпаѓањата меѓу планираната понуда и пазарната побарувачка, технолошките и организационите недостатоци на државните претпријатија и прекинување на воспоставените мрежи за понуда.⁵ Особено, овие и другите економски услови на почетокот на транзицијата имаа значително влијание врз макроекономските перформанси, драстично зголемувајќи ги трошоците на приспособувањето и политичкиот отпор за реформите, кои мораше да се надминат за да напредуваат реформите.⁶

Почетните политички услови и стратегии по завршувањето на комунистичките режими, исто така, имаа значајно влијание врз почетните избори за реформите. Падот на комунизмот е вообичаено поврзан со демократските револуции во централна и источна Европа и Балтичките држави, и подемот на новите држави кои спроведуваат реформи. Сепак, во некои земји на ЈИЕ и многу земји на ЗНД првите пост-комунистички земји беа раководени од истата политичка елита која владееше во комунизмот. Многу политичари од владејачките комунистички партии не сакаа да спроведуваат промени, плашејќи се дека економските и политичките реформи би ги поткопаа нивните економски и политички интереси. Спротивно на ова, новите политички лидери и новите елити кои ги поддржуваа често пати имаа поголем стимул за воведување реформи. Новите влади ја користеа либерализацијата на пазарите и трговијата, брзата приватизација на малите претпријатија и демократските реформи за да ја намалат моќта на владините бирократи и менаџерите во претпријатијата и да ја спречат повторната појава на политички монополи. Некои земји спроведуваа брза масовна приватизација на големите претпријатија со цел да создадат големи акционери со заеднички интереси за продолжување на пазарните реформи, иако со мешани економски и политички резултати.

Воведувањето на демократски и пазарно-ориентирани реформи имаше тенденција да создаде движење напред во многу транзициони економии. Ова може да се види од позитивната поврзаност помеѓу одржливата политичка и економска либерализација и напредокот во приватизацијата на големите претпријатија и во институционалниот развој. Графиконот 2.2 и Табелата 2.3. го покажуваат односот меѓу напредокот во приватизацијата на големите претпријатија и институционалниот развој, од една страна, и одржливата либерализација на пазарите и трговијата од друга страна. Графиконот 2.3., исто така, ја прикажува позитивната поврзаност меѓу одржливата политичка либерализација и развојот на институциите за поддршка на пазарот. Сепак, додека домашната поддрш-

⁴ Види на пример, Деватрипонт и Роланд (1995) и Роланд (2000), Глава 2.

⁵ Роланд и Вердие (1999) воспоставија рамка за испитување на високите трошоци за приспособување со кои се соочија транзиционите економии.

⁶ Види Берг, Боренштејн, Сахи и Сетлемејер (1999) и Фалчети, Рејсер и Санфи (2000)

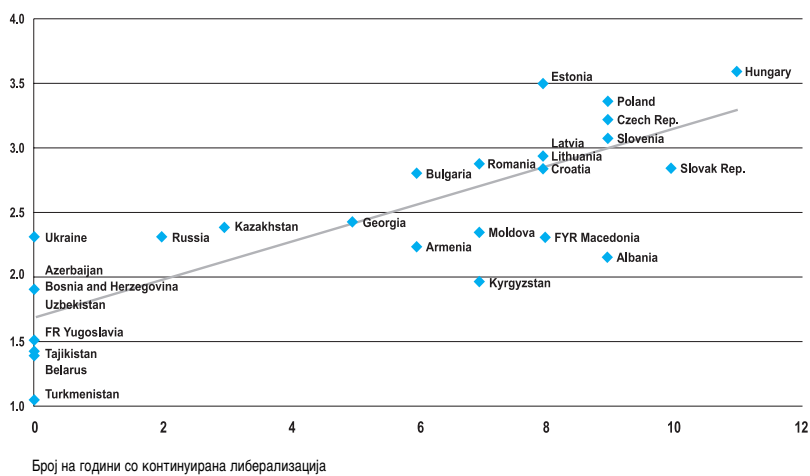
ка за реформите и обврзаноста на локалната самоуправа за нивна имплементација се фундаментални за одржливиот напредок во транзицијата, исто така, е важно да се прифати дека надворешните фактори, како процесот на пристапување кон ЕУ, можат да помогнат во забрзувањето на напредокот. За Хрватска и четирите земји од ЈИЕ кои не се дел од процесот на зачленување, ЕУ почна да води преговори за склучување на Договори за стабилизација и асоцијација. Клучниот преостанат предизвик, сепак, е да се поддржи меѓународната интеграција на земјите на ЗНД.

Домашните политички промени доведоа до реформи во неколку земји во текот на минатата година, особено во ЈИЕ (види Графикон 2.4). СР Југославија ја доживеа најдраматичната политичка промена и властите сега спроведуваат програма за „надоместување“ по десетте години на конфликт и немири. Наспроти ова, избивањето на внатрешниот конфликт во соседната Република Македонија доведе до забавување или привремено запирање на клучните реформи. Хрватска продолжи со политичките промени во јануари 2000 по смртта на поранешниот претседател Туѓман и потпиша Договор за стабилизација и асоцијација со ЕУ во октомври 2001. Перспективите за зголемување на динамиката во реформите во Босна и Херцеговина се подобри по изборот на не-националисти на клучните владини позиции и на државно ниво и во двата ентитета (Федерацијата Босна и Херцеговина и Република Српска).

Како резултат на одржливиот економски раст и политичката стабилност, во Русија беше постигнат значителен напредок во областа на корпоративното управување и реформите во деловниот сектор. Некои приватни компании започнаа да ги елиминираат лошите деловни практики, а државата ја зацврсти нејзината контрола врз сопственоста во компанијата „Гаспром“. Други земји од ЗНД, не само што имаа придобивки од економскиот раст во Русија, туку и самите постигнаа напредок во реформите. Белорусија и Узбекистан намалија дел од нивните сеопфатни контроли и ограничувања на цените, трговијата и пристапот до девизи, но во целина, постигнат е мал напредок во транзицијата во овие земји. Ерменија, Азербејџан, Казахстан и Украина продолжија со приватизација на големите претпријатија и со банкарските реформи.

Значителен напредок беше постигнат од страна на некои земји кои беа поканети да започнат преговори за пристап кон ЕУ на Самитот во Хелсинки на земјите од ЕУ во декември 1999 година, особено во Латвија и Словачка, и во помала мера, Литванија и Романија. Овие земји постигнаа напредок во приватизаци-

График 2.2.
Либерализација и институционални перформанси

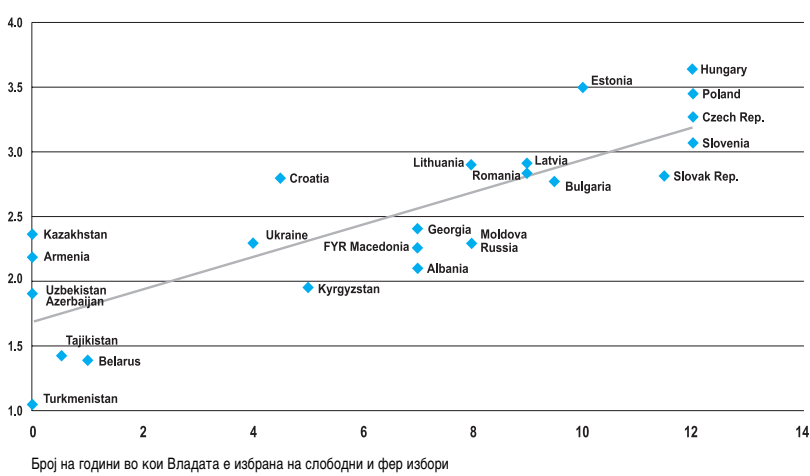

јата на големите претпријатија, спроведувањето на конкурентската политика, реформите во инфраструктурата и банкарството. Литванија стана членка на СТО. Првиот бран на земји кандидати за членство во ЕУ продолжи со реформите, при што забележителни резултати постигнаа Чешка, Естонија и Полска.

2.3. РЕФОРМИ ВО ПОЧЕТНАТА ФАЗА

Повеќе од деценија по падот на комунистичките режими во регионот, сè уште постои голема разлика во напредокот на реформите и јазот помеѓу земјите продолжува да се продлабочува. Напредните земји имаат одржлив тек на реформите, додека останатите ќе треба соодветно да им пристапат на почетните ре-

График 2.3.
Функционирање на демократијата и институционален развој

форми за либерализација, приватизација на малите претпријатија и создавање на опкружување кое ги поддржува приватните инвестиции и претприемниш-

твото. Овој дел врши оценка на напредокот во изминатата година на земјите кои сè уште се справуваат со почетните реформи. Овие земји можат да се поделат во две групи: Босна и Херцеговина, СР Југославија и Таџикистан се справуваат со последиците од војните, внатрешните конфликти и меѓународната изолација, додека владите на Белорусија, Туркменистан и Узбе-

Неодамнешните настани на Косово

Во јуни 1999 година по завршувањето на оружениот конфликт на НАТО со СР Југославија и повлекувањето на Војската на Југославија и безбедносните сили со Резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на ОН, Косово беше ставено под управа на Мисијата на Привремената администрација на ОН (УНМИК). УНМИК има целокупна одговорност за цивилните прашања на Косово, вклучувајќи ги и судовите. Предвремената одлука за усвојување на германската марка (еврото) како законско платежно средство, обезбеди целокупна стабилност на цените. Главното макроекономско прашање со кое во моментот се соочува УНМИК е финансирањето на тековните јавни расходи. Во 2000 година, консолидираниот буџет на Косово беше значително финансиран со надворешни грантови (речиси 50 проценти). Буџетот за 2001 година изнесува околу 750 милиони германски марки. Од тоа, се очекува околу 70 проценти да бидат финансирани од домашни приходи (главно царини на увоз, акцизи и данок на промет) при што донациите ќе го врамнотежуваат буџетот.

По локалните избори во октомври 2000 година, дел од функциите на УНМИК беа пренесени на новоизбраните локални совети. Во ноември 2001 година ќе бидат одржани избори за Собранието, кое го сочинуваат 120 места. Десет од тие места се резервирани за етничките Срби, а десет за другите малцинства на Косово. Собранието ќе го избере претседателот, кој, пак, ќе го назначи премиерот. Се очекува Владата на Косово да ги решава секојдневните прашања во покраината. УНМИК ќе ја задржи директната контрола врз судството и редот и мирот и понатаму ќе биде одговорна за Косовскиот заштитен корпус, кој во голема мера е етничко албанско тело со одреден број срп-

кистан по стекнувањето на својата независност покажаа мала подготвеност за реформи.

Најдраматичен напредок во структурните реформи во изминатата година постигна СР Југославија. Пред една година, југословенската економија се одликуваше со широки контроли на цените, ограничувања на трговијата и пристапот кон девизи, големи ненами-

рени обврски на претпријатијата и несолвентен банкарски сектор.⁷ Неколку внимателни обиди за приватизација во текот на деведесеттите години пропаднаа и единствената значајна странска инвестиција во земјата беше продажбата во 1997 година на 49% од операторот на Српски телекомуникации на грчки и италијански оператор. Земјата речиси банкротира по де-

ски членови. Српскиот парламент одби да ја прифати уставната рамка на УНМИК за самоуправа на Косово врз основа на тоа дека таа „предвременно одредува конечно решение за покраината Косово“ и дека „не ги обезбедува минималните услови за враќање на Србите и другото неалбанско население“.

Повеќето регулативи донесени од страна на УНМИК се однесуваат на безбедноста, државната администрација, фискалните и административните прашања (воспоставување на различни „сектори“). Во областа на економското и трговското право, неколку регулативи неодамна беа донесени за дефинирање на основните принципи во клучните области на договорното право, заштитата на странските инвестиции и воспоставувањето на деловни организации. Меѓутоа некои од овие регулативи сè уште не функционираат поради недостатокот на соодветна институционална рамка.

Главното нерешено правно и политичко прашање се однесува на сопственоста на таканаречените претпријатија во општествена сопственост (ПОС) кои сочинуваат голем дел од индустрискиот сектор на Косово. Кон крајот на 2000 и почетокот на 2001 година за голем број претпријатија во општествена сопственост беше распишан тендер за договори за менаџмент (management contracts). Локалните менаџери и вработените обично се спротивставуваат на ваквиот чекор и тој не предизвика поголем интерес кај инвеститорите. Неодамна, УНМИК испрати предлог за приватизација на претпријатијата во општествена сопственост. Во него се сугерираше пристап од три точки, врз основа на одвојувања, планови за реструктурирање или ликвидација. Политичкото и законското одобрување на таквиот предлог се следи во организациите на ОН и во локалните косовски власти.

сет години конфликт и меѓународни санкции и доцнеж со плаќањата кон речиси сите доверители, вклучувајќи ги сите меѓународни финансиски институции, како ММФ и Светска банка.

Новите реформски ориентирани влади од коалицијата составена од 18 партии, Демократската Опозиција на Србија, победија на сојузно ниво во октомври 2000 и на републичко ниво во Србија во јануари 2001 по парламентарните избори во декември 2000.⁸ Поч-

⁷ Види го Извештајот за транзиција од 2000, Анекс 1.1.

⁸ Привремена коалициска влада беше формирана во Србија од октомври 2000 до јануари 2001, која беше комбинација на членовите на стариот режим и ДОС.

нувајќи од 1998 година, Црна Гора постепено се дистанцираше од Југословенската федерација и веќе воспостави некои претпазливи реформи пред да настапат политичките промени во октомври 2000. Косово, покраина на Србија, но од јуни 1999 година под администрација на ОН, се подготвува за избори во ноември 2001 (Извештајот за транзицијата 2001 е публикуван на 21 ноември, н.з.), после кои ќе може ефективно да се спроведува реформската агенда за покраината (види Додаток 2.1). Новите влади и на републичко и на сојузно ниво покажаа цврста определба за реформи и желба да се надомести загубеното време.

Во СР Југославија, либерализацијата на цените беше прв чекор кон реформи. Ова беше иницирано во последните денови на претходната влада. До средината на 2001 година речиси сите цени, освен оние на лебот, брашното и комуналните услуги, беа либерализирани. Овие мерки беа придружени со стриктни стабилизациони политики од страна на централната банка кои го дадоа следниот резултат: годишната инфлација, која беше над 100% на крајот на 2000 година се оценува дека ќе се намали на помалку од 50% на крајот на 2001 година. Цената на електричната струја, помалку од 1 цент од американски долар за киловат-час на крајот на 2000 година, беше зголемена за 60% во април 2001, со понатамошни значителни зголемувања кои веќе беа спроведени или планирани за второто полугодие. Цените на другите комунални услуги се приближија до нивото да ги покријат трошоците.

Сојузните власти го укинаа режимот на повеќекратен девизен курс, заменувајќи го со раководено флукутирачки, и воведоа конвертибилност на тековните трансакции.⁹ Овие мерки беа проследени со сеопфатна програма за либерализација на трговијата во првата половина на 2001 година. Понатаму, српската влада интензивно подготвуваше нов закон за приватизација, кој беше одобрен од парламентот во јуни. Важна лекција извлечена од искуството на другите транзициони економии е дека за поголемите претпријатија, основно за стратешкиот инвеститор е да стекне ефективна контрола над компанијата. Така, според новиот српски закон, стратешките инвеститори можат да стекнуваат мнозински акции. Властите во Србија, исто така, вршат притисок во врска со голем број други закони, вклучувајќи го и Законот за странски инвестиции, концесии и конкуренција и дизајнираат сеопфатна реформска програма во банкарскиот сектор.

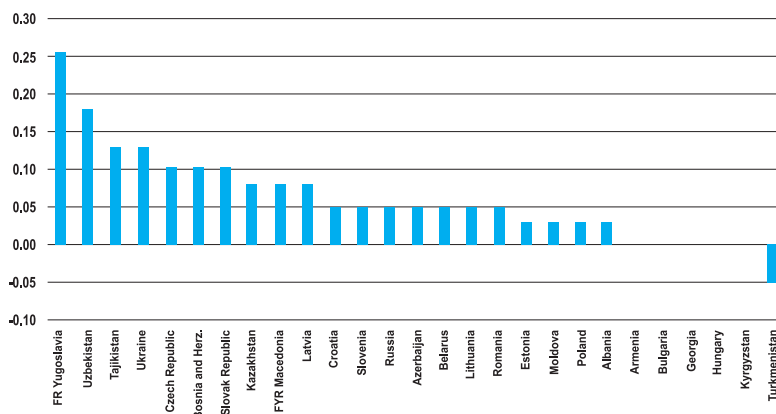
Во соседната Босна и Херцеговина, динамиката на реформите е релативно побавна. Ова беше главно резултат на разурнувачките ефекти на војната од 1992

до 1995 година, при што 200,000 лица се убиени, повеќе од 2 милиони се раселени од своите домови, а економската активност е сè уште на мошне ниско ниво во однос на она пред војната.

Сепак, друг значаен фактор е дека крајот на војната (1995 година) не доведе до поголема политичка ре-

График 2.4.

Промена во просечниот индикатор на транзицијата, 2000 - 2001

Извор: ЕБРД

форма. Националистичките групи останаа на власт и постои опасност да ги блокираат реформите, загрозувајќи ги интересите на земјата. Само во последните години беше постигнат значаен напредок во реформите, прво со зајакната интервенција на Високиот претставник на ОН, а потоа со подобреното работење на не-националистичките партии на изборите во ноември 2000. Политички, земјата останува поделена на два ентитета, но неодамна постигна економски напредок во нејзината долгорочна цел за создавање на единствен економски простор. Акцизите се сега хармонизирани и е склучен договор за заеднички данок на промет. Трговијата меѓу ентитетите значително порасна во последните две години. Банките од едниот ентитет можат да отворат филијали во другиот. Сепак, напредокот во приватизацијата беше бавен, интересите на странските инвеститори ограничени и не е јасно дали продажбата доведе до подобрување во корпоративното управување.

Во Таџикистан реперкусиите од граѓанската војна и политичката нестабилност, исто така, се главни фактори за бавниот напредок на транзицијата. Земјата е една од најсиромашните во регионот, 95% од населението има приходи кои се под прагот на сиромаштија дефиниран од страна на Светската банка во висина од 4,30 американски долари дневно. И покрај овие потешкотии, властите преземаа неколку важни

⁹ Црна Гора го укина југословенскиот динар во ноември 2000, оставајќи ја германската марка (еврото) како единствено законско платежно средство во Републиката.

Табела 2.3.

РЕФОРМИТЕ И НИВНИТЕ ДЕТЕРМИНАНТИ

	Институцио- нален развој	Индекс на иници- јалните услови	Промена на почетната Влада	Кумулативна либерализација	Кумулативна демократија
Унгарија	3.6	3.3	Y	11.0	12.0
Естонија	3.5	-0.4	Y	8.0	10.0
Полска	3.5	1.9	Y	9.0	12.0
Чешка	3.3	3.5	Y	10.0	12.0
Словенија	3.1	3.2	Y	9.0	12.0
Литванија	2.9	0.0	Y	8.0	8.0
Латвија	2.9	-0.2	Y	8.0	9.0
Романија	2.8	1.7	N	7.0	9.0
Словачка	2.8	2.9	Y	10.0	11.5
Хрватска	2.8	2.5	W	8.0	4.5
Бугарија	2.8	2.1	N	6.0	9.5
Грузија	2.4	-2.2	W	5.0	7.0
Казахстан	2.4	-2.5	N	3.0	0.0
Молдавија	2.3	-1.1	N	7.0	8.0
Украина	2.3	-1.4	N	0.0	4.0
Русија	2.3	-1.1	Y	2.0	8.0
Македонија	2.3	2.5	Y	8.0	7.0
Ерменија	2.2	-1.1	W	6.0	0.0
Албанија	2.1	2.1	N	9.0	7.0
Киргистан	2.0	-2.3	Y	7.0	5.0
Азербејџан	1.9	-3.2	W	0.0	0.0
Босна и Херцеговина	1.9	на	W	0.0	на
Узбекистан	1.9	-2.8	N	0.0	0.0
СР Југославија	1.5	на	W	0.0	на
Таџикистан	1.4	-2.9	W	0.0	0.5
Белорусија	1.4	-1.1	N	0.0	1.0
Туркменистан	1.0	-3.4	N	0.0	0.0

Извор: Совет на Европа, ЕБРД и ОСЦЕ.

Институционалниот развој е непондериран просек на индикаторите на транзицијата во 2001 година за приватизацијата на големите претпријатија, управување и реформи во деловниот сектор, конкурентска политика, инфраструктура и финансии.

Индексот на иницијалните услови е изведен преку факторска анализа и претставува пондериран просек на индикатори за нивото на развој, трговската зависност од СЕВ, макроекономската нерамнотежа, оддалеченоста од ЕУ, обдареноста со природни ресурси и државниот капацитет.

Промената на почетната Влада ги покажува оние земји кои имаа промена на политичкото лидерство од страна на првата пост-комунистичка влада (Y), оние без промена во политичкото лидерство (N), и оние кои искусиле војна или цивилни конфликти на почетокот на транзицијата (W).

Кумулативната либерализација го покажува бројот на години во кој една земја постигнала барем 3 – поени за ценовната либерализација и барем 4 – за либерализацијата на трговскиот и девизниот систем и релевантните индикатори на транзицијата на ЕБРД.

Кумулативната демократија го покажува бројот на години во кои извршната и законодавната власт го добиле мандатот на слободни и фер избори.

реформски мерки во текот на изминатата година. Таџикистан се пријави за членство во СТО (иако веројатно има уште неколку години до зачленувањето) и во голема мера ја заврши приватизацијата на малите претпријатија. Исто така, постигна извесен напредок во реструктурирањето на јавните комуналии и банкарскиот сектор. Меѓутоа и покрај овие реформски мерки, основите за економската и политичката стабилност остануваат слаби. Во август 2001 година владата не успеа да ги спроведе договорените реформи во програмата за приспособување склучена со ММФ, а уште повеќе воените интервенции во соседниот Ав-

ганистан ја зголемија неизвесноста.

Покрај слабата политичка подготвеност за пазарно-ориентирани реформи, Белорусија и Узбекистан постигнаа значителен напредок во изминатата година во либерализацијата на пристапот кон девизи. Белорусија ги унифицираше девизните курсеви во септември 2000 и продолжи со либерализација на девизниот пазар во јули 2001 дозволувајќи им на странците да земат учество во меѓу-банкарското тргување. Во Узбекистан пристапот до девизи беше значително либерализиран и поголемиот дел од увозот сега се раководи според официјалниот девизен курс, која е на при-

лижно ниво како и пазарниот. Барањата за продажба на девизните приливи сега, исто така, се спроведуваат по овој девизен курс, зголемувајќи ги користите од извозот. Сепак, во Туркменистан, постоеше постојано повлекување од пазарно-ориентираните реформи во последните години. Поради напуштањето на претходните планови за имплементација на приватизацијата на големите претпријатија, ЕБОР ја намали оценката за транзицијата за Туркменистан во однос на другите земји во регионот. Одговорноста за приватизацијата на големите претпријатија беше префрлена од агенцијата создадена за специјална намена (со поддршка на Светската банка во 1997 година) на Министерството за финансии. Од 1998 година не е евидентирана ниту една трансакција поврзана со приватизацијата на големите претпријатија.

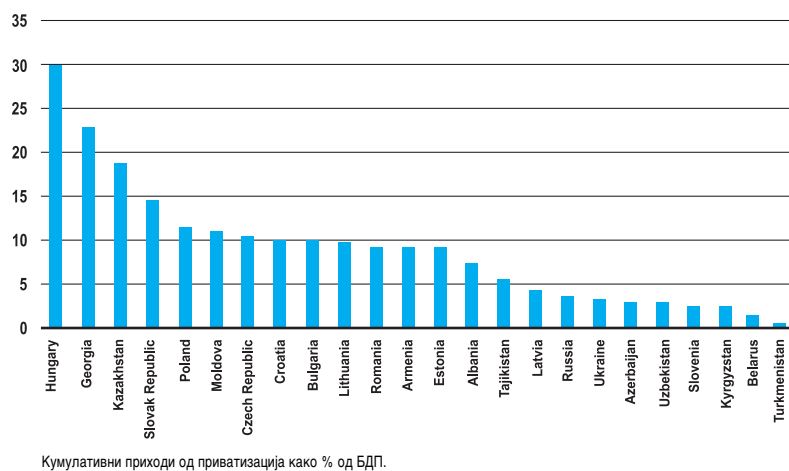
2.4 ТЕК НА РЕФОРМИТЕ, ПРИВАТИЗАЦИЈА НА ГОЛЕМИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА И РЕФОРМИ ВО СЕКТОРОТ НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА

Додека некои земји од регионот остануваат фокусирани на почетните реформи, повеќето стабилно напредуваат со приватизацијата на големите претпријатија и иницијативите за институционална изградба. Почетните пристапи кон приватизацијата на средните и големите претпријатија беа под силно влијание на политиката. Како резултат на тоа, приватизацијата на големите претпријатија се засноваше на ваучерски програми и давање великодушни отстапки на инсајдерите (постојните менаџери и работници) како начин да се обезбеди поддршка за континуираните реформи.¹⁰ Сепак, реформски настроените политичари се чини дека не добија голема корист од брзата масовна приватизација на големите државни претпријатија, а во некои случаи, дистрибуцијата или продажбата на државниот имот на привилегираните групи за придобивање политичка поддршка, можеби го поткопаа кредибилитетот на реформистите и нивните политики. Единствената форма на приватизацијата која јасно придонесе кон подобрување на работењето на претпријатијата по приватизацијата е продажбата на имотот на стратешки инвеститори. Според тоа, приватизацијата на средните и големите претпријатија сега се фокусира врз економските фактори, вклучувајќи ја и ефективноста на управувањето со претпријатијата во пост-приватизациониот период и остварување на приходи од приватизација.¹¹

Иако повеќето влади сега се пренасочија од за масовна приватизација кон директна продажба преку тендери и аукции, приходите од приватизацијата зна-

чително варираа во економиите во транзиција (види графикон 2.5). Ова варирање ги рефлектираше различните пристапи во приватизацијата на големите претпријатија и атрактивноста на имотот што се нуди. Најголеми приходи оствари Унгарија, која изврши директна продажба како нејзин примарен метод на приватизација. Меѓутоа, во повеќето земји, приходите од приватизацијата главно се генерираа преку неколку истакнати трансакции, како што е продажбата на доминантното претпријатие за телекомуникации, електрична енергија и дистрибутивните претпријатија, природните ресурси како што се нафтените полиња и рудниците и главните банки. Вредноста на овие средства делумно зависи од квалитетот на локалната деловна средина, како и од големината на пазарот и неговиот економски потенцијал.

График 2.5.
Кумулативни приходи од приватизација, 1989 - 2000

Кумулативни приходи од приватизација како % од БДП.

Во текот на изминатава година Албанија, Азербејџан, Босна и Херцеговина, Литванија, Романија и Украина беа особено активни во приватизацијата на средните и големите индустриски претпријатија и оваа активност се рефлектираше во подобрувањето на нивниот индикатор за приватизацијата на големите претпријатија. Странските инвеститори интензивно учествуваа во програмата за приватизација во Литванија, Романија и Украина (види табела 2.4), додека во Албанија, Азербејџан и Босна и Херцеговина домашните инвеститори беа поистакнати. Покрај приватизацијата на индустриските фирми, имаше значителен број трансакции кои вклучуваа продажба на државни претпријатија од инфраструктурата и финансиски институции (види подолу) во голем број земји.

¹⁰ Види Бојко, Шелајфер и Вишни (1995) за дизајнот на руската програма за приватизација.

¹¹ За доказ за влијанието на приватизацијата врз работењето на претпријатијата, види го Извештајот за транзиција од 1999, Глава 7, Џанков и Мурел (2000) и Карлин, Фрајс, Шафер и Сибрајт (2001). Шлајфер и Трајсман (2000) вршат проценка на политичкото влијание од приватизацијата во Русија.

Три земји (Естонија, Полска и Русија) постигнаа зголемување на нивниот резултат од транзициониот показател за реформи во деловниот сектор. Значајно е тоа што корпоративното управување и деловните практики во Русија, кои достигнаа ниско ниво во периодот по кризата во август 1998 година, во текот на минатата година забележаа значително подобрување. Подобрувањето беше во голема мера резултат на променливото однесување на акционерите и менаџерите кои имаат контрола и кои започнуваат да поста-

Економските услови на почетокот на транзицијата имаа значително влијание врз макроекономските перформанси, драстично зголемувајќи ги трошоците на приспособувањето и политичкиот отпор за реформите, кои требаше да се надминат за да напредуваат реформите

Во некои земји на југо-источна Европа и Заедницата на независни држави првите пост-комунистички земји беа раководени од истата политичка елита која владееше во комунизмот. Повеќето политичари од владејачките комунистички партии не сакаа да спроведуваат промени, плашејќи се дека економските и политичките реформи би ги поткопале нивните економски и политички интереси

пуваат на начин што доведува до зголемување на вредноста на акциите, наместо да ги користат корпоративните средства и доходот за приватни цели. Исто така, тоа беше поддржано од страна на владата преку нејзино учество како голем акционер во некои компании. Промената на пристапот е поттикната од пресвртот во профитабилноста на компаниите и од нивниот долгорочен потенцијал. Значајно е тоа што компаниите кои ја зајакнале својата подготвеност за здраво корпоративно управување и деловни практики забележаа значителни зголемувања на вредноста на нивните акции и постигнаа релативно високи берзански приноси.

2.5 РЕФОРМА НА ИНФРАСТРУКТУРАТА

Инфраструктурните мрежи и услуги во земјите во транзиција, кои беа создадени за централно-плански економии и авторитарни политички режими, не се соодветни за потребите и стандардите на пазарните економии. Користењето на електричната енергија и водата, на пример, е прекумерно поради структурата на производството и цените кои не ги покриваат трошоците на производството. Железничките мрежи се големи и со прекуброен персонал, додека патните мрежи и понатаму се неадекватни. Телекомуникациските услуги сè уште не се доволно обезбедени.

Според тоа, економиите во транзиција се соочуваат со значителни предизвици во замената на старата технологија и изградбата на нови инфраструктурни мрежи. За тоа е потребна реформа на тарифите, зголемена комерцијализација и конкуренција во обезбедувањето на инфраструктурни услуги и регулаторен и институционален развој. Во текот на изминатата година, 13 земји постигнаа зголемување на нивниот резултат од инфраструктурниот показател. Овие подобрувања не се случија само како резултат на поголемата побарувачка за трошочно-ефективни услуги од приватниот сектор, како одговор на пазарната конкуренција и меѓународната интеграција, туку исто така и поради реформите во секторите на електричната енергија, телекомуникациите, водата и отпадните води, кои се поврзани со стекнувањето членство во ЕУ. Овој напредок исто така произлегува од потребата да се привлечат комерцијални финансиски средства за итни инвестиции во секторот на инфраструктурата и да се соберат финансиски средства преку продажба на државните претпријатија за комунални услуги.

Во секторот за електрична енергија, пет земји постигнаа зголемување на нивните резултати на индикаторите од транзицијата: Хрватска, Чешката Република, Словачка, Украина и Узбекистан. Особено Украина постигна значителен напредок после големиот број неуспешни обиди, како на пример прераниот обид за заеднички вложувања во производството на електрична енергија, приватизација на голем број компании без учество на стратегиски инвеститори и неуспешни обиди да се подобри наплатата. Меѓутоа, во текот на изминатата година, наплатувањето на тарифите се подобри и беше воспоставен подобар систем за алокација на приходите од претпријатијата за производство и дистрибуција. Покрај тоа, беше развиена долгорочна програма за одредување на тарифи и шест претпријатија за дистрибуција на електрична енергија им беа продадени на стратегиски инвеститори. Предизвиците се состојат во тоа да се зацврсти предвидливоста и кредибилитетот на одлуките на регулаторот во секторот за поттикнување на стратегиските инвеститори да го подберат работењето на нивните компании и да ги приватизираат преостанатите државни компании за дистрибуција преку учеството на стратегиски инвеститори.

Хрватскиот парламент донесе неколку нови закони во врска со енергетскиот сектор во 2001 година. Новиот закон обезбедува формирање на независен регулатор, кој се назначува со фиксен мандат. Регулаторот ќе биде финансиран преку провизии за индустриска дозвола и ќе може да биде заменет само во од-

редени околности. Овие две мерки помагаат да се ограничи влијанието на надворешните страни. Исто така, законот презентира модели за реструктурирање на интегрираниот обезбедувач на електрична енергија Хрватско енергетско претпријатие (ХЕП), кој треба да биде приватизиран во 2002 година. Во Словачка, со владината одлука од септември 2000 година се овозможи поделба на индустријата за електрична енергија и за продажба на малцинските акции во претпријатијата за производство и дистрибуција. Неодамнешниот закон за регулација на мрежните индустрии ја поставува рамката за регулирање на секторот. Тоа вклучува формирање на независен регулатор кој ќе ги одредува тарифите што ќе ги покриваат трошоците, консултирање на учесниците во индустријата околу главните прашања и објавување на толкувања за сите одлуки.

Чешката Република усвои нов Закон за енергетика во ноември 2000 година кој обезбедува фазна либерализација на секторот. Владата назначи советник за приватизација, со цел да ја продаде индустријата за електрична енергија како интегрирана компанија пред изборите кон средината на 2002 година. Беше формиран независен регулатор на секторот за енергетика на почетокот на 2001 година. Во Узбекистан беше преземен првичен чекор кон реформа на секторот кога беше корпоратизирано националното претпријатие за електрична енергија.

Во секторот на железниците, три земји забележаа зголемување на нивниот рејтинг во поглед на реформи во инфраструктурата: Босна и Херцеговина, Казахстан и Узбекистан. Неодамна беше усвоен нов Закон за железницата во Босна и Херцеговина кој го опфаќа воведувањето на среднорочни деловни планови и компензација за загубите кои настанаа при обезбедувањето на патнички услуги. Во Казахстан, новиот Закон за железницата обезбедува одделување на инфраструктурата од операциите и воведување на конкуренција преку пристап на трета страна во обезбедувањето на карго услуги. Во Узбекистан, две владини одлуки го отворија патот за трансформација на државната железница во акционерско друштво, дивестирање на споредните бизниси и приватизација на добавувачките индустрии и градежните активности. Покрај тоа, беше формирана нова регулаторна канцеларија за да дава дозволи на операторите и да ја регулира безбедноста. Сè уште претстои назначување на независен регулатор.

Во нејзината оценка на напредокот во секторот за патишта, ЕБОР имаше корист од резултатите на прашалникот кој им беше доставен на националните власти. Како резултат на тоа, рејтингот на Босна и

Херцеговина, Естонија, Македонија, и Таџикистан, кои не беа достапни минатата година, беа вклучени, а резултатите за шест други земји беа ревидирани. Меѓутоа, ниту една земја не постигна зголемување на резултатот на транзициониот показател. Релативно ниското ниво на реформи го рефлектира времето и напорите кои се потребни за да се постигне значителен напредок во овој сектор, особено во учеството на приватниот сектор. И покрај тоа, Полска и Романија се движат полека напред во нивните напори да вклучат приватни претпријатија во изградбата и функционирањето на концесии за патишта и во одвојувањето и одржувањето на опремата за одржување на патиштата.

Што се однесува до телекомуникациите, две земји постигнаа зголемување на нивните резултати на индикаторите од транзицијата: Словенија и Таџикистан. Словенечкиот парламент донесе нов Закон за телекомуникации во април 2001 година. Тоа е во согласност со условите за добивање членство во ЕУ, а воедно и ја зајакнува регулаторната рамка. Во Таџикистан, реформата на телекомуникациите напредуваше со потпишувањето на протокол од страна на Министерството за комуникации во февруари 2001 година. Тоа ги дефинира клучните основи на реформите во секторот, вклучувајќи го формирањето на регулаторни власти, усвојување на нов закон до 2001 година и постепена либерализација на секој сегмент на пазарот.

Единствената форма на приватизацијата која јасно придонесе кон подобрување на работењето на претпријатијата по извршената приватизација е продажбата на имотот на стратешки инвеститори

Економиите во транзиција се соочуваат со значителни предизвици во замената на старата технологија и изградбата на нови инфраструктурни мрежи. За тоа е потребна реформа на тарифите, зголемена комерцијализација и конкуренција во обезбедувањето на инфраструктурни услуги и регулаторен и институционален развој

Во секторот за вода и отпадни води, парламентот на Латвија донесе нов закон за регулирање на јавните услуги. Тоа овозможува воспоставување на независни локални владини регулатори за вода и отпадни води, управување со отпадот и греењето. Регулаторите, кои беа воспоставени во јуни 2001 година имаат целосни овластувања да ги ревидираат и спроведуваат нивоата на тарифи и стандардите за квалитет на работењето. Нивната независност е зајакната со одредбата во законот според која одлуките не треба да бидат под влијание на локалната власт. Тоа беше под-

држано со назначувањето на регулатор со четиригодишен мандат, со можност за разрешување само во случај на кривичен прекршок. Посебни буџети беа воспоставени врз основа на доходот од провизии. Во Македонија, тарифите за водата и отпадните води беа зголемени до нивоата за покривање на трошоците во неколку општини во кои ЕБОР спроведе проекти.

2.6 РЕФОРМА НА ФИНАНСИСКИОТ СЕКТОР

Развојот на финансискиот сектор во економиите во транзиција беше една од потешките реформски области бидејќи на почетокот на транзицијата немаше речиси никакви финансиски институции или пазари.¹² Во текот на измината година реформата на финансискиот сектор продолжи да напредува, особено во банкарскиот сектор. Овие придобивки од реформата беа во голема мера остварени во земјите од ЦИЕБ кои се приближуваа кон завршувањето на приватизацијата на банките и понатаму ги усогласуваа нивните прифатливи регулативи и супервизија со стандардите на ЕУ и меѓународните стандарди. Движечките сили за овие мерки беа сè поголемата побарувачка за банкарски услуги и можностите за добивање членство во ЕУ за земјите кандидати.

Меѓутоа, немаше значителен напредок во реформата на пазарите за хартии од вредност и на небанкарските финансиски институции. Со глобализацијата на финансиските услуги, пазарите на хартии од вредност во регионот се соочуваат со сè покомплексно окружување. Голем број поголеми и попрофитабилни фирми од регионот се котираат на западноевропските берзи, кои се поликвидни од оние во регионот. Во исто време, средните претпријатија бавно ги прифаќаа условите за финансиска транспарентност и корпоративно управување поврзани со јавното котирање и тргувањето со хартии од вредност. Со тоа, пазарите на хартии од вредност во регионот остануваат релативно недоволно развиени.

Во банкарскиот сектор, пет земји ги подобрија нивните индикаторите на транзицијата: Азербејџан, Чешката Република, Казахстан, Латвија и Словачка. Чешката Република го заврши процесот на приватизација на банките со продажба на 60 проценти од акциите на Komerční banka на „Societe Generale“ (Франција) за една милијарда САД долари. Агенцијата за консолидација започна да работи на покривање на лошите заеми со нивна продажба на приватни инвеститори со дисконт. Во Словачка беа продадени двете најголеми државни банки - Словенска спорителна на Erste bank (Австрија) за 425 милиони евра и Vseobecna Uve-

rova banka на италијанската банкарска групација Intesa BCI за 550 милиони евра. Исто така, беше усвоен нов закон за банки, кој го хармонизираше банкарското законодавство со директивите на ЕУ и ја зајакна банкарската супервизија.

Латвискиот банкарски сектор го продолжи процесот на консолидација по кризата во Русија во 1998 година со интеграцијата на две големи банки (Rietumu Banka и Saules Banka) во јули 2001 година и реструктурирањето (под судски надзор) на Bank Paritate. Исто така, беше формиран нов унифициран финансиски регулатор на банкарскиот, осигурителниот сектор и секторот на хартии од вредност. Во Азербејџан три државни банки беа реструктурирани, а дозволата на земјоделската банка беше повлечена, бидејќи значително беа зголемени барањата за основен капитал. Во Казахстан имаше значително зголемување на банкарското посредување по воведување на осигурување на депозитите, зајакнување на банкарската супервизија и подобрување на корпоративната ликвидност.

Во секторот на хартии од вредност немаше значајни подобрувања за да се гарантира зголемување на резултатот на индикаторот на транзицијата во текот на изминатата година. Меѓутоа, имаше голем број значајни настани. Во мај 2001 година берзата во Хелсинки ја презеде контролата врз берзата во Талин (главен град на Естонија, н.з.). Таа планира да создаде заедничко опкружување за тргување за двете берзи, со цел да се зголеми ликвидноста на естонските хартии од вредност. Тоа може да се смета како прв чекор кон интеграција на берзите во земјите на ЦИЕБ со оние во ЕУ. Користа ќе биде повеќекратна, со оглед на тоа што голем број берзи во регионот настојуваат да привлечат нови котации и да изградат ликвидни пазари. Во Казахстан и Полска приватните пензиски фондови стануваат сè позначајни учесници на локалните пазари на хартии од вредност. Меѓутоа, неодамнешните одлуки на владата во Унгарија го попречија понатамошниот развој на домашниот пазар, поради воведувањето на казнен данок на капитална добивка и одложувањето на пензиските реформи.

2.7 МЕЃУНАРОДНА ИНТЕГРАЦИЈА И ПРОГРЕС ВО ТРАНЗИЦИЈАТА

Покрај домашните фактори кои влијаат врз напредокот во транзицијата, искуството од последниве години покажа дека процесот на меѓународна интеграција може да има значајно влијание врз динамиката на реформите. На пример, процесот на добивање членство во ЕУ за десет земји кандидати во ЦИЕБ и ЈИЕ претставува значајно надворешно влијание кое

¹² Види Фрис и Тачи (2001) за развојот на банкарството во економиите во транзиција.

Табела 2.5

Меѓународна интеграција на транзиционите економии (2001 година)

	Зачленување во ГАТТ/СТО	Статус на Член 8 од ММФ	Договор за асоцијација со ЕУ	Договор за стабилизација и асоцијација	Договор за партнерство и соработка со ЕУ
Кандидати за членство во ЕУ					
Бугарија	Дек 96	Сеп 98	Мар 93	–	–
Чешка Република	Јан 95	Окт 95	Окт 93	–	–
Естонија	Ное 99	Авг 94	Јун 95	–	–
Унгарија	Јан 95	Јан 96	Дек 91	–	–
Латвија	Фев 99	Јун 94	Јун 95	–	–
Литванија	Мај 01	Мај 94	Јун 95	–	–
Полска	Јул 95	Јун 95	Дек 91	–	–
Романија	Јан 95	Мар 98	Фев 93	–	–
Словачка	Јан 95	Окт 95	Окт 93	–	–
Словенија	Јул 95	Сеп 95	Јун 96	–	–
Земји од централен и источен Балкан и југо-источна Европа					
Албанија	Сеп 00	–	–	–	–
Босна и Херцеговина	–	–	–	–	–
Хрватска	Ное 00	Мај 95	–	Окт 01	–
СР Југославија	–	–	–	–	–
Македонија	–	Јун 98	–	Апр 01	–
Заедница на независни држави					
Ерменија	–	Мај 97	–	–	Апр 96
Азербејџан	–	–	–	–	Апр 96
Белорусија	–	–	–	–	Мар 95
Грузија	Јун 00	Дек 96	–	–	Апр 96
Казахстан	–	Јул 96	–	–	Јан 95
Киргистан	Дек 98	Мар 95	–	–	Фев 95
Молдавија	Јул 01	Јун 95	–	–	Ное 94
Русија	–	Јун 96	–	–	Јун 94
Таџикистан	–	–	–	–	–
Туркменистан	–	–	–	–	Мај 98
Украина	–	Сеп 96	–	–	Јун 94
Узбекистан	–	–	–	–	Јун 96

Извор: Светска трговска организација, ММФ и ЕУ.

го охрабрува напредокот во транзицијата.¹³ Покрај тоа, трговските обврски во врска со добивањето членство во СТО и обврските за конвертибилност на валутата во врска со Член VIII од договорот на ММФ ја промовираат меѓународната интеграција.

Во табелата 2.5 се сумирани главните обврски на економиите во транзиција во областа на меѓународната економска интеграција. Особено забележливо е дека прифаќањето на овие меѓународни обврски е концентрирано кај десетте земји кандидати за членство во ЕУ. Според тоа, клучен предизвик е зајакнувањето на процесот на меѓународна интеграција и во другите земји.

Прием во и асоцијација со Европската Унија

Целта за пристапување кон ЕУ е клучен политички приоритет во речиси сите земји на ЦИЕБ и ЈИЕ. Оваа аспирација произлегува и од безбедносните прашања и од политичките и економските амбиции за приклучување кон Западот. За добивањето членство потребно е земјите кандидати да ги почитуваат политичките принципи на демократијата и плурализмот и да исполнат конкретни цели на економската политика насочени кон продлабочување на економската и монетарната интеграција. Овие цели се однесуваат на континуираната либерализација на трговијата, тековите

¹³ Види Берглоф и Роланд (2000)

на капитал и миграцијата и на развојот на институциите за поддршка на единствениот европски пазар во областите како што се: законот за трговски друштва, политиката на конкуренција, на транспорт, енергетика и телекомуникации, финансиската регулатива и земјоделието. Долгорочните можности за достигнување на западно-европските стандарди на живот преку поголема економска интеграција и институционална хармонизација помогнаа во совладувањето на отпорот кон реформата од страна на локалните интереси.

Договорите за асоцијација со ЕУ со десетте земји кандидати во ЦИЕБ и ЈИЕ од 1991 до 1996 година воспоставија рамка за слободна трговија со индустриски добра. На Европскиот совет во Луксембург во декември 1997 година беше решено да отпочнат преговори

за членство со сите десет земји кандидати и да се започнат предвремени преговори со пет земји од ЦИЕБ: Чешката Република, Естонија, Унгарија, Полска и Словенија.

Подоцна, на Европскиот совет во Хелсинки во декември 1999 година беше донесена одлука за започнување на преговори за членство со другите пет земји кандидати: Бугарија, Латвија, Литванија, Романија и Словачка. Тогаш ЕУ истакна дека таканаречениот „втор бран“ земји ќе можат да ги достигнат земјите од првиот бран, доколку тие постигнат задоволителен напредок во нивните подготовки. Секоја земја кандидат ќе биде поединечно оценета во смисла на исполнување на критериумите за членство (види Блок 2.2).

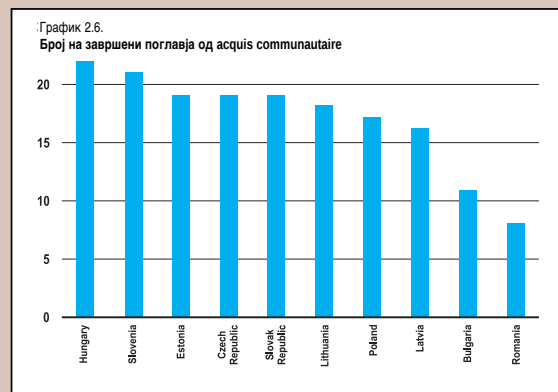
Напредок во пристапувањето кон ЕУ

На Европскиот совет во јуни 1993 година во Копенхаген, земјите членки на ЕУ се согласија дека одредени земји во ЦИЕБ и ЈИЕ би можеле да станат членки на ЕУ. Вклучувањето би можело да се случи веднаш штом секоја земја ќе ги исполни неопходните услови. Овие економски и политички услови вклучуваат:

- Стабилност на институциите кои ја гарантираат демократијата, владеењето на правото, човековите права, како и почит и заштита на малцинствата;
- Постојење на функционална пазарна економија, како и способност да се справи со конкурентскиот притисок и пазарните сили во рамките на ЕУ;
- Способност за прифаќање на обврските за членство, вклучувајќи го придржувањето кон целите на политичката, економската и монетарната унија.

За членство посебно е потребно земјите кандидати да го инкорпорираат законодавството на ЕУ (the *acquis communautaire*) во националното законодавство и ефективно да го имплементираат тоа преку соодветните административни и судски структури. Исто така, ЕУ мора да има способност да ги интегрира новите земји членки без загрозување на текот на европската интеграција.

Преговорите за членство во ЕУ со земјите кандидати се водат поединечно и темпото на преговорите зависи од степенот на подготвеност од страна на земјата и на ЕУ, но и од комплексноста на прашањата за кои станува збор. Преговорите ги опфаќаат политичките и економските аспекти на критериумите од Копенхаген. Исто така, тие се фокусираат

на инкорпорирањето на законодавството на ЕУ, кое е поделено на 31 поглавје, од кои секое опфаќа одредена област од економијата, како на пример, слободното движење на капиталот, работната сила, услугите и производите. Фактичките преговори добиваат форма на серија билатерални меѓувладини конференции меѓу земјите членки на ЕУ и секоја од земјите кандидати.

Одговорноста за проценување на степенот до кој земјите кандидати за членство во ЕУ ги исполнуваат критериумите од Копенхаген ја има Европската комисија, а тие проценки се прават во контекст на годишниот извештај за напредокот подготвен од страна на Комисијата. Извештајот за 2001 година треба да биде усвоен во ноември. Комисијата неодамна му обезбеди на Европскиот парламент проценка за тековната работа.¹ Според проценката, сите земји кандидати преговарачи и понатаму ги исполнуваат политичките критериуми, признавајќи дека позицијата на руските малцинства во земјите од Балтичкиот регион продолжува да се подобрува и дека ситуацијата на сирачињата во Романија започнала да се менува. Меѓутоа, сериозните праша-

¹ Види: Ферхојген (2001).

ња сепак треба да се решат. Позицијата на ромскиот народ и културната дискриминација со која се соочуваат, исто така, и понатаму претставува тешко прашање.

Што се однесува до економските критериуми, Комисијата забележа дека конкурентниот пазар станал карактеристика на сите земји кандидати за членство во ЕУ. Таа истакна дека конкурентноста на единствениот европски пазар во голема мера е постигната бидејќи трговијата со добра и услуги меѓу ЕУ и земјите кандидати веќе беше значително либерализирана. Исто така, се признава дека критериумите од Мастрихт за еврото ќе мора да бидат исполнети целосно откако ќе се исполнат критериумите за членство од Копенхаген.

Во поглед на инкорпорирањето на законодавството на ЕУ, беа започнати преговори со осум од десетте земји кандидати од Централна и Источна Европа и Балтичките земји и југоисточна Европа (сите освен Бугарија и Романија) за сите поглавја (вкупно 31), освен за едно кое се занимава со буџетот и институционалните прашања. Графиконот го покажува бројот на поглавја кои беа привремено затворени од страна на секоја од десетте земји кандидати. Унгарија е на прво место со 22 привремено затворени поглавја, а по неа следат Словенија со 21 и Чешката Република, Естонија и Словачка со 19. Меѓутоа, бројот на привремено затворени поглавја не претставува целосна мерка за напредокот бидејќи таа не ги зема предвид различните комплексности и тешкотии во поглавјата или напредокот кој беше постигнат во поглавјата кои сè уште не се затворени. Покрај тоа, мора да се признае дека голем број од поконтровверзните прашања сè уште треба да се решат во секоја од земјите, како на пример, правните и внатрешните прашања, конкуренцијата, оданочувањето, транспортот, буџетот за регионалната политика и земјоделството. Неодамна беше постигнат компромис во поглед на поглавјето за слободното движење на луѓето, кое, што е можно поскоро, ќе ги врамнотежи целите на слободното движење и безбедноста.

Иако значителен напредок беше постигнат во исполнувањето на политичките и економските критериуми за прием во ЕУ во земјите кандидати од ЦИЕБ и ЈИЕ, овие напори предизвикаа значителни трошоци и ги намалија ионака сиромашните административни капацитети на земјите. Со цел да се помогне во покривањето на овие трошоци и да се поддржи локалниот административен капацитет, ЕУ усвои буџетски одредби за да го направи финансирањето пред добивањето на членство достапно за сите земји кандидати во областите на техничка помош и обука (преку инструментите на ФАРЕ), инфраструктурата и животната средина (преку инструмент на ИСПА) и земјоделството (преку инструменти на САПАРД). Вкупната потенцијална финансиска поддршка преку овие инструменти за периодот 2000-2006 година изнесува 3,1 милијарди евра. ФАРЕ и ИСПА програмите се во тек, но програмата САПАРД мораше да надмине значителни почетни проблеми.

Како што земјите кандидати за членство се подготвуваат за членство со финансиска поддршка на ЕУ, институциите на ЕУ, исто така, мора да се приспособуваат. Значаен чекор во процесот беше Договорот од Ница, кој беше постигнат во декември 2000 година. Целта на договорот беше да се отстранат пречките за проширувањето на ЕУ и да се усвојат реформите кои ќе обезбедат ефикасно функционирање на институциите на ЕУ по проширувањето на членството. Во исто време, шефовите на држави и влади од ЕУ одобрија план за завршување на преговорите за членство. Меѓутоа, постојат сомнежи за тоа колку договорот бил успешен во подготвувањето на институциите на ЕУ за експанзија на членството.² Покрај тоа, Договорот од Ница мора да биде ратификуван од страна на секоја земја членка. Тој веќе не успеа да ја отстрани првата пречка кога Ирската Република го отфрли договорот на референдум. Клучно за кредибилитетот на процесот на добивање членство и за текот на реформата е земјите кандидати да се осигураат дека институциите на ЕУ се успешно приспособени.

Тешко е да се измери влијанието на добивањето членство врз напредокот на транзицијата, бидејќи влијанието може да биде двонасочно. Сигурните шанси за членство можат да помогнат за напредување на пазарно ориентираните реформи, додека напредокот на транзицијата поради други причини може да ги зајакне шансите за членство во ЕУ. Еден од начините делумно да се овозможи влијание на другите фактори врз процесот на реформи е да се испита напредокот на транзицијата со споредување на три групи земји со

земјите кандидати за членство од првиот бран. Овие три групи се вториот бран земји кандидати за членство, земјите од ЦИЕ кои сè уште не пристапуваат и земјите од ЗНД.

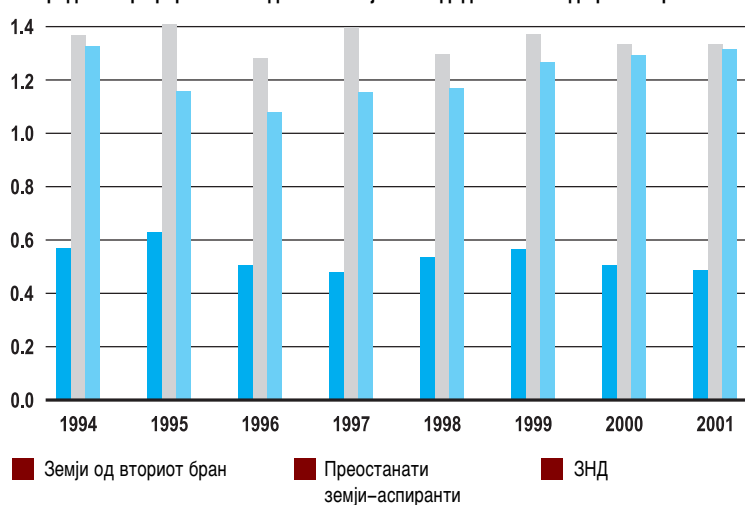
Графиконот 2.6а ги покажува разликите во резултатите на индикаторите на транзицијата за приватизацијата на големите претпријатија и институционалниот развој (без инфраструктурата). Таа го поддржу-

² Болдвин, Берглоф, Цаваци и Видгрин (2001) обезбедуваат проценка на договорот.

ва ставот дека одлуките од страна на ЕУ во врска со добивањето членство се поврзани со значително забрзување на реформите.

Графиконот мошне јасно покажува три различни трендови во напредокот на транзицијата од страна на вториот бран земји за добивање членство, другите земји од ЦИЕ и земјите од ЗНД. Вториот бран земји за добивање членство започна да конвергира кон земјите од првиот бран во текот на периодот 2000-2001 година, што следеше по одлуката на Европскиот совет во Хелсинки на крајот од 1999 година. Спротивно на тоа, земјите од ЦИЕ покажуваат релативно кон-

График 2.6а.
Напредок во реформите во однос на земјите-кандидати за ЕУ од првиот бран

стантен напредок во текот на целиот период, додека земјите од ЗНД сè повеќе отстапуваат од земјите кандидати за членство од првиот бран. Овие различни шеми на напредок во транзицијата сугерираат дека

Развојот на финансискиот сектор во економиите во транзиција беше една од потешките реформски области, бидејќи на почетокот на транзицијата немаше речиси никакви финансиски институции или пазари. Во текот на изминатава година реформата на финансискиот сектор продолжи да напредува, особено во банкарскиот сектор

одлуката на Европскиот совет во Хелсинки за зголемување на можностите за добивање членство за земјите кандидати од вториот бран помогна за засилување на нивниот тек на реформата. Меѓутоа, исто така мора да се признае дека одлуката да не се поканат земјите на преговори за членство може да рефлектира други фактори кои најверојатно ќе го попречуваат напредокот во транзицијата.

Графиконот 2.6б покажува дека динамиката на приватизацијата на големите претпријатија и институционалниот развој во земјите од првиот бран значително забрза од 1997 до 2001 година во споредба со

1995-96. Иако тоа може да биде поради нормалниот премин од иницијалните реформи на либерализацијата и приватизацијата на малите претпријатија кон реформите од втората фаза, исто така, го потврдува ставот дека одлуката на Европскиот совет од Луксембург за формално отворање на преговорите за членство претставуваше поттик за реформи. Забрзувањето на приватизацијата на големите претпријатија и институционалниот развој се случија во периодот непосредно пред и по донесувањето на одлуката во 1997 година.

Европската унија не сакаше да ги отвори можностите за преговори за членство во ЕУ со пет земји во 1997 година: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, СР Југославија и Македонија. Што се однесува до Хрватска, постоеше загриженост во поглед на недостатокот на политички плурализам под режимот на поранешниот претседател Туѓман и непочитувањето на меѓународниот суд за воени злосторства. СР Југославија сè уште беше под режимот на Милошевиќ и се соочуваше со сè поголема изолација, при што меѓународните санкции беа засилени во 1998-99 година. За Албанија, Босна и Херцеговина и Македонија беше јасно дека институционалните структури беа премногу слаби за процесот на добивање членство во ЕУ. Мораше да се разгледа алтернатива.

Процесот на стабилизација и асоцијација (ПСА) се сметаше за чекор напред за оние земји кои сè уште не се во позиција да се отпочнат преговори за членство. Европската комисија формално го предложи ПСА за петте земји од ЦИЕ во мај 1999 година. Од почетокот Европската комисија беше експлицитна во корелирањето на меѓународната интеграција со исполнувањето на економски и политички услови. Европската комисија им понуди на петте земји можност за економска интеграција како возмат за напредокот во демократијата, почитувањето на човековите права и пазарната економија. Исто така, таа нагласи дека секој договор ќе биде „скроен“ според околностите во земјата и призна дека некои земји ќе се движат побрзо кон склучување на договор.

Првата земја која потпиша Договор за стабилизација и асоцијација (ДСА) беше Македонија во април 2001 година. Во текот на изминативе две години, таа беше една од најреформски ориентираните земји, при што значителен напредок беше постигнат во приватизацијата, банкарските и институционалните реформи, вклучувајќи ги и законите за конкуренција. Во време на потпишувањето, Европската комисија го истакна политичкото значење на договорот, со кој на земјата ѝ беше доделен статус на „потенцијален кандидат“ за идно членство во ЕУ. Патот што стои пред Македонија сега е неизвесен поради неодамнешниот

конфликт со герилците од албанскиот етникум. Зголемената неизвесност доведе до забавување на реформите. Ефективно решение за овој проблем е навистина неопходно, доколку земјата сака да го преземе следниот клучен чекор кон формално влегување во процесот на добивање членство.

Хрватска и Албанија се следните во процесот на ДСА. Хрватска веќе релативно напредна во реформата и според тоа, можеше брзо да реагира по политичките промени во јануари 2000 година. Таа го потпиша договорот во октомври 2001 година и има добра позиција во споредба со четирите земји од ЈИЕ за да влезе во преговори за членство. Албанија оствари значителни придобивки во институционалното зајакнување од 1999 година, како што покажаа двата мирни национални избори (локални и парламентарни) минатата година. Сега таа формално преговара за ДСА. Босна и Херцеговина и СР Југославија се назад, но Југославија постигна побрз напредок од Босна и Херцеговина. Европската комисија ѝ презентираше на Босна и Херцеговина „патна карта“ од 18 клучни чекори, што треба да бидат преземени пред да можат да започнат преговорите, но до средината на 2001 година само шест од нив беа имплементирани.

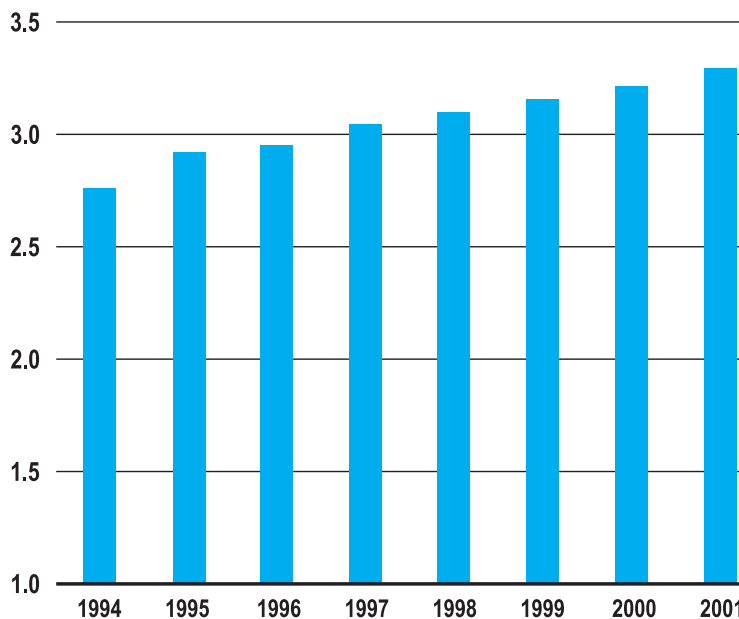
Меѓународната интеграција и ЗНД

За Русија и другите земји од ЗНД, пристапот кон регионална интеграција значително се разликуваше од правецот што го зазедоа од земјите на ЦИЕБ и ЈИЕ, и покрај договорите за партнерство и соработка кои повеќето земји од ЗНД ги потпишаа со Европската унија. На пример, само четири земји од ЗНД добија членство во СТО за разлика од сите земји на ЦИЕБ и ЈИЕ, со исклучок на Босна и Херцеговина, СР Југославија и Македонија. Освен тоа, регионалната трговија во рамките на ЗНД и понатаму е значајна, особено меѓу Русија и другите земји од ЗНД додека повеќето земји од ЦИЕБ и ЈИЕ ја преориентираа нивната трговија кон Западна Европа и другите индустријализирани пазарни економии.

Недостатокот на силна надворешна ориентација за земјите од ЗНД, со исклучок на секторот на природни ресурси, како и централната позиција на руската економија во рамките на ЗНД недвосмислено ја истакнуваат клучната улога на Русија во меѓународната интеграција на сите земји од ЗНД. Доколку Русија имплементира економска стратегија фокусирана кон навремено добивање членство во СТО и кон подлабока меѓународна економска интеграција, тоа ќе има значајно влијание и врз агендата за реформа во Русија и другите земји од ЗНД поради поголемата отвореност и конкурентност на руската економија. Меѓутоа, при следењето на агендата за поголема трговска ли-

График 2.66.

Индикатори на транзицијата на ЕБРД за првите пет земји-кандидати за членство во ЕУ

Извор: ЕБРД

Голем број поголеми и попрофитабилни фирми од регионот се котираат на западноевропските берзи, кои се поликвидни од оние во регионот. Во исто време, средните претпријатија бавно ги прифаќаа условите за финансиска транспарентност и корпоративно управување поврзани со јавното котирање и тргувањето со хартии од вредност. Со тоа, пазарите на хартии од вредност во регионот остануваат недоволно развиени

Тешко е да се измери влијанието на добивањето членство врз напредокот на транзицијата, бидејќи влијанието може да биде двонасочно. Сигурните шанси за членство можат да помогнат за напредување на пазарно ориентираните реформи, додека напредокот на транзицијата поради други причини може да ги зајакне шансите за членство во ЕУ

берализација, руската влада се соочува со предизвици исто толку големи колку и оние со кои се соочуваат земјите во развој. Имено, по повеќедецениска насоченост кон супституција на увозот, тие беа принудени да се справуваат со силни заеднички интереси против либерализацијата.

Една средно-доходна земја во развој која успешно се соочи со овие предизвици беше Мексико, каде беше спроведена широка програма за либерализација на трговијата по должничката криза во 1982 година. Оваа програма уследи четири децении по трговската политика која се базираше на супституција на увозот и кулминираше со имплементација на договор за слободна трговија со САД и Канада во 1994 година. Како привремен чекор, Мексико се вклучи во Општата спогодба за царини и трговија (ГАТТ) во 1986 година.

Првичните реформи за трговска либерализација во Мексико беа интензивирани од страна на реформски ориентираната влада, во текот на сериозната економска криза и беа поддржани од страна на ММФ и Светската банка. Програмата беше помогната преку поттикнување на широка поддршка за слободната трговија од страна на приватниот сектор.¹⁴ Владата настојуваше да вклучи одредени групи од приватниот сектор во процесот на креирање на политиката, во време кога рамнотежата на моќта во рамките на корпоративниот сектор се поместуваше кон извозниците, а подалеку од компаниите кои беа фокусирани само на домашниот пазар. Како што деловните преференции започнуваа да се поместуваат во корист на слободната трговија по првичните мерки за либерализација, одредени елементи во приватниот сектор добија поголемо влијание во процесот на креирање на политиката, особено оние од меѓународно активните компании.

Иако меѓународната интеграција базирана на слободната трговија може да обезбеди значителен потенцијал за достигнување во развојот, таа исто така ги изложува претходно заштитените компании на нови видови ризици кои мора ефективно да се управува-

Европската комисија им понуди на пет земји (Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, СР Југославија и Македонија) можност за економска интеграција како возврат за напредокот во демократијата, почитувањето на човековите права и пазарната економија. Исто така, таа нагласи дека секој договор ќе биде "скроен" според околностите во земјата и призна дека некои земји ќе се движат побрзо кон склучување на договор

ат. Овие ризици произлегуваат од цикличните варијации на странската побарувачка и тековите на приватниот капитал. Мексико се соочи со вакви видови на ризици во 1995 година, кусо време по влегувањето во договор за слободна трговија со Канада и САД. Меѓутоа, одржливиот напредок во структурната реформа и институционалниот развој му помогна поефикасно да се спротивстави на неодамнешните притисоци на пазарите во подем во однос на другите латино-американски земји.

Рускиот претседател Путин неодамна му даде висок приоритет на прашањето за добивање членство во СТО, а Владата одобри план за усогласување на законодавството со барањата на СТО. Новото законодавство ќе се фокусира на новиот царински кодекс и мерките кои се справуваат со дозволата за увоз и извоз, анти-дампинг и други трговски лекови. Меѓутоа,

новото законодавство треба да оди многу подалеку од овие прашања и постои загриженост околу тоа колку ефективно ќе бидат спроведувани новите закони, особено на регионално и локално ниво. Исто така, постои значителен отпор кон понатамошната либерализација на трговијата од страна на голем број производни и услужни компании кои примарно го опслужуваат домашниот пазар.

Како и во Мексико, предизвикот во напредувањето на програмата за либерализација на трговијата ќе биде да се поттикне домашната поддршка за агендата. Тоа делумно би можело да се постигне преку создавање на организации на извозници и групи на потрошувачи, како и со дозволување на овие групи да имаат пристап во процесот на креирање на трговската политика. Еден од начините за дополнување и засилување на таквите домашни иницијативи би бил Европската унија и САД да започнат процес на преговори за склучување на договори за слободна трговија со Русија. Тоа би помогнало за зголемување на користите од либерализацијата за руските производители и потрошувачи.

Во рамките на ЗНД како целина, економските и политичките односи меѓу земјите членки генерално беа воспоставени врз билатерална или мултилатерална основа, наместо врз основа на ЗНД. Голем број држави од ЗНД не сакаа да ги зајакнат нивните врски со пост-советска Русија. Како последица на тоа, ЗНД никогаш не еволуираше во слободна трговска зона, а некои земји формираа сојузи без Русија како на пример ГУУАМ (политички, економски и безбедносен сојуз на Грузија, Украина, Узбекистан, Азербејџан и Молдавија). Спротивно на тоа, Белорусија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан ги зајакнаа односите, формирајќи царинска унија со Русија, и потпишувајќи договор за формирање на Евро-азиска економска заедница во октомври 2000 година. Белорусија ги интензивираше односите со потпишување на Договор за унија со Русија, во кој детално се наведени плановите за економска интеграција со Русија, вклучувајќи целосна монетарна унија до 2005 година.

Неодамнешните докази сугерираат дека соработката меѓу земјите од ЗНД можеби била корисна за поранешните советски републики после периодот на централистичкото планирање. Иако колапсот на врските со добавувачите кои постоеја при централистичкото планирање придонесе за нагло намалување на производството во ЗНД, податоците велат дека трговските односи на ЗНД можеби го ублажиле колапсот. Појавата на бартер трговија меѓу државите од ЗНД пред цврстите ограничувања на ликвидноста, можеби исто така ги ограничиле ефектите од дезорганизацијата во трговијата на ЗНД.¹⁵

¹⁴ Види Такер (2000а и 2000б).

¹⁵ Види Беван, Естрин, Хер и Стерн (2001).

Можно е односите во рамките на ЗНД, а особено со Русија, да се покажат како значаен извор на економска сигурност во регионот во иднина. Ризиците кои ја следат интеграцијата со Русија, станаа очигледни после кризата во август 1998 година, која доведе до силни макроекономски нарушувања во регионот. Подоцнежното заживување на рускиот економски развој (по девалвацијата на рублата и високите цени на нафтата) го стимулираше периодот на економска обнова во ЗНД.

Најдобрата стратегија за економска интеграција на ЗНД е да се усвои пристап кој ниту ја фаворизира ниту ја дискриминира трговијата со Русија и кој ја поддржува диверзификацијата на извозните пазари. Меѓутоа, постоечката царинска унија меѓу Русија и Белорусија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан ја применува надворешната царинска тарифа на Русија и во другите земји од царинската унија. Тоа има за цел да ги направи овие пазари поповолни за привилегираните руски производители. Добивањето членство на Русија во СТО ќе помогне во намалувањето на големината на оваа царинска заштита во царинската унија и создавањето поотворени и поконкурентни пазари.

2.8 ЗАКЛУЧОК

Во минатата година беше забележан одржлив напредок во реформите и значително подобрување на резултатите кај индикаторите на транзицијата на ЕБОР за голем број транзициони економии и во многу области на транзицијата. Голем број земји кои заостануваа, постигнаа значителен напредок во текот на минатата година, вклучувајќи ги Босна и Херцеговина, СР Југославија и Романија. Овие земји имаа корист од повољните политички и економски настани во ЈИЕ.

Поддржани од силното закрепнување на ЗНД, голем број земји од ЗНД постигнаа значителни придобивки од реформата, особено Русија, но исто така и Азербејџан, Белорусија и Узбекистан. Во исто време, многу земји кои се кандидати за членство во ЕУ продолжија да остваруваат стабилен напредок во зацврстувањето на перформансите на нивните институции кои го поддржуваат пазарот. Само во Туркменистан, каде што политичката обврска кон реформа беше слаба, постоеше назадување во реформата.

Овие неодамнешни реформи во голема мера се во согласност со утврдените шеми на транзицијата. Во повеќето земји од регионот, тоа вклучува либерализација и приватизација на малите пред приватизацијата на големите претпријатија и развој на институции кои го поддржуваат пазарот. Освен тоа, основите за одржлив напредок во пазарно ориентираните реформи се чини дека се поставени во земјите каде што либ-

ерализацијата пуштила корени и каде што приватниот сектор започнал да се развива преку приватизацијата на малите претпријатија и елиминацијата на бариерите за влез на пазарот. Разработените демократски политички системи исто така посочуваат кон одржлив напредок. Меѓутоа, овој процес не е гарантиран. Факторите како што се прекумерното приватно влијание врз владината политика и судските одлуки можат да имаат негативен ефект врз напредокот во реформата. Креирањето на политиката базирано врз политичката експедитивност може исто така да го забави или пренасочи правецот на реформата.

Процесот на меѓународна интеграција може да ги надополни домашните фактори кои помагаат во одржувањето на напредокот на реформата. Шансите за добивање членство во ЕУ имаа значително влијание врз динамиката на реформите во голем број земји на ЦИЕБ и ЈИЕ. За одржување на ова позитивно влијание за промени, кредибилитетот на процесот за добивање членство мора да се одржува преку ефективна реформа на институциите на ЕУ и мерки што ќе помогнат да се покријат трошоците за членство во земјите кандидати. Иницијативите за решавање на двете прашања се во тек, а нивната ефективна имплементација е суштинска за успехот на процесот.

Спротивно на земјите од централна и источна Европа (вклучително и балтичките земји) кои полека ги интегрираат нивните економии во меѓународната економија, економиите од Заедницата на независни држави и понатаму се релативно изолирани. Значителен дел од нивната трговија остана во рамките на ЗНД, со исклучок на извозот на природните ресурси на меѓународните пазари

Спротивно на земјите од ЦИЕБ и ЈИЕ кои полека ги интегрираат нивните економии во меѓународната економија, економиите од ЗНД и понатаму се релативно изолирани. Значителен дел од нивната трговија остана во рамките на ЗНД, со исклучок на извозот на природните ресурси на меѓународните пазари. Приоритет за ЗНД е да се промовира поголема меѓународна трговија и инвестиции преку членство во СТО, особено на Русија, но исто така од страна на Украина и Казахстан. Усвојувањето на полиберални и поотворени трговски режими во овие земји ќе генерира значителни користи за помалите економии од ЗНД, кои веќе добија членство во СТО. Како долгорочна цел, Европската унија и САД би можеле да ја разгледаат можноста за влегување во договори за слободна трговија со Русија за поттикнување на домашната поддршка за поголема економска отвореност во рамките на тие земји.

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

(ИЗВЕШТАЈ ЗА ТРАНЗИЦИЈАТА НА ЕБРД ЗА 2001 ГОДИНА)

Клучни предизвици од реформата

- Конфликтот и насилиството во текот на 2001 година ја загрозија макроекономската стабилност и шансите за развој; трајниот мир и решавањето на разликите се основни за надградување на успесите од претходните години.
- Приватизацијата на големите претпријатија-загубари ја достигна клучната фаза и успешното завршување на програмата ќе ги поттикне неопходните инвестиции, вклучувајќи ги и странските директни инвестиции.
- И покрај новиот Закон за стечај, меѓусебните долгови на претпријатијата продолжија да се зголемуваат; политичката волја да се постигне напредок во реструктурирањето и спроведувањето на стечајните постапки остануваат клучни фактори.

ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА

Република Македонија го потпиша Договорот за стабилизација и асоцијација.

Во април 2001 година Република Македонија стана првата земја во југо-источна Европа што го потпиша Договорот за стабилизација и асоцијација (ДСА) со Европската унија. Договорот за стабилизација и асоцијација е сличен со европските договори потпишани во деведесеттите години меѓу ЕУ и десет централно-источни европски земји, но со дополнителен акцент на регионалната соработка. Според договорот, Република Македонија има директен слободен пристап на пазарите на ЕУ (освен во секторот на земјоделството и риболовот), при што се согласи да ги елиминира нејзините царински тарифи за производите од ЕУ во текот на најмногу десет години. За текстилот и челикот, најголемите извозни компоненти, рокот за либерализација е помал од 10 години. Увозните квоти на земјоделските и рибните производи беа укинати од двете страни кога беше потпишан договорот, но нема рок за понатамошна либерализација на царинските тарифи во овие сектори. Увозот на нафта и нафтени деривати беше либерализиран во јули 2001 година, три години пред датумот кој беше договорен меѓу Владата и „Хеленик петролеум“ (Грција), врз основа на договор за ексклузивитет потпишан при купувањето на рафинеријата „Окта“ во 1999 година.

Цените на лебот и брашното беа либерализирани

По пет години контрола од страна на владата, цените на лебот и на брашното беа либерализирани во

октомври 2000 година. Меѓутоа, тоа досега имаше мал ефект врз цената на овие добра, што посочува дека ценовните лимити кои биле воведени не биле обврзувачки. Владата и понатаму ги контролира цените на повеќето комунални услуги и различни ставки, како што се нафтата, поштата и осигурувањето на моторни возила.

СТАБИЛИЗАЦИЈА

Беше воведен нов привремен данок на трансакции.

Макроекономските проекции за економскиот раст и фискалниот резултат во 2001 година беа ревидирани надолу, а инфлацијата и проекциите за загубата на девизни резерви беа ревидирани нагоре поради конфликтот меѓу безбедносните сили и етничките албански герилци. Со цел да се финансираат зголемените воени расходи, во јуни 2001 година владата воведо данок на финансиски трансакции. Данокот ќе се применува во втората половина на 2001 година. Претпријатијата плаќаат 0,5 проценти од вредноста на секоја безготовинска трансакција и 1 процент од секоја готовинска трансакција, вклучувајќи го купувањето на девизи, повлекувањето на готовина од жиро сметките за материјални трошоци и други слични трошоци. Во јули 2001 година, во првиот месец од операцијата данокот донесе приход во износ од околу 7,7 милиони американски долари.

ПРИВАТИЗАЦИЈА

Приватизацијата на големите претпријатија-загубари е во тек.

До крајот на 2001 година, 1.646 претпријатија беа приватизирани од почетокот на програмата во 1993 година, при што околу 70 продажби се извршија во текот на претходните 12 месеци, а уште 113 претпријатија се во процес на продажба. Шеесет и пет проценти од приватизираниите претпријатија се мали, 19 проценти се средни, а преостанатите 16 проценти се големи. Приватизацијата во земјоделскиот сектор е речиси завршена, при што се приватизирани 418 претпријатија. Вниманието сега е насочено кон 40 големи претпријатија загубари кои треба да се приватизираат или затворот до крајот на 2002 година според акциониот план на Владата, помогнат од Светската банка. Се ангажираат независни надворешни советници во процесот на длабинска анализа и тие помагаат во пронаоѓањето на стратешки инвеститори. Внатрешниот етнички конфликт доведе до одложување на

програмата. Меѓутоа, во јуни 2001 година Владата ја соопшти ликвидацијата на пет од овие претпријатија (со 7.000) вработени, која предизвика вкупна загуба еднаква на речиси 600 милиони германски марки во текот на 2000 година.

РЕФОРМИ ВО ДЕЛОВНИОТ СЕКТОР

Треба да се подобрат практиките на корпоративното управување.

Во октомври 2000 година, Владата ги зајакна Законите за стечај, хипотека и извршна постапка. И покрај тоа, финансиската дисциплина и ликвидноста на претпријатијата продолжи да се влошува. До февруари 2001 година, неисплатените обврски на претпријатијата се зголемија за околу 10 проценти во однос на претходната година, односно на ниво од околу 33 милијарди денари (приближно една милијарда германски марки). Речиси половина од овие неисплатени обврски се концентрирани кај околу 60 правни лица. Владата се обиде да се справи со проблемот преку замрзнување на банкарските сметки. Досега оваа политика имаше мал успех во подобрувањето на платежната дисциплина.

ИНФРАСТРУКТУРА

Владата продаде мнозински дел од Македонски телекомуникации.

Во јануари 2001 година, Владата продаде 51 процент од претпријатието за фиксни телекомуникациски линии, Македонски телекомуникации (МТ) на конзорциумот предводен од „Матав“, од Унгарија за 320 милиони американски долари. МТ има монопол над фиксните телефонски услуги, кој треба да заврши во декември 2004 година. Во секторот на мобилни телефонски линии три претпријатија дадоа понуда за добивање дозвола за втор мобилен оператор. Преговорите со давателот на највисоката понуда започнаа и Владата очекува вториот мобилен оператор да започне со работа на почетокот на 2002 година.

Плановите за приватизација на секторот за електрична енергија се во тек.

Државното претпријатие за електрична енергија „Електростопанство на Македонија“ (ЕСМ) се подготвува за приватизација до крајот на 2002 година. Педесет и еден процент од неговите акции ќе бидат продадени во три фази. Во текот на 2000 година, Владата реши да им даде 12-годишни концесии на седум мали хидроцентрали врз основа на проектите за РОТ (ревитализација, операција и трансфер). Тендерот веќе е распишан и Владата веќе преговара со едно од трите избрани претпријатија. Истата стратегија може

Либерализација, стабилизација, приватизација

1991

сеп. Стекнување на независност од Југославија

1992

апр. Воведена нова валута (денар)

1993

јуни Усвоен Закон за приватизација

ное. Првата кредитна аукција од страна на Централната банка

1994

јан. Реформа на данокот на промет

фев. Воведено ембарго од страна на Грција

1995

сеп. Укинато грчкото ембарго

1996

фев. Воведени големи даночни реформи

апр. Усвоен Законот за приватизација во земјоделството

јули Рационализација на царинската структура

авг. Отстранети увозните рестрикции

1997

јули Дејвалвација на денарот

јули Стапи на сила нов Закон за земјиштето

1998

јан. Договор за партнерство и соработка со ЕУ

јуни Воведена целосна конвертибилност на тековната сметка

1999

апр. Голем наплив на косовски бегалци

јули Најголемата рафинерија за нафта продадена на странски инвеститор

2000

апр. Воведен ДДВ

окт. Либерализирани цените на лебот и брашното

2001

апр. Потпишан Договорот за стабилизација и асоцијација со ЕУ

јуни Воведен вонреден данок на финансиски трансакции

јули Либерализиран увозот на нафта

да се користи при либерализацијата на поголемите капацитети на ЕСМ.

ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ

Странските инвестиции во банките и поголемите претпријатија водат кон консолидација.

Кон крајот на 2000 година во земјата имаше 23 комерцијални банки и 18 штедилници. Уделот на капиталот на приватните банки се зголеми на 83,5 проценти, 6 процентни поени повеќе од крајот на 1999 година, а шест банки се 100 проценти приватни. Седумнаесет банки имаат целосна дозвола за вршење на платен промет со странство. Секторот и понатаму е високо концентриран, при што двете најголеми банки (Стопанска банка и Комерцијална банка) поседуваат над половина од вкупните средства и две третини од вкупните депозити во банкарскиот систем. Лошите заеми, исто така, и понатаму се високи, при што 34,8 проценти од заемите се класифицирани како сомнителни или ненаплатливи. Новите услови за капитален цензус стапија на сила во април 2001 година - 9 милиони евра за целосна дозвола за вршење на промет со странство и 3,5 милиони евра за домашен промет. Интеграциите меѓу прилепската Пелагониска банка и Комерцијална банка (Скопје), и меѓу Тетекс банка (Тетово) и Кредитна банка (Битола) беа најавени во јули 2001 година. Се очекува консолидацијата да продолжи со оглед на тоа што уште неколку други интеграции и преземања во моментот се во фаза на преговори.

Беше извршена реформа на платниот систем.

Новиот платен систем важи од 1 јули 2001 година. Според новиот систем, Заводот за платен промет (ЗПП) ќе биде затворен до крајот на годината. Наместо тоа, сите плаќања ќе се извршуваат преку комерцијалните банки и централната банка. Двете институции ќе функционираат паралелно во втората половина на 2001 година.

Активноста на Берзата се прошири.

Вкупниот промет на Македонската берза (МБ) значително се зголеми во текот на 2000 година на приближно 250 милиони германски марки, петпати повеќе од нивото во 1999 година. Владата учествуваше во повеќе од половина од прометот преку продажбата на државни акции. Меѓутоа, Берзата не успеа да привлече претпријатија на официјалниот пазар и до крајот на 2001 година само една банка и една државна обврзница се котираа на овој пазар. Деведесет и шест проценти од активноста на МБ се одвива на неофицијалниот трет пазар, а пазарната капитализација и понатаму е мала, далеку под еден процент од БДП.

Претпријатија, инфраструктура, финансии и социјални реформи

1992

апр. Воспоставен двостепен банкарски систем
јуни Формирана Комисија за хартии од вредност

1993

мај Усвоена адекватноста на капиталот (дефинирана според БИС)

1994

јан. Воведени лимити на банкарските кредити

1995

март Усвоен Закон за санација на банки

1996

март Берзата започнува со тргување
апр. Усвоен Закон за банки
јуни Усвоен Закон за телекомуникации

1997

март Пропадна штедилницата ТАТ
јули Стапи на сила Законот за хартии од вредност
ное. Усвоен Законот за електрична енергија

1998

мај Стапи на сила нов Закон за стечај

1999

дек. Усвоени анти-монополските закони

2000

март Воведени реформи на пензискиот систем
апр. Повлечени кредитните лимити на домашните банки-
апр. Целосно приватизирање на најголемата банка
јули Стапи на сила новиот Закон за хипотека и залог
јули Усвоен Законот за банки
јули Донесен Законот за хартии од вредност
окт. Изменет Законот за стечај

2001

апр. Зголемени барањата за основачки банкарски капитал

СОЦИЈАЛНИ РЕФОРМИ

Реформата на пензискиот систем напредува.

Новата фаза во реформата на пензискиот систем беше постигната во февруари 2001 година со подготовката на Нацрт-законот за капитално финансирано пензиско осигурување. Се очекува новиот закон да биде усвоен од парламентот пред крајот на годината.

Законот овозможува воведување на пензиски систем од повеќе столбови, при што приватните пензиски фондови ќе бидат раководени од здруженија финансирани од странски капитал. Се очекува почетниот капитал на овие здруженија да изнесува околу 1,5 милиони евра.

Владата подготвува стратегија за намалување на сиромаштијата

Според прегледот од 1998 година, над 20 отсто од населението живее под официјалниот праг на сиро-

маштијата од околу 75 американски долари месечно (по цени од 1996 година) и Владата подготвува стратегија за задоволување на итните социјални потреби. Клучните елементи на стратегијата вклучуваат макроекономски реформи, универзално финансирање на здравствената заштита, мерки насочени кон зголемување на партиципацијата во образовниот систем, и зголемување на флексибилноста на пазарот на работна сила преку пониски трошоци за отпуштање и поригорозни услови за добивање паричен надомест за невработеност.

ПОДГОТВУВА И ИЗДАВА

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ул. "Даме Груев" 14, 1000 Скопје, Тел: (389) 02 117 288, Факс: (389) 02 117 280
Интернет адреса: <http://www.finance.gov.mk>

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Александар Стојков

ЗАМЕНИК ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Дејан Рунтевски

РЕДАКЦИСКИ КОЛЕГИУМ

Ванчо Каргов
м-р Анита Ангеловска
Александра Накева
Гордана Јанкулоска
Гордана Ивановиќ
Миле Јанакиески

ЛЕКТОР

Лилјана Пујовска

"ПРОДУКЦИЈА М"

ДИЗАЈН: DSMM

Зоран Ризовски - Рижо
Мирослав Милановиќ

ФОТОЛИТИ

МагнаСкен, Скопје

ПЕЧАТИ

Нико Компани, Скопје

ТИРАЖ

500 примероци

ПРЕВОД

Јасминка Васкова
Жана Шокаровска

**ПРИ КОРИСТЕЊЕТО НА ПОДАТОЦИТЕ ОД ОВАА
ПУБЛИКАЦИЈА, ГИ МОЛИМЕ КОРИСНИЦИТЕ
ЗАДОЛЖИТЕЛНО ДА ГО НАВЕДАТ ИЗВОРОТ**

ISSN 1409 - 9209

Билт. Минист. Финанс.
12/2001